GANDHI

GANDHI

REDHOUSE

JEANETTE EATON'IN

«Gandhi, Fighter Without a Sword»
adlı eserinden tercüme

Telif hakkı William Morrow and Company'e aittir. Bu eserin Türkçe tercümesinin yayınına izin verdiklerinden dolayı yazar ve yayınevine teşekkür ederiz.

3. Baskı

Bu kitabın Türkiyede yayın hakkı
Redhouse Yayınevine alttlr.

Yenilik Basımevi Tel: 43 55 72

GANDHİ
KILIÇSIZ MÜCAHİT

(GANDHI, FIGHTER WITHOUT A SWORD)

Yazan:

Jeanette Eaton

Türkçesi:

Sofi Huri

Resimler:

Ralph Ray

Redhouse Yayınevi
Rızapaşa Yokuşu No: 50
İstanbul

I

Gün ağarmağa başlamış olmakla beraber koridor henüz karanlıktı. Tavandan asılı duran petrol lâmbasının ışığı, beyazlar giymiş, çocuk denecek yaşta bir genç kızla delikanlının ince vücutlarını aydınlatıyordu. İkisi beraber taş merdivene bakıyorlardı.

Kız yavaş sesle, «Kardeşin seni verandada bekliyor, Mohandas,» dedi.

Delikanlı güldü. «Varsın beklesin. Okul zamanına daha çok vaktimiz var. Önce anneme Allaha ısmarladık demem lâzım. Her halde duasını bitirmek üzeredir,» dedi, sonra içini çekerek devam etti, «Şu liseye başlamadan önce, anneciğime yardım ediyordum. Şiva, Krişna ve Radha heykellerinin üstüne yasemin çelenklerini beraber koyuyorduk. Halbuki şimdi acele acele kahvaltı et, koş!»

O dakikada, merdiven başındaki kapılardan biri açıldı, ortalığa baharat çeşnili tatlı bir koku yayıldı. İnce yapılı bir kadın, sanki bu kokuya bürünmüş gibi hafif adımlarla merdivenden indi. O da aşağıda kendisine bakan kız gibi, kumaşı vücuduna arşın arşın dolanan ve omuzunun üstünde düğümlenen bir «sari»ye sarınmıştı. Kumaşın bir kısmı, başını örtüyor, tatlı, güzel yüzünü çerçeveliyordu.

Zayıf elini oğlanın omuzuna koyarak, «Sağlıkla git, Mohandas; bugün güzel çalış, olur mu, oğlum!» dedi.

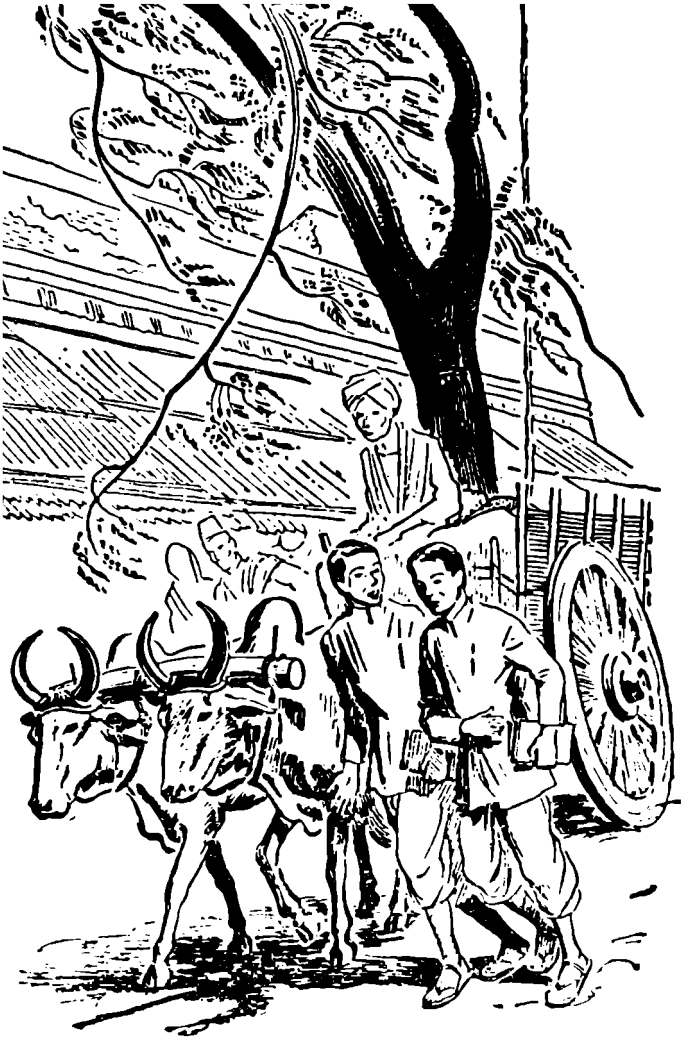
«Allaha ısmarladık, anneceğim; Allaha ısmarladık Kasturbai. Vazifelerimizi hakkiyle yapmamız için cümlemize Haktan kuvvet dilerim.»

Kasturbai (Mohandas'ın karısı), kocasının bu ciddî sözlerine karşı kaşım, gözünü oynatarak haylazca cevap verdi. «Evet, kocacığım, her halde benim de parlak vazifem, sana biberli salçalı mükemmel bir Hind pilâvı hazırlamak olacak!»

Mohandas güldü, «Tabiî. Annemin sayesinde iyi bir ev kadını olmağı öğrenmek yolundasın,» diyerek önce annesinin sonra mini mini hanımının önünde nezaketle iğildi, onları böylece selâmladıktan sonra tuğla döşemeli koridoru geçerek, kapı ağzındaki hasır örgüsü perdeyi bir yana çekti, ve geniş verandaya çıktı.

Uzun boylu bir genç çocuk verandada bekliyordu. Sinirli bir hareketle dönerek, «Hele şükür, şu Allaha ısmarladık deme faslım bitebildi, kardeşim,» dedi.

Mohandas cevap vermeden iki yanı fidanlarla süslü kısa, dar yolu geçerek, sokak kapısına geldi. İki delikanlı yan yana tozlu sokaklardan geçerken tıpkı birbirlerine benziyorlardı; yalnız birinin boyu daha uzunca idi. İkisi de uzun beyaz gömlek ve dize kadar gelen pantolonlar giymişlerdi. Çıplak ayaklarında sandallar vardı. Mohandas on beş yaşında idi fakat yaşına göre çok zayıf ve kısa boyluydu. Adımları hafif ve çevikti, canlı kara gözleri, yollarına düşen hiç bir şeyi kaçırmıyordu.

Onleri sıra, iki öküzün çektiği bir yük arabası cızırdıya cızırdıya gidiyordu. İşte şimdi de banka müdürünün, yeşilliklerle dolu bir bahçenin tâ öte ucunda azametle duran beyaz tuğladan yapılmış büyük evinin önünden geçiyorlardı. Karabiber ağaçlarının dantelli dalları arasından kilimleri silken bir uşak görülüyordu. İki sokağın köşesinde, erkekli kadınlı bir kalabalık mâbed basamaklarından yukarı çıkıyorlardı. Revakın altına gelince, sandallarını çıkarıp, çıplak ayaklarla ve tam bir tevazu içinde mâbede giriyorlardı.

Batı Hindistanın küçük bir kasabasında, gün, işte böyle başlardı. Gerçi hikâyemizin üstünden bir çok yıllar geçmiştir, fakat Hind halkının çoğu bugün de aynı tarzda yaşarlar. İklim çok sıcak olduğundan, işlerini mümkün olduğu kadar erken saatlerde görürlerdi. Bu sebepten, mekteplerin çoğu gün ağardıktan hemen sonra açılır ve sıcak basınca kapanır; daire ve dükkânlar da öyle.

Mohandas, kardeşinin yanı sıra yürürken, biraz evvel hanımın söylediği sözü hatırlıyarak gülümsedi. Kasturbai ile evleneli iki sene olmuştu. Kızkardeşi olmadığından, o vakte kadar başka kızla tanışmamıştı. Düğün günü, ailesiyle beraber Kasturbai'ların evine gidinceye kadar da kızı hiç görmemişti.

Düğün de ne güzel olmuştu. Düğün, dernek, ziyafetler, yemekler, tatlılar, ne idi onlar ne idi! O şekerlemeleri, meyvaları, pastaları hatırlamak bile insanın ağzını sulandırıyordu. Düğün kalabalığı, yarım kilometrelik yolu kaplamıştı. Gerçi, iki aile de fil kiralayacak kadar zengin değillerdi amma davullar dövülmüş, atlar kişnemişti ya. Büyük küçük bütün düğün halkı en ağır ipekleri, ketenleri giymiş; altın bileziklerini, gerdanlık ve yüzüklerini takıp takıştırmışlardı. En güzeli, bütün büyüklerin dikkatinin Mohandas'ın üzerinde toplanmış olması idi.

Asırlar boyunca, ve son zamanlara kadar, Hindistanda kızları da oğlanları da çok küçük evlendirmek âdettir. Aile-

ler, düğünden senelerce evvel her şeyi kararlaştırmış olurlardı. Düğünden sonra, gelin, güveyin evine gider, onun annesinden ev hanımlığını öğrenirdi. Bu suretle her evde aynı sofraya bir kaç aile birden oturur, müşterek hayat yaşarlardı. Erkeklerin babası ailenin reisi idi ve öyle muamele görürdü. Anneleri ise, gelinleri yetiştirir, hizmetçilere emirler verir, yemeklerin hazırlanmasına ve sofraya gelmesine nezaret eder, ve evin idaresine bakardı. Bütün kudret onun elinde idi.

Bütün diğer Hint erkek çocukları gibi, Mohandas ta, bütün bunları olduğu gibi kabul etmişti. En büyük ağabeyisi epeyce zamandan beri evlenmiş ve iş sahibi olmuştu. Şimdi yanı sıra yürüyerek kendisiyle beraber mektebe giden ikinci ağabeyisi, Mohandas'la aynı zamanda evlenmiş ve ikisinin düğünü bir arada olmuştu. Aldıkları kızlar için zaten hiç birine söz düşmezdi. Bereket versin ki, Mohandas, canlı ve güzel bir kıza düştüğünden dolayı kendini talihli sayıyordu.

Ağabeyisinin kahkahası onu bu tatlı düşüncelerden birdenbire ayırdı. «Baksana, akıllı! Mektebi arkanda bırakıp nereye gidiyorsun?»

Mohandas gülerek döndü, avludan geçerek, basık, beyaz binaya doğru yürüdü. Mektep koridorlarında toplanmış gürültü edip konuşan koyu esmer çocukların arasından geçerken, Mohandas, o gün çok çalışmağa karar verdi. Babasının, kendisiyle övünmesini çok istiyordu.

Babasının adı Karamchand Gandhi idi. Batı Hindistan'ın ufak bir eyaleti hükümdarının başvekiliydi. Oğullarının hepsini de severdi amma bilhassa en küçük oğlu Mohandas'a çok düşkündü. Ona sık sık, «Liseyi bitirince, yüksek tahsil yapıp, bir meslek öğrenmelisin,» derdi.

O gün Mohandas mektepten geldikten biraz sonra, annesine, «Arkadaşım Krişna bize çaya gelecek, anneciğim. Her halde siz de memnun olursunuz,» dedi.

Verandada oturuyorlardı. Misis Gandhi, Kasturbai'ye el işi öğretiyordu. Kasturbai, kendine, sarisinin altından giye-

cek ince ketenden bir bluzun göğsünü işliyordu. Mohandas, ertesi günkü hesap dersini çalışıyordu. Şimdi kitabını kapamış, annesine bakıyordu. Annesi, el işini bırakarak, hiç bir şey söylemeden bir müddet oğlunun yüzüne baktı.

Nihayet, «Mohandas, bilirsin ki arkadaşların için her zaman bu evin kapısı açıktır. Fakat Krişna mektepte hem kötü numaralar almış, hem de yalancılığından dolayı cezaya çarptırılmıştır. Buraya böyle bir çocuğu niçin çağırıyorsun?» dedi.

Mohandas başını arkaya doğru silkerek, «Ona yardımım dokunur diye ümit ediyorum,» dedi.

Kasturbai, siyah saç örgülerinin süslediği başını şiddetle iki yana sallıyarak, «Krişna sana göre arkadaş değildir, kocacığım. Ondan vazgeçsen iyi edersin,» dedi.

Mohandas'ın karısına çok kızdığı, kara gözlerinde çakan şimşekten belliydi. Ona cevap vermeğe tenezzül bile etmeden annesine döndü, «Çayımızı verandada içelim mi, anneciğim? Krişna neredeyse gelir.»

Annesinin tatlı yüzüne çok ciddi bir ifade gelmişti. Bir dakika sonra yerinden kalktı, Kasturbai'yi da alarak içeriye gitti.

İkisi beraber tekrar Verandaya geldikleri zaman, Krişna gelmiş, kalın hasırların birinin üzerine bağdaş kurmuş oturuyordu. Nezaketle selâmlaştılar. Arkalarından, beyaz ceketli bir uşak girdi, çay tepsisini getirerek, alçak bir masanın üstüne koydu. Misis Gandhi ile Kasturbai delikanlıların çaylarına şeker koydular, gümüş tabaklar içinde börekler, pastalar ikram ettiler. Sonra, iğilerek selâm verip tekrar içeriye gittiler.

İki delikanlı yalnız kalınca, Krişna, «Sana söyliyecek mühim bir şeyim var. Ben de senin gibi çok mutaassıp ve sıkı disiplinli bir ailenin çocuğuyum ve beni katiyen et yemiyeceksin diyerek yetiştirdiler. Amma ben epeyce zamandır et yiyorum. Aman, dostum, o kadar da şaşırma! Bir çok iyi

Hindu'lar tanıyorum ki her zaman et yiyorlar. Son zamanlarda bizim sıkı topluluktan adamlar bile et yemeğe başladılar. Bence sen de et yemelisin,» dedi.

Mohandas şaşkınlığından donmuş gibi ona bakıyordu. «Peki ben bu işi neden yapacakmışım! Annem, babam buna asla ve asla razı olmazlar. Böyle bir şeyi bana teklif etmeğe sen nasıl cesaret ediyorsun?»

Krişna şevkli bir hareketle öne doğru iğildi. «Biz Hintliler, kuvvet kazanmak için bir şeyler yapmalıyız. İngilizler bizi yenip ele geçirdiler. Bizi hor görüp hakaret ederler, biz de zayıf, cılız insanlar gibi buna razı oluyoruz. Halbuki onlar gibi biz de et yiyecek olursak, şimdi bize efendilik eden adamlara karşı kalkmağa cesaretimiz olur. Biz ikimiz gizlice et yemeği deneyelim, gerçekten kuvvetlendiğimizi hissedersek, başkalarına da bizim yaptığımızı yapmalarını söyleriz.»

Arkadaşının sözleri Mohandas'ı çok üzdü, ve zihnini altüst etti. İngilizlere bu kuvveti veren et yemek miydi? Ondan sonra günlerle, vakit buldukça, İngiltere'nin Hindistan üzerinde kazandığı galebe hakkında bildiklerini tekrar gözden geçirdi. Daha son zamanlarda, babasının Bengal'in doğu eyaletinden gelen bir dostu, şu verandada aile ile oturmuştu. İngilizleri, Bengal'dan muazzam servetler almakla itham ettikten sonra, Karamchand Gandhi'ye demişti ki, «Bu zorbalara daha ne kadar tahammül edeceğiz? Kendi hükûmetimiz hakkında söyliyecek sözümüz ne zaman olacak?»

Mohandas şimdi bunu tekrar düşünürken, sual kendisini, o gün olduğundan daha da çok şaşırtıyordu. Babası gibi adamların, mektep hocalarının ve mahkeme avukatlarının ne bir kanun koymağa ne de değiştirmeğe hakkı olmadığını daha evvel hiç düşünmemişti.

Bir kaç gün sonra, genç çocuk bir akşam üstü, evin arkasında bir ağacın gölgesinde sırt üstü yatmış yine bu meseleyi zihninde evirip çeviriyordu. Birdenbire vahşi bir hiddet-

le kendi kendine, «Bu memleketi neden ecnebiler idare etsinler? Onlar türedilerden başka bir şey değiller!» diye fısıldadı.

«Türedi» sözü pek hoşuna gitti, ve kafasını iyice işletmeğe yaradı. Her mektep çocuğu bilirdi ki bir çok seneler evvel İngiltere, vahşi kabilelerin yaşadığı küçücük bir adadan başka bir şey değildi. Hindistan zengin ve muhteşem bir kültür memleketiydi. Binlerce senelik din onlara mânevi terbiye vermişti. San'at ve hünerleri, Roma şehri yapılmadan evvel bile dünyayı hayranlık içinde bırakmıştı. Hintliler, tâ zaman, zaman olalıdan beri güzel kumaşlar, süs eşyası, mücevherler yapmış, ve mâbet ve saraylarını süsliyen taş oymalarını görmek için insanlar, dünyanın tâ öbür ucundan gelmişlerdi. İngilizler, Hintlileri kendilerinden aşağı nasıl görebilirlerdi? Yağmacıları öldürecek modern silâhları olmadığı için mi?

Mohandas, bu ecnebileri ilk gördüğü zamanı tekrar hayalinde yaşatmak için gözlerini yumdu. Daha ancak yedi yaşında vardı. Bir gün babasıyla yolda giderken, bir İngiliz askeri birliği sokaktan kendilerine doğru sert adımlarla geldi. Parlak renkli üniformalar giymiş o uzun boylu adamlara, güneşten yanmış yüzlerine, sarı saçlarına, Mohandas şaşkın şaşkın bakmıştı. Babasına, «Bu adamlar kim?» diye sormuştu. Babasından, uzak memleketlerden gelmiş İngilizler olduğunu duyunca, «Peki, burada işleri ne?» diye sormuştu.

Babasının sabırlı sesi hâlâ kulağındaydı. İngilizlerin üç yüz yıldan beri Hindistan'da bulunduklarını kendisine anlatmıştı. İlk geldikleri zaman, Hindistanın şark sahillerine, Bengal ahalisiyle ticaret yapmak üzere çıkmışlardı. Memleketin, altın mücevher, süs eşyaları ve güzel kumaşlariyle çok zengin olduğunu görünce, bu yabancıların gözünü hırs bürüdü. Bengal'le, İngilizlerden başka hiç kimse ticaret yapamıyacak, dediler. Sonra, bize ambar, rıhtım ve yazıhaneler lâzım diyerek, büyük arazi satın aldılar. İngiliz hükûmeti tüccarın istediklerini desteklemek üzere, oraya askeri birlikler gönderdi. Bu suretle yavaş yavaş tüccarlar ve askerler memlekete sokul-

dular. Hintliler onları kovmak için savaşmağa kalkıştıkları zamanlar, hep İngilizler kazandı. İki yüz sene süren mücadele ve kavgalardan, entrika ve pazarlıklardan sonra İngilizler, bütün memlekete hâkim oldular.

Babasiyle aralarında geçen bu konuşmayı sanki dün olmuş gibi hatırlayıp, o zaman kendisinin ne hissettiğini hatırlamaması Mohandas'ın yüzünü kızarttı. Her halde çok küçüktüm, üzerimde büyük bir tesir bırakmadı, diye düşündü

O aralık evden bir çıngırak sesi geldi. Evet, yemeğe hazırlanmak zamanıydı. Mohandas canlı bir hareketle yerinden fırladı, verandaya çıktı. İki hizmetçi, veranda döşemelerinin üstüne bir sofra bezi yaymışlardı. Bir kaç dakika sonra, iki ağabeyisiyle babası geldiler, bağdaş kurup minderlere oturdular, Arkalarından, Misis Gandhi ile üç gelini geldiler Küçük Kasturbai, kocasının yanına oturdu.

İki hizmetçi, uçar gibi, hızla hareket ederek yemeği getirip dağıttılar «Dal» denilen bir [illegible] mercimek çorbası, ufak gümüş kâseler içinde, herkes[illegible] önü. Sonra sofraya, buğday ekmeğiyle beraber pirinç ve bahatlı [illegible]ana yemekleri geldi. Herkes yemeğini [illegible]eliyle tabağına alıyor, ve sağ elinin parmaklariyle yiyordu Sonra[illegible] kaşık çatal yoktu

Nihayet pasta ve meyva faslı gelince, Mohandas, zihnini kurcalıyan meseleyi açmağa karar verdi. «Baba, sizin başkanın, yâni, eyâlet âmirinin, İngiliz [illegible]ümetinin idaresi altında hükmü ve kudreti nedir, bana [illegible]?» dedi.

Karamchand Gandhi hayretle oğlunun yüzüne uzun uzun baktı. «Bölgenin İngiliz valisi, Kraliçe Viktorya tarafından tâyin edilmiştir, ve bizim başkandan yüksektir Bü[illegible] vilâyet ve eyalette böyledir. Kendi eyaletlerinde[illegible]den [illegible]t prensleri bile, İngilizlere vergi vermek ve kanunlara itaat etmekle mükelleftirler. Bununla beraber, bizim sinin bütün işlerde sözü geçer. Hükümet ağalarının hepsi

Fazla bir şeyler söylemek istemediği Başvekil Gandhi'nin halinden belliydi. Mohandas ta başka sual sormağa cesaret edemedi. Fakat hemen ertesi gün, mektep bittikten sonra İngilizce lisan hocasiyle konuşmak üzere herkesin gitmesini bekledi. Bu zat, İngilterenin Cambridge (Keymbriç) Üniversitesinde tahsil görmüş, bilgili, görgülü bir Hintliydi. İngilizceyi gayet güzel konuşur, okur ve yazardı. Mohandas, her halde hocam, İngilizleri çok iyi bilir, diye düşünüyordu.

«Efendim, sizce, İngiliz idaresi, memleketimiz için kötü bir şey midir?» diye sordu.

Hoca, düşünceli gözlerle, talebesinin ciddî yüzünü süzdü. «İyi tarafı da var, çocuğum. Bir çok mektepler ve üniversiteler, sivil hizmet mevkileri için gençleri yetiştirecek şekilde öğretimlere başlamış bulunmaktadır. Telgraf hatları, kablolar, bizimle dünya arasında bağ olmaktadır. Bir çok demir yolları yapılmış, ve bir çok güzel şoseler, yollar açılmıştır. Bu, evvelce birbirlerini hiç tanımıyan farklı eyaletlerin halkını bir araya getirmektedir. Sonra, prensler arasında artık kanlı muharebeler kalmamıştır. İngiliz subaylarının kumandasında Hintli birlikleri emniyeti sağlamaktadır.»

Mohandas can kulağiyle dinliyordu. Hiç şüphe yok ki bunlar iyi şeylerdi. Ancak, hocanın sesi de yüzü gibi işin içinde bir çok çarpık taraflar olduğunu ifade ediyordu. Delikanlının aklında şimşek gibi çakan fikir, dilinde ifade buldu. «Bütün bunlara bedel, ağır vergiler vermemiz, ve İngilizlerin her istediğini yapmamız lâzım, öyle değil mi?»

Hoca, acı bir gülümseyişle yerinden kalktı. «Size ders okutmak için benim maaşımı İngilizler veriyor. Onlardan maaş aldıkça, bu kudretli hükümdarlarımız aleyhinde ben konuşamam,» dedi.

Mohandas ağır adımlarla koridoru geçti. Nasıl oluyordu da bütün memleket halkı, bu fâtihleri kabullenmişti. Hintliler her halde zayıf karakterli insanlar olmalıydılar. Belki de Krişna haklıydı. Belki de et yerlerse kuvvet bulacaklardı. Mohandas'ın annesi buna asla inanamıyacaktı. Bütün Hin-

du'lar gibi, o da, hayvanların da Allahın yarattığı mahlûklar olduğuna, ve bunun için öldürülemiyeceğine inanıyordu. Bundan başka, çocuklarına, et yemeyen kimsenin, mânevi şeyler üzerine düşmesi daha kolaydır, diye öğretmişti. Hakikaten de, yağmur mevsiminde o hemen hemen hiç yemek yemezdi, o zamanda, yüzüne sanki bu dünyadan olmıyan bir güzellik gelirdi. Mohandas, bu düşünceler içinde dalgın dalgın, iki tarafı hurma ağaçlariyle bezenmiş toprak sokaktan geçti. Annesinin Allahı bildiği kadar,. kendisi de onu bilmeği ne kadar istiyordu. Bunu pek çok kereler düşünmüştü. Bununla beraber, beden ve zihin kuvvetini kazanmak için belki de bir erkeğin başka türlü fedakârlıklarda bulunması icap ediyordu.

Bir gün, Krişna'yı mektep kapısında bekledi. Onu görür görmez, Mohandas, nefes nefese, «Şu et yemek meselesini denemeğe karar verdim. Amma bunu anneme babama söyleniyeceğim. Bunu mutlaka gizli tutmamız lâzım.» dedi.

Krişna sevinçten ağzı kulaklarına vararak, «Tabii! Bak görürsün, etten her hususta faydalanacaksın. Belki boy bile [illegible]» dedi

yollarda zıplaya zıpleya giderken, talebeler arasında aygın olan şu türkü yü söylemeğe

zorlu İngilizin bak hele çalımına;
elmsiz Hintlileri almış hükmü altına.
Sebebini hiç sorma - etçilliği yüzünden,
Sırık boyu beş arşın!»

Birkaç gün sonra, Krişna, arkadaşının ilk et yemeğini hazırladı. Keçi etini sarmış, paketi koltuğuna sıkıştırmış gelmişti. Mohandas'ı küçük bir çay kenarına, ıssız bir yere götürdü. Orada, çalı çırpı topladı, ateş yaktı, et parçalarını şişeler iki delikardaş yere oturanlar sıcak [illegible] bir [illegible] eldiler. Mandas, daha [illegible] gibi oldu ve kaç [illegible]

En kötüsü ailesinin karşısına çıktığı dakika idi. Yemeğe geç kalmıştı. Babasiyle ağabeyleri, tatlılarını bitirmek üzere idiler. Misis Gandhi, uşağa, bir işaretle, Mohandas'ın yemeğini getirmesini söyledi. Çocuk, «Hayır, anneciğim, biraz rahatsızım. Yemek yiyemiyeceğim,» dedi.

Annesinin, kendisini ciddiyetle süzen ve «Nen var?» dercesine bakan gözlerinden, ve babasmın sorularından kaçmak için, dudaklarından dökülen bir kaç perişan sözle özür dileyip odasına çekildi. Sanki yüreğine bir hançer saplanmış gibi ıztırap duyuyordu. Hem annesini babasını aldatmış, hem de doğruluk ruhlarını incitmişti. Kendini büyük bir suçluluk ve ruh yalnızlığı içinde hissediyordu.

Bütün bu acı ve ıztırabına rağmen, Mohandas kararından vazgeçmiyecekti. O yıl, Krişna ile beraber, bir kaç kere et yedi. Arkadaşı, özene bezene eti pişiriyor, hazırlıyordu; Mohandas ta âdeta bu yemekten zevkalmağa başladı. Fakat kendisini sevenleri aldatmak onu çok üzüyor, içini sızlatıyordu. Daha kötüsü, bir yanlış hareket sanki bir ikincisine yol açıyordu. Gizli gizli sigara içmeğe başlamış, hizmetçiler için masanın üstüne bırakılmış ufaklıkları aşırıyordu; nihayet, bir gün de en büyük ağabeysinin kol halkasından bir altın parçası koparıp, sattı. Bunu kendisi için yapmamıştı. İkinci ağabeysinin bir borcunu ödemek için yaptı. Bununla beraber, bütün bu yanlış işler, gizli kabahatlar onun gönlünü karartıyor, bir suç hissi yükünün altında eziyordu.

Nihayet artık dayanamıyacak bir hale geldi. Evvelâ, et yemekten vazgeçti. Kuvvetli olmanın yolu bu olmadığına inanmıştı. Sonra, bütün günahlarını yazı ile itiraf etti. Yazıyı bitirirken, bir daha böyle kötülükler işlememeğe ahdediyordu. Bir gün bütün cesaretini toplıyarak, bu mektubu babasına götürdü.

Karamchand Gandhi epey zamandan beri hasta yatıyordu. O gün dar bir sedirin üstüne uzanmış, Kasturbai yanma diz çökmüş, onu yelpazeliyordu. Oğlu girince, Gandhi göz-

lerini açıp, sevinçle gülümsedi. Delikanlının baştan ayağa kadar zangır zangır titrediğini farketmedi; Mohandas'ın zorlu bir hareketle Kasturbai'a dışarı çık emrini verdiğini de görmedi.

Mohandas boğuk bir sesle, «Bunu okumanızı rica ederim, babacığım» dedi. Hasta adamın kendini zorlıyarak oturduğunu, ve kâğıdı açtığını gördü. Sedirin ayak ucunda yere çökerek, hiç ses çıkarmadan beklemeğe koyuldu.

Babası acaba ne diyecekti? Bunu öğrenmesi uzun sürmedi. İtirafnameyi okuyan babasının yüzünde beliren keder ve üzüntüyü görmek kâfiydi. Hiç bir ceza, babasının çökük yanaklarından aşağı ağır ağır yuvarlanan gözyaşlarını görmekten daha ağır ve daha acı olamazdı. «Ah, babacığım, ömrümde asla, asla böyle bir şeyi tekrar yapmıyacağım!» diye inledi.

Karamchand Gandhi, ağlıyan oğluna hiç bakmadı. Yavaş yavaş elindeki kâğıtları yırttı yere attı. Sonra derin bir iniltiyle kendini sırt üstü sedirin üstüne bıraktı. Tam o anda, koridordan ayak sesleri geldi, Gandhi, oğluna, dışarı çıkmasını işaret etti.

Delikanlı odasına geldikten sonra, bir müddet vicdan azabı içinde kıvrandı durdu. Sonra, yavaş yavaş, kendisine gösterilen merhamete karşı minnettarlık hissi serin bir dalga gibi bütün vücudünü kapladı. Babası ona ne ağır bir söz söylemiş, ne azarlamıştı, çünkü gerçekten biliyordu ki, o günden sonra artık Mohandas'tan hiç bir iğri hareket veya hile görülmiyecekti. O gece delikanlı, aylardan beri ilk defa olarak, kalb huzuruna kavuştu.

O günden sonra, babasına karşı bağlılığına hudut yoktu. Mektepten çıkar çıkmaz, soluğu evde, babasının baş ucunda alıyordu. Orada geçen saatleri çok seviyordu; hele, mukaddes Hindu şiirlerini okuma üstadı olan zat gelip de, babasına şiir okuduğu zamanın zevkini hiç bir şeye değişmezdi.

Aylar geçiyor, Mohandas babasının günden güne zayıf-

ladığını görüyordu. Ev endişe ve keder içinde idi. Nihayet günün birinde babası dünyaya gözünü yumunca, Mohandas, sanki kendisi de bu hayatı terketmiş gibi oldu. Ancak buna rağmen, hayat ona doğru yeni ve zengin bir tecrübe ile akıyordu.

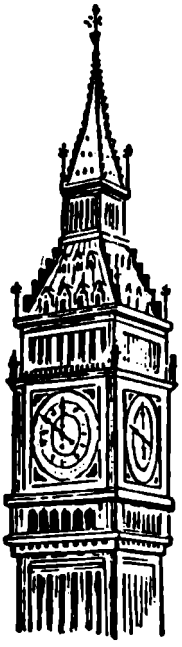
En evvel, liseyi bitirir bitirmez, Üniversiteye giriş imtihanlarını verdi. Bütün imtihanlarda kazanması, Gandhi ailesini çok sevindirdi. Sonra, batı sahillerinde ufak bir üniversiteye girdi. Burada, arkadaşlarından memnundu amma buna rağmen dersleri güç ve sıkıcı bulmuştu, sömestr tatilinde eve geldiği zaman, cesareti kırılmış bir hali vardı.

Derken büyük sürpriz geldi! Ailesinin akıl hocası olan en büyük ağabeyisi, Mohandas'ın avukat olmasını istiyordu, ve bunu istikbali için en uygun meslek olarak kabul ediyordu. Bunun için Misis Gandhi'ye, çocuğu İngiltereye gönderelim diye ısrarda bulunuyorlardı.

İngiltere! Mohandas sevincinden yerinde duramıyordu. İşte ona, dünyayı görmek için fırsat. «Anneciğim, beni bırakırsınız, öyle değil mi? İngiltere'de tahsil fikri çok güzel, öyle değil mi? Razı olacak mısın, anneciğim?» diye yalvarıyordu.

En büyük oğlu üç senelik masrafı büyük bir cömertlikle üstüne aldıktan sonra, artık Misis Gandhi razı olmamak için sebep görmüyordu. Mohandas, nihayet üç şartla, annesinden izin almağa muvaffak oldu. Et yememeğe, şarap içmemeğe, ve evlilik bağına sadık kalmağa söz veriyordu.

Annesinden, Kasturbai'den ve iki aylık oğlundan ayrılmak Mohandas'a çok acı geldi. Fakat Bombay rıhtımından ağır ağır ayrılan vapurun güvertesinde dururken, duyduğu heyecanı ömründe duymamıştı. Hayatında yeni bir fasıl başlıyordu, bunu kendisi içinin tâ derinliklerinde hissediyordu. İlk sahifenin tarihi 4 Eylül, 1887 idi.

II

Gemide geçen ilk sabahı Mohandas uzun zaman unutamadı. Hemen oracıkta ve o anda, İngilizleşmenin ne kadar güç bir iş olduğunu anlamıştı. Dostları ona, siyah bir takım elbise, beyaz frenk gömlekleri, kolalı yakalar ve kıravatlar almışlardı. Geniş, bol, pamuklu elbiselere alışmış biri için, takım çok rahatsız bir şeydi. Kolalı yaka boynunu acıtıyordu. Hele kıravatını bağlayıp bir şeye benzetmek başlı başına bir mârifetti. Hintli pelerininin bu halinin ve vücudü örten kat kat kumaşının yanında, kısacık, daracık ceket pek çelimsiz kalıyordu.

Her şeye rağmen, son bir defa aynaya baktığı zaman, halinden memnun oldu, hattâ gurur bile duydu. Hafif adımlarla ve içi ferahlamış olarak güverteye açılan kapı ağzı ve koridordan geçip yemek salonuna indi. Baş kamarot ona yer gösterdi. O daha sofraya otururken, başka bir kamarot, önüne, bir bardak sıcak, demli çay koydu.

Kamarot güler yüzle sordu, «Kahvaltı için ne arzu ediyorsunuz, efendim? Tütsülenmiş ringa balığı mı? Tuzlanmış tütsülü domuz eti mi? Yoksa böbrek ısgarası mı?»

İşte buyurun, size, türlü türlü et ve balıklariyle İngiliz yemek listesinin hücumu! Bunların hiç birine el sürmiyeceğine dair ettiği yemini hiç bir İngiliz anlıyamıyacaktı. «Teşekkür ederim, kamarot, bunlardan hiç birini istemem. Bana biraz tereyağı ile ekmek getirirseniz, kâfi.»

Kamarot tereyağı ile ekmeği getirmeğe gitti. Mohandas, yemek salonuna göz gezdirdi. Daha çok erken olduğundan, salonda ancak bir kaç kişi vardı. Hepsi de sessiz sessiz kendilerini yemeklerine vermişlerdi. Hintli delikanlı, çatal, bıçak, kaşıkların oynamasını şaşkın şaşkın seyretti. Parmaklariyle yemek yemeğe alışmış bir çocuk için, bu çok garip bir manzara arzediyordu. Ürkek ürkek elini bıçağa uzattı, ekmeğine tereyağı ve reçel sürdü, yedi.

Sonra çayını acele içti, ve hemen yukarıya güverteye çıktı. Tam yarım saat, güvertede, bir aşağı bir yukarı dolaştı, zihnini kurcahyan tek meseleyi düşündü. Hiç bilmediği ve alışkın olmadığı bir dünya ile nasıl başa çıkabilecekti?

Güverteyi beşinci dolaşışının sonunda şu karara varmıştı; bir daha o yemek salonuna adım atmıyacaktı. Yanına almış olduğu şekerlemeler, meyvalar kendisine yeterdi. Yiyecekleri belki çok değildi amma, bu uzun yolculukta ona kâfi gıda oldu. Dalgın gözlerle Hint Okyanusunun yerini Kızıl Denize, Kızıl denizin de yerini Akdenize terketmesini seyretti. Şimdi gerçekten rüya görmüyor muydu, hakikaten artık gemi Manş denizine mi giriyordu?

Mohandas yolda yalnız bir tek arkadaş edinmişti. Bu da kabine arkadaşı, yüksek asalet ünvanı sahibi bir Hintliydi. Ne yazık ki, Mohandas, İngiltereye girerken, karaya çıkmak için ne giymesi lâzım geldiğini arkadaşına sormadı. Dover'in beyaz dik kayalıklarını seyretmek üzere güverteye çıktığı zaman, arkadaşının kendisini bu türlü karşılayacağını hiç düşünmemişti.

Kabine arkadaşı hayretle bağırdı, «Aman, azizim genç Gandhi! Bu ne kıyafet? Niçin böyle giyindin?»

Genç Gandhi, lekesiz, kar gibi beyaz fanilâ elbiselerine baktı ve kekeliyerek, «Efendim, düşündüm ki... Bombay'da, tenis oynayan bir çok İngilizler gördüm, hep böyle giyinmişlerdi. Ben de... işte... ne bileyim... tam doğru hareket etmek istedim,» derken, endişeden gölgelenmiş, ıztırap dolu gözlerini, bekliyen yolculara çevirerek, «Halbuki şimdi görüyorum ki...»

Etrafındaki İngilizlerin hepsi, amma hepsi koyu renkli elbiseler giymişlerdi. Başlarında melon şapkalar, kollarında paltoları vardı. Bu adamlar, İngiltere'de, bulutlu bir Eylül gününden ne beklenebileceğini biliyorlardı.

Ah, şu bavulunu götürmüş olmasalardı. Bundan sonraki saatlerin geçmesini azap içinde bekledi. Gümrükte de demiryolu istasyonunda da bütün gözler ona takılıp kalıyordu. Beyaz fanilâ elbiseli, kısa boylu, çelimsiz çocuğu bütün gözler hayret ve alaycı nazarlarla süzüyordu. Nihayet, kendini, tren kompartımanının bir köşesinde bulunca, Mohandas'ın bir tek arzusu kalmıştı; bavulunu ele geçirip, siyah elbisesini giymek!

İngiltere'ye ayak basarken karşılaştığı bu tatsız hâdise, ileride başına geleceklerin ancak ufak bir nümunesiydi. Uygun pansiyon bulmak güç oldu. Ahdini bozmadan yemek yiyebileceği bir sebze lokantası buluncaya kadar az daha açlıktan ölecekti. Garp davranış ve âdetlerini öğrenmek için bütün sinir kuvvetini sarfederken kendini çok yalnız hissediyor ve sıla hasreti çekiyordu.

Mohandas'ın elinde bir çok tavsiye mektupları vardı; he-

men uzun zamandan beri Londra'da bulunan iki meşhur Hintliyle tanıştı. Onlar, kendisini genç bir hemşehrisiyle tanıştırdılar. Bu genç te Mohandas'ın hem arkadaşı hem de rehberi oldu. Bu iki genç arasındaki yegâne fikir ayrılığı yemek meselesiydi.

İlk defa beraber yemek yedikleri gün, genç adam, Mohandas'ın garsona ısmarladığı yemekleri duyunca hem şaştı hem kızdı. «Ne?» dedi. «Sen et yemiyecek misin? Bak, işte bu pek fena! İngiltere pek çok suçlar işlemiştir amma bir meziyeti var ki, inci gibi parıldar; o da dana kızartmasıdır!»

Aynı isyankâr sözler, her yemekte, tekerrür ediyordu. Amma nâfile! Mohandas asla ahdini bozmıyacaktı. Bundan başka her işte, elinden geldiği kadar İngilizleşmeğe çalıştığını arkadaşına ispata uğraşıyordu. İyi bir yerde bir apartman tuttu, modaya uygun elbise takımları satın aldı, dans dersleri aldı, ve keman öğrenmeğe çalıştı. Aradan haftalar geçti, ancak o zaman anladı ki, ne vals ne de keman öğreneceklerden değildi, ve kudretinden fazla para harcamakla hiç bir şey kazanamıyacaktı.

Bir gün arkadaşına gitti. Gülümseyişinde bir yalvarış ifadesi olmakla beraber sesi kat'i idi. «Ben hayat tarzımı değiştirdim. Bütün bu budalalıklara artık son verdim. Şimdi ben bir tek odada oturuyorum, ve kendi yemeğimi kendim pişiriyorum. Şimdi artık her şeyimi tahsilime hasredeceğim.»

Bu ahdi tutmak kolay olmuyordu. Çünkü ders kitaplariyle kendi arasında annesinin, Kasturbai'in ve yavrusunun yüzleri vardı, kendisine mahzun mahzun bakıyorlardı. Onları şiddetle özlüyor, onları tekrar görmek için yanıp tutuşuyordu; fakat kuvvetli iradesi bu arzusunu bastırdı.

Mohandas, keşke param olsaydı da, hukuka girmeden evvel, tam bir üniversite tahsili yapabilsem diye düşünüyordu. Fakat buna rağmen, hukuka devama muktedir olduğunu ispat etti. Bütün güçlüğüne rağmen, Londra Üniversitesine giriş imtihanını muvaffakıyetle geçti. Bu iş iki sene sürdü, çünkü başlangıçta, Lâtince imtihanından korkmuş ve buna gir-

memişti. Fakat sebat etti, ve yavaş yavaş Lâtinceyi sevmeğe başladı. Aynı zamanda hukuk tahsiline başladı.

Görülecek kimseleri görüp, kayıt muamelesini bitirdikten sonra, soluğu arkadaşının yanında aldı. Çok tuhaf bir şey söylüyormuş gibi, gülerek, «Buradaki hukuk tahsiline ve usulüne çok şaşıyorum. Bütün sistem sanki gevşek bir ipe benziyor,» dedi.

Arkadaşı tasdik etti, «Evet, ben de öyle duydum. Ancak bâzı an'aneler çok güzel. Hele Londra'da avukatlık stajını yapmak hakkını veren cemiyetlere ve onlara ait binalara gelince, bunlar Londra'nın en hoş şeyleridir.»

Bu binalar, gruplar halinde dağınık evler, acayip binalar ve konferans salonlarıydı. Londra'nın en eski semtinde, Thames nehri civarında, yeşil sahalar etrafında sıralanmıştı. Gürültülü ticarethanelerin bulunduğu sokaklardan buraya dolambaçlı dar yollardan, kemerli geçitlerden, ve kapılardan geçerek gelinirdi. Eski zamanda bütün talebeler, bu binalarda otururlar, her zaman avukatlar ve hâkimlerle temas halinde olurlardı. 1888 yılında ise, hukuk talebeleri istedikleri yerde oturabiliyorlardı.

O zamanlarda, İngiltere'de, avukat olmak kolaydı. Mahkeme kararlarına iki tip hukuk usulü hâkimdi: Roma hukuku, ki her Avrupa memleketi bunu kabul edip benimsemişti; ve umumî hukuk. Bu ise yıllar ve yıllardan beri mahallî sulh hâkimlerinin bütün memleket içinde kasaba ve köylerdeki dâvaları hal ve feslederken, kayda geçmiş ve toplanmış olan İngiltere'ye mahsus kararlar mecmuası idi. Yılda dört kere talebeler, Roma hukuku ve umumî hukuktan imtihan olunurlardı. Sualler o kadar basitti ki, az bir çalışma ile bunların cevabı verilebilirdi.

Talebelere bir mecburiyet daha yükletiliyordu. Bir sömester zarfında, talebeler hiç olmazsa altı kere bir arada bu hukuk talebeleri pansiyonlarında yemek yiyeceklerdi. Eski zamanlarda bu nizam belli bir maksatla yapılmıştı. Yine o za-

manlarda hocalar talebelerle beraber sofraya oturur ve hukuk meselelerini yemek yerken konuşurlrdı. Fakat on dokuzuncu asırda, bu itiyatlar artık sadece an'ane haline gelmişti. Talebelerin soracakları sualleri yoktu, hocalar da kendi sofralarında ayrıca yemek yiyorlardı.

Mohandas ilk defa arkadaşlariyle sofraya oturduğu zaman çok sıkılıp utandı. Biliyordu ki kendisiyle beraber yemek yiyen neş'eli, gürültücü üç arkadaşı, et yiyip şarap içmediği için kendisiyle alay edeceklerdi. Mohandas, bardağını ters çevirince, yanında oturan Simpson ismindeki genç birdenbire dönerek dik dik yüzüne baktı.

«Ne o öyle Gandhi, -adın Gandhi değil mi?- sahiden şarap hakkını istemiyor musun? Parasını nasıl olsa vereceksin, amma!» dedi. Mohandas, ona, kendisinin asla içki içmediğini söyleyince, Simpson bir sevinç çığlığı koparark, arkadaşlarına seslendi, «Hey çocuklar, şansımız var, bu arkadaşın bizim sofraya düşmesi, ne şans! Yarım şişe şarap bize kalıyor demektir.»

Mohandas onlara, «Benim kızartma payım da sizin olsun,» derken, acayip huylarının, kendisinin arkadaş gözüne girmesine yaradığını görerek sevindi.

Bununla beraber bütün acayiplikleri, aynı şekilde, arkadaşlarının işlerine gelmedi. Tekrar aynı yerde yemek yemeğe geldiği zaman, koltuğunun altı bir sürü hukuk kitaplariyle dolu idi. Bunları yemekten sonra odasına götürüp, çalışacaktı.

Simpson bunu görünce keskin bir ıslık salıverdi. «Vay canına! Gandhi, yâni şimdi sen bunları sahiden okuyacak mısın!?» diyerek, kalın ciltlerden birini hızla çekti. «Bakın, bakın, çocuklar, oğlan Roma hukuku okuyacak, hem de Lâtince!»

Sofradaki çocuklardan bir diğeri alaycı bir kahkaha fırlatarak, «Bana bak, Gandhi, ben Roma hukuku imtihanını nasıl geçtim biliyor musun? Bunun bir hülâsası basılmıştır, işte ben on beş gün onun üzerinde çalışıp imtihana girdim, ve oldu bitti. Kendini bunca eziyete neden sokuyorsun?»

Mohandas işi şakaya vurarak sözü değiştirdi. Ciddi bir alâka duyduğu için seve seve çalıştığını, kafa yormaktan memnun olduğunu, bu gamsız arkadaşlarına anlatmağa çalışmakta fayda yoktu. İlk yemek toplantısında, bir iki kere, şaşırtıcı bir hukuk meselesinden söz açmağa ve bunu konuşmağa teşebbüs ettiği zaman, arkadaşları hemen tatsız sözlerle ağzını kapatmışlardı. Şu esmer derili ecnebinin hiç bir dediğiyle kimse alâkadar olmuyordu. Onlar eğlencelerden, tiyatrolardan, yarışlardan, onun anlıyamadığı argo tâbirleriyle dem vururken, Mohandas ağzını yumup oturuyordu. Mohandas onlara kızmıyordu. O zaman İngilizlere benzemek fikrini tamamen ve ebediyen aklından çıkarmıştı, ve Lonra'nın zevkini kendine göre çıkarıyordu. Şimdi artık günde bir dolardan eksiğine yaşamağı öğrenmişti, ve vicdanı rahattı. Kitaplarını, çalışmalarını seviyordu. Dünyası da yavaş yavaş genişliyordu.

İngilizlerden, onu samimiyetle karşılıyan bir grup vardı. Bunlar etyemezlerdi. Yalnız sebze ile yaşamağı kendilerine prensip edinmişlerdi. Gandhi onları bir klüb teşkili için ikna etti. Klüb başkanlığına, günün en meşhur âlimlerinden Sir Edwin Arnold'u seçtiler. Arnold, Hint kültürü mütehassısı idi; eski, büyük Hint destanının en meşhur kısmını İngilizceye çevirmişti.

Hintli dostların bir akşam toplantısında, Mohandas, Sir Edwin Arnold'u tanıdığını söylemişti. Orada bulunan gençlerden ikisi çok heyecanlanmışlardı. Bir tanesi, «Sen demek onunla tanıştın! Kardeşimle ben Sir Edwin'in Gita tercümesini okuyoruz. Sen de gel, bizimle aslını oku,» dedi.

Mohandas, «Ne yazık! Ben Gita'nın ne aslını okudum, ne de kendi bölgemin dilinde. Amma buna rağmen, sizinle okumağa çalışırım,» dedi.

Bu suretle Gandhi için yeni ve canlı bir alâka ufuğu açıldı. Bütün medhini işittiği şiir, onun gönlünde, Hindu dinine karşı yeni bir his uyandırdı. Bu alâka ve iştiyak, onun içinde başka dinlere karşı bir alâka husule getirdi. İncili çok derin bir alâka ve sevgiyle okudu, ve Kur'anı Kerim'i de mütalâaya

karar verdi. Ufacık odasında, tek başına, insanlara yol göstermiş olan büyük ve kudretli adamları derinden düşündü, ve gönlünde mâna âlemine dalmak aşkı uyandı. Şimdiye kadar hiç tanımadığı bir sevinç ve saadet hissi kalbinin derinliklerinde doğup gelişmeğe başladı.

İki aydan beri Londra'dan gitmiş olan yakın arkadaşı, oraya dönünce, Mohandas'ı görür görmez, onda bir değişiklik olduğunu sezdi. «Sana ne olmuş, Gandhi? O kadar iyi, öyle canlı görünüyorsun ki...» dedi.

Mohandas ufak, kara bıyıklarını hafif hafif okşadı. Din'le hiç alâkası olmıyan bu genç adama, yeni alâkasını anlatamazdı ki... «Belki Londra'ya alıştım, ve artık zevkini çıkarmağa başladım da ondandır. Her gün ya gürültülü sokaklarında, ya da ırmak kenarı boyunca uzun gezintilere çıkıyorum. Bu büyük, çirkin şehir, İngiltere'nin sert ve azimkâr kudretini temsil etmektedir. Fakat ben ahaliyi, bilhassa işçileri ve fakir semtlerinde yaşayan halkı seviyorum. Şakalaşmayı seviyorlar, cana yakın ve hoşturlar,» dedi.

Arkadaşı, yüzünü iyice tetkik ettikten sonra, «Evet, şimdi Garp âlemine daha çok alışmış bir halin var. Hazır burada iken, bir de Paris'e gitsen de, Fransızları da şahsan tanıyıp haklarında fikir edinsen, iyi olmaz mı?» dedi.

Bu teklif Mohandas'ın hoşuna gitti. Bu işi başarmak o kadar kolay veya çabuk olmadı amma delikanlı, en ucuz şekilde yapılacak bir yolculuğu kendine hedef edindi. Nihayet bir gün Paris'e gitti. Şehre gelir gelmez hemen bir harita aldı ve yaya olarak bulvarları, parkları ve meşhur caddeleri dolaşmağa koyuldu. Meşhur Eiffel Kulesinin çirkinliğine çok şaştı, katedral ve mâbetlerin güzelliğine ise bayıldı. Buralarda diz üstü gelmiş dua eden insanların hürmetkâr ve sade tavrı, ister giyimli kuşamlı ister fakir kılıklı olsun, tâ derinliklerine kadar gönlünü ısıttı.

Bu küçük yolculuktan sonra, son hukuk imtihanları, gözüne çok hızlı göründü. Mohandas'ın bu hususta hiç korkusu yoktu. Üç aylık imtihanlarda her zaman yüksek not almıştı.

Ancak şimdi, hukuk nazariyesini iyice bildiğinden, tatbikatı ne dereceye kadar az bildiğini anlamağa başlamıştı. İşin tatbikatına girmek mecburiyetini düşünmek, âdeta bir kâbus halinde onu korkutuyordu. Bununla beraber, bütün formaliteler biter bitmez, ne türlü bir heyecan ve sevinçle memleketine avdet hazırlıklarını yaptığını, ancak gurbette kalmış kimseler anlıyabilirler.

1891 yılı Mayıs ayı başlarında imtihana girdi. Haziran'da notlarını aldı. Cidden çok yüksek notlar almıştı. Haziran'ın onunda, «baroya dâvet» merasiminden geçti, ertesi gün de resmen yüksek mahkeme âzalığına kaydolundu. Bu demekti ki, kendisi, Mohandas, İngiliz avukatlariyle aynı seviyede avukatlık etmeğe lâyık görülmüştü. Kendi kendisi hakkındaki hükmü tamamen başkaydı, ancak tam bir vekarla hareket etti. 12 Haziran günü Bombay'a gitmek üzere gemiye bindi.

Avdet yolculuğu, üç sene evvelki gidişten her hususta bambaşka idi. Yemek salonunda görünmeğe korkan o küçük kasabalı çocuk şimdi, giyimli kuşamlı, tecrübeli, mükemmel İngilizce konuşan ve İngiliz âdetlerine tabii tavırlarla uyan bir genç adam olmuştu. İç değişikliği, bu dış değişmesinden çok daha büyüktü. On dokuz yaşında iken, içini neş'e ile dolduran bir mâcera hissiyle yola çıkmıştı. Şimdi yirmi iki yaşında idi, kendine güvenememe ıztırabı içini tırmalıyor, ona gece uykularını haram ediyordu.

Kendi kendine düşünüyordu, «Ben karımla minimini yavrucuğumu nasıl geçindirebileceğim? Hint hukukunu bilmediğim gibi, Hint tarihini de pek bilmiyorum. Benim avukatlık yapabilmem için daha yıllar lâzım, daha kaç fırın ekmek isterim.» Bu korkularını ancak sevgili annesine ve karısına tekrar kavuşmak düşüncesi biraz yatıştırıyordu.

Gemi, Bombay körfezine girerken, Mohandas, heyecanın son haddinde, âsabı gerginleşmiş olarak, güverte parmaklıklarının önünde durdu. Bütün endişesine rağmen, şehrin siluetini büyük sevinçle seyretti. Demiryolu istasyon binaları, otel-

leri ve ambarlarının üstünde yükselen camileri, mâbedleri, ve mermer kuleleri gördü; bunlar, her Hint şehrinde yaşayan bir çok dinî toplulukların hususiyetlerini arzediyordu. Sahilden esen sıcak rüzgâr, şark memleketlerine mahsus çarşıların, buhurla baharatın karışmasından hâsıl olan misk gibi kokularını getirip, güverteye dağıttı. Ah, evet, işte bu Hindistandı!

Rıhtımda ağabeyisi duruyordu. Mohandas, çılgın gibi iskeleden indi, ağabeysine kavuştu. Fakat daha onlar birbirleriyle selâmlaşırken bile, Mohandas, ağabeyisinin yüzünde kendisini korkutan bir ifade gördü.

Çığlığı andıran bir sesle, «Bana kötü haber mi getirdin?» diye sordu.

«Evet, kardeşim. Sana telgraf gönderip, imtihanlarını bozmak istemedik. Bir faydası olmıyacaktı. Annemiz... evet, bir kaç hafta evvel öldü.»

Annesinin kaybı, genç Gandhi'nin ruhunda son derece müşkül bir devreye yol açtı. Onu ye'se ve ümitsizliğe kapılmaktan kurtaran ancak Kasturbai ile minimini oğlunun yakınlığı oldu. Avukatlığa başlamanın güçlüklerini önceden çok doğru tahmin etmişti. Ne kendi kasabasında ne de Bombay'da alelâde günlük işten başka bir şey bulamıyordu. Başka avukatlar için dâva dosyaları hazırlıyor, hükûmetten yardım istiyen topluluklar için dilekçeler yazıyordu. Yavaş yavaş masrafını çıkaracak kadar para kazanmağa başladı. Fakat böyle işlerde bir istikbal göremiyordu.

Sıcak bir yaz akşamında, içini yakan ateş, söz halinde patlak verdi. Eve geldiği zaman, ağabeylerini, yengelerini ve Kasturbai'yi verandada buldu. Kadınlar şifon sarileri, erkekler bol gömlekleri ve «dhotis» denilen pamuklu pantolonlarını giymiş, gayet rahat ve serin serin oturuyorlardı. Mohandas sert bir hareketle, İngiliz ceketini, yeleğini çıkarıp, bu hal karşısında şaşkına dönen uşağın koluna attı, ve yakasını çekiştirerek çıkarmağa uğraştı.

Ailenin karşısına dikilerek, gürledi, «Ben o kodamanlara istidâ yazma işinden bıktım usandım. Fakir köylülere, mülk sa-

hipleri ağır vergiler yükletiyorlarmış, ya da çarşıda, pazarda onları aldatıyorlarmış kimin umurunda? Hiç mi hiç!»

Kasturbai öne doğru iğilerek ürkek bir sesle sordu, «İngiliz memurlarını mı demek istiyorsun, Mohandas?»

Mohandas, «Hayır,» dedi, sesi yumuşamış fakat me'yus bir ifade almıştı. «Hepsini demek istiyorum. Hintliler de onlardan geri kalmaz; kibirli İngilizleri taklide yeltenen şımarık prenslerin ve küçük memurların uşakları! Bunların hepsi, sevgi ve şefkatten mahrum, miskin ve âdi öyle bir dünya yaratıyorlar ki, o dünya içinde yaşayıp, kudretten mahrum ve seslerini kimseye işittiremiyenler hesabına zerre kadar bir hak ve adalet payı çıkarmak müşkülden müşküldür.»

Kasturbai bu arada yerinden kalkmış, ona sehpanın üstünde duran surahiden bir bardak su getirmişti. Mohandas, suyu aldı, ve getirdiği mindere oturdu. Genç kadının sabrı ve şefkati içine dokunmuştu. Ağabeylerinin acele tertip yürüttükleri mütalâalar arasında bile o, karısını düşünüyordu. İngiltereden geleli on sekiz ay olmuştu, bu müddet zarfında kadının yüzünü pek te güldürmemişti. Bunun bir sebebi, ona okuma yazma öğretmek istemesiydi. Gerçi genç kadın, kadına hâs işlerin çoğunda zeki ve eli yatkındı amma okumaya gelince bunu kafası bir türlü almıyordu, bu da Mohandas'ı iyice sinirlendiriyordu.

Daha bir kaç gün evvel Kasturbai, kocasına, «Sen bu evde çocuklarla oynamağı bana okuma öğretmeğe yüz kere tercih ederdin!» demişti. Hakkı vardı, Mohandas ta bunu inkâr edemedi. Kendi oğluyla yeğenlerine oyun ve beden terbiyesi öğretirken, bundan çok zevk alıyor ve kendini dünya ile barışık halde görüyordu. O saatlerde koca ev kahkahalarla çınlıyor ve dertler üzüntüler unutuluyordu. Vah zavallı Kasturbai, her halde onunla daha çok sabırlı davranmalıydı. O, kendisine, sabrıyla, tatlı tavırlariyle ve çocuklarına olan merbutiyetiyle iyi örnek teşkil ediyordu!

İşin bu suretle patlak verdiği o akşamdan kısa bir zaman sonra, bir gün büyük ağabeyisi kendisini yazıhanesine çağırttı.

«Bir mektup aldım. Bir iş teklif ediyorlar amma, senin buna yanaşacağını hiç sanmıyorum,» dedi.

Mektup Dada Abdullah ve Ortakları'ndan geliyordu. Bu firma, Cenubî Afrika'da büyük bir ticaret müesseşesiydi, sahipleri de Müslümandı. Mektup ta, başka bir ticaret müessesesi aleyhine açılan bir dâvalarından bahsediyordu. Abdullah, bu şirketten dört yüz bin dolar alacağı olduğunu söylüyordu. Dâva bir hayli zaman sürencemede kalmış, bu sebepten Abdullah'ın ortağı, Mohandas Gandhi'yi Cenubi Afrikaya, bu dâvaya yardım etmek için dâvet ediyordu. Mohandas hem İngilizce hem de İngiliz hukukunu biliyordu. Hukukî müşavirliğine lüzum kalmasa bile, firmanın İngilizce muhaberesini ele alabilirdi. Mektup böyle diyordu.

Mohandas mektubu dikkatle okudu. Sonra başını kaldırarak, şüphe ile, «Bu bir avukat için iyi başlangıç değildir. Bunlar beni firmanın kâtibi gibi bir şey yapacaklar,» dedi. Ağabeyisi, bir şey demeden başiyle tasdik edince, Mohandas devam etti, «Bununla beraber, adamla meseleyi konuşayım. Bu ortak, görüyorum ki, Hindistanda oturuyor.»

Mohandas, bu görüşmeyi kabul ettiğinden dolayı ağabeyisinin hayret ettiğini fakat aynı zamanda memnun olduğunu anladı. Derhal mektubu yazan adamın yazıhanesine gidip, onunla uzun uzun görüştü. Eve geldiği zaman herkesi şaşırtan bir karar vermiş bulunuyordu, çünkü teklifi kabul etmişti. Bütün masraflarından başka, bir senelik iş mukabilinde ona, altı yüz dolar teklif etmişlerdi. Bu para Kasturbai ile çocukları rahat rahat geçindirir de artardı bile.

Mohandas, «Bu benim için iyi bir tecrübe de olur. Beni şu gündelik itiyadlardan çekip çıkaracak şey ne olursa olsun, gözüme hoş görünüyor» dedi, sonra gözlerinde, sanki uzakları delmek istiyen bir ifade ile ilâve etti, «İçimde bir şey bana bunun lüzumlu bir adım olduğunu söylüyor.»

Kasturbai'dan bu kadar çabuk tekrar ayrılmak ona çok acı geldi, fakat o bu imana sarılmıştı. Bombay'dan gemiye

bindi; kendisine birinci sınıf bir kabine tutmuşlardı. Kaptan daha ilk günden Gandhi'yi çok sevmişti; yolculuk müddetince her gün onunla satranç oynadı. Bu dostluk tavırları ve cenup denizlerinin güzeliği sayesinde genç yolcu çok güzel bir seyahat etti. Yolculuk uzun sürdü, nihayet Natal'ın başlıca limanı olan Burdan'a geldikleri zaman, Mohandas cidden sevinmişti.

Rıhtımda büyük bir kalabalık bekliyordu; iskele verilir verilmez, birçok Hintliler, vapurdaki dost ve akrabalarını karşılamak üzere vapura doldular. Mohandas bu kalabalığı memnuniyetle seyrediyordu. Acaba Abdullah ve Ortakları firmasından, onu karşılamak üzere gelen olmuş muydu? Bir müddet sonra, orta yaşlı, iri yarı, büyük sarıklı bir adamın kalabalığı yararak, kaptana gittiğini gördü. Herkes ona saygı gösteriyor ve iğilerek selâm veriyordu, amma onun kimseye baktığı yoktu. Kaptanın yanına gelince, onunla bir eski ahbap gibi konuştu, şakalaştı.

Birdenbire döndü, ve gözlerini doğru Mohandas'a dikti. Sonra acele yanına geldi, ve «Ben Şit Abdullah'ım,» diyerek kendini tanıttı.

Mohandas, kendisini karşıladıklarına sevindi, her zamanki sıcak ve sevimli tavriyle gülümsiyerek Abdullah'ı selâmladı. Ne var ki, karşısındakinin iri yapılı yüzünde gülümsemeden eser yoktu. Adamın kocaman kara gözleri onu tepeden tırnağa kadar süzmekle meşguldü.

Sonra, hiç bir söz söylemeden, elini âmirane bir tavırla kıyı istikametinde sallıyarak, iskeleye doğru yürümeğe başladı. Mohandas da hiç bir şey demeden onun ardından gitti. Acaba Şit ondan niçin memnun olmamıştı? Bu Afrika mâcerası yoksa daha başlamadan bitmeğe mi mahkûmdu?

III

Ticarethanelerine gelince, Abdullah, yazıhanesinin başına geçti ve bir el işaretiyle Mohandas'a karşısındaki iskemleye oturmasını söyledi. Ciddi ve emreder gibi bir sesle, «Şimdi, ortağımın bana gönderdiğini söylediğiniz ve vazifenize ait evrakı gösterin,» dedi.

Mohandas hemen küçük valizinden evrakı çıkarıp, Abdullaha verdi. Sonra iskemlenin arkasına dayanarak onu seyretmeğe koyuldu. Adam, dudaklarını kıpırdatarak her kelimeyi okuyor, her cümlenin sonunda da durup düşünüyordu. Tüccarın okumuşluğu pek parlak olmamalıydı.

Nihayet hoşnutsuzlukla başını sallıyarak Mohandas'a baktı. «Hâlâ niçin buraya geldiğinizi anlıyamadım, Mohandas Gandhi. Bizim avukatlarımız var. İyi avukatlardır. Dâvamız da normal şekilde yürüyor. Size ne iş verebilirim ki?» dedi.

Mohandas sıkılarak, adamın ortağının söylediklerini anlattı. «Teklif ondan geldi. Bu işi bir yıl müddetle kabul etmek için beni ikna etti.»

Abdullah, karşısında oturan ufak tefek, zayıf, ince adamı uzun uzun süzdü. Mohandas, giymiş olduğu redingot, siyah pantolon ve dik yakalı gömleğin içinde, sanki büyük adam elbisesi giymiş bir oğlancağaza benziyordu. Bir İngiliz'in kıyafetinden farklı olarak yalnız başında Hindulara mahsus sarığı vardı.

Tüccar gürledi. «Şu halinize bakın! Çok güzel elbiseler giymişsiniz. Birinci sınıf yolculuk ediyorsunuz. Siz, bize çok pahalıya mal olacaksınız.»

Genç adamın içinden bir kahkaha atmak geldi, amma gülüşü yalnız gözlerinde ve sesinde kaldı. «Hayır, efendim, bunun için hiç endişe etmeyin. Ben çok az para ile hem yolculuk etmesini hem de yaşamasını bilirim. Siz bana dâvanın nerede görüleceğini söyler misiniz, Şeyh Abdullah?»

«Transval'ın başşehri Pretoria'da. Bu da başka mesele...» Abdullah bu sözlerle ellerini açarak devam etti. «Siz, avukatlarla çalışmak için Pretoria'ya gidecek olursanız, ben orada değilim ki gözüm üstünüzde olsun. Sizin bize ne faydanız olacak, yahut da doğru musunuz, dürüst müsünüz, nereden bileceğim? Ya dâvacı olduğumuz tüccarlar sizi kendi taraflarına çevirirlerse!»

Bu üstü açık şüphe ifadesi, Gandhi'nin yüzündeki bütün gülümseme alâmetlerini silmişti. Tüccarın yüzündeki zekâ ve dirayet ifadesini tetkik ederken, kendi kendine, bu adamın büyük kabiliyeti, dürüstlüğü ve çalışkanlığı olmasa, Güney Afrika'da en büyük ve en zengin ticarethaneyi kuramazdı, diye düşündü. Bu kadar meziyetli bir adamın ne yazık ki böyle şüpheci bir tabiatı vardı.

Mohandas tatlı bir sesle, «Şeyh Abdullah, zaman size benim hakkımda doğru hüküm verdirecektir. Ben, size gerçekten faydalı hizmette bulunacağıma inanıyorum. Yoksa, ortağınızın teklifini asla kabul etmezdim,» dedi.

Abdullah omuzlarını silkti, ayağa kalktı, ve akşam yemeğiyle yatacağı odanın hazır olduğunu söyledi. İstenmiyen bu misafir hakikaten çok ikram gördü. Aradan yirmi dört saat

geçmeden Abdullahın tavrı değişmiş, tam hürmetle hareket etmeğe başlamıştı. Ertesi akşam, Abdullah'la Gandhi İslâm dininden bahsettiler; genç Hindu'nun gösterdiği alâka ve anlayış Abdullahı çok memnun etti.

Üçüncü gün tüccar tamamen yelkenlerini indirmiş vaziyette Gandhi'ye işlerini teslim etti. Meseleyi sanki hiç bahis mevzuu etmemiş gibi, «Madem ki bizim dâvaya çalışacaksınız, belki Güney Afrika'daki İngiliz mahkemelerinden birini görmeniz iyi olur. Bu sabah beraber oraya gidelim,» dedi.

Mohandas, «Memnuniyetle,» diyerek gözlerini yere indirdi, çünkü gözlerinde beliren sevinç ve alay ifadesini göstermek istemiyordu.

Mahkeme salonunda henüz oturmuşlardı ki, Mohandas İngiliz sulh hâkiminin, kendisine garip bir şekilde ve düşmanca baktığını farketti. Hâkim yüksek bir plâtformda oturmuş, görülmekte olan dâvayı dinliyordu. Fakat ikide birde dönüp bu misafire ters ters bakıyordu.

Derken, Mohandas, hâkimin ileri doğru uzanıp, kalın parmağiyle kendisini gösterdiğini gördü, ve sert bir sesle, «Sarığınızı çıkarınız!» dediğini işitti.

Mohandas şaşkınlıkla etrafına bakındı. Müslüman ve Zerdüşti bir kaç kâtibin başlarında sarık vardı. Acaba neden hâkim, hepsinin arasından bula bula onu bulmuştu. «Hayır efendim, sarığımı çıkarmak için bir sebep göremiyorum, ve çıkarmıyacağım,» dedi.

Hâkim, «Çıkaracaksınız!» diye gürledi.

Bunun üzerine Mohandas ayağa kalktı ve mahkeme salonundan çıktı.

Abdullah hemen onun ardından koridora çıktı, kolunu yakaladı, ve taştan bir sıranın üstüne, yanına oturttu. Nefes nefese, «Anlamıyorsunuz. Ben size sarık nizamının iç yüzünü anlatayım,» dedi.

Tüccar acele acele konuşarak, İngilizlerin müstemlekesi olan Natal'daki garazkâr zihniyeti anlattı. Beyaz renkli adam-

ların gözünde, Hintliler, yerli zencilerden bir çekirdek üstündü. Hintlilerin, hiç olmazsa, Meclis seçiminde oy hakları vardı. Zencilerin ise o hakları da yoktu. Ne var ki Güney Afrika'yı idare eden İngiliz ve Hollandalıların torunları, esmer renkli insanları artık birbirinden ayırt edemiyorlardı. Bütün Hintliler, cahil maden işçisi olsun, uşak olsun, veya yüksek tahsilli mahkeme kâtipleri olsun, onların nazarında aşağılık kimselerdi ve onlara «coolie» (hamal) veya «Sammi» gibi küçültücü adlar verilirdi. Zerdüştilerle Müslümanlara ise bir imtiyaz verilmişti. Onların giyimi sözde dinî bir mânâ ifade ettiğinden, yalnız onlara, ve hattâ mahkeme salonunda bile, sarıkla oturmak hakkı tanınmıştı.

Mohandas, Abdullah'ı dinlerken, kara gözleri öfkeden pırıl pırıl yanıyordu. «Hâkim bana hakaret etti! Böyle bir kanun hür bir insana hakarettir,» diye bağırdı.

Abdullah sakin ve ciddi bir sesle, «Doğru. Burada Hintliler büyük haksızlık içinde yaşamaktalar,» dedi.

Mohandas bezgin bir sesle, «Belki de ben sarığımı bir yana bırakıp, şu İngiliz kıyafetimin üstüne bir şapka geçirsem daha iyi olacak,» dedi.

Şeyh Abdullah, «Hayır, hayır! Bununla, sarık sarmakta ısrar eden bizlerin cesaretini kırmış olursunuz. Sonra, bir İngiliz şapkası sizin haysiyetinizi kırar. Tıpkı garsonlara benziyeceksiniz,» dedi.

Gandhi'nin gözlerinde bir gülümseme ışığı belirdi. Anlaşılan patronunda züppelik vardı. Garsona benzemekte insanın haysiyetini kıracak ne varmış? Öbür taraftan, tüccar, İngilizlere yaltakçılık etmekten nefret ediyordu. Şimdi Mohandas tekrar soğuk kanlılığını elde etmişti. «Pek âlâ, şu halde sarığımı çıkarmıyacağım. Fakat Durban gazetesine yazıp, mahkemenin bu gibi hakaret dolu kanunları protesto etmesini istiyeceğim,» dedi.

Abdullah, Mohandas'a hayret ve saygı dolu bir bakış fırlattı. «Sahi mi? Cesaretlisiniz demek. Hem siz dillerini bili-

yorsunuz. Belki protestonuz tesirli olur ve aynı zamanda başkalarına cesaret telkin eder.»

Gandhi dediği gibi Durban gazetesine mektup yazdı. Hak tanıyan baş muharrir de bu mektubu neşretti. Ne var ki, Mohandas, kanunun nasıl bir tesir bıraktığını anlamağa vakit bulamadan, Pretoria'ya, Abdullah'ın dâvasının görüleceği yere gitmek üzere uzun yolculuğuna çıktı.

O devirde Güney Afrika'nın tren hatları azdı. Mohandas, Abdullah'ın kendisi için almış olduğu birinci mevki bileti elinde, ona Allaha ısmarladık dedi ve yataklı vagona girdi. Ona, ilerdeki istasyon memurundan yatacağı yatak ve çarşafları kiralaması lâzım geldiğini söylemişlerdi. Halbuki, o, Abdullah'ın kendisine çok masraflı bir memur olacaksın dediğini hatırlıyarak, idare olsun diye sabaha kadar oturdu.

Tren ilk istasyona gelince, bir İngiliz kompartımana girdi, Mohandas'a gururlu bir eda ile dik dik baktı, sonra da koridorda duran kondüktörü çağırdı.

Aksi ve sert bir sesle bağırdı, «Bana bak! Ben bir zenciyle aynı kompartımanda yolculuk edemem. Şu «kuli» yi ikinci mevki vagona götürün, onun yeri orasıdır.»

Kondüktör, köşede oturan ufak tefek adama kayıtsız bir bakış fırlatarak, «Elbette, efendim. Hey, «Sammi», öbür vagona gel bakalım,» dedi.

Mohandas öfke ile parlıyan gözlerini karşısındaki iki adama dikerek, «Ne münasebet! Ben birinci sınıf bileti satın aldım, ve bu vagonda gitmek hakkımdır,» dedi.

Kondüktör gürledi, «Onun hiç ehemmiyeti yok. Haydi bakalım! Bu vagondan çıkacak mısın, yoksa istasyon polisini mi çağırayım?»

Gandhi kesin bir ifade ile, «İstediğinizi çağırın. Muhakkak ki ben kolay kolay haklarımdan vazgeçecek adamlardan değilim,» dedi.

Mohandas, pencereden, istasyon ışıklarına gözlerini dikerek, sert bir tavırla, başına gelecek olanı bekledi. On dakika

sonra, istasyon plâtformunda durmuş, giden trenin arka ışıklarının ardından bakıyordu. İkinci mevki vagona binmemekte ısrar etmiş, bu suretle tren, onu bırakarak çekip gitmişti. İstasyon şefi Gandhi'nin bağajını indirdi. Genç adam ümitsiz bir halde çantasını yakalıyarak, boş bekleme odasına girdi. Bu dağlık bölgede gece çok soğuktu, binanın çatlaklarından içeriye buz gibi bir rüzgâr doluyordu. Soğuktan titriyerek ve uykusuz bir halde oturup hâdiseyi düşünmeğe koyuldu.

Bu hakaretleri yutmak bir zaaf neticesi olmaz mıydı? Böyle bir memlekette neden kalacaktı? Bir müddet içi özleyişle sızlıyarak, evini ve memleketini düşündü. Sonra birden kendine geldi, muhakkak ki kaçmak istemesi tam korkakça bir hareket olurdu. Her halde bu renk garazkârlığı gibi ahmakça bir meseleyi büyütüp, seçmiş olduğu meslekten ayrılamazdı.

Sabah olunca Mohandas hemen telgrafhaneye koştu, iki telgraf hazırlamıştı. Birisi, demiryolları umum müdürüne yazılmıştı. Başına gelen haksızlığı protesto ediyordu. Öbürü Abdullah'a idi. Her iki telgraf iyi netice verdi. Demiryolları umum müdürü, istasyon şefine Gandhi'nin gideceği yere emniyetle gitmesini temin etmesi için emir vermişti. Abdullah daha da ileri giderek, bir kaç Hintli tüccarın istasyonda Gandhi'yi bulup istirahatını temin etmelerini sağlamıştı.

Bu Hintliler, Mohandas'a, «Hepimizin de başından böyle tatsız vak'alar geçmiştir. Beyaz adamlar bize, sanki ayaklarının tozu imişiz gibi muamele ederler,» dediler.

Mohandas şaşkındı, bundan bir şey anlıyamıyordu. «Niçin, niçin burada işler bü derecede farklıdır? İngiltere'de ben çok izzet ikram gördüm. Her yerde istediğim gibi gezdim, ne itiraz eden oldu ne soran,» dedi.

Daha yaşlı tüccarlardan biri hemen atıldı, «İyi amma, burada, beyazlar bizden korkarlar. Onlar çok küçük bir azınlığı teşkil etmektedirler ve üstünlüklerini göstermek için bizi ayak altında çiğnemeleri gerekiyor.»

Kendisini o akşamki trene götüren yeni ahbaplarının tav-

siyesine uyarak Mohandas, yatak v.s. kiraladı. Bu sefer talihi iyi gitti, o gece vagonda kendisine itiraz eden olmadı. Fakat ertesi gün trenden inip Johannesburg'a işliyen posta arabasına binmek istediği zaman gene başına iş açıldı.

Birinci mevki biletini göstermesi hiç kâr etmedi. Kondüktör onu tersliyerek, «Olmaz, olmaz! Biletin olsa da olmasa da arabanın içinde beyazlarla beraber oturamazsın. Dışarıda, arabacının yanına otur. Orası benim yerim, amma ben de içeride senin yerinde otururum.»

Mohandas, yüreğinde kurşun gibi bir ağırlık duyarak, arabacının arkasındaki yere çıktı oturdu. İçinde yine bir mücadele başladı. Bu kadar ağır bir hakareti hiç ses çıkarmadan yutmağı bir erkeğe yakıştıramıyordu. Öbür yandan, ne olursa olsun bu yolculuğun bitmesi lâzım diye düşünüyordu. Araba ağır ağır yükselen araziyi tırmanırken, Mohandas, aşınmış yamaçların arasında uzanıp giden çimenli vâdileri asık bir çehre ile seyrederek, rutubet ve soğuğun kemiklerine, ilikle-rine işlediğini hissediyordu.

Öğleden sonra, araba, at değiştirmek için, ufak bir kasabada mola verdi. İki Hollandalı çiftçiyle şakalaşmakta olan kondüktör, uzun çubuğunu yaktı. Araba tekrar yola çıkacağı sırada, kondüktör, Mohandas'a seslendi, «Hey Sammi! Sen şuraya arabanın basamağına otur. Oturduğun yer bana lâzım, çünkü çubuğumu içeceğim.» Böyle diyerek, elinde birinci mevki bileti olan yolcu için, basamağın üstüne pis bir çuval parçası yaydı.

Mohandas yerinden kıpırdamadan öfke ve sinirden tir tir titremeğe başladı. «Beni buraya oturtan sendin!» diye bağırdı. «Hem de içeride birinci mevki biletim olduğu halde... Şimdi de sen çubuk içeceksin diye beni ayaklarının dibine oturtacaksın. Oturmayacağım!»

«Oturacaksın!»

Kondüktör, avazı çıktığı kadar bağırarak, Gandhi'nin önce bir kulağına sonra da öbürüne dehşetli yumruklar indirdi. Kolunu yakalıyarak onu yerinden sürükleyip kaldırmağa

uğraştı. Mohandas, yerine kuvvetle sımsıkı tutunarak kalkmamağa çalıştı. Bilekleri sanki kopacak gibi olmuştu. Kondüktör onu çekerek, tartaklayarak, küfrederek hırpalıyordu.

Derken birdenbire içeriden sesler yükseldi. «Dur! Bırak çocuğu, Kondüktör!», «Adamın hakkı var, yahu, ne dövüyorsun!» «Baksana, eğer oradan kalkmasını istiyorsan, kalksın buraya kendi hakkı olan yanımızdaki yerine gelsin otursun!»

Kondüktör, kurbanının kolunu bıraktı. Bir dakika soluya soluya ve tehditkâr bakışlarla onu süzerek baktı. Sonra arabacının öbür tarafında oturan zenci uşağını itip yerinden düşürdü ve yerine geçti oturdu. Zavallı çocuk basamağa çömeldi. Mohandas dehşete düşmüş ve soluk soluğa, vücudundaki bereleri ve şişlikleri oğmağa başladı. Acaba şu yolun sonunda bu adam ona ne yapacaktı?

Aradan iki saat daha geçti. Hava kararmağa başladı. Nihayet, araba bir dönemeci döndü, ve şehrin ışıkları akşam karanlıklarında pırıldamağa başladı. Bir kaç dakika sonra bir meyhanenin önünde durdular. Yolculuk sona ermişti. Korkudan, kımıldamağa bile cesaret edemeden, Mohandas, kondüktör nerede diye etrafına bakındı. O dakikada, beyaz sarıklı bir kaç adam gördü ve Hint dilinde verilen selâmı duydu. Hemen yerinden fırlayıp, arabadan atladı, ve kendisini bir dost grubu içinde buldu.

Adamlardan biri, «Şeyh Abdullah bize geleceğinizi bildirdi! Sizi onun arkadaşının dükkânına götüreceğiz, orada kalacaksınız,» dedi.

Mohandas içi şükran hisleriyle dolarak, onlarla gitti. Misafir olacağı dükkâna varır varmaz, kâğıt, kalem ve mürekkep istedi. Hemen posta arabası acentasına, yolda başına gelenleri bildirdi, ve ertesi günkü Pretoria yolculuğu için arabanın içinde bir yer teminini istedi. Mektubu, bir kâtiple acentaya gönderdiler.

Onu misafir eden tüccar, «Hakikaten mücadeleci bir adammışsınız! Biz ömrümüzde isyan veya şikâyet eden bir Hintli görmedik,» dedi.

Onlar yemeklerini yerken, acentadan cevap geldi. Mohandas ertesi günkü büyük arabada güzel bir yer bulacaktı. Gerçekten dedikleri gibi yaptılar. Mohandas ertesi akşam, Johannesburg denilen o muazzam, acayip şehre gelmişti.

Posta arabası istasyonunda onu karşılayan kimse olmadı. Yanında bir Müslüman tüccarın adresi vardı amma vakit geç olduğundan onu rahatsız etmek istemedi. Bir arabaya binerek Grand National Hotel'e gitti, ve petrol lâmbalariyle aydınlatılmış koridora girdi. «Müdür» levhasını taşıyan yazıhaneye yaklaşarak bir oda istedi. O konuşurken, uzun boylu, sarışın bir İngiliz'in yüzünü hakaret saçan bir ifade ile buruşturduğunu, gözünün ucuyla gördü.

Müdür onu baştan ayağa kadar iyice süzdükten sonra, nezaketle cevap verdi, «Ne yazık ki bu gece otel doludur, hiç boş yerimiz yoktur.»

Mohandas işi anladı. Yine derisinin esmer rengi araya girmişti. Başıyla peki deyip omuzlarını silkerek acele sokağa fırladı. Kendisini getiren araba dışarıda bekliyordu. Arabacıya, tüccarın adresini verdi, ve araba, yarı aydınlık, arnavut kaldırımlarıyla döşeli, tozlu sokaklardan zıplıya zıplıya yol almağa başladı. Mohandas içi sızlayarak düşündü, «Avrupalı kıyafetinde ve İngilizce konuşan bir adam bu derece hakarete uğrarsa, ya bu dili konuşamıyan zavallı Hintliler nasıl muamele görüyorlar acaba!»

Arabanın, önünde durduğu dükkânın ışıkları pırıl pırıldı. Dükkânın sahibi, yolcuyu çok sıcak karşıladı. Mohandas, otelde başına geleni anlattı, ve buna karşılık tüccarın bir kahkaha attığını görünce şaşırdı.

«Peki siz böyle birinci sınıf bir otele kabul olunabileceğinizi nasıl aklınızdan geçirdiniz?» dedi. Sonra, Mohandas'ın yüzündeki ifadeden kendine gelerek, sabırlı bir sesle, «İçinde bulunduğumuz vaziyete katlanmanız lâzımdır. Para kazanmak maksadiyle Güney Afrika'da bulunanlarımız, beyazların hakaretlerine aldırış etmemeği öğrenirler. Amma sizin gibi bir

adam, evet, böyle bir adam için buna dayanmak güçtür; belki siz de buna tahammül edemezsiniz.»

Tüccar, Mohandas'a, Pretoria'ya üçüncü mevkiyle gitmesini söyledi, belki o suretle tatsız hallere çatmazdı. Fakat Mohandas onu dinlemedi, ve şahsî adalet uğrunda mücadeleye devam edeceğini söyledi. Hemen oracıkta istasyon şefine bir mektup yazarak, her zaman birinci mevkide seyahat ettiğini, ve ertesi gün kendisinden böyle bir bilet almağa geleceğini bildirdi. Dükkân işçilerinden biri mektubu sahibine vermek üzere götürdü.

Mohandas anlattı. «Benim bu yolculuğum, haksız muameleye karşı bir alay protestolarla dolu geçti. Hintlilere karşı garazkârlık buzlarını çözmeğe muvaffak olacağımı ümit ediyorum. Eğer her şeye susacak olursak, hiç bir zaman bizi kimse insan yerine koymayacaktır.»

Ertesi sabah Mohandas tüccarla birlikte istasyona gitti. Gişede, Mohandas Pretoria'ya birinci mevki bilet istedi. Memur hafif bir gülümseyişle öne doğru iğilerek.

«Dün akşam bana mektup gönderen sizsiniz, öyle değil mi?» diye sordu. Gandhi hafif bir baş işaretiyle tasdik edince, memur devam etti, «Ben Transvaal'li değilim. Ben Hollandalıyım ve hislerinizi anlıyorum, çünkü siz bir centilmensiniz. Size bir şartla birinci mevki bileti veririm. Eğer kondüktör biletinizi kabul etmez ve sizi üçüncü sınıfla gitmeğe mecbur ederse, demiryolları idaresine protesto mektubu yazmıyacak ve beni hiç bir suretle işe karıştırmıyacaksınız.»

Mohandas bileti alarak, «Memnuniyetle söz veriyorum,» dedi.

Tüccar takdirkâr bir bakışla Mohandas'ı süzerek, «Aşkolsun, işin bu kadarını kazandınız; haydi gidin selâmetle, size muvaffakıyet dilerim,» dedi.

Mohandas heyecanla yüreği çarparak birinci mevki vagona girip oturdu. Kompartımanda başka bir tek yolcu vardı, o da şık giyinmiş bir İngilizdi. Başını gazetesinden kaldırdı, ge-

lene başlyle selâm verdi ve tekrar okumağa koyuldu. Bir dakika sonra kondüktör kapıda görüldü ve yeni gelen yolcuya dik dik bakmağa başladı. Hiç bir söz söylemeden, baş parmağiyle üçüncü mevki vagonu işaret etti. Mohandas hızlı bir hareketle birinci mevki biletini çıkardı.

Kondüktör yavan bir sesle, «Ben bilet milet bilmem, Sammi. Haydi bakalım çek arabanı, üçüncü mevkiye!» dedi.

Mohandas daha söz söylemeğe vakit bulmadan, İngiliz, gazetesini bir yana atarak kondüktöre ters ters baktı, ve aksi bir sesle, «Bu efendiyi niçin rahatsız ediyorsun? Elindeki bilet ona bu kompartımanda gitmek hakkını veriyor, benim de ona hiç bir itirazım yoktur.» dedi, sonra ileri doğru iğilerek Mohandas'a, «Rahatınıza bakın ve yerinizden kımıldamayın.» dedi.

Gandhi'nin kara gözlerinde minnet ve takdir dolu bir bakış parladı. Her zaman hayranı olduğu İngiliz tipi işte bu idi. Sakin bir sesle ona teşekkür etti ve eline bir kitap aldı.

Kondüktör hâlâ kompartıman kapısında durmuş, İngiliz'e bakıyor, gözlerine inanamıyordu. Alçak sesle, «Ey, sen bir kuli ile yol arkadaşlığı etmeğe tenezzül ettikten sonra, bana ne!» diye homurdanıp, çekildi gitti.

Bütün yolculuk müddetince iki yolcu karşı karşıya oturup hiç konuşmadan kitap okudular. Mohandas bu sükûnetin her saniyesinin zevkini çıkarıyordu.

Tren, Pretoria istasyonuna girerken hava kararmağa başlamıştı. Mohandas, çantalariyle, plâtforma geldiği zaman bütün diğer yolcular gitmişlerdi. Bir dakika için, etrafına, birini görmek ümidiyle bakındı, fakat Abdullah ve Ortakları firmasından, kendisini karşılamağa kimse gelmemişti. Birden o günün Pazar olduğunu ve kimseyi rahatsız etmenin doğru olmıyacağını düşündüğünü hatırladı. Şimdi ne yapacaktı? Belki de onu hiç bir otel kabul etmiyecekti.

Biletini verirken çekingen bir eda ile biletçiye bir otel sordu.

Biletçi, «Ne yazık ki sizi tavsiye edecek bir otel bilmiyorum,» diye mırıldandı.

Bu kara haber üzerine Mohandas kendini sanki bir yalnızlık kuyusuna düşüyormuş gibi hissetti. Tam o aralık arkasında tatlı bir ses işitildi, İngilizce konuşuyordu, «Ben size yardım edebilirim, efendim. Size ben yer göstereyim.»

Mohandas arkasına dönünce, akşam karanlığında gözleri pırıl pırıl neş'e saçan uzun boylu bir Zenciyle kendini karşı karşıya buldu. Zenci tatlı bir sesle devam etti, «Ben Amerikalıyım. Eğer burada yabancı ve yalnızsanız, sizi tanıdığım bir Amerikalının oteline götüreyim. O size bir oda verir, efendim.»

Mohandas içten gelen bir sevinçle, «Çok lûtufkârsınız efendim, teşekkür ederim,» dedi.

Biraz sonra ikisi beraber Johnston'un Aile Oteline geldiler. Zenci, otel sahibine yaklaşarak onunla alçak sesle bir şeyler konuştu. Bir dakika sonra otelci Mohandas'ın yanına geldi.

«Size verecek bir odam var. Ancak şu kadarını söylemem lâzım ki ben her ne kadar renk filân tanımazsam da, geçimim, Avrupalı müşterilerime bağlıdır. Yemek salonuna sizi alırsam muhakkak itiraz ederler,» dedi.

Mohandas, «Hakkınız var, anlıyorum. Benim için geceyi burada geçirmek de büyük şey. Bana yemek gönderirseniz çok minnettar olurum,» dedi.

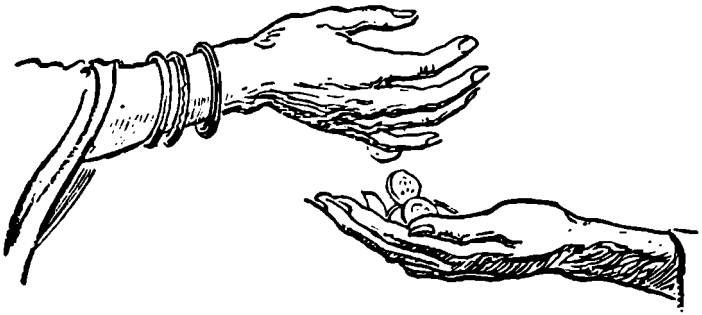
Bununla beraber Mohandas henüz odasına girmişti ki, otelci arkasından geldi ve kendisini yemek salonuna dâvet etti. Tatlı bir sesle, «Misafirlerime işi anlattım, sizin oraya gelmenize itiraz eden çıkmadı,» dedi.

Mohandas bir yandan yemeğini yemeğe bir yandan da Güney Afrika'da geçirdiği ilk haftaların hâdiselerini düşünmeğe koyuldu. Muhakkak ki gördüğü ikram ve nezaketin yanında karşılaştığı hakaretler çok ehemmiyetsiz kalırdı. Bununla beraber, vatandaşlarının çektiği ıztırapları bir kuşbakışı halinde görmüş ve bu onu iliklerine kadar sarsmıştı. Kendi şahsına gelince, Abdullah ve Ortakları firmasına hizmet eden

İngiliz avukat nasıl adamdı acaba? O da ırk garazı besliyen bir adam mıydı yoksa onunla çalışmak mümkün olacak mıydı?

Durban'da geçen bir kaç günü de Mohandas boşuna sarfetmemiş, dâvanın bâzı teferruatını tetkik etmişti. İşe ciddi bir alâka gösteriyordu. Dâvada karışık hesaplar vardı, bunun için Mohandas bir muhasebe kitabı almış, hesapların bütün girdisini çıktısını esaslı surette etüd etmeğe uğraşmıştı. Ancak bu suretle Abdullah'ın dâvasının esasını anlıyabilecekti. Ona öyle geliyordu ki, Hintlilerin mizacını bildiği için, bu dâvanın iyi bir şekilde hallolunmasına yardım edebilirdi. Yalnız şu avukat Mr. Baker kendisini bir müttefik olarak kabul etsin bir kere...

Ertesi sabah Gandhi, avukat yazıhanesinin kapısına gelmişti; büyük bir binanın içindeydi. Kapı camının üstünde şu sözler yazılıydı, «A. W. Baker, Dâva Vekili.» Kapıyı çalarken yine kendi kendine şu İngiliz acaba ne biçim adamdır, diyordu. Kapı ardına kadar açıldı; Gandhi'nin nefesi sıklaşmıştı. Ona sanki, bütün kuvvetini son haddine kadar teraziye vuracak bir tecrübe eşiğinde bulunuyormuş hissi gelmişti.

IV

«Oooo! Mr. Gandhi, hoş geldiniz, sefa geldiniz!»

İngiliz avukat, Abdullah firmasının yeni hukuk heyeti âzasını sıcak bir gülümseme ile karşılıyarak, samimiyetle elini sıktı. Gerçi tam o aralık ona verecek hususî bir işi yoktu amma, gösterdiği dostça alâka Mohandas'ın bu yeni hayata hoş bir şekilde girmesini sağladı.

Mr. Baker, bir dul kadının evinde, Mohandas için yer buldu. Kadın, Mohandas'a hem bir oda verdi, hem de yemeklerini pişirmeği kabul etti. Bundan başka, avukat hem misyoner hem de kilise işlerine bakan dindar bir adam olduğundan, Mohandas'ı dinî gruplarının toplantılarına götürmeğe başladı. Coates (Kots) isminde bir gençle beraber Gandhi'ye çok iltifat ediyor, gönlünü kazanmağa çalışıyorlardı.

Mohandas her ikisine de nezaketle muamele ediyor, «Sizi tanıdığıma çok memnunum, dua gruplarınıza da seve seve iştirak ederim. Fakat ben Hindu olarak doğdum. Başka her hangi bir dinle alâkayı düşünmeden önce, kendi dinimi çok derinden araştırmam lâzımdır,» diyordu.

Gandhi, kendisini yeniden dinî düşünüşe ve mütalâaya vermesine vesile olduklarından dolayı bu iki İngilize karşı büyük minnettarlık duyuyordu. Şimdiye kadar geçim çabası onun zihnini çok meşgul etmişti. Şimdi artık her gün hem eski hem yeni Hindu kitaplarını, Kitabı Mukaddesi ve Kur'an-ı Kerimi okuyordu. Bu ruh terbiyesinin ona verdiği ilham, her şeyden evvel Transvaal'da bulunan vatandaşlarına karşı derin alâka duyması oldu. Nüfuz sahibi bir çok Hintlilere tavsiye mektupları getirmişti; o bunlara, Pretoria'da yaşıyan Hintli cemaatinin sürdüğü hayatın tam bir krokisini istediğini söyledi. Bu zatlar kendisine memnuniyetle yardım edeceklerini söylediler ve hemen zengin bir Müslüman Hintlinin evinde toplanmak üzere ileri gelen tüccarları dâvet ettiler.

Gandhi bunlarla ayrı ayrı konuşarak, vatandaşlarının karşılaştığı muhtelif meseleleri gözden geçirdi. Evvelâ, sağlık şartlarını ıslah etmek lüzumunu anlattı. «Bu işin nasıl yapıldığını Garplılardan öğrenelim!» dedi. «Onlar yalnız vücutlarını temiz tutmakla kalmaz, pislikleri, kirleri, koku, pislik ve hastalığa mâni olacak bir şekilde ortadan kaldırma usulünü biliyorlar. Bu şehirde Hintliler arasında gördüğüm korkunç şartları mutlaka kaldırmamız lâzımdır. Tahsil, terbiye ve iyi bir geliri olan talihlilerimiz, fakir, cahil vatandaşlarımıza yardım etmekle mükellefiz, bu vazifemizdir.»

Nihayet, Mohandas, gönlünün en derinliklerinde şiddetle duyduğu meseleye geldi. Bu ise Hintliler arasında birlikti. «Aramızda pek çok ayrılık var!» dedi. «Doğuş, aile kabileleri, ve mezhep başkalıkları yüzünden niçin birbirimizden ayrı kalalım? Her zümreyi temsil eden bir birlik kuralım. O zaman, haksızlık ve adaletsizlik yüzünden, baştakilere şikâyette bulunduğumuz zaman, sesimizi işittirebiliriz.»

Herkes onu dikkatle dinliyordu. Hemen, Pretoria'da yaşayan bütün Hintliler için muntazam toplantılar yapmağı kararlaştırdılar. Bu toplantılarla, kendisinin şahsi ziyaretleri sayesinde Mohandas, bir kaç ay içinde, o şehirde bulunan, her Hintliyi, uşak, kâtip, zengin tüccar, çöpçü herkesi tanımağa

muvaffak oldu. İlk zamanlarda, bunlara ne yolda faydalı olabileceğini kendisi de bilmiyordu, fakat, önünde kapıların açılacağına da hiç şüphesi yoktu. Ah, şu kendisinin yalnız başına içinde bulunduğu «hikmet mektebi»nin daha iyi bir talebesi olmağı öğrenebilse!

Bir gün bunu Mr. Baker'e anlatmağa çalıştı, «Eğer insan gerçekten bir hakikati yakalıyabilecek olursa, bunu kendi günlük hayatına ve başkalariyle olan davranışlarına tatbik etmesi gerekir. İşte o zaman yaşayan bir hakikat olur.»

Mr. Baker'e bu söz çok tesir etmişti. İngilizin şahsi dostluğu şimdi meyva vermeğe başlamıştı. Mohandas'a, iki dâvacı tüccarın bütün mektuplarını İngilizceye tercüme etme işi verildi. Vak'aları ve hakikatleri uzun uzun tetkikten sonra, Mohandas, kendi patronlarının bu dâvada haklı olduğuna tam bir kanaat getirdi.

Bunun üzerine, dâvaya karar verecek olan hâkime bunu nasıl ispat edeyim diye zihin yormağa başladı. Bir yandan Mr. Baker'in hazırladığı yazıları tetkik ederken, bir yandan da buna benzer mahkeme kararlarını bildiren kanun kitaplarını ve raporları mütalâa ediyordu ve bu suretle de hukuk sahasında tam bir bilgi ve tecrübe kazanıyordu. Bununla beraber, hukuk usullerini öğrendikçe, Abdullah ve ortaklarının dâvası hakkında endişeye düşüyordu.

Baker'le işi müzakere ederken bir sabah bu ümitsizliğini açığa vurdu. «Bu dâva mahkemeye düşerse, yıllarca devam etmez mi? İki tarafın da avukatları, iddialarını yıllar ve yıllarca sürdürecek bir çok yollar bulabilirler.»

Baker karşısındaki enerjik çehreye baktı. «Evet. Mahkeme uzun zaman devam edebilir,» dedi.

Mohandas inler gibi bir sesle, «Ve bu işe harcanacak paranın yekûnunu düşünün. İki taraf da iflâs edebilir,» dedi.

Baker omuzlarını silkerek, «İşlerini mahkemeye düşürenler, masrafına katlanırlar,» dedi.

Mohandas, bu dindar adamı çok sevmekle beraber, bu lâ-

kayd davranışına şaştı. Kendi kendine, avukatlar, müşterilerinin kanlarıyla beslenen birer sülüktürler, diye düşündü. Kendine öyle geliyordu ki, bu iki tüccar, bu muazzam mahkeme masrafına katlanacaklarına, aralarında işi halletmemekle çok budalaca hareket ediyorlar. Onları bu hususta ikna etmeğe karar verdi.

O hafta, her iki tarafın, Pretoria'da bulunan mümessilleriyle görüştü. Her iki tarafa da ayrı ayrı dedi ki, «Her ikinizin de güvendiği iyi bir adam seçseniz de şu dâvanızda hakemlik etse olmaz mı? Mahkemeye düşmek büyük yanlış olur, bu hatâya düşmekten sakınınız.»

İki taraf için bu yapyeni bir fikirdi. Onu hayret ve şaşkınlıkla dinlediler. Mohandas, önce birinden sonra diğerinden ayrılırken kendi kendisine, bunlar bu teklifi ciddiyetle düşünmiyecekler amma ne de olsa gerçekten alâkadar oldular, diye düşündü.

Ufak tefek vücudu redingotu ve Hindulara mahsus sarığıyla Gandhi'yi, Peritoria'da tanımıyan artık kalmamıştı. Mr. Coates onu sık sık arıyordu. İkisi beraber akşamları gezmeğe gidiyor, kasabanın ışıklı, kısa sokaklarından geçerek, civardaki çıplak tepelere çıkıyorlardı.

Bu gezintilerden birinde genç Coates, Gandhi'ye dedi ki, «Bu çok hoş geçen yürüyüşlerimizde beni üzen bir şey var. Esefle söylüyorum ki, senin gibi bir Hintli için, saat dokuzdan sonra sokakta bulunmak yasaktır.»

Mohandas, «Ya, öyle mi!» diye bağırdı. «Demek ki Durban'da olduğu gibi burada da arzu edilmiyen kimseler için gece yasağı var. Bize yerimizi ve derecemizi bildirmek için konmuş olan nizam ve kaideleri henüz inceliyecek vaktim olmadı; lûtfen daha başka ne gibi nizamlar var, bana söyler misin?»

Coates üzüntüden kısılan bir sesle cevap verdi, «İçinden geçilmesi yasak bâzı sokaklar var, bilhassa Boer (Hollandalı) reisin oturduğu sokak.» Gandhi o sokağın neresi olduğunu soracak vakit bulamadan Coates birdenbire bağırdı, «Bu mâna

sız işler hep Boer'lerin başının altından çıkıyor. İngilizlerin, Transvaal'da oy hakları bile yoktur. Bunun ne kötü bir iş olduğunu düşün!»

Gandhi, «Niçin?» derken yüzünde mânalı bir gülümseyiş vardı. «Siz İngilizler Kap Kolonisini devraldığınız zaman, Boer'ler bu bölgeye yerleşmek üzere geldiler. Burası onların değil mi?»

Coates, çenesi önde, ay ışığında yürürken, birdenbire hâlis bir İngiliz halini almıştı. «Amma, azizim, biz Transvaal'a altın madenlerini işletmek ve bankalar açmak, mahkemeler kurmak için sermaye ve tecrübemizle geldik. Bütün bunlar medeniyet uğrunda hizmetlerdir. Tabiatiyle hükûmet işinde de söz sahibi olmamız icap eder.»

İki arkadaş şimdi tepeye gelmişlerdi; Mohandas, şehir ışıklarını ve ay ışığının bile güzelleştiremediği sert, hemen hemen ağaçsız manzarayı bir müddet seyretti.

Sonra arkadaşına dönerek, «Biz Hintliler, sizin de hükûmette hisseniz olmasını istemenizi tabii görüyoruz. Kap Kolonisine olduğu gibi Transvaal'a mâdenleri işletmek, sebze bahçeleri yapmak ve beyazlara bir çok şekillerde hizmet etmek için büyük miktarda beden kuvveti ve enerji getirmiş bulunuyoruz. Biz de haliyle sizin gibi kendimizde bir hak görüyoruz ve bize karşı yapılan kanun ve nizamlar üzerinde söz hakkımız olmasını istiyoruz,» dedi.

Gerçi bu sözler çok ciddî bir sesle söylenmişti, fakat içinde bir alay çeşnisi de yok değildi. Coates bu dostça alay çeşnisini sezerek, güldü, «Öyle. Ne ise, biz yine şu gece yasağı meselesine dönelim. Benimle gece gezintilerine çıktığın için senin tevkif olunmana tahammül edemem. Her halde bu işin bir çaresine bakmak lâzım,» dedi.

Bunun üzerine Krause adında bir Boer avukata gittiler. İki genç adam avukatın yazıhanesine girer girmez, Krause'ın gözü Mohandas'a ilişti, ve sevinçle yerinden fırlıyarak, «Mr. Gandhi, sizi tekrar gördüğüme çok sevindim!» dedi.

Mohandas hemen onu tanıdı. Londra Hukuk Fakültesinden arkadaşıydı. Bir müddet eski günlerden bahsettikten sonra, ziyaretlerinin sebebini söylediler.

Krause çok üzülmüştü, «Ah, Mr. Gandhi, bu nizamlar köylü, hamal ve saire için konmuştur, efendi adamlar için değil.»

Hemen bir mektup yazarak, Gandhi'ye, hiç bir polisin müdahalesine mâruz kalmadan geceleri istediği saate kadar dolaşmak hakkını verdi. «Bu mektubu yanınızda taşıyın, Mr. Gandhi, ve şayet size bir şey soran olursa, hemen gösterin. Eminim ki hiç bir güçlükle karşılaşmıyacaksınız.»

Bu şahsî bir muhafaza garantisiydi, ve kıymeti vardı. Ne var ki bir kaç ay sonra Mohandas, vatandaşlarını her zaman tehdit eden canavarca hakaretlerden birine çattı. Son zamanlarda, Mr. Baker'in yazıhanesiyle, kendisinin pansiyonu arasında bir kısa yol keşfetmişti. Burası bir çok evlerin bulunduğu bir sokaktı. Sokağın adını bilmiyordu. Yalnız, bir noktada nöbet bekliyen bir polis bulunduğunu farketmişti, amma meselenin üzerinde durmadı. Ne yazık ki bir akşam âni bir şekilde ne olduğunu ona öğrettiler.

Âdeti olduğu veçhile hızlı adımlarla yürümekte ve Abdullah dâvasını düşünmekte iken, omuzuna inen şiddetli bir yumruk onu toprak sokağın tozlarının üstüne devirdi. Şaşkın bir halde ve bereler içinde güç belâ kalkıp oturdu ve tepesinde dağ gibi duran Boer polisini gördü.

Polis kalın bir sesle gürledi. «Belki böylelikle nizama riayet etmesini öğrenirsin. Reis Kruger'in evinin önünden Hintli geçemez.»

Ha, demek suçu bu idi! Mohandas güçlükle ayağa kalktı. O dakikada tanıdığı bir sesi duydu. «Aman Gandhi, bir yerin acıdı mı?» Mohandas dönünce, atından inmekte olan arkadaşı Coates'ı gördü.

Coates iğildi, endişe ile Gandhi'ye baktı. «Bu ne rezalet!» diyerek döndü, polise sert sert baktı. «Eğer, tanınmış bir avukat olan bu adam, seni mahkemeye verirse, ben şahit olurum.

Bütün olup bitenleri gördüm. Vah Gandhi, bu hücuma uğradığına ziyadesiyle üzüldüm!»

Mohandas eliyle, paltosunun tozlarını silkiyordu. Acele polise bakınca, adamın yüzünde bet beniz kalmadığını gördü. Nazik bir sesle, «Üzülme, dostum. Vatandaşlarımın çektikleri eziyetlerden ben de payıma düşeni çekmeliyim. Bu zavallı adamın kabahatı yok. Onun vazifesi bu budalaca nizamları yürütmek. Ondan dâvacı değilim,» dedi.

Coates ona hayran hayran baktı. «İşte sen böylesin!» dedi. Sonra polise dönerek sert bir sesle, «Senin vazifen bir Hintliye nizamın ne olduğunu söylemektir, bir yumrukla yere sermek değil. Canavar gibi davranmak niçin!»

Polisin utancından kızarması ve kekeliyerek özür dilemesi, Mohandas'i güldürdü. «Zararı yok. Seni ben affettim,» dedi.

Atının önünden giden arkadaşının yanı sıra yürürken Mohandas, onun söylediklerinden hiç bir şey duymuyordu. O, içinden taşıp bütün benliğini dolduran ve aydınlatan huzura dalmıştı. Hâdise, affedildiğine dair işittiği sözler karşısında polisin katılaşmış çehresine gelen şaşkınlık, Gandhi'nin benliğinde, şimdiye kadar hiç duymadığı bir merhamet damarı açmıştı. Bir yandan Hintli vatandaşların karşılaştıkları hakaretleri, bir yandan da gaddarca ve haksız nizamları yürütmek gibi acınacak bir vazife görmek gibi bir kaderin pençesinde olan adamları düşünüyordu.

Yeni bir kuvvet ve enerjiyle bir kaç gün sonra Abdullah ve Ortakları firmasını uzlaşıp sulh olmak için tekrar teşvik etti. Karşı tarafın firma reisine de aynı şekilde ricasını tekrarladı. Nihayet adam fikri kabul etti, ondan sonra Abdullah firması müdürü de aynı kararı verdi. Hakemlerini seçtiler, ve az bir zaman sonra hakem kararını bildirdi. Abdullah haklı idi.

Bu zafere eriştikleri gün, yenmiş olan taraf, mağazada büyük bir ziyafet verdiler. Tepsi tepsi çerezler, tatlılar, pas-

talar ve baharlı içkiler dağıtıldı. Gandhi herkes tarafından takdir ve tebrik edildi.

Tam o neş'e içinde herkes gülüp eğleniyorken çığlığı andırır bir ses işitildi, «Şu bizim kurtarıcımız ve rehberimiz olan adama bakın! Hiç memnun değil. Yüzü üzgün, ve hiç bir eğlencemize iştirak etmiyor. Niçin? Ne oldu?»

Mohandas etrafındaki endişeli yüzlere şöyle bir göz gezdirdi. Ciddiyetle, «Şimdi ben dâvayı kaybeden tüccarı düşünüyorum. Eğer bu büyük meblâğı birden ödeyecek olursa, adam mahvolur. Siz her zaman ahbaptınız ve birlikte bir çok işler yaptınız. Şimdi bu adamın yıkılmasının size faydası var mı?»

Heyecanlı sesler yükseldi, «Amma bizim dâvamız haklı. Hakem kararıyle bu sâbit olmuştur: Yâni hakkımızdan vazgeçmemizi mi istiyorsunuz?»

Yirmi dört yaşındaki genç avukat, iş adamlarının, muvaffakıyetin aydınlattığı yüzlerine yalvarırcasına baktı, «Hayır, hiç böyle bir şey düşünmedim. Amma insaflı olamaz mısınız? Rakibiniz size bu borcu azar azar ödese de böylelikle hem yıkılmaktan hem de küçülmekten kurtulsa daha iyi olmaz mı?»

Sonunda Mohandas'ın ricasını kabul ettiler. Abdullah ve Ortakları, rakiplerine kolay ödeme şartları koydular ve kendileri de bundan vicdan rahatlığı duydular. Dâvayı kaybedenler çok minnettar oldular. İki taraf ta, Gandhi'nin, onları çok doğru bir yola sevkettiğini kabul ettiler. Borcun topu, dâva masrafının ancak yarısını buldu.

İşin bütün girdisi çıktısı sıralanıp her hususta nizama konduktan sonra, Mohandas, ailesine, Hindistan'a avdet edeceğini telgrafla bildirdi. Biletlerini aldı, Pretoria'daki ahbaplara Allaha ısmarladık dedi ve kâh tren kâh omnibüsle yolculuk ederek Natal'ın sahil şehirlerinden olan Durban'a geldi. Şeyh Abdullah onu büyük sevinçle karşıladı; şerefine bir ziyafet hazırlamıştı.

Ziyafette hemen hemen bütün dâvetliler Müslümandı. Misafirlerin en genci Gandhi idi. Ziyafetin sakin bir zamanında,

Gandhi, Abdullah'ın yazıhanesine çekildi. Masanın üzerinde orada çıkan İngilizce gazeteler vardı. Gandhi bunlara göz gezdirirken, birinde «Hintlilerin oy hakkı» diye bir yazı başlığı gördü. Burada, Natal'daki Hintlilerin elinden oy verme hakkını alan bir kanun lâyihasının meclise sunulduğu yazılıydı. Bu kanun kabul edilecek olursa, burada bulunan Hintli kolonisi de Transvaal'daki vatandaşları gibi âciz ve küçük bir mevkiye düşeceklerdi.

Dehşet içinde Mohandas hemen Abdullah'a koştu. «Şeyh Abdullah, şu bizim oy hakkımızın alınmasına mâni olmak için bir şey yapılıyor mu?» diye sordu.

Abdullah, Mohandas'ın ne demek istediğini anlıyamadığı gibi öbür misafirlerin de bir şeyden haberleri yoktu. Herkes Mohandas'ın etrafını aldı, o da meseleyi anlattı.

O sözünü bitirince, Abdullah, omuzlarını silkip avuçlarını ümitsizlikle açarak, «Bu işlerden biz ne anlarız? Bizim okumamız yazmamız yok ki! Bizim o gazetelerin içinde okuduklarımız topu topu günlük piyasa fiyatlarıdır. Bizim gözümüz kulağımız, paramızla tuttuğumuz İngiliz avukatlardır. Bizi tehdit eden kötülükleri onlar bize haber vermezler tabii. Elimizden hiçbir şey gelmez,» dedi.

Mohandas iyiden iyiye kızmıştı, hiddetle cevap verdi, «Hiç zannetmem ki bu kadar âciz olasınız! Böylesine kötü bir kanunu protesto etmeğe muktedir ve sizinle çalışmağa hazır, Natal'da nice tahsilli genç Hintliler vardır!» dedi.

Abdullah başım salladı ve müstehzi (alaycı) bir tavırla, «Bize kulak asmazlar. Bunların hepsi beyazların başparmağının altındadır, tırnaklarına kadar İngilizdirler ve İngiliz hükûmetine canla başla bağlıdırlar,» dedi.

Gandhi'yi müthiş bir ruh sıkıntısı sardı. «Ne de olsa bu adamlar yine Hintlidirler,» dedi ve bu meseleleri ileri götürmek suretiyle Abdullah'ın ziyafetini burunlarından getirmemeğe karar verdi. Kendisi artık Hindistan'a dönmek üzere bulunuyordu, artık burada vazifesi bitmişti, bu işlere neye karışı-

yordu? Amma gene de istemiyerek içini çekti ve, «Eğer bu kanun çıkarsa, Afrika'da halimiz beterden beter olur. Bununla, Hindistan'ın tabutuna bir çivi daha çakılmış oluyor,» dedi.

«Haklı!» «Doğru söylüyorsunuz!» «Çekilir iş değil!» Bu sözlerle grup etrafını daha sıkı sardı.

Abdullah sinirli bir tavırla, «Peki, ne akıl veriyorsunuz?» dedi.

Mohandas böyle tereddüt içinde iken, Müslüman misafirlerden biri bağırdı, «Bakın ne yapalım. Mohandas Gandhi bu yolculuktan vazgeçsin. Burada kalınız. Siz burada önümüze düşün, biz de sizin ardınızdan baş kaldırırız!»

Öbürleri bir tek sesle bağırdılar, «Evet, hakikaten öyle! Şeyh Abdullah mutlaka Gandhi'yi burada alıkoymalıdır!»

Tüccarın zeki yüzünü bir endişe bulutu kapladı. «Hayır, olmaz! Onu burada alıkoyacak olan ben değilim! Bunu herkes yapsın. Eğer burada kalacak olursa, onun geçimi de düşünülmelidir. O avukattır. Ücretini kim verecek?»

Bu sözlere Mohandas hemen gülemedi, işin tuhaflığını sonradan kavradı. Abdullah, iş kendisinin üstünde kalır diye ne kadar korkmuştu. O anda Mohandas'ın sinirine dokunan yalnız «ücret» sözü oldu.

Hemen atıldı, «Ücretten bahsetmeyin, Şeyh Abdullah! Milletimizin iyiliği uğrunda yapılacak işin değeri biçilmez. İsterseniz ben bir ay daha kalayım, bu kanun tasarısına karşı bir protesto tertip edeyim. Böyle bir hizmet karşılığı olarak ben on para kabul etmem. Yalnız bir mücadele açmak ve bunu yürütmek için para ister. Belki bâzı beyannameler çıkarmamız lâzım gelecek, telgraflar göndermek, trenle veya arabalarla oradan oraya gitmek, toplantılar tertip etmek v.s. icap eden başka şeyleri yapmak icap edecektir. Bana bu işte yardım edecek bir çok gönüllü lâzım.»

Sevinçle çırpınan kanatlar gibi koro halinde sesler yükseldi. «Hepimiz yardım ederiz! Para verilecek! Allah kerim ve rahîmdir! Allaha şükür! Mohandas Gandhi burada kalıp liderimiz olacak!»

Mohandas son derece mütehassis olmuştu. Dostlarına teşekkür edecek söz bulamıyordu. Bir dakika sonra kendini toplıyarak, «Şu halde şimdiden tezi yok, hemen işe başlıyalım. Durban'da ve diğer şehirlerdeki gençlerin isimlerini söyleyiniz. Son seçimlerde oy veren bütün Hintliler'in de adlarını isterim. Kaybedecek vaktimiz yoktur,» dedi.

O gece, geç vakit, Abdullah'ın evindeki odasında Mohandas daracık yatağının içinde düşünceye dalmış, talihin karşısına çıkardığı cilveleri zihninde evirip çeviriyordu. Bu sadece bir tesadüf müydü? Böyle olmasına ihtimal veremezdi. O akşamın hâdiseleri muhakkak ki kaderin icabıydı. O şimdi bir ay kalmağa söz vermişti. Fakat ziyafet, canlı bir komite toplantısı haline geldikten sonra, bu işin bir ayda bitebileceğini zannedemezdi. Hattâ, belki de... evet, o da mümkündü... Önünde, Güney Afrika'da yeni bir çığır açılıyordu.

V

Hemen ertesi akşam, Şeyh Abdullah'ın evinde gönüllü işçilerin ilk toplantısı yapıldı. Toplantı başkanı, herkesin Hindu cemaatinin lideri diye bildiği kuvvetli bir Müslümandı. Sedirin üzerine bağdaş kurdu oturdu. Öbürleri yere bağdaş kurup oturdular.

Mohandas hiç vakit geçirmeden hazırlayacağı dilekçenin plânını anlattı; bu dilekçeyi imzalıyacak Hintlilerin sayısı ne kadar fazla olursa o kadar iyi olacaktı. Gönüllüler bu adamlara dilekçenin nüshalarını götürüp, işi iyice anlatacaklar ve imza toplıyacaklardı.

Toplantı bittikten sonra, gençlerden biri Gandhi'ye gelerek, sordu, «Bir soracağım var. Nasıl oluyor da Durban'da ilk defa olarak her topluluktan ve her dinden Hintliler bu gece bir araya toplanmış bulunuyor? Hindu, Müslüman, Parsi (Zerdüşti» ve Hıristiyanlar hep bir arada. Ben bunun mümkün olduğunu bilmiyordum.»

Mohandas'ın bütün benliğini bir zafer havası sardı. «İşte bizim, uğrunda çalışacağımız gaye asıl budur: Birlik. Aramızda garazkârlığın artık modası geçmiştir,» dedi sonra hafifçe gülerek, «Biz kendimiz garazkârlıktan kurtulmadıkça, bunu İngilizlerden nasıl bekliyebiliriz?»

Bundan sonraki günler canlı bir faaliyet içinde geçti. Gönüllü işçiler ya kendi arabaları ya da kiraladıkları arabalarla oradan oraya koşuyor, imza topluyorlardı; dilekçenin suretleri de hem basma hem de kanunları koyan millet meclisine gönderildi. Gazetelerin lehte yazdıkları yazılara rağmen, Hintlileri oy hakkından mahrum eden kanun lâyihası büyük bir çoğunlukla meclis tarafından kabul edildi.

Gandhi herkese, «Cesaretiniz kırılmasın, arkadaşlar, biz faaliyetimize başladık. Bir arada çalışmayı öğrenmekteyiz. Şimdi biz muazzam bir dilekçe hazırlayıp, bunu Londra'ya, İngiliz Koloniler Nâzırına göndereceğiz ve kanunu veto etmesini dileyeceğiz,» diyordu.

Bu dilekçe hazırlanıp basılıncaya ve hem Güney Afrika hem de Hindistan basınına gönderilinceye kadar, Gandhi'nin gönüllü hizmet ayı nihayete ermişti. Ne var ki mücadelenin bütün ileri gelenleri ona, «Şimdi siz bizi bırakıp gidemezsiniz. Burada kalıp bizimle çalışmanız lâzımdır,» dediler.

Gandhi onlarla açık konuştu; hem kendisi hem de ailesi için geçim parası tedarik etmek mecburiyetinde bulunuyordu, bu garanti edilmedikçe orada kalamıyacaktı. Yaptığı hizmetlere karşılık olarak para kabul etmiyordu, bunun için tüccarlar meseleye başka bir hal çaresi buldular. Bütün hukukî işlerini ona devrettiler. Bunun üzerine Gandhi hemen yazıhaneye yerleşti ve yanına bir de sekreter aldı.

Atacağı ikinci adım çok daha ehemmiyetliydi. Mahkemede İngiliz avukatlar derecesinde bir selâhiyetle dâvaları müdafaa edebilmesi için, Natal Yüksek Mahkemesine avukat olarak kabul olunması gerekti. Şimdiye kadar hiç bir siyahi böyle bir teşebbüse cesaret etmemiş olduğundan, Mohandas, yaratacağı heyecanı önceden tahmin etmiş bulunuyordu.

Durban'daki Hintliler heyecan ve hayranlık içinde sanki soluklarını tutmuş bir halde idiler. Fakat muhafazakâr İngilizler dehşete düşmüşlerdi. İngiliz avukatlarının kudret ve salâhiyetli bir klübü olan Kanun Cemiyeti hemen Gandhi'ye, bütün nüfuz ve kuvvetleriyle dilekçesi aleyhinde çalışacaklarını haber verdiler. Dâva Yüksek Mahkeme reisi huzurunda görülürken, Kanun Cemiyeti tehditlerini yerine fazlasiyle getirdi. En tanınmış âza toplantıyı açtı. Bütün söz maharetini kullanarak, renkli bir adamın beyaz bir adamla aynı seviyede avukatlık etmesine müsaade etmek, bu mesleğe bir hakaret olur iddiasında bulundu.

Büyük zevkle döşenmiş mahkeme salonunda, Gandhi, oturmuş bu müdafaanameyi dinliyordu. Vücudunun her adalesi gerilmişti.

Dilekçesinin reddolunması, prestijini öylesine kıracaktı ki, artık onun Natal'da kalmasına imkân olamazdı. Gandhi İngiliz âdetlerine göre kıvırcık beyaz saçlı perukesini giymiş tam bir sükûn içinde dâvayı dinlemekte olan mahkeme reisinin yüzünü tetkik ediyordu. Bu adam şu muhteşem elbiseleriyle ne de kudretli görünüyordu!

Gandhi'nin itimadnamesi masasının üstünde idi, bunu ciddî bir şekilde tetkikle meşguldü. İtimatname şu vesikalardan ibaretti: Londra yüksek mahkemesine kayıt numarası, Bombay mahkemelerinde avukatlık salâhiyetini veren şehadetname, Güney Afrika'da oturan İngiliz ve Hintli dostların onun iyi ahlâkına şehadet eden mektupları.

Avukat sözlerini bitirince, Mahkeme Reisi, salona bir göz gezdirdi. Sakin bir sesle, «Kanunda beyaz ve renkli adam diye bir fark yoktur. Bundan dolayı, Mr. Gandhi'nin avukat olarak mahkemeye kaydolmasına mâni olmağa, mahkemenin salâhiyeti yoktur. Dilekçesini kabul ediyoruz. Mr. Gandhi, şimdi siz and içebilirsiniz.»

İşte yine meydana çıkmıştı — Mohandas'ın her zaman hayranı olduğu asil Anglo-Sakson adaleti işte bu idi. Bu yabancı memlekette İngilizlerin davranışını bozan o çirkin garaz-

kârlığın çok çok üstünde idi. Resmi icraat modeli ne kadar kara olursa olsun, bu adaletin her zaman kendini göstereceğine inanmış olmanın büyük sevinci, ve Güney Afrika'da bir gün avukatlık edecek renkli insanlar için bir çığır açmış olmak zaferinin verdiği neş'e içinde, hâkimin masasının önüne gitti. Cübbeli, perukalı İngiliz hâkimi yanında çok ufacık tefecik ve genç görünüşüyle durup and içti.

And içilir içilmez, hâkim Gandhi'ye, fi'len mahkemeye giren bir avukat sıfatiyle, giyim bakımından, mahkeme kaidelerine uyması lâzım geldiğini söyledi. Gandhi Hindu'lara mahsus sarığını çıkaracaktı.

Kendisiyle konuşanlara her zaman ne derecede kadar basit olduğunu unutturan o dostça gülümseyişiyle Mohandas sarığını çözdü.

Dışarıya çıkınca Abdullah'ı iki türlü heyecan içinde buldu. Bir yandan Mohandas'ın muvaffakıyetinden dolayı yere, göke sığmıyordu, öbür yandan sarığını çıkardığına kızıyordu. «Bunu kabul etmemeliydin,» diye bağırdı.

Mohandas kesin bir sesle cevap verdi, «Ben sizin gibi düşünmüyorum. Mahkeme reisi, mahkeme âdetlerinin yerine getirilmesini istemekte haklıdır. Enerjimi, gerçekten ehemmiyeti olan başka şeyler için mücadeleye saklıyacağım.»

Gandhi'nin muvaffakıyeti zengin Hintlileri fazlasiyle memnun ettiğinden, hukuki işlerini ona vermek için yarış ediyorlardı. Az bir zaman içinde Durban'ın en çok işi olan avukatı oldu ve her hangi bir İngiliz avukattan daha çok para kazanmağa başladı. Ne var ki Mohandas'a göre hukuk mesleği sadece bir gayeye erişme vasıtasıydı. Onun bütün emeli, vatandaşlarının yaşama şartlarını ıslah uğrunda çalışmaktı.

Bu işin temel taşı, hemen o aralık kurduğu teşkilât olacaktı. Bu teşkilâtın adı Natal Hintlileri Kongresi idi ve aylık toplantılarına Natal'ın her köşesinden her cins ve mezhepten adamları cezbediyordu. Bu kongre âzahğına kaydolunanlar yılda on beş dolar veriyorlardı, fakat zengin âzalar külliyetli pa-

ralar hediye ettiler, bu suretle propaganda maksatları için ellerine bir hayli para geçti.

Gandhi'nin Kongreye ısrarla söylediği hep şu idi, «Biz Hintlilerin bu memlekette nelerle karşılaştığımızı, ve neler çektiğimizi İngiliz milletine bildirmemiz lâzımdır. İngiliz halkının çoğu şerefli insanlardır, ve başka yerlerde olup bitenlerden haberleri yoktur.»

Gandhi'nin bu isteği üzerine, Güney Afrika'daki Hintlilere karşı yapılan bütün haksızlıkları açıklıyan bir broşür hazırlandı ve İngiliz halkına gönderildi. Bununla aynı zamanda, haksever ve doğru düşünüşlü her Anglo-Sakson'un, Natal'daki Hintlilere oy haklarını muhafaza yolunda yardım etmesini istiyen bir broşür daha dağıtıldı.

Bir gün Gandhi'nin yazıhanesine, korkunç görünüşlü bir adam can atarcasına girdi; kirli, yarı çıplak olan bu adam bir kaç yerinden yaralı, kan revan içinde idi. Ön dişleri kırılmıştı, ibret verici hikâyesini kırık döküK sözlerle anlattı. Mukavele ile bir İngiliz'in hizmetçisiydi, bu ölesiye dayağı ondan yemişti. Birisi ona Durban'da Mohandas Gandhi isminde çok iyi bir insan bulunduğunu söylemiş, o da avcı elinden kaçan bir tavşan gibi soluğu burada almıştı.

Gandhi onun hikâyesini dinlerken, sanki dayak yiyen kendisiymiş gibi kıvranıyordu. Mukaveleli Hintli işçilerin ağır yükünü ve çektiklerini biliyordu. Ve biliyordu ki bunlar Hindistan'ın iki doğu eyaleti olan Bengal ile Madras'tan, ancak ölmiyecek kadar ehemmiyetsiz bir ücret karşılığında beş yıllık kontratlarla, sürü sürü Cenubi Afrika'ya gönderiliyorlardı. Kontratta beş sene bitmeden efendilerinden ayrılacak olurlarsa hapis cezasına çarpılacakları şartı konmuştu. Mohandas şimdiye kadar bu zavallı kölelerle doğrudan doğruya temas etmemişti; ancak şimdi bunlardan biri karşısında duruyordu. Gözlerinden yaşlar dökerek adama, kendisini koruyacağını söyledi.

Hemen vakit geçirmeden işe girişti. Önce adamı doktora götürdü, yaralarını muayene ettirdikten sonra, yaraların ne-

den ileri geldiğine dair rapor aldı; oradan da doğru bir sulh hâkimine gitti. İngiliz hâkim bu işe çok kızdı, ve hemen o canavar patronu çağırtacağını söyledi. Halbuki Gandhi'nin gayesi, suçluyu cezalandırmak değildi. Onun bütün istediği haksızlığa uğrayan kimseye karşı adalet gösterilmesiydi. Kısa bir müddet sonra, temiz giyinmiş patronla, şık salonunda karşı karşıya geldi. Böyle kötü muamele etmiş olduğu işçiye yol vermesini istedi. Adam her halde korkmuştu, hiç münakaşa etmeden razı oldu. Gandhi adamı bu suretle kurtardıktan sonra onu tanıdığı insaniyetli bir İngiliz'in hizmetine verdi.

Bu mesele derhal her tarafa yayıldı. Kontratlı işçiler artık zora gelince baş vuracak bir yerleri olduğuna çok sevindiler. Gandhi'nin yazıhanesine akın akın gelmeğe başladılar, anlattıkları hikâyeler acıklı ve korkunçtu, bu kendisine, hükûmetle mücadele için bol bol malzeme veriyordu.

Şimdi mücadele ciddî bir hal almış bulunuyordu. Çünkü 1894 yılında Natal hükûmeti, Hintlilerin emniyeti üzerine yeni bir hücumda bulundu. Bu seferki kurbanlar kontratlı işçilerdi. Beş senelik kontratını bitirdikten sonra, serbest işçi olarak Güney Afrika'da kalmak istiyenler için ağır vergi koymağı hedef tutan bir kanun çıkarılması teklif ediliyordu. Kontratlı işçinin yılda 28.80 dolarlık kazancı vardı. Halbuki ailesindeki her adam başına yılda 15 dolar vergi konuyordu. Bu vergiyi vermek mümkün olmadığından, serbest işçi olarak kalacakların kontratları biter bitmez memleketten gönderilecekleri âşikârdı.

Teklif edilen bu kanun lâyihasının Hintli halk arasında yarattığı dehşet târif edilemez derecede idi. Bunların şaşkınlık içinde kopardıkları feryatlara, bir çok haksever İngilizlerin isyankâr sesleri de katıldı. Uzağı gören diğer Hintlilerle beraber Gandhi, bu vergi meselesinin altında ne bulunduğunu biliyordu. İngiliz sanayicileri ancak ölmiyecek kadar ücretlerle köle derecesinde işçiler istiyorlardı. Bütün hür Hintliler, ticarette, çiftlik işlerinde, el işlerinde, beyazlara rakip sayılıyorlardı. Natal'da bunları istemiyorlardı.

Herkesin ümidi Gandhi'deydi, ancak o bu işe ön ayak olabilirdi. O kesin olarak, «Bu vergiye karşı mücadelemizi asla gevşetmiyeceğiz. Mücadeleyi kazanmamız belki yıllar sürecektir, fakat yine yılmıyacağız,» dedi.

Gandhi aynı zamanda, bu kanun lâyihasına karşı asıl Hindistan'dan gelen şiddetli protestolardan cesaret alıyordu. Şimdiye kadar kendi vatanındaki liderler, sanki Güney Afrikadaki vatandaşlarına karşı göz göre göre kayıtsız davranmış gibiydiler. Belki oraya bir ziyaret için gitsem, bu mücadele için daha kuvvetli bir cephe temin ederim diye düşünüyordu.

Bununla beraber Gandhi'nin memleketine gitmek istemesinde şahsî bir sebep te yok değildi. Karısı Kasturbai'den ve iki oğlundan ayrılalı üç sene olmuştu. Gerçi işten başını kaşıyacak vakti yoktu, gerçi kendi kendine hasretten dolayı zaaf göstermemeği telkin etmişti, fakat ailesinin her zaman eksikliğini hissetmişti. Bu sebeplerden dolayı Hindistana yolculuk biletlerini alırken içinde coşkun bir sevinç vardı. İşlerini, altı aylık bir tatile göre tertiplemişti. Sonra geri geldiği zaman da ailesini beraber getirecekti.

Hindistana ayak basar basmaz, büyümüş olduğu eve coşkun bir sevinçle koştu. Orada, el işleriyle süslenmiş, bürümcük gibi ince bir «sari»ye bürünmüş olarak Kasturbai onu karşıladı. Kasturbai pek az değişmişti; bu eve çocuk denecek yaşta gelin geldiği günden bu yana hemen hemen hiç değişmemişti. Fakat iki oğlan!

Küçük oğlanı havaya kaldırarak, Gandhi, «Ben gittiğim zaman sen bebektin! Şimdi ise utanmadan beş yaşında koca adam olmuşsun!» dedikten sonra gülerek büyük oğluna döndü, «Hele sen, neredeyse benim boyumda olacaksın. Seni gidi dokuz yaşında sırık seni, hem galiba sen babandan da güzel olacaksın!»

Ailesine tekrar kavuşmuş olmak neşesi içinde Mohandas büyük mücadelesini unutmadı, bilâkis vaktinin çoğunu ona veriyordu. İlk işi «Yeşil Broşür» adlı bir küçük kitap yazıp, Gü-

ney Afrikadaki Hint mücadelesinin gerçeklerini göz önüne koymak oldu. On bin nüsha basıldı ve çok sür'atle dağıtıldı. Bunlardan bir kısmı Londra'ya gönderildi; Londra gazeteleri özetlerini neşrettiler. Bundan sonra Gandhi Hindistanda dolaşmağa ve Bombay ile Madras arasında mekik dokumağa başladı. Bütün büyük gazetelerin başyazarlariyle görüştü, onlar da gazetelerine bu görüşmelerin teferruatını yazdılar. Hepsinden ziyade, Gandhi, terbiye ve politika sahalarının ileri gelenleriyle şahsen görüşüp, dostça münasebetler kurdu.

Bunlar arasında en meşhuru muhakkak ki J. K. Gokhale idi. Tam Gandhi'nin yaşında, yâni yirmi yedisinde idi, ve onun gibi asabi bir enerji ve Hindistanın istikbali hakkında hudutsuz bir imanla dolup taşıyordu. Bu iki genç adam birbirleriyle karşılaştıkları dakikadan itibaren, bütün ömürleri boyunca dost olacaklarını anlamışlardı. Hemen hemen her meselede aynı görüşleri vardı. Meselâ, Gokhale şöyle bağırdı, «Dostum, İngilizlerin hakkaniyet hissine güvenebiliriz. Ancak İngiltere vasıtasiyle ve onunla çalışmakla Hindistan hürriyetini kazanabilir.» Bu, Gandhi'nin imanının aksisedasından başka ne idi?

Bombay civarında bulunan Poona'da, Gokhale bir miting tertip etti; o mitingde, günün en nüfuzlu adamları hazır bulunuyordu, Gandhi çok mühim bir konuşma yaptı. Bu konuşma, Hindistanda kaldığı altı ay içinde yaptığı bir çok konuşmalarından yalnız bir tanesi oldu. Bu konuşmalar, meşhur «Yeşil Broşür» ve gazetelerde onun işini izah eden ve öven yazılar sayesinde, üç sene evvel Hindistandan on parasız bir avukat olarak gitmiş olan genç adam şimdi hızla milli bir şahsiyet olmaktaydı.

Güney Afrika mücadelesi dâvası için alâka uyandırma hususunda girişmiş olduğu iş iyi gidiyordu. Fakat âni bir felâket bu işe sekte vurdu. Bombay'ı bir vebâ (hastalığı) sardı, Gandhi de kendi yaşadığı şehirde halka bu hastalıktan korunma yollarını öğreten ekibe katıldı. Zengin tüccarlarla meslek adamlarının evlerine yaptığı ziyaretlerden, Gandhi, karısının yanına çok öfkeli bir halde dönerdi.

Küplere biner, haykırırdı, «Ne pislik! Ne pislik! Şu zengin adamların pahalı döşemelerle süslü evleri domuz inleri gibi kokuyor. Bu adamların bugünkü sağlık kaideleri hakkında hiç bir fikirleri yoktur, bir şey diyecek olursanız da hakaret sayıyorlar. Bana kalırsa, doğrusu şu Dokunulmazların yuvalarına gideceğim diye seviniyorum. Eminim ki bunlardan daha temizdirler ve öğrenmek istiyeceklerdir.»

Kasturbai dehşetle bağırdı, «Dokunulmazlar mı? Aman, kocacığım, her halde sen oraya.... sen o yerlere.... girmeği düşünmüyorsun, öyle değil mi? Sen bir Paryanın (Dokunulmaz) evine giremezsin!»

Kasturbai'nin tüyler ürpertici korkusu, Hindu içtimai nizamının icap ettirdiği âdetten, içinde kökleşmiş duygudan ileri geliyordu. Bu eski dinin sâlikleri, binlerce seneden beri dört sınıfa ayrılmışlardı. Brahmin sınıfı en yüksek derece idi, işi gücü, mesleği ne olursa olsun bir Brahmin kendi kendine her zaman, «Ben Brahma rahiplerinin aristokrat neslindenim,» diyebilirdi.

Savaşçı veya asilzade sınıf ikinci gelirdi; üçüncü sınıf ise meslek adamlarını, tüccarları ve çiftçileri içine alıyordu. Gandhi üçüncü sınıfa mensuptu. İşçiler ise dördüncü sınıfı teşkil ediyordu.

Başarısı ne kadar büyük olursa olsun, hiç bir kimse kendi sınıfından bir yukarıya çıkamazdı. Erkek her zaman kendi sınıfından bir kızla evlenirdi. Arkadaşlarının çoğu da o sınıf içinde olurdu.

Bütün bu sınıfların dışında kalan bir kütle vardı ki bunlara Parya yâni Dokunulmazlar denirdi. Her sınıfın adamı da bu Parya'lardan nefret ederdi. Çok eski zamandan beri bu zavallı mahlûklar, cemaatin en pis hizmetlerinde kullanılmışlardı. Bir Parya'nın eli sürülmüş her bir şey o lâhzada murdar sayılırdı. Bir Parya su testisini bir kuyuya sarkıtacak olsa, o kuyu artık kıyamete kadar zehirlenmiş, sayılırdı. Bu Paryalar şikâyetsiz kaderlerine razı olmuşlardı, sanki bu onlar için ezelden beri ilâhların takdiri imiş gibi kabul olunurdu.

Şimdi, sağlık memurlarının yardımcısı sıfatiyle, Mohandas, ömründe ilk defa bir Parya'nın evine giriyordu. Akşam eve gelince, hemen sevinçle Kasturbai'ya seslendi, «Temizdirler! Parya'ların evlerindeki lekesiz, pırıl pırıl yerleri, kapları kacakları bir görsen! Sonra dinle, tam çocuklar gibi öğrenmek için can atıyorlar. Ziyaret ettiğimiz zengin Brahmin'lerden bambaşka!»

Kasturbai başını salladı. «Bilmem, kocacığım, senin yapmıyacağın hiç bir şey yoktur; hiç belli olmaz yâni, bir de bakarsın bir Paryayı buraya yemeğe çağırıverirsin!»

Gözleri ışıldıyarak ve gülümsiyerek Mohandas cevap verdi, «Her şeye hazır ol kızcağazım. Çoktan beri düşündüğüm şu, kullarına sevgi besliyen bir Allah, insanlar arasında böyle kesin ve şiddetli ayrılıklara razı olamaz. Ben şimdiden sonra bu kötü kast (Hindistanda içtimaî sınıf) sistemine karşı mücadele açacağım. Biz Hintliler bir çok şeyleri yenmeden ve aşmadan İngilizlerin hürmetini kazanamayız. En büyük kötülüğümüz de, Allahın bu en çok gadra uğramış olan kullarına karşı gösterdiğimiz katı yüreklilik ve zalimliktir.»

Gandhi Hindistana Haziranda gelmişti. Aralık ayında bir kere daha bir yandan Durban limanının yüksek tepelerine bir yandan da bulvarlarla donanmış ve orada burada kıvrılan sahillerine bakıyordu. Geminin ön güvertesindeki parmaklıklara dayanmış hayran hayran etrafı seyredenler arasında Kasturbai, iki oğlu ve bir de Mohandas'ın yeğeni vardı. Bir yabancı yeri gördüklerinden dolayı dördünün de yüzünde aynı şaşkınlıkla karışık dehşet ve tehalük (şiddetli arzu) vardı.

Büyük oğlan sabırsızlanarak sordu, «Baba, şu gemiden ne zaman çıkacağız artık? Doktor gemide veba yok dediği zaman, hemen çıkıvereceğiz sandım.»

Mohandas hiç bir şey söylemeden oğlunun yüzüne uzun uzun baktı. Oğullarının, Parsi'lere mahsus elbise giymelerini istemişti. Ayaklarında kunduralar, arkalarında vücutlerine oturmuş caketler ve pantolonlariyle Mohandas'ın gözüne çok medeni kılıklı görünüyorlardı.

Ağır ağır konuşarak cevap verdi, «Daha kısa bir müddet önce vebanın insanları kasıp kavurduğu Bombay'dan vapura bindik. Doktor işi gevşek tutup, Durban'a hastalık getirmemiz tehlikesini göze alamaz.»

Bu sözlerden sonra hemen arkasını çevirdi. Karaya çıkma izninin, hastalık korkusundan ileri gelmediğini o iyi biliyordu, amma bunu ailesine anlatmağa hiç niyeti yoktu. Kaptan mahrem olarak ona, Durban'da oturan beyazların, oraya daha başka Hintlilerin geldiğini protesto eden yaygaralar kopardığını söylemişti. Bu gemi ve yanı sıra limana demirlemiş olan başka bir gemi Abdullah ve Ortakları firmasının malıydı; ikisi bir arada Bombay'dan sekiz yüz Hintli yolcu getirmişlerdi. Limanda günlerle beklemişler, herkes şaşkın ve bıkkın bir halde ne yapacağını bilmiyordu. Çocuklar bile artık karantina müddetinin çoktan geçtiğini farketmişlerdi.

Gandhi, güvertede dolaşırken, kaptan onu el işaretiyle yanına çağırdı. Kaptanın yüzü asıktı, hiddetle başını sallıyordu. Alçak sesle, «Durban'da durum kötü, halkın zihniyeti tatsız. Ben yolcularımızın çoğunun Transvaal'da eskiden beri oturan kimselerden müteşekkil olduğunu ve bunların doğru oraya gideceğini bildirdim. Amma tahrikçiler inanmak istemiyorlar. Beyazların ellerinden işlerini alacak işçiler getirdiğimizi söyliyerek halk yığınını kışkırtıyorlar,» dedi, sonra kıyıya doğru bakarak sözüne devam etti, «Size doğrusunu söylemek lâzım, Mr. Gandhi, ki bütün kabahat sizde. Gazeteler, sizin, ana vatanda İngilizlere karşı kin ve nefret uyandırmağa uğraştığınızı yazdılar.»

Mohandas, kaptanın endişe dolu dost gözlerine bakarken, orada kendisini tehdit eden tehlikenin resmini görür gibi oldu. Yolcular nihayet karaya çıkınca, hücuma hedef olacak şahıs kendisi idi. Gözleri dönmüş bir halk kalabalığını hiç bir şey durduramaz. Belki de kendisini öldürürler.

Liman idaresi nihayet, karaya çıkış işaretini verdikleri zaman, Gandhi'nin düşüncesi ailesi oldu. Onlar, kendisiyle beraber çıkmamalıydı. Kaptan, aileyi alıp bir arabaya bindirme-

yi teklif ettiği zaman, Mohandas büyük bir minnettarlık duyarak bu teklifi kabul etti. Hepsi bir arada dostlarından birinin evine misafir olacaklardı.

Onlar gemi merdivenlerine doğru giderken, Mohandas, «Biraz sonra da orada buluşuruz,» dedi.

Şimdi kendisi kaptanın sözünü dinleyip karanlık bastıktan sonra mı gemiden çıksa acaba? Bu fikir onda nefret uyandırıyordu. Böyle düşünürken gemi acentası yanına geldi.

«Kalabalık dağılmıştır. Tehlike kalmadı, Mr. Gandhi. Ben sizi karaya çıkarıp, dostunuzun evine götüreceğim,» dedi.

Bu teminattan cesaret alan Gandhi, acentanın arkasından rıhtıma indi. Ortalık sakindi. Rıhtımın öbür başında duran bir takım gençler sadece gemiden çıkanları seyrediyor vaziyetinde idiler.

Derken kaba bir ses berrak bir keskinlikle yükseldi. «Bakın, bakın, işte orada! Gandhi'nin ta kendisi» demeğe kalmadan gençlerden biri, rıhtımı geçmek üzere olan iki adamın üstüne hızla yürüdü. Arkasından da bütün arkadaşları, avlarını birden yakalıyan avcılar gibi üstlerine yüklendiler.

Bu saldırışa rağmen, acenta, Gandhi'yi sokağa çıkarıp bir «puspus»un (iki tekerlekli ve bir kişi tarafından çekilen araba) içine itti. Fakat avcılar arabanın etrafını aldılar, arabayı çeken adamı kovdular; sonra da acentayı zorla sepetlediler. Şimdi de Gandhi', tek başına, bu on iki veya on dört kişilik külhanbeyi güruhuyla yüz yüze kaldı.

Yürüyüp aralarından sıyrılmağa gayret etti, fakat her adımında onu taş, sopa ve çürük yumurta yağmuruna tuttular.

Bütün bu atılan şeyler de kâfi gelmedi. Derken oğlanlardan biri Hintli sarığını yakaladı. Daha büyük delikanlılar Mohandas'ın zayıf vücuduna yumruk ve tekmelerle yüklendiler. Nihayet genç Gandhi baygın halde yere yığıldı. Tekrar gözünü açtığı zaman, bir parmaklığa sarıldı ve bütün kuvvetiyle ayağa kalkmağa uğraşırken kulağına bir İngiliz kadının sesi geldi. «Durun, alçak korkaklar, durun!»

Şaşkınlık içinde, Mohandas, kendisine her zaman dostluk göstermiş olan polis müfettişinin karısını tanıdı. Rüyâda imiş gibi, kurtarıcısının, külhanbeylerin arasından yol açarak kendisine doğru geldiğini gördü. İşte şimdi yanına gelmişti. Kadın hemen şemsiyesini kaldırarak Gandhi ile kalabalığın arasına tuttu. Bu şekilde onu muhafaza altına aldıktan sonra, gençlere, «Haddiniz varsa bir adım daha atın!» dedi.

O dakikada nal sesleri işitildi. Bir Hintlinin ihbarı üzerine gelen altı atlı polis dört nala geldiler. Bu muhafız askerler Gandhi'yi hemen polis karakoluna oradan da Kasturbai ile üç oğlunun misafir oldukları Hintlinin evine götürdüler.

Orada bir çok dostlar toplanmışlardı. Geminin doktoru da aralarında idi, derhal Gandhi'nin yaralarını, berelerini tedavi etti. Gandhi'yi oraya getiren polis müfettişi, halk kalabalığının evin etrafında toplanmasından korktuğunu söylüyordu. Gerçekten de dediği hemen çıktı. Yüz ses birden haykırıyordu, «Ya Gendhi'yi bize teslim edin, ya da evi yakarız!»

Polis şefi, «Kılığınızı değiştirerek arka kapıdan kaçacaksınız, Mr. Gandhi,» dedi. «Çabuk olunuz, siz kaçıncaya kadar ben kalabalığı tutarım.»

Bir kaç dakika sonra polis kılıklı ufacık tefecik bir adam evin arka kapısından sıvışıverdi. Gandhi, hiç bir yerde durmadan doğru polis karakoluna gitti. İki gün oradan bir yere kımıldamadı. Derken şaşırtıcı haberler geldi. Londra hükûmeti telgrafla Natal hükûmetine verdiği bir emirde Mr. Gandhi'ye saldırmaktan suçlu her bir ferdin yakalanıp cezalandırılmasını istiyordu. Ertesi gün Gandhi'ye bir avukat geldi, kendisine saldıran kimselerin hüviyetini tespit etmesini, ve derhal tevkif edileceklerini bildirdi.

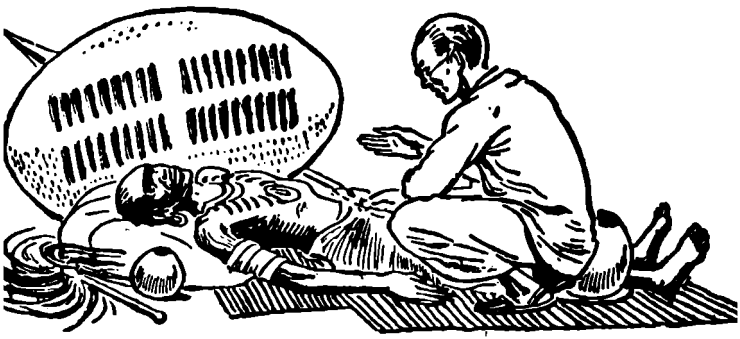
Mohandas, «Asla! O kalabalığı teşkil eden adamlara benim hakkımda yalan haberler verilmişti. Ben onlara karşı dâvacı değilim,» dedi.

Gandhi'nin bu beyanatı duyulduğu zaman, «Natal Advertiser» adlı gazete de Mohandas'la güzel bir mülâkatı neşretmiş

bulunuyordu. Bir lâhzada Durban'daki hisler değişti. Gazeteler onun affedici ruhunu övdü ve halk yığınının göstermiş olduğu şiddet hareketini ayıpladı. Her gittiği yerde İngilizler, Gandhi'nin yolunu keserek ona geçmiş olsun diyor ve uğramış olduğu saldırıştan dolayı teessüflerini bildiriyorlardı.

Gandhi'nin Natal'a bu fırtınalı gelişini çok yüklü bir yıl tâkip etti. Bu müddet zarfında mücadele etmekte olduğu dâvalardan hiç birini kazanmadı. Fakat buna rağmen, her tip Hintli'nin kendisine karşı duyduğu sevgi ve saygı kuvvetleniyordu. 1897 yılında İngiltere ile Transvaal'daki Boer'ler arasında harb çıktığı zaman bu sevgi ve bağlılık büyük bir imtihan geçirdi.

Çünkü, İngiliz tazyikinin düşmanı olan ve İngilizlerin, bütün Güney Afrikanın elmas ve altın madenlerini elinde tutmak arzusunu bilen ve bu mücadelenin desteklerinden olan Gandhi, hem dostlarını hem de düşmanlarını şaşırtan ve sarsan bir yol tuttu.

VI

Gandhi İngiliz ordusu hizmetinde çalışmak üzere bir seyyar hastahane kolu teşkil etmek istiyordu. Taraftarlarını bu derece şaşırtan bu işti. Harb patlar patlamaz Natal Hint Kongresi toplandı; Gandhi, bu Kongrede yaptığı konuşma arasında niyetini bildirdi. Bu tutumunu iki cümle ile izah ediyordu.

«Millet olarak bizim bir tek hürriyet ümidimiz, İngiliz imparatorluğu içinde inkişafla mümkündür. Bundan dolayı İngilterenin müdafaasına yardım etmemiz gerektir,» diyordu.

Dinleyicilerden bazılarının bu fikre akılları yattı. Bazıları körü körüne izinde gitmeğe razı oldular. Sekiz yüz kontratlı işçi ve üç yüz serbest Hintli, İngiliz bayrağının altında kamp ve hastahanelerde çalışıyorlardı. Gerçekten, bunların çoğu, başkanlariyle beraber ateş altında çalışıyorlardı. Sonra onların cesaret ve bağlılık ölçüsü o derecede yüksekti ki, İngiliz Askeri liderleri ve İngiliz basını tarafından geniş ölçüde övülüyor ve takdir ediliyordu.

Bu takdirleri hiç kimse Gandhi kadar ümitle karşılamıyordu. Her halde Hintlilerin sadakatini gösteren bu büyük delillerden sonra İngiliz hükûmeti, Hintlilerin taleplerine ve hak-

larına karşı kulaklarını tıkayamazdı. Bazen kötümser biri Gandhi'ye, «Boer'lere ait olan hazineleri ellerinden çekip almak isteyen açgözlü kimselerden cömertlik beklenebilir mi?» diye sorar ve şu nazik cevabı alırdı, «Evet, çünkü ben İngiliz milletinin adaletine inanıyorum.» Gandhi kendi ağzından bu sözleri işitirken, dostluğunu kazanmış olduğu büyük lider Gopal Gokhale'i düşünürdü. Sonra da İngilterenin asıl hakkaniyet hissine inanıyordu.

Ne çare ki Hint seyyar hastahane kolunun ömrü kısa sürdü. Çünkü kısa bir müddet sonra İngilizler silâhlı harekâttan vazgeçerek Transvaal'ı muhasaraya aldılar; böyle bir muhasara en cesur ve azimli Boer'lerin bile mâneviyatını kırmağa yeterdi. Nihayet onlar hür cumhuriyetlerini, çiftliklerini, ve altın ve elmas madenlerini teslime mecbur olacaklardı.

Boer harbinin başlangıcını takip eden yıllarda, Gandhi'nin hayat tarzı daha da basitleşti. Ailesinin oturduğu ev önceleri biraz da lüks denecek bir şekilde dönüyordu. Fakat kısa bir müddet sonra, komfordan kaçmak arzusu yüzünden bu hayat tarzı onu sıkmağa başladı.

Bir gün sabah kahvaltısında, Kasturbai'ın yüzüne baktı, «Şu bizim çamaşırcı uşağı savsak iyi olur diye düşünüyorum. Bize çok fazla pahalıya mal oluyor,» dedi.

Kasturbai kaşlarını kaldırdı. «İyi amma bunun bize göre ne ehemmiyeti var ki? Bugünlerde sen çok para kazanıyorsun, kocacığım!» dedi.

«Orası öyle, amma boşuna para harcamağa hakkımız var mı? Bence çamaşır için verilen bu bol parayı, insanlara yardım için sarfetmek daha yerinde olur.»

Bir kaç gün sonra Gandhi çamaşırcı uşağı savdı ve onun işini kendisi üzerine aldı. Gandhi'nin ütü ve kola ile ilk marifetinin neticesi kendini göstermekte gecikmedi. Mahkeme salonuna girer girmez bir kahkaha koptu. Bu kahkahayı salıverenler, onun kapıdan girdiğini gören bütün İngiliz avukatlarla Hintli kâtiplerdi.

Avukatlardan biri seslendi, «Bu tipiye nereden tutuldun, Gandhi?» Bir başkası, «Bu kadar unu üstüne serpmesen daha lezzetli olurdun!» diye takıldı.

Gandhi dehşetle karışık bir gülüşle kendi paltosuna baktı. Her tarafı kolalar içinde idi. «Haklısınız. Ben bu gömleği ve yakayı fazla kolalamışım, sonra ütü de çok sıcak değildi. Amma siz biraz sabredip bekleyin, eğer Durban'ın en usta kolacısından daha usta olmazsam, ne derseniz deyiniz.»

Bu iktisat politikasıyla bir arada Gandhi ev halkından, ev işleriyle meşgul olmalarını istedi. Oğullarına, yataklarını düzeltmeği, odalarını temizlemeği ve çamaşır yıkanırken kendisine yardım etmeği öğretti. Belki işin başlangıcında çocuklar kendi kendilerine söylendiler amma yavaş yavaş beden hareketinin ve işin herkes için faydalı olduğunu anladılar.

Günlük hayatın bu sert programı çok kere Gandhi'nin ufacık tefecik yapılı karısının üzerine bütün ağırlığıyla çöküyordu. Sıkı bir Hindu disiplini içinde yetişmiş olan bu kadıncağız için, kocasının zaman zaman evlerine getirdiği misafirlere tahammül etmek çok güçtü. Tamamen başka olan âdetleriyle İngiliz ecnebiler zaten yeterdi. Fakat Mohandas bir gün aşağı tabakadan bir Hıristiyan Hintliyi evde yatıp kalkmak üzere getirdiği zaman, Kasturbai, az daha isyan ediyordu.

Mohandas sakin sakin anlattı, «Başlangıçta bütün ihtiyaçlarını üzerimize almağa mecburuz. Evimizde oturan öbür Hindu'lar böyle bir adamla bir arada yaşamağa henüz alışkın değiller. Biz onun yemeğini hazırlıyacak, yatağını düzeltecek, kirli sularını dökecek ve daha başka işlerini yapacağız.»

Kasturbai dişlerini gıcırdattı. Kocasının emrinden çıkmağı aslâ aklından geçirmezdi. İtaat onun terbiyesinin icabıydı. Ancak o ilk günün sabahında, yeni pansiyonerin odasından inerken güler yüzlü nasıl olabilirdi?

Merdiven dibinde onu karşılayan Mohandas, onun yüzündeki iğrenme ifadesini görünce bağırdı, «Ben evimde böyle saçma şey istemiyorum! İnsanlar arasındaki bu farkları Allah

koymamıştır. Bunu yapan insanoğlunun garazkârlığıdır. Sen bu hizmetleri güler yüzle yapmalısın!»

Sabrının son haddine gelmiş olan Kasturbai da ona bağırarak cevap verdi, «Öyle ise sen de evinde güle güle otur, beni de bırak gideyim.»

Bunun üzerine aralarında büyük bir kavga oldu; neticede Kasturbai hüngür hüngür ağlamağa başladı. Mohandas ise ömrünün sonuna kadar unutamadığı bir pişmanlık duydu. Seneler sonra yazılarında, gözü kapalı bir benlikçilikle karısına ettiği muameleyi, ve onu sanki sadece kendisinin emirlerini yerine getirmek için doğmuş gibi telâkki etmesini çok esef ve üzüntü duyarak anlatır. Bununla beraber zaman geçtikçe, ve onu daha dirayetli bir şekilde sevmeği öğrendikçe, ona daha çok arkadaş ve hayat yoldaşı muamelesi göstermeği de öğrendi.

Hintli vatandaşları, basit yaşayış mevzuunda Gandhi'nin yaptığı denemelere şaşıyorlardı. Ancak biliyorlardı ki bu zat bu tarz hayatı boşuna tatbik etmiyordu, bunun için de herkesten başka türlü olduğunu kabul ettikleri bir adamın içten gelen hislerini hor göremiyorlardı. Hem Müslümanlar hem de Hindu'lar, Gandhi'nin, kontratlı işçilere mahsus bir hastahanede gönüllü olarak çalışmasını çok hürmetkâr bir dille birbirlerine anlatıyorlardı. Her sabah Gandhi hastahanede iki saat geçiriyordu. Burada o, yatak düzeltiyor, hastaları yıkıyor ve kirli su kaplarını boşaltıyordu. Hattâ çok sıkı bir çalışmadan sonra, ecza dairesinde, basit reçeteleri de yapmağı öğrendi.

1901 yılında, ailesini Durban'a getirdikten altı sene sonra, Mohandas kendisinin asıl geniş iş sahasının Hindistanda olduğuna kanaat getirdi. Natal'da bu karara üzülmiyen bir tek Hintli kalmadı. Artık herkes ona «Bhai» yâni kardeş demeğe başlamıştı; bu içten gelme ad, Mohandas'ı çok sevindiriyordu. Şimdi de onu ne dereceye kadar sevdiğini göstermek için büyük bir veda' (hoşçakal) ziyafeti verdiler ve çok ağır hediyeler yağdırdılar. Kasturbai'ya da çok güzel bir gerdanlık almışlardı.

Saatler, bilezikler, yalnız altın ve gümüş mücevherler değil, elmaslar! Gandhi, yatak odasının masası üzerine yayılmış olan bu pahalı hediyelere bakarken, kendini sanki bin bir gece masallarının peri padişahı sandı; sanki elindeki tılsımlı lâmbaya rast gele dokunmuş da hiç te istemediği bir servete kavuşmuştu. Peki şimdi o, gösterişli fakat kendisine hiç bir şey ifade etmiyen bu mücevherleri ne yapacaktı? Kendisinin gittikçe basitleştirmeğe çalıştığı bir hayatın içinde bu pahalı mücevherlerin ne yeri vardı! Odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıp dururken nihayet kendisine bir ilham geldi. Bu hediyeleri paraya çevirecek ve mensup olduğu cemaat için bir yardım sandığı yapacaktı.

Ancak biliyordu ki kendisinin bu kararı, minimini hanımı Kasturbai'ya bir darbe olacaktı. Gelecek üzüntüyü evvelden hesaplamış olduğu için, en önce iki büyük oğlunu kazanarak, onları listeye geçirdi. Durban'da doğmuş olan iki küçük oğlan, böyle işlerde hesaba alınamıyacak kadar küçüktüler. İki büyük çocuk, yardım sandığı fikrini gayet iyi karşıladılar. Fakat onların desteklemesine rağmen, hanımın protesto fırtınasına dayanmak kolay olmadı.

Kasturbai öfkeden gözleri yaşla dolarak bağırdı, «Bu şeylerin belki sana lüzumu yoktur. Belki çocuklarının da bunlara ihtiyacı yok. Hadi benim bunları takmama müsaade etmemeni de anlıyorum, diyelim. Fakat ya gelinlerim? Onlara her halde lâzım olacaktır. Ben elimde bu şeyler var, hediyelerimiz hazır diye düşünerek içim rahatlıyordu.»

Mohandas tatlı bir sesle cevap verdi, «Oğullarımızın alacakları kızların mücevher istiyeceklerden olmıyacağı aşikâr!»

Sonra da şefkat ve incelikle ona, kaderinin, taşlı ve dikenli bir yol seçmiş olan bir adama bağlı olduğunu anlattı. O, şahsi servetten ebediyen vazgeçmiş bulunuyordu, ve vatandaşlarının en mütevazının sürdüğü hayat gibi bir hayat yaşamağa azmetmişti. Kasturbai ağır ağır, gözyaşları dökerek, mücevherlerin cemaate verilmesinin kendisinin de inkâr ede-

miyeceği bir ideal olduğunu tasdik etti. Hintli cemaatin nasıl hayretle karışık bir minnettarlıkla Gandhi'nin plânını karşıladıklarını görünce de tamamen razı oldu. Güverte parmaklıklarına dayanıp, kıyıdaki dostlarına el sallıyarak Allahaısmarladık derken, Gandhi, karısının yüzündeki samimi gülümsemeyi görerek içi ferahladı.

Aile, Hindistandaki eski evlerine henüz varmışlardı ki, Gandhi hemen, Hindistanda vaki olan en mühim siyasi toplantıya gitti. Bu, Bütün Hindistan Kongresinin senelik içtimaı idi, ve o sene Kalkuta'da toplamyordu.

1885 yılında İngiliz idarecilerinin yardımıyla teşekkül etmiş olan bu Kongre, Hintlilere, siyasi görüşlerini açığa vurup münakaşa imkânını sağlıyan yegâne heyetti. Hükûmetin kararlarına müessir olabilecek kudretleri olmamakla beraber, teşekkül bir hayli nüfuz kurmağa muvaffak olmuştu. Bu kongre âzalarının çoğu iyi tahsil görmüş, muhafazakâr ve servet sahibi adamlardı, ve İngiliz hâkimiyetinden faydalanmışlardı. Aralarında «İngiliz boyunduruğunu atmak» istiyen sayısı az radikal düşünüşlü kimseleri tutmuyorlardı. Fakat vatanlarını seven insanlardı, ve aldıkları kararların umumi valinin teşrii meclisi ve münevver halk nezdinde ehemmiyeti vardı.

Mohandas şimdiye kadar bu Kongrenin hiç bir toplantısında bulunmamıştı. Oraya gidince, âzaların ve misafirlerin, Kalkuta'nın hemen dışında toplantı salonuna yakın büyük bir kampta toplandıklarını gördü. Tabiatiyle, Gokhale, her zamanki gibi toplantılarda ehemmiyetli bir mevki işgal ediyordu; Gandhi'yi ilk karşılayan o oldu. Hoca, talebesini hemen himayesine aldı, ileri gelenlerle onu tanıştırdı, ve Gandhi'nin, Güney Afrika meselesine dair Kongreye sunacağı mühim bir kararı olduğunu ilân etti.

Bu başlangıç Mohandas için büyük bir talih eseri oldu. Ne var ki, daha sonra kampın içinde dolaşırken, gördüğü şeyler onu dehşete düşürdü. Burada, en kültürlü, en mesul, ve en mümtaz vatandaşlar arasında, Güney Afrikadaki cahil işçiler arasında mücadele ettiği kötülüklerin tıpkı eşine rastladı.

Bu sözde millî toplulukta, birlikten eser yoktu. Coğrafî, dinî veya kabilevî her grup kendisine mahsus mutfakları ve suları ile tamamen ayrılmış halde yaşıyordu. Hıristiyanlar, Hindulara, kendi kuyularından su vermiyorlardı, uzak güney bölgelerden gelen âzalar ise, kuzey Keşmir halkı neslinden olan mağrur adamlar tarafından hemen hemen cemiyet harici ilân olunmuş haldeydiler.

En kötüsü, sıhhî tertibatın eksikliğiydi. Kamp sadece pislik içinde yüzmekle kalmıyor, herkesin, havayı dolduran korkunç kokulara karşı duygusuzluğu insanı çileden çıkaracak bir şeydi. Kaldığı yerdeki helâyı Gandhi önce ödünç aldığı bir süpürge ve su kovasiyle yarım saat temizledi, sonra kullanmak imkânını buldu.

Kendisini bu işi yaparken görenlerin kimisi şaşırdı kaldı, kimi alay etti, kimisi de kızdılar. Birisi ona hakaret saçan bir tavırla, «Bir Parya'ya yakışan işe sen nasıl oluyor da tenezzül ediyorsun?» diye sordu. Mohandas memnun bir gülüşle cevap verdi, «Çünkü Brahmin'ler burasını dokunulmaz bir yer haline koymuşlar.»

Toplantılara gelince, bunlar da Gandhi'yi hayal sukutuna uğrattı. Yalnız Gokhale ve diğer bir kaç kişi toplantıları, sadece neş'eli fakat sathî bir içtimaî havada olmaktan kurtardılar, Gandhi'nin kararı sür'atle, hattâ hiç bir müzakereye meydan vermeden lüzumundan fazla acele kabul olundu. Bunun böyle olduğunu Gandhi kendisi Gokhale'ye söyledi. Toplantı bittikten sonra ikisi bir ay kadar birlikte kaldılar, ve rahat rahat her fikirlerini tam bir açıklıkla konuştular.

Mohandas bir akşam, yemek esnasında dedi ki, «Tabiatiyle sizin Hindistan'ın «self-government» (yâni kendi kendini idare etmesi) fikrini ileri sürmekte gösterdiğiniz gayretleri çok takdir ediyorum. Amma bizim buna henüz hazır olmadığımızı düşündükleri için İngilizleri neden ayıplıyorsunuz? Şu bizim «kast» (sınıf) sistemimiz, kongre âzalarını bir netice üzerinde birleşmekten geri bırakmıyor mu? Hele bizim itiyat-

larımız..... Aman! Eğer bu eşraf toplantısı üç gün daha devam etseydi, muhakkak ki en dehşetli bir epidemi baş gösterirdi. Her hangi bir Garplının bizi medeni saymasını neden bekliyoruz?»

Gokhale alâka ile dinliyordu. «Senin hususi bir misyonun var, çünkü sen dâvanın iki tarafını da görebiliyorsun,» dedi.

Gandhi, Bombay'a avdet ederken, ilk defa olarak Benares'i ziyarete karar verdi. Benares, Hindistanın en eski ve kudsî sayılan şehridir. Ganj nehrinin, Himalaya Dağlarından inen sahili boyunca bina edilmiştir. Himalaya dağları, en büyük üç Hindu mâbudunun karlı meskeni olarak tanınır.

Geniş ırmağın sahilini millerce devam eden taş basamaklar kaplamaktadır. Bir Hindu, kudsî Ganj nehrinde yıkanacak olursa, dünyevî benliği temizlenmiş olur. Eğer, öldükten sonra, nehir kenarında bir odun yığını üstünde cesedi yakılacak olursa, ruhu, yeni hayata muhteşem bir şekilde girer. Tapınmak için gelen ziyaretçiler, bu muhteşem mâbetlere çiçekler ve hediyeler getirirler. Bu ziyaretçilerden bâzıları Hindu, başkaları Buddha tâbileridirler. Çünkü Buddha, sevgi ve feragat prensibini Benares'te öğretti.

Bir kere Gandhi'nin annesi burasını ziyaret etmişti. Mohandas, bir sabah erkenden şehre girerken, annesinin, bu mukaddes şehirden döndüğü zaman yüzünün ifadesi gözünün önüne geldi. Yağmurdan yıkanıp arınmış bir fidana benziyordu, dikkatli, vekarlı ve sakin, aynı zamanda kuvvetli bir hali vardı.

Annesinin geçirmiş olduğu bu hali, Mohandas kendisi de geçirmek istiyordu. Irmağın kenarında dururken bir saniye için kendisinin de bu tecrübeyi geçireceğini düşündü. Çünkü nehirde yıkanan yüzlerce kişinin yüzünde sevinçli bir temizleniş ifadesi vardı, bu ise Mohandas'a ilk gençliği zamanımda duyduğu hürmetle karışık korku hissini hatırlattı. Ne var ki, altın kubbeli mâbedlerden birine giden dik basamakları çıktığı ânda, ziyaretçi arkadaşlariyle olan birlik hissini kaybetti.

Her tarafta sinek uğultusu vardı. Satıcılar, bağırarak mallarının reklâmını yapıyorlardı, kalabalıkların gürültülü konuşmaları da o çirkin sesleri daha da çirkinleştiriyordu.

Mâbedin içerisinde bile huzur bulamadı. Beklediği tefekkür ruhu nerede kalmıştı? Mukaddes putların yanında çürümüş çiçeklerin kokusu midesini bulandırdı. Güzelim mermer döşeme pisti. Rengârenk elbiseler giymiş rahipler de sadece para toplamakla ve her gelen ziyaretçiden alacakları hediyelerle alâkadardılar. Gandhi, en mukaddes mâbed olan İlim Kuyu'sunun yanında hüzünle durdu. O, durmadan aradığı Allahı, burada, Benares'te asla bulamıyacaktı.

Tren istasyonuna giderken, içi asla hafiflemiş değildi. Çörçöple dolu daracık sokaklarda, bütün hakiki Hindu'ların mukaddes saydığı inekler, başıboş dolaşıyorlardı. Sıcak bir rüzgârın, nehir kenarındaki cenaze yakma yığınlarından getirdiği duman, Gandhi'nin genzini yaktı.

Bütün bu çirkinliğin sadece ileride görülecek sahnelerin üzerinden kalkan perde rolünde olduğunu düşünerek âdeta güldü. Çünkü o üçüncü mevkide yolculuk ediyordu. Hindistanın en fakir tabakasının yaşadığı şartları öğrenmek için bu en iyi usuldür diye düşünmüştü.

İstasyon peronundaki kalabalığın arasında itile kakıla, bir vagonun içine canını dar attı. Tahta sıraların üstü erkek, kadın ve çocuklarla tıklım tıklım doluydu. Daha genç bir erkek topluluğu ile beraber Gandhi yerde bağdaş kurup oturacak kadar bir yer bulabildi. Havasız ve kalabalık vagonun içinin kokusu dehşetliydi. Gürültü de öyle. Yüzleri örtülü Müslüman kadınları tiz perdeden dedikodu ediyorlardı. Çocuklar açlıktan ve sıkıntıdan yaygaracı seslerle ağlaşıyorlardı. Pis peştamallara sarılmış, yırtık pırtık gömlekli, kemikleri fırlak ihtiyar köylüler sert seslerle münakaşa ediyor, çiğnemekte oldukları Hint fındığının suyunu yerlere tükürerek çıkarıyorlardı.

Esmer yüzlerini birer birer tetkik ederken, Gandhi birdenbire hem içinde bir ruh sıkıntısı hem de merhamet duydu.

Hindistan işte buydu - ihmal edilmiş, cahil, yarı aç bir halk yığını!! Kondüktör, başını kapıdan içeri sokunca, ne türlü utanıp korktuklarını görmek, Gandhi'nin içini sızlattı. Kondüktörün bağıra çağıra emirler savurması, sorulan suallere öfkeli cevaplar vermesi, sanki demiryol kumpanyasının, yolcuların rahatı bakımından gösterdiği alâkasızlığa uygun geliyordu.

Gandhi'nin ağabeyi, onun üçüncü mevki trenlerde yolculuk ettiğini duyunca dehşete düştü. Mohandas ise şöyle cevap verdi, «Hali vakti yerinde ve nüfuz sahibi kimseler arasıra üçüncü mevkiyle gitseler, belki şartların biraz düzeltilmesine gayret ederlerdi.»

Gandhi, avukatlık etmek üzere, ailesiyle beraber Bombayda yerleşti. Şimdi, bu büyük şehri öğrenecek vakti vardı. Geniş sahil yolları, İngiliz memurlarıyla, Hintli milyonerlerin mükellef evleri, Gotik belediye dairesi ve muazzam otellerle taban tabana zıt olan yerli halkın evleri ve çarşılar vardı. Buralarda o, Şarkın su katılmamış çeşnisini buluyordu. Çarşıdaki tüccarlar, akla gelebilecek her türlü şeyi satıyorlardı. Günlük ve kızarmış pirinç pastaları, sandal ağacıyla baharlar, bir yandan iğrenç bir yandan da romantik çeşnisi olan karmakarışık kokular neşrediyordu. Gördüğü inanılmıyacak pislik ve korkunç fakirlik Gandhi'nin bağrını yakıyordu. Çoluğuyla çocuğuyla bir çok ailelerin sokak ortasında yiyip içtiğini ve yattığını görmek, onu ziyadesiyle utandırıyordu. Bununla beraber büyücülerin tuhaflıklarına, ve kilim satıcılarının istedikleri muazzam fiyatlara gülmekten kendini alamıyordu.

Mohandas ancak işe başlamış ve yerleşir gibi olmuştu ki Güney Afrikadan gelen bir telgraf bütün plânlarını altüst etti. Sömürgeler nazırı Londradan, Natal ve Transvaal'ı ziyarete geliyordu, bunun için Natal Hint Kongresi, dâvalarını arzetmek üzere Gandhi'yi çağırıyordu. Gandhi, lüzum olursa geri geleceğini Kongreye vadetmiş bulunuyordu. Bundan dolayı gerek Kasturbai gerekse Gandhi'nin ağabeyi, onu gitmekten vazgeçirmek için boşuna uğraştılar. O kat'iyetle, «Söz verdim, gitmeliyim,» diyordu.

Durban'a, İngiliz müstemlekeler nazırıyla konuşmak üzere tam zamanında geldi. Natal'daki Hintlilere yapılan şikâyeti mucip halleri bir rapor halinde yazıp, nâzıra verdi. Ondan sonra da iş arkadaşlarının arzusu üzerine nâzırın ardından Pretoria'ya giderek Transvaal'da bulunan Hintlilerin dâvasını bir dilekçe ile şerhetti. Kongrenin şikâyetlerini doğrudan doğruya İmparatorluk hükûmeti mümessiline arzetmenin esaslı olduğu fikrine kendisi de iştirak ediyordu. Ancak, evvelden tahmin ettiği veçhile neticede sadece vaziyetin tetkik edileceğine dair belirsiz, isteksiz bir vait alındı.

Gandhi'yi buraya avdet ettiğine sevindiren asıl, boşa çıkmağa mahkûm, İngiltereden bu yardım talebi değildi. Transvaal'daki hemşehrilerinin içinde bulunduğu buhranı onlarla beraber karşılamak imkânı oldu.

Pretoria'da geçirdiği ilk gün, son harbden felce uğramış bir şehri Mohandas'ın gözünün önüne koydu. Dükkânlar, bankalar henüz yeni yeni canlanmağa başlıyordu. İngilizler idareyi ele aldıkları zaman ticarethaneler ve hükûmet daireleri karmakarışık bir haldeydi. Tozlu sokaklar asker doluydu. Asık suratlı, kara sakallı Boer'ler ortalıkta dolaşıyorlardı. Bunlardan çoğu, toprakları çöl haline gelmiş çiftçilerdi. Tekrar işe başlamak için tohum ve çiftçi âletleri ödünç almaları lâzım geliyordu.

Bu karışıklığın ortasında, Hintli tüccar ve işçiler, işlerini ve aile hayatlarını yeniden tanzime uğraşıyorlardı. Harb esnasında, bir çokları Transvaal'dan kaçmışlardı. Şimdi, kendi evlerine dönmek için bile izin almağa mecburdular. Daha kötüsü, yeni kurulmuş olan Asya Dairesinde idareyi ele almış olan İngilizler bu izinlerin çıkmasını çok güçleştirmiş bulunmalarıydı.

Bütün bunları, Mohandas, bir sabah Pretoria'da Hintlilerin yaşamağa mecbur edildiği bölgeyi görmeğe gitmeden evvel duymuştu. Kulübelerin bir çoğu hâlâ ıssızdı. Bir tanesinin önünde bir öküz arabası duruyordu. Çamurlar içinde bir sariye bürünmüş bir kadının yardımıyla adamın biri bu arabadan

sandık ve eşyaları indiriyordu. Üç çıplak çocuk yere çömelmiş onları seyrediyorlardı. Her halde hepsi de dokunulmaz sınıftandılar. Temiz giyinmiş yabancının, cana yakın bir gülümseyişle yanlarına geldiğini görünce, adam hemen hürmetle başından sarığını çekip çıkardı.

Fakat Mohandas onu, evine dönmek için müsaade aldığından dolayı tebrik edince, bir inilti salıverdi. «Ben çöpçüyüm,

efendim. Tekrar işe başlıyabileceğimi söylediler. Amma ben bir âlet tâmircisi dükkânı açmak için para biriktirmiştim; bu paranın hepsi gitti. Hepsini de, bana bu izni veren adama ödedim.»

Rüşvet! Meydana çıkan bu iş, onu dehşete düşürmüştü; akşama kadar dolaştı, deliller topladı. İş doğruydu. Aileler ya aylarca beklemeyi göze alacak ya da Transvaal'a dönmek için büyük paralar ödeyeceklerdi. O gece Gandhi saatlerce hemşehrilerinin halini düşündü. Onları koruyacak veya yol gösterecek hiç kimseleri yoktu. Vardığı netice âşikârdı. Demek oluyordu ki, kendisinin vazifesi Hindistanda değil, burada idi. Kanunları bildiği için, fakirlerin hakkını ancak kendisi müdafaa edebilecekti. Güney Afrikada kalmağa karar vermekle, hayatının en büyük kararını verdiğini hissediyordu.

Muazzam altın mâdenleriyle alâkalı mühendis ve idarecilerle dolu bu kalabalık ve kargaşalıklı Johannesburg şehrinde, Gandhi yerleşmeğe karar verdi. Zahmetsizce Yüksek Mahkemeye kaydolundu, ve Asyalılar Dairesindeki rüşvet sistemini yıkmak üzere hemen işe girişti. İki memuru mahkemeye verdirtti. Bir İngiliz jüri heyeti dâvayı gördü, fakat mesele o derece dallanmış budaklanmış ve dillere düşmüştü ki, iki memur hemen hüküm giyerek vazifelerinden atıldılar, ve bu suretle Daire müdürleri, rüşvet meselesini kökünden söküp attılar.

O günden sonra Gandhi'ye akın akın müşteriler gelmeğe başladılar. Gandhi muazzam para kazanmağa başlamıştı. Bu kazancın büyük kısmı hemen yeni bir projeye yatırıldı. «Indian Opinion» (Hind Düşüncesi) adlı haftalık gazeteyi zaten Gandhi üstüne almıştı; şimdi bu gazeteyi iki dilden, yâni hem İngilizce hem de kendi eyaletinin lehçesiyle, neşrediyordu. Gazete iki maksada hizmet ediyordu. Hem İngiliz okuyuculara Hintlilerin çektikleri güçlüklerin hakikatini bildiriyor, hem de Hintli okuyuculara cömertçe, ve terbiyevi mahiyette, bilgi veriyordu. Dehşet verici bir açıklıkla, «kast» sisteminin kötülüklerini, Müslüman ve Hindular arasındaki garazkârlıkların mânasızlığa inanışın kötülüğünü yazıyordu.

Parya, yâni cemiyet dışı sayılan insanlara karşı güttüğü garazsız ve dostane hissi, âni olarak dramatik bir şekilde herkesin gözü önüne koydu. Yirmi üç maden işçisi, kara veba denilen bulaşıcı hastalığı Johannesburg Hintlilerinin oturduğu kısma getirmişti. Mohandas bunu duyar duymaz hemen vak'a yerine koştu. Yiğit bir doktor da oraya gelmiş bulunuyordu, biraz sonra İskoçyalı bir hemşire de çıkageldi. Bir kaç genç Hintli arkadaşla beraber Gandhi hemen iğreti bir hastahane yaptı. İlk gece sabaha kadar çalıştı, sonra da günlerle kendini hastalığa tutulan topluluğa vakfetti.

Bir müddet sonra Johannesburg'un sıhhat memuru oraya geldi. Gandhi'ye dedi ki, «Vebanın yayılmasını önlemek için bütün bu kulübeleri yakmağa mecburuz. Şu ahalinize söyleyin, onları şehir dışında çadırlara nakledecek, ve bütün ihtiyaçlarını temin edeceğiz. Lûtfen onları yatıştırın, sakin olsunlar, olur mu?»

Mohandas ciddiyetle uzun uzun memurun yüzüne baktı. «Şehir memurları bu zavallı cahil halka, sağlık bakımı denen şey hakkında bir şeyler öğretmiş olsalardı, hattâ bu bölge ile biraz meşgul olmuş olsalardı, şimdi bu işi yapmanıza lüzum kalmazdı. Tabii şimdi en iyi çare kulübeleri yakmaktır. Ne var ki ben yakılan her ev için belediyeden tazminat istiyeceğim,» dedi.

Korku ve dehşet içinde kalmış Hintliler, dost bildikleri bir adamın sözüne güvenerek işi «sakin» karşıladılar. Fakat onları çok üzen bir nokta vardı. «Ya bizim dişimizden tırnağımızdan artırıp evlerimizin etrafına gömdüğümüz paralarımız ne olacak?» diye feryat ediyorlardı.

Mohandas güler yüzle onlara paralarını gömdükleri yerlerden çıkarıp, kendi yazıhanesine getirmelerini söyledi. O bu paraları muhafaza edecekti. İngiliz bankasına bu paraları kabul ettirmek için önce bunların dezenfekte edilmesini sağlamak lâzımdı. Bütün ailelerin getirdiği ufak meblâğların yekûnu üç yüz bin dolar tuttu; hepsi de maden para idi. Bu paraları de-

zenfekte etmek, herkesin ayrı hesabını yazmak ve tasarruf hesapları açmak muazzam bir işti. Bundan başka, Hintlilerin de bizzat bildikleri gibi, Mohandas bu işi üzerine almakla ikinci bir tehlikeye de atılıyordu. Bir çok hastaların ve fedakâr hemşirenin ölümünden sonra, Gandhi'nin bu bulaşık hastalığa tutulmamasına şaşıyor ve «Onu Allah koruyor,» diyorlardı.

Bu hâdiselerden kısa bir müddet sonra Gandhi yeni bir projeye başladı. İnsanlar için hakiki bir kardeşliğin gerçeklenebileceği bir topluluk kurmağa karar verdi. Durban civarında yüz dönümlük bir çiftlik satın aldı. Koloni altı aile ile başladı, bundan başka, «Hint Düşüncesi» adlı gazetesini bastığı matbaa ve büroları oraya nakletti. Bu ufacık köye «Phoenix» adını verdi. Az bir zaman içinde bahçeler yapmağa ve el san'atlarını geliştirmeğe başladılar, çünkü bu topluluğa giren herkes toprağa yakın ve çok basit yaşayışa inanıyordu.

Aradan şimdi bir sene geçmişti. Gandhi hâlâ vazifesinin Güney Afrikada olduğuna inanıyordu. Bunun için ailesini çağırttı. En büyük oğlundan başka bütün aile yanına geldi. Büyük oğlu Hindistanda mektepte kalmıştı. Onlarla beraber Mohandas'a çok bağlı olan genç bir akraba da geldi. Daha sonra, başka gençler de bu topluluğa katıldılar; Gandhi bu gençlerin babalarını tanıyordu.

Gandhi, Johannesburg'daki ev halkını çok seviyordu, neş'esi yerinde idi ve herkese sirayet ediyordu. Bununla beraber küçük oğlanlar bile, onun, tek başına, çok mühim bir işle meşgul olduğunu anlıyorlardı. Günlük tefekkür ve dua için muayyen bir müddet ayırmıştı. Bundan başka, Hindu'ların muazzam dini şi'ri olan Gita'nın ehemmiyetli kısımlarını ezbere öğreniyordu. Bunun için de eline geçen her dakikadan faydalanması gerekiyordu.

Bir sabah on iki yaşındaki oğlu, banyo odasının kapısında taş kesilmiş gibi durdu, hayretle, musluğun önündeki adama bakıyordu. «A! Baba,» diye bağırdı. «Böyle kendi kendine ne mırıldanıyorsun? Ne yapıyorsun? Duvara iğnelediğin o kâğıt ta ne?»

İçeriden tatlı bir kahkaha geldi. «Yüzümü yıkayıp dişlerimi fırçalarken, büyük bir şi'ri ezberliyorum. Vaktim neden boşuna geçsin? Sen de böyle yap, oğlum.»

Mohandas, üç oğlunun tahsil ve terbiyesine çok ehemmiyet veriyordu. Derslerini çok eğlenceli hale koyuyor, kır gezintilerini dikkatli müşahadelere ve pratik derslere vesile yapıyordu. Kasturbai'yin vazifesi olan çocukların beden bakımı işine karışmıyordu. Ancak kendisi, kendi üzerinde gıda tecrübeleri yapıyordu.

Ev halkına diyordu ki, «Ben kendi bedenimin hâkimi olmak istiyorum. Vücudun zevk verici şeyleri istemesi, terakkiye engel olmaktadır. Ben ancak dünyevî ihtiyaçlardan kurtuldukça, ruh bana hâkim olabilir.»

Kasturbai şikâyet etmeden listenin büyüdüğünü görüyordu. Kahve, çay, zaten çoktan kalkmıştı. Ondan sonra süt te gitti. Kahvaltı sadece azıcık bir yavan çorba ile meyvaya inmişti. Arasıra Mohandas yirmi dört saat hiç bir şey yemiyordu. Sadece su içmekle, pek âlâ günlük işi için kuvvet bulabiliyordu.

Mohandas böyle perhizleri asla başkalarına telkin etmiyordu. Fakat evinde oturmağa davet etmiş olduğu iki genç İngiliz bu fikirlerden bâzılarını tatbik ettiler. Kasturbai bir dereceye kadar aynı şeye uydu. Esasen o hiç bir zaman ete rağbet etmemişti, bir kere de hastayken doktorun et suyu yemesini tavsiye etmesine hiç aldırış etmemişti.

Gandhi vazifesi devamınca bir kaç kere Jan Smuts'la görüştü. Bu zat, cumhuriyet devrinde Boer ileri gelenlerinden biriydi. İngilizlerle olan savaşta, gayretli ve faal bir general vazifesi görmüştü; harb bittiği dakikada kendini, nizamı iade işine vakfetti. Bütün emeli, Boer'lerin, birleşmiş bir Güney Afrika hükûmetinde yer almasıydı; bu fikrini de büyük bir gayret ve kabiliyetle inkişaf ettirmeğe uğraşıyordu. Gandhi bu yolda sarfolunan gayretleri müsait karşılıyordu amma uzun boylu, mavi gözlü General Smuts'tan korkacak sebepleri vardı.

Çünkü Smuts, her hangi bir İngiliz kadar Hintlilerin Transvaal'da bulunmasının aleyhindeydi.

Bu yıllar içinde Gandhi'nin büyük ölçüde kazanmış olduğu hürmet ve saygıya rağmen, hiç bir zaman beyaz derili adamın kendi hemşehrilerini tehdit eden nefret ve kinini aklından çıkarmamıştı. Bu sebepten vermiş olduğu âni bir karar, çok acıklı bir şekilde ondan koparılıp alındı.

Boer harbi sırasında İngilizlere hizmet için bir seyyar hastane birliği teşkil ederken, böyle bir işi tekrar yapacağını hiç aklından geçirmemişti. Ancak, kuzey kısımlarda yaşıyan bir Zenci kabilesi, yâni Zulu'lar, İngilizlere karşı isyan ettikleri zaman, Gandhi yine gönüllüleri dâvet etti. Yine tâbilerinin bir çoğu bu hareketin doğru olup olmadığı hakkında şüpheli olduklarını açığa vurdular. Zulu'lar dürüst adamlar, iyi çiftçi ve yiğit savaşçılar değiller miydi? Tekrar Gandhi, Hintlilerin ancak İngilizleri tutmakla günün birinde istiklâllerini kazanabileceklerini arkadaşlarına anlattı.

Teklifi, İngiliz kumandanı tarafından kabul edilir edilmez, Gandhi ailesini Phoenix kolonisine nakletti. Gandhi'ye ve yirmi dört gönüllüsüne verilen ve sevinçle kabul olunan vazife, hiç bir beyaz derili adamın dokunmak istemediği yaralı Zulu'lara bakmak oldu.

Orduyla beraber giden seyyar hastahane adamları, bazen bir tek günde kırk millik yol yürüyorlardı. Bu sefer Gandhi, Boer harbinden çok daha fazla ve daha yakından muharebe fecaatlerine şahit oldu. Çıplak tepeleri dolaşan dolambaçlı daracık yollardan ve Zulu'ların iptidai çiftliklerinin bulunduğu ovalardan geçerken, Gandhi'nin kulakları durmadan top sesleriyle uğulduyordu.

Her zamankinden daha fazla, şimdi, Gandhi, insanların birbirine karşı besledikleri kin ve nefretin gerçekliğini bütün çıplaklığıyla görüyordu. Bu kin ve nefret durdurulamazsa, dünyayı mahveder, diye düşünüyordu. Yıllardan beri Mohandas, her türlü şiddetin kötü olduğuna inanmıştı. Konuşmalarında

ve yazılarında, insanların, haklı bir dâvayı sevgi yoluyla kazanmağı öğrenmeleri lüzumunu göstermişti. Bu çölde insan avlama esnasında onun bu inanışı, içinde yanan bir ateş halini aldı. Şüphe yoktu ki, sert tecavüzler, haksız ve yersiz isyanlar, ve daha bir çok kötülüklerle mücadele etmek lâzımdı. Amma bu iş kan dökmeden, nefret ve kinsiz şekilde olmalıydı! Her halde o suretle de mücadele mümkündü. Burada, bu çöl içinde, Mohandas, bütün hayatını böyle bir gayeye vakfedebileceği kanaatine geldi.

Kurşun yemiş veya dayaktan pestile dönmüş Zencilerin yaralarını yıkarken, bunlara revâ görülen işkenceler için kefaret etmeği can ve gönülden istiyordu. Ellerinden öyle bir şefkat ve rikkat akıyordu ki, çok kereler diliyle meramını anlatmaktan âciz olan bir Zulu, iğilir onun kolunu öperdi. Mohandas içinden sessizce, yeniden dâva edindiği bu işe kendisini lâyık eylemesini Allahtan niyaz ederdi. Zulu isyanı bastırıldıktan sonra, Mohandas, Johannesburg'a, içi azim ve karar ateşiyle yanarak avdet etti.

Bu işe hazırlanmak için, Hindistanın mukaddes tuttuğu mürşitlerin yaşadığı sade ve perhizkâr hayatı yaşamağa koyuldu. Kendini tahsis ettiği bu dâvanın dış alâmeti, «Hint Düşüncesi» nde neşrettiği yazı serisi oldu. Bu seride baskı ve şiddete karşı zor kullanmadan mücadele fikrini göz önüne koyuyordu. Daha ilk yazılar çıkar çıkmaz, bir çok kimselerin bu işle alâkadar olduklarını gösteren mektuplar gelmeğe başladı. Tevazu, fedakârlık ve feragat, ve her türlü hayata hürmet, Hindu ve Buddhist öğretişlerinin bildiği prensiplerdi. Hintli abonelerden bu mevzu üzerinde daha başka yazılar istiyen mektuplar geliyordu. Güney Afrika Hintlilerinin ileri gelenleri, böyle bir fikrin nasıl tatbik edilebileceğini soruyorlardı.

Bunlar için hayat gittikçe daha müşkül bir hal alıyordu. Para kazanan tüccarlar, Orange Free State denilen eyaletten kovulmuşlardı. Transvaal'da ancak izin vesikaları alarak çalışabiliyorlardı, bunlar da idare âmirinin keyfine göre ellerinden geri alınabiliyordu. Bir çok kontratlı işçiler, beş yıllık

kontratlarını yenilemek istemedikleri ve nüfus vergisini ödeyemedikleri için memleketten sürülüyorlardı. Dokunulmazlar ve işçiler Transvaal şehirlerinin muayyen yerlerinde oturmağa mecburdular. Her Hintli toplantısında sorulan sual şu idi, «Bize yine kim bilir ne türlü yeni zincirler hazırlıyorlar?»

Bunun cevabı gelmekte gecikmedi. 1906 Ağustosunda bir gün, Gandhi, Johannesburg'da yazıhanesinde bulunuyordu. Bütün resmî ilânları neşreden bir gazeteyi eline aldı ki ne görsün, Hintliler için yeni bir kanun hazırlanmış. Kanun maddelerini okur okumaz, elinde gazete, bir meslekdaşının yazıhanesine koştu.

Gazeteyi elinde sallıyarak, «Baksanız a! Bu çekilir iş değil!» diye bağırdı.

Kanuna göre, her Hintli, erkeğiyle, kadın ve çocuğuyla kaydını yaptırıp, adını ve başparmağının izini taşıyan bir vesikayı almağa mecbur tutuluyordu. Bu hüviyet kartını herkes her zaman yanında bulundurmağa ve her hangi bir polis veya iş müfettişine icabında göstermeğe mecburdu. Bu vesikayı gösteremiyen kişi kim olursa olsun, para cezasına, hapse veya sürgüne maruzdu.

Gandhi'nin arkadaşı hiddetten titriyerek, «Biz katil miyiz ki parmak izlerimiz alınacakmış!» diye bağırdı.

Mohandas, «Bu nizamdan hemen herkesi haberdar etmemiz lâzım. Sabaha kadar oturmak icap etse bile, bunu tercüme edip «Hint Düşüncesi» ne derhal koymamız gerektir,» dedi.

Gazete dağılır dağılmaz, Gandhi'nin yazıhanesi telâşlı insanlarla dolup taştı. Herkes, «Ne yapalım?» diye bağırıyordu. İşi konuşmak için bir toplantı yapılacağını söyliyerek gelenleri dağıttılar.

İki hafta sonra Johannesburg'un eski «İmparatorluk Tiyatrosu» nu büyük bir kalabalık doldurmuştu. Transvaal'in her köşesinden delegeler gelmişti. Toplantının en göze çarpan hususiyeti ilk defa olarak kadınların da iştirak etmesiydi. Kocalar, babalar ve kardeşler, bu kadınların onları şimdiye ka-

dar muhafaza eden himaye perdesinin arkasından çıkarak, vaziyeti tetkik edip, icabına göre hareket etmek yolunda erkeklerle elele çalışmak üzere buraya gelmelerine müsaade etmişlerdi.

Konuşanlara mahsus kürsüde oturduğu yerden Gandhi, bir çok çiftçiyi, hukuk kâtiplerini, garsonları, maden işçilerini ve zengin tüccarları tanıdı. Ön sırada oturan Johannesburg gazete muhabirlerini gördü, ve bunların, her hatip (konuşan) konuştukça, ve bu Kara Kanuna engel olmak için düşündüğü meyusâne fikirleri yüksek sesle bildirdikçe, birbirlerini nasıl dürtüştürüp sırıttıklarını da gördü. Bir çokları kuvvete müracaat edip silâhlanmayı öne sürdüler. Başkaları, Güney Afrikada hiç bir Hintli kalmamalı, hepsi de çekip gitmeli fikrini ileri sürdüler.

Nihayet Gandhi kendisi ayağa kalktı. Ufacık tefecik ve zayıftı. Gürültülü ve huzursuz dinleyici kütlesi, birden susmuş ve soluğunu tutmuş halde bulunuyordu. Yüzlerce göz Gandhi'ye dikilmişti.

Bir saniye o sadece boşluğa bakar gibi sessiz durdu. Sonra konuşmağa başladı. «Bu kanun benim itaat edebileceğim bir kanun değildir. Hapse girmeğe, hattâ ölmeğe de razıyım, daha iyi...»

«Evet, evet!» «Biz de öyle!» Halk ayağa kalkmış bağrışıyordu.

Kürsüde bulunan Müslüman hatiplerden biri hızla ileri atıldı. «Böyle bir şeye boyun eğmeyeceğimize Allah aşkına and içelim! Bunu teklif ediyorum,» dedi.

Heyecan arttıkça arttı. Halk el çırpıyor, tepiniyor ve bağırışıyordu. Fakat Gandhi elini kaldırınca, karışıklık durdu.

«Bu andı tutamıyacak, tutmağa kuvveti yetmiyecek hiç kimse yemin etmesin. Kardeşimizin dediği gibi, bu kanunun hiç bir yiğit kişi tarafından kabul edilemiyeceğini ben de tasdik ediyorum. Ancak böyle bir ahde girmenin âkıbet ve neticelerini de anlamanız lâzımdır. Allah aşkına içilen bir andı bozmak çok vahim bir iştir.»

Bu ağır sesin tesiriyle herkes büyülenmiş gibi susmuştu. Ses devam etti, «İsabetli bir şekilde yapılmadıkça, protestomuz hiç bir iyi netice vermez. Bizi kaydolunmağa zorlıyacak hiç bir polis veya askere karşı gelmiyelim. Belki hapishaneye gidecek, dayak yiyecek, tartaklanacağız. Belki itaatsızlığımız yüzünden malımızdan olacağız. Cefa ve eza çekmeğe ve bütün bu ıztıraplara katlanmağa hazır ve razı olmıyan hiç bir kimse bu andı içmesin. Yumruğu yumrukla ve kini kinle karşılayacak hiç bir kimse bu andı içmesin.»

Tiyatro binasının her tarafından, «Hazırız!» «Önümüze düş!» «And içiyoruz!» «Allaha şükür!» sesleri yükseldi.

Kürsüye doğru çevrilen çehrelerden sevinç taşıyordu. İşte hepsinin de peşinde koşabileceği bir lider. Onun, bütün dünyevi mükâfatlara sırtını çevirmiş olduğunu, muazzam kazancını cemaat için sarfettiğini, ve en basit bir köylü gibi yaşadığını biliyorlardı. Böyle bir adam, kendisinin yapamıyacağı şeyi onlardan istemezdi.

Dinleyici kalabalığının içinde herkes sessizce ayağa kalktı. Ağır ağır ve çok berrak bir sesle hep bir ağızdan and içtiler. «Ebedî Allahın ismine and içeriz...»

Gandhi büyük bir vekar ve ciddiyetle tiyatro binasından ayrıldı. Dinleyicilere, arkadaşlarına ve kendi topluluklarında bulunan işçilere işi anlatmalarını, ve kanunu boykot edeceklerine dair and içirmelerini söylemişti. Fakat, hakiki bir isyanın esası olan prensibi anlıyan çok az kişi bulunduğunu biliyordu.

«Hint Tefekkürü» gazetesinde kendisine yardım eden genç akrabasına şöyle dedi, «Toplantımızda bulunan gazete muhabiri, bizim fikrimize pasif mukavemet adını verdiler. Halbuki hakikatte bu, çok müspet bir mukavemettir. Biz, şu zor kullanmama prensibimize, bütün Hindlilerin anlıyabileceği bir isim bulmalıyız. En iyi tâbiri bulacak olana mükâfat teklif edelim, ve bunu gazetemizde ilân edelim.»

Teklif çok alâka uyandırdı. Bir çok fikirler beyan eden mektuplar geldi. Aşıl mükâfatı kazanan Gandhi'nin akrabası

oldu. Hint dilinde iki kelimeyi birleştirerek bir tâbir meydana getirdi: hakikat demek olan **sat** ile sebat mânasına gelen **agraha**. **Satyagraha**'nın mânası, bir insan, inandığı hakikati ilân etmelidir, ve hiç kimseye karşı şiddet göstermeden bunun uğrunda ölmeğe hazır olmalıdır. **Satyagraha** kelimesi şimşek gibi bütün Güney Afrikaya yayıldı. Her Hintlinin gönlüne ateş vurdu.

Aynı zamanda, şehirlerde ve köylerde mitingler tertip olunuyordu. Yüzlerce kişi bu nizama itaat etmemek için and içti. Bütün bu heyecanlı kaynaşmaların arasında da kanun çıktı. Ne var ki bu kanun, Transvaal Krallık Kolonisi resmen teşkilâtlanmadan yürürlüğe girmiyecekti. Gandhi ve arkadaşları, bu Kara Kanunun, zamanı gelince yürürlükten kaldırılacağını umuyorlardı. Çünkü politik vaziyet hızla değişiyordu.

İngilterede yeni seçimler Parlamentoya ve iktidar mevkilerine liberal adamları getirmişti. Bunlar hiç bir zaman Boer Harbinde memleketlerinin oynadığı rolü doğru bulmamışlardı, ve mağlûp olmuş halka hükûmette yer vermeği cidden istiyorlardı. Mohandas, her halde hiç bir liberal, ırk garazkârlığına canavarcasına dayanan bir kanunu kabul etmez diye düşünüyordu.

Hintli liderlerin bir konferansında, bunlardan biri Gandhi'ye, «Siz derhal Londraya gidip, dâvamızı yeni Koloniler Nâzırına arzetmelisiniz,» dedi.

Gandhi bunun üzerine Müslüman din liderlerinden biriyle acele Londraya gitti. Fakat avdet ettiği zaman Hint Kongresine sadra şifa verecek gönül açıcı bir haber getirememişti. «Şimdi iktidarda bulunan adamların, esmer renkli insanlara karşı garazkârlıkları Muhafazakârlarınkinden az değildir,» dedi.

Bu sert sözlere uygun olarak 1907 yılında, kanun yapan heyet, ilk kanunları çıkardı. Asyaya ait Kayıt Kanunu, kadınlara vesika taşıma mecburiyetini yüklemiyordu. Bunun dışında kanun, ilk teklif edilen kanunun aynıydı. 31 Temmuz tari-

hinde yürürlüğe girecekti. İlkbahar ve Yaz mevsimleri zarfında Gandhi bu kanuna mukavemet edecek bir cemiyet teşkil etti, ve bunun tatbikatını gösteren plânlar çizildi.

Temmuzun sonuna doğru nihaî bir toplantı yapıldı. Pretoria'da bir camide binlerce Hintli toplandı. Hepsi yerlere bağdaş kurup oturdular. Birbirlerine o kadar yakın oturmuşlardı ki, sanki insan vücudundan müteşekkil bir zemin husule getirmişlerdi. Yalnız Gandhi konuşacaktı. Herkes gelip yerini alınca, Gandhi ayağa kalktı ve derhal derin bir sessizlik oldu.

Kalabalıklara çevrilen yüz, son derece sakin ve vekarlıydı. Gandhi, bu halkı tehlike ve ıztıraba götürmek için Allahtan kuvvet diliyordu. Hiç bir intikam hareketinde bulunmadan bunlar, yumruğa, silleye, ailelerine karşı kötülüklere ve şahıslarına yapılacak büyük hakaretlere tahammül edebilecekler miydi? Bir saniye sonra yüzünde bir gülümseme belirdi. Derin iman kaynaklarını yakından hissetmişti. Bu halk, kendi eski hakikat öğretimlerine göre hareket edeceklerdi.

Ağır ve berrak bir sesle, «Bu kanuna itaat etmiyeceğiz. Kayıt yerlerinin etrafına nöbetçi ve bekçiler koyacağız, ve oralara ne girecek ne de birinin girmesine müsaade edeceğiz. Varsın hükûmet bizi hapse atsın ve tartaklasın. Bu haksızlıkla anlaşma şartlarını kabul edemeyiz. Ellerimizi şiddet lekeleriyle kirletmiyeceğiz. Çünkü biz şiddeti hakir görecek kadar cesur yiğitleriz. Hazır olun, arkadaşlar. Satyagraha saati gelip çatmıştır.»

VII

O mitingden günlerce evvel ve sonra Gandhi'nin yazıhanesi Hint isyanının tertip merkezi oldu. Gandhi'nin fedakâr İskoçyalı kâtibesi, kendini, kâh Mohandas'la konuşmağa gelen Hindistanın uzak güneyine mensup ufacık tefecik insanlarla, kâh da kuzey batı tarafında Efganistan hudutlarında yaşıyan Pathan kabilelerinin dev gibi iri yarı adamlarıyla karşı karşıya buluyordu.

Oraya buraya uçurulan haberlerde, ve bütün şahsî mülâkatlarda Gandhi açık ve kat'î plânlarını bildiriyordu. «Gruplar, münavebe ile sicil dairesinin önünde sessiz yürüyüş yapacaklar. Oraya yaklaşan her Hintliye, parmak izini taşıyan vesikaları almak için neden kaydolmak istemediğimiz anlatılacaktır. Eğer her hangi bir isyancı, polis tarafından yakalanacak olursa, sessizce hapse girecektir.»

Bir gün sabahleyin; Gandhi'nin eski müşterilerinden biri onun verdiği direktifleri dikkatle dinledi. İsmi Mir Alam'dı,

Pathan devlerinden, aynı zamanda bir Müslümandı. Gürliyen bir sesle sordu, «Ya şayet Hintlinin biri çıkar da sicile kaydolmağa razı olursa, o zaman ne yaparız?» Bunları söylerken kocaman elini yumruk haline getirmişti.

Gandhi, yazıhanesinin üstünden iğildi, zayıf parmaklarını o kocaman yumruğun üstüne koydu. Onun vahşi kara gözlerinin içine bakarak, ve sesine yalandan gaddarca bir ifade vererek, «Eğer bu haksız kanuna itaat etmek istiyen bir Hintli çıkarsa» - burada tatlı bir gülüşle sözünü kesti, sonra devam etti - «Eh, sen de içini çeker, adamı rahat bırakırsın; o da gider parmak izlerini aldırtır,» dedi, sonra tamamiyle değişik bir sesle ve kat'iyetle devam etti, «Şiddet yoktur, Mir Alam! Ne İngilizlere ne de hemşehrilerimiz olan Hintlilere karşı. Aksi takdirde satyagraha'nın kuvveti kırılmış olur.»

Protesto hareketi Ağustosta başladı. Bütün gün, Transvaal'ın her tarafındaki sicil dairelerinin önünde Avrupalı kıyafetinde, beyaz pantolonlu Parsilere mahsus caketler giymiş, ya da çıplak Hintli kafileleri sürekli yürüyüşler yaptılar. İşlerine gitmekte olan İngiliz ve Boer'ler, bu yürüyüşlere şaşkın şaşkın bakmak için âdeta bisikletlerinin üstünden düşeyazdılar. Hakikaten de düşecek kadar vardı! On üç bin Hintliyi kanun, vesika almağa mecbur tutuyordu. Yalnız beş yüz on bir kişi kaydolundu.

Haftalarca hükûmet buna karşı bir harekette bulunmadı. Derken bir sabah Gandhi yazıhanesine girerken, kâtibesi onu heyecanla karşıladı, «İsyancıları yakalatmağa başladılar,» diye bağırdı.

Gandhi bu haberi endişeli bir çehre ile aldı. Fakat hapishaneler, kanuna itaatsizlik edenlerle doldukça, ve hiç bir karşı koyma vak'ası duyulmayınca, Gandhi'nin yüreği muzafferiyet hissiyle çarpmağa başladı. Aralık ayında bir gün kendisiyle beraber yirmi dört kişi hâkimin huzuruna getirildiği zaman da bu hissi sarsılmadı. Mohandas, çok kere müşterilerini müdafaa etmiş olduğu bu mahkeme salonuna göz gezdirirken, acayip bir hissin tesiri altındaydı.

Hâkim hiddetle bağırdı, «Mr. Gandhi, hemşehrilerinizin bu kanuna karşı hareketlerinden mesul olan başlıca siz olduğunuzdan, Transvaal'dan ayrılmanız emredilmiştir.»

Gandhi, «Anladım, efendim,» dedi.

Fakat Transvaal'dan ayrılmadı; iki hafta sonra kendisi de hapishaneyi boyladı. Bulunduğu hücre çok kalabalık olmasına ve verilen yemekler bir Hintlinin ağzına koyabileceği neviden olmamasına rağmen Gandhi asla şikâyet etmedi, çirkin istirahat şartlarına boyun iğdi, saatlerini Gita'yı ve başka dini kitapları okumakla ve güney Hindistan lehçesini öğrenmekle geçirdi.

30 Ocak 1908 günü, geniş hapishanenin kilidi açıldı. Gardiyan, Gandhi'yi çağırarak alçak sesle kendisine, Pretoria'ya General Smuts'la görüşmeğe gideceğini bildirdi. Smuts şimdi Transvaal'ın Koloniler Nâzırıydı. Mohandas, bu yolculuğu muhafaza altında yaptı; yine muhafaza altında meşhur cenkçinin dairesine götürüldü. Gandhi yazıhanenin önünde oturan uzun sakallı adama şöyle bir bakınca, kendi kendine, bu büyük Boer generali bir iş ve hareket adamından ziyade bir profesöre benzer diye düşündü.

Smuts, zeki mavi gözlerini mahpusa dikerek, biraz ecnebi şivesine kaçan İngilizcesiyle dedi ki, «Sizin ön ayak olduğunuz bu hareket, derhal durdurulmalıdır, Gandhi. Ben şahsen Hintlileri sevmez bir insan değilim, ancak konulan kanunlara itaata mecburdurlar.»

Mohandas sakin bir sesle cevap verdi, «Bu, muayyen bir grupa mensup insanları alçaltmak maksadiyle yapılmış bir kanundur, Generalim. Ben ölürüm, yine buna boyun eğmem.»

General uzun zaman münakaşa etti, Gandhi de uzun zaman sakin şekilde mukavemet etti. Nihayet bir uzlaşma yolu buldular. Gandhi satyagraha'ya iki şartla son vermeğe razı oldu: birincisi, Kara Kanunun lâğvolunması; ikincisi, bütün mahpusların derhal serbest bırakılması. Bu şartlarla, tâbilerine, kanun lâğvoluncaya kadar istiyerek gidip kaydolun-

maları için ısrarda bulunacağına dair söz verdi. Smuts derhal siyasi mahpusların hepsini serbest bıraktıracağına can ve gönülden söz verdi, ve Hintliler kendi istekleriyle gidip kaydolundukları takdirde, kanunu çıkaran heyetin derhal bu kanunu lâğvetmelerinde ısrar edeceğini vâdetti. Bu uzlaşmadan sonra ayrıldılar.

Daha Pretoria'dan ayrılmadan Gandhi hemen bütün Hint ileri gelenlerine, karşı koyma hareketinin durdurulması ve kayıtlarını yaptırmağa başlamaları için telgraflar çekti. Evine avdet edince, misafir akını da başladı, herkes bu değişikliğin muvaffakıyet mi yoksa mağlûbiyet mi olduğunu soruyordu.

Gandhi, «Bir uzlaşmadır. Kanun bize zorla hüviyet vesikası taşıtmayacak; ve hüviyeti olmıyan kimse de bu yüzden hapsedilemez. Eğer biz derhal kayıtlarımızı yaptırmak suretiyle iyi niyetimizi ispat edersek, General Smuts da Kara Kanunun kalkmasını temin edecek,» diye izah etti.

Bunu duyanlardan biri korkmuş bir sesle, «Amma duydunuz mu? Pathan'lı Mir Alam, senin direktiflerine ilk itaat edecek ve hüviyet vesikası almağa gidecek olan adamı öldüreceğini ilân etmiş,» dedi.

Gandhi başını salladı. «Mir Alam böyle bir şey söylemiş olamaz. İlk kaydını yaptıracak adam ben olacağım, çünkü bu uzlaşmayı yapan benim.»

Ertesi sabah erkenden Mohandas vesikasını almak üzere gitti. Derken birdenbire kocaman bir adam yanına geldi ve sert bir sesle gürledi, «Nereye gidiyorsunuz?»

Gandhi Mir Alam'ı derhal tanımıştı. «Sicil dairesine. Biliyorsun ki...»

Cümlesini bitiremedi. Dehşetli bir yumruk onu sokağın ortasında yere serdi. Orada cansız ceset gibi bir müddet kaldı. Oradan geçen iki kişinin hemen kendisine koştuğunu, başkalarının kendisine saldıran adamı yakaladıklarını, ve birinin gidip hemen polis çağırdığını bilmiyordu. Mohandas kendine geldiği zaman, kendini, hemen hemen hiç tanımadığı bir adamın yazı-

hanesinde bir sedirin üstünde buldu. Şimşek hiziyle başından geçen sahne gözünün önüne geldi.

Oturmağa çalışarak, zayıf bir sesle, «Mîr Adam'ı ayıplamayınız. İşi anlamadı,» dedi. Ondan sonra sicil dairesinden birinin gelip parmak izlerini almasını ve hüviyet vesikasını yapmasını istedi. Etrafında itiraz edenlere, «Kaydını ilk yaptıracak kimse ben olacağım diye söz verdim,» diyordu.

Yaraları sarılıp, kalbi tekrar normal şekilde çarpmağa başlayınca, Gandhi, kâtibesini çağırttı. Neye uğradığını bilmeyen kızcağız, Hint Düşüncesinde ve İngiliz basınında çıkacak beyanatını yazdı. Gandhi, şiddetle hareket etmiş olan Pathan'lıya karşı hiç bir harekette bulunmamalarını hükûmetten rica ediyordu, aynı zamanda kendi tâbilerine, kendisine saldırıp vurmuş olan adamı affetmelerini rica ediyordu. «Hiç bir Hindu bundan incinmesin, çünkü bana saldıran bir Müslüman'dı,» diyordu.

İskoçyalı kâtibe not defterini kaparken, «Siz gerçekten çok büyük ruhlu bir adamsınız, Mr. Gandhi!» dedi.

Güney Afrikadaki Hintlilerin ona vermeğe başladıkları ad bu idi, Mahatma. Mahatma, yâni Büyük Ruh, Hintlilerin, mânevi hayatı pâk ve yüksek olan kimseye verdikleri bu lâkaptı. Pathan'lı dev gibi, maksatlarını anlamadıkları zaman bile, insanlar onun her dediğini yapmağa hazırdılar. Yavaş yavaş gönüllüler sicil dairesine gidiyor ve sicil memurları, Hintli halka vesika veriyorlardı. Bütün mahpuslar serbest bırakılmışlar ve kayıtlarını vaktinde yaptırmayanlara da ceza verilmiyordu.

Gandhi, Phoenix'e, ailesini görmeğe sık sık gidiyordu. Bu yolculuklarından birinde Mohandas, oğluna dedi ki, «Biz Hintliler, uzlaşmanın bize düşen tarafını yerine getirdik. Kanun yapanlar heyeti toplandığı zaman, faaliyet sırası General Smuts'un olacaktır.»

Gandhi'nin oğlu on yedisine gelmişti. Zinde ve dürüst bir gençti ve babasının Hintli halka adalet temini için yaptığı

mücadeleyle çok alâkadardı. Düşünceyle, «Ya Smuts verdiği sözü tutmazsa. Ya Kara Kanunun kaldırılmasını istemezse. O zaman ne yaparsınız?»

Gandhi, «İkinci bir umumi protesto hareketine başlarız,» dedi.

Sonra şu hâdiseler birbirini kovaladı. Smuts, kanun koyan heyete, sicil kanunu hakkında tebliğ göndermedi. Gandhi ikinci bir satyagraha açtı, 15 Ekim, 1908 günü, hapishaneye gönderilmiş olan yüzlerce tâbii ile beraber kendisi de hapse girdi. Bunların arasında Gandhi'nin oğlu da vardı. Gandhi önce Johannesburg'da hapsedildi, sonra Pretoria hapishanesine sevkolundu. Orada vaktini, arkadaşlarına daha iyi gıda verilmesi için mücadele ile mütalâalarına devam etmekle geçiriyordu. Nihayet 15 Aralıkta serbest bırakıldı.

Hapisten çıkar çıkmaz derhal Hindu ve Müslüman ileri gelenlerini toplantıya çağırdı. Hintlilere karşı adalet yolundaki savaşın şimdi başlamakta olduğunu herkes anlamıştı. Herkes neş'e içindeydi. Protestoya binlerce işçi iştirak edeli, bir siyasi silâh olarak satyagraha'nın değeri meydana çıkmıştı.

İleri gelenlerden biri atılacak ikinci adımı bile düşünmüş bulunuyordu. Gandhi'ye, kardeş mânasına gelen «Bhai» kelimesiyle hitap ederek dedi ki, «Bhai, muhakkak olan şu ki, Londradaki İngiliz büyüklerine bizim vaziyetimiz hakkında bir şey söylenmemiştir. Senin Londraya gidip, dâvamızı Koloniler Nazırına anlatmanı istiyoruz.»

Böyle bir yolculuk hem masraf demekti hem de Gandhi'nin hukuki işlerinin ciddi bir şekilde kesilmesi. Buna rağmen Gandhi, gitmeğe razı oldu. Yeni dostlarının birinin de kendisiyle gitmeğe karar vermesi onu ayrıca sevindirdi. Bu zat mesleğinde muvaffak olmuş bir mimar, aynı zamanda Johannesburg civarında büyük arazi sahibi bir Almandı. Yemek rejimi denemelerinden tutun da Phoenix kolonisinin kuruluşu işine varıncaya kadar Gandhi'nin bütün fikirleriyle çok derinden alâkadar olmuştu. İkisi beraber gemiye binmek üzere yola düzüldüler.

Koloniye şimdi bir hayli kimse katılmış, ve müreffeh bir yer haline gelmişti. Kasturbai ve çocuklar da içinde olmak üzere, herkes keyifli keyifli işine bakıyor ve kolonînin sâkin hayatını yaşıyordu. Mimar, bütün gördüklerinden o kadar memnun olmuştu ki, gemiye yerleşir yerleşmez, Gandhi'yi şaşırtan bir teklifte bulundu.

«Bir de Johannesburg civarında bir Koloni kursanız nasıl olur, dostum? Ben size çiftliğimi verirm; toprağı çok iyidir. Bu düşmanca kanunları protesto uğrunda işlerinden ve evlerinden olmuş bütün hemşehrilerin için güzel bir sığınacak yer olur.»

İki dost saatlerce bu işi konuştular, plânlar yaptılar Gandhi vatandaşlarına yardım olmak üzere önüne çıkan bu işten o derecede memnundu ki, İngiltere ziyaretinin tamamen boşa çıkmış olmasını daha sâkin karşılamağa muvaffak oldu. Gerçi Parlâmento âzalarından yüz kişinin huzurunda konuşmasına müsaade edildiyse de, Hintlilerin şikâyetlerine çare bulmak hususunda hiç bir vaitte bulunulmadı.

1910 yılı, yeni koloninin başlangıcı oldu. Gandhi buna Tolstoy Çiftliği adını verdi, çünkü kendisi, bu büyük Rus romancısının basit yaşayış hakkındaki fikirlerinin çok tesirinde kalmıştı. Bu cemaat, Phoenix'tekinden de daha açık surette, Hindu'larla Müslüman'ların, Dokunulmaz'larla Brahmin'lerin bir arada pek âlâ da yaşıyabileceklerini ispat ediyordu.

Gandhi ibadet âyinlerini bir arada yapmaları için çocukları ikna' etti. Müslüman çocuklar, Hindu'ların ışık bayramına bayıldılar, bu bayram vesilesiyle her Hindu'nun kulübeciğinin pencerelerindeki ufacık lâmbalar dışarıya ışık saçıyordu. Hindu çocuklar ise, Müslümanların en büyük orucunun bir kısmına iştirak ettiler. Sonra da Müslüman arkadaşlarının iftar zamanları için şekerlemeler ve pastalar hazırladılar.

Gandhi bu çiftliğe, imkân bulduğu nispette çok vakit veriyordu. Mektepte çocuklara ders okutuyor ve ufak tefek çiftlik işlerini zevkli bir mağlûbiyet haline koyuyordu. Yaramaz-

lıklarına her zaman gülmekle beraber, yumuşak otoritesine sadakatlerini kazanmıştı.

1910 yılında Boer ileri gelenlerinin rüyası gerçekleşti. Güney Afrika Birliği hakikat oldu. Merkezi Pretoria'da kuruldu ve kanun yapacak heyet Capetown'da toplandı. Gandhi İngilizlerin, Boer'lere, imparatorluk câmiası içinde kendi kendilerini idare (self-government) hakkı vermelerine sevinmekle beraber, bunun neticesi olarak meydana gelen bir vaziyete pek kederlendi. Jan Smuts derhal Dahiliye, Madenler ve Müdafaa Nazırlığına tâyin edilmişti. Bu suretle, Hint maslahatlarının başına, Hintlilere karşı düşmanlığı sabit bir adam getirilmiş oluyordu.

Bunu takip eden iki sene içinde Gandhi, Smuts'tan, Hintli halka karşı haklı bir davranış kazanmağa boşuna uğraştı. Doğrudan doğruya kanun koyan heyete müracaat ederek, Kara Kanunun ve kontratlı Hintlileri köle vaziyetinde tutan nüfus vergisinin kaldırılmasını boşuna istedi. Bütün bu teşebbüslerin boşuna gittiğini bildiren raporlar durmadan Gopal Gokhale'e gönderiliyordu. Diğer taraftan o da Hindistandaki bütün teşkilâtları ve liderleri teşvik etmek için elinden geleni yapıyordu. Nihayet kendisi bizzat Güney Afrikaya geldi, Birlik hükûmetine bizzat müracaat edecekti.

Gandhi için bu ziyaret göz kamaştırıcı bir hâdiseler serisi oldu. Gokhale'in İngilizler yanında büyük itibarı vardı. Mohandas'ın onu Capetown'da karşıladığı saniyeden başlıyarak, o şehrin liberal düşünce sahipleri tarafından dostu için tertip edilen ziyafetler girdabına kendini kaptırdı. Kanun koyan heyetin ileri gelenleriyle konuşmaların neticesinde Gokhale ümitli olarak çıktı, çünkü kendisine kanunların hafifletileceği vadedilmişti. Bundan sonra iki dost Johannesburg'a gittiler; yolculukları sırasında bütün meselelerini konuşacak bol vakitleri oldu.

Johannesburg valisi tarafından Gokhale şerefine yapılan şahane karşılama merasimi bütün vatandaşlarını çok sevin-

dirdi. Nihayet, dört yüz ileri gelen Hintli tarafından misafirin şerefine verilen muazzam ziyafetle iş en yüksek haddine erişti. Gokhale, Birlik Başvekilinden, ve hattâ Jan Smuts'ın ta kendisinden ıslahat yapılacağına ve kontratlı işçilere yükletilmiş olan nüfus vergisinin kaldırılacağına dair söz aldığını büyük bir sevinçle müjdeledi.

Bu haber Gandhi'yi ne derece sevindirdiyse, Tolstoy Çiftliği, Gokhale'i o derecede memnun etti ve sevindirdi. Kolonide üç gün geçirdi. ve oradan hiç ayrılmak istemiyerek gitti.

Giderken Mohandas'a dedi ki, «Bu denemeyi kendi gözümle gördüğüme ne kadar memnun olduğumu tasavvur edemezsin. Bunun havadislerini Hindistanda çok duyduk, şimdi ben oraya gidince bütün teferruatiyle anlatacağım. Irkları, dinleri ve kastları (sınıfları) birleştiren böyle bir cemaat dünyada asla görülmemiştir. Doğrusu, aziz dostum, senin Güney Afrikada yaptığın işler bize çok şey öğretmiştir.

Gokhale'in ziyareti büyük ümitler yaratmıştı. Ne yazık ki bu ümitler uzun ömürlü olmadı. 1913 başlarında kanun koyan heyet toplandığı zaman, Smuts sicil kanununun geri alınmasını istemekten vazgeçti. Maden sahiplerinin ve sanayicilerin muhalefetine aykırı hareket edemiyeceğini söylüyordu.

Daha kötüsü de gelmekte gecikmedi. O yılın Mart ayında Capetown Yüksek Mahkemesi almış olduğu bir kararı ilân etti; bu karar Hintlilerin hayatını kökünden baltalıyordu. Hıristiyan âyinine göre yapılmıyan bütün nikâhların kanun dışı sayılacağını bildiriyordu. Bu bütün Hindu ve Müslüman erkeklerin karılarının meşru' sayılmadığını ve çocuklarının de ne cemiyet içinde ne de mahkemelerde yeri olmadığını ifade ediyordu.

Pretoria, Johannesburg ve Durban'da, Phoenix ve Tolstoy Çiftliğinde bütün Hintliler öfkeden köpürüyorlardı. Bu mahkeme kararının yüksek, alçak her bir aileye şümulü vardı.

Şimdi ilk defa olarak kadınlar da bilfiil bu karara karşı yapılacak protestoya iştirak etmek istiyorlardı.

«Hem şerefimiz hem emniyetimiz mahvolmuştu! Protesto etmek hakkımızdır! Hükûmet isterse bizi hapse atsın! Bundan daha kötüsünü zaten yaptılar,» diyorlardı.

Gandhi geceyi gündüze katıyor, ileri gelenlerle konuşuyor ve kampanya plânlarını tertipliyordu. Bu seferki gösteri büyük ölçüde olacaktı. Gandhi, «Stratejimiz, haksız bir hükûmete karşı meydan okuma kabilinden olarak, ehemmiyetsiz bir nizama aykırı hareket etmektir,» dedi.

Tolstoy Çiftliğinde on bir kadın feda edilecek öncülüğe gönüllü olarak talip oldular, Gandhi de bunları kabul etti. İzin vesikası almadan Natal hududunu geçeceklerdi. Bu on bir kadın talimat almak üzere Mohandas'ın etrafına toplandıkları zaman, rengârenk sarileriyle hoş bir tablo teşkil ediyorlardı. Gandhi onların kara gözlerindeki pırıltılardan, tamamen güvenilir bir azimle hareket ettiklerine kani oldu. «Allah bilenizce olsun, kardeşlerim!» dedi.

Yazıhanesinde işlerini acele sıraladıktan sonra tam Phoenix'e gitmek üzere çıkarken, kâtibesi ona bir telgraf getirdi. On bir kadından geliyordu. Hudut polisinin kendilerine hiç bir şey sormadan geçmelerine müsaade ettiklerini bildiriyorlardı. Şimdi ne yapalım? diyorlardı. Hemen telgraflarına cevap verdi. Mâden ocaklarının bulunduğu Newcastle'a gitmelerini, ve oradaki işçilere, Hintlilerin karşılaşmakta oldukları bu vaziyeti etraflıca anlatmalarını söylüyordu. Gokhale'e de bir telgraf çekmiş yeni buhranı anlatmıştı, gelen cevapta şu sual soruluyordu, «**Satyagraha** yapmak için kaç gönüllünün tehlikeyi göze alacaklarından eminsin?»

Phoenix'te herhangi ve bütün tehlikeleri göze alacak erkek ve kadınlar buldu. O, bu insanlarla konuşurken Kasturbai acele içeriye girdi. Gözleri kıvılcımlar saçarak, «Benim ne kusurum var?» diye sordu. «Ben hakikat ve adalet uğruna bir fedakârlık yapmağa neden lâyık olmıyayım? Hapse gitmeğe razı olanlar arasında beni saymadın!»

Mohandas önce hayret sonra hayranlıkla karısına baktı. İnsanın içini ısıtan şefkatli bir sesle, «Seni bu işin içine sürüklemeyi düşünmemiştim. Amma eğer sen satyagraha'ya katılmayı arzu ediyorsan, çok memnun olurum,» dedi.

Phoenix'ten on altı kişi, izin vesikaları olmadan Transvaal hududunu yürüyerek geçeceklerdi. Gandhi'nin şevkli dualariyle yola çıktılar. Kendisi de, orada bulunmıyacağı müddet zarfında Hint Düşüncesinin çıkmakta devam etmesi için acele hazırlıklara girişti.

Durban'a geldiği zaman Tolstoy Çiftliği kadınlarının, bu mücadeleye iştirak için yüzlerce işçiyi ikna' ettiklerini haber aldı. Gelen ikinci haber Phoenix'ten gelen on altı kadının, aralarında Kasturbai olduğu halde hapse atıldıklarını bildiriyordu. Hemen arkasından Newcastle'daki kadın tahrikçilerin tevkif edildikleri, ve kadınlara bu şekilde hakaret edildiğini görüp fena halde hiddetlenen yüzlerce erkeğin grev yaptıkları haberi geldi. Gazeteler maden ocaklarındaki işin tamamen sekteye uğradığını yazıyorlardı. İşçileri işlerine dönmeğe mecbur etmek için, maden sahipleri, işçilerle ailelerinin oturdukları kumpanya kulübelerinden suyu ve elektriği kesmişlerdi.

Gandhi her işi bırakarak Newcastle'a koştu. Adamlarının öfkeye kapılarak bir şiddet hareketi yapmalarından korkuyordu. Maden işçileri, nerden duydularsa, geleceğini haber almışlardı. Oturdukları semte geldiği zaman Gandhi, hiç bir prensin, sadık tebaası tarafından dahi karşılanmadığı bir sevgi ve sevinç tezahüratiyle karşılandı. Onlara söz söylemeden evvel, Gandhi, maden sahipleri ve müfettişlerinden bir grupla konuştu. Bunlar, sicil vergisinin geri alınması gibi bir dâvayı aslâ tutamıyacaklarını söyliyerek teklifi nefretle reddettiler. Gandhi nezaketle onlara mücadeleye girişeceğini bildirdikten sonra, bütün grevcileri toplantıya çağırdı.

Açık havada, kuru yerlere oturmuş, üstü başı kirli ve yarı aç insanların kendisine ümit ve şevkle bakmaları Gandhi'nin içine dokundu. Yüksek ve berrak sesiyle plânlarını anlattı. Bu plânı her şeyi göze alarak yapmıştı. Çünkü bu çaresiz

insan yığınları için barınacak yer ve gıda sağlamak mecburiyetinde bulunuyordu. Eğer hükûmet onları tevkif ederse, o zaman onları beslemekle mükellef olacaktı.

«Biz hep beraber sessizce ve sükûnetle yürüyerek Transvaal hudutlarını geçeceğiz. Bunun yasak olduğunu biliyorsunuz. Hükûmet muhakkak bizi tevkif edecektir. Bu sicil vergisini, evlenmelerimizi kanun dışında bırakan kararı, ve aleyhimize yapılmış olan bütün diğer kanunları şiddet göstermeden protesto usulüdür. Herkese biz mert erkekler olduğumuzu ve haklı bir dâvaya kendimizi feda etmeğe muktedir bulunduğumuzu göstereceğiz. Hem de hiç kimseye zarar vermeden! Bir tek yumruk dahi vurmadan tevkif edilmeğe ve kötü muamele görmeği göze alıyor musunuz?»

Gök gürlemelerini andıran seslerle tasdik cevabı geldi. Maden işçileri, Gandhi'nin peşinden her yere gitmeğe hazırdılar. Gönüllülerden yardım, ve zengin Hintli tüccarlardan erzak parası alır almaz, «haydi» işaretini verdi. Ve akıllara hayret verici yolculuk başladı.

Maden ocaklarının bulunduğu semtten, şehirden, iki binden fazla erkek, yüzden ziyade kadın ve elli çocuk yürüyüşe başladılar. Gönüllü yardımcılar, yürüyen insanların teşkil ettiği uzun sıraları idareye koyuldular. Alçak dağları dolaşan tozlu keçi yollarını, sert zalim ovaları geçerken erkekler ve kadınlar, bazı eski ilâhilerden parçalar okuyorlardı. Yürüyüş alayında sanki bir hacce gidiş havası vardı. Kimsede korku eseri yoktu.

Gandhi zevkle kamp kuruyordu. Büyük kazanlarda pişen çorbayı kendi eliyle karıştırıyordu. Yardımcı gönüllülerle birlikte halka helâ yerleri kazmasını, çöp ve pislikleri atmalarını öğrettiler. Sağlık bakımı hakkındaki bu ilk derslere gösterilen alâka ve itaat, liderleri çok memnun ediyordu.

Ertesi akşam bu sâkin ordu, Transvaal'ın tam hududunda bir şehre geldi. Gandhi yattığı kuru yerden, çok yakın görünen yıldızların ihtişamını seyrederken, omuzlarına yüklenmiş olan mesuliyetlerin altından kalkabilmek için Cenabı

Haktan kuvvet niyaz etti. Şafakla beraber kalktı, Güney Afrika Birliğine bir mektup yazdı, ve bu sefere neden çıkmış olduğunu anlattı. Onlara, isterlerse hemen oracıkta herkesi tevkif etmelerini de teklif etti.

Mektup gitti. Gandhi bütün gün cevabını bekledi. Bütün gün de binlerce grevci bu kalabalığa katıldı. Natal'da, bir yirmi bin Hintlinin grev ilân ettiği haberini getirdiler.

O akşam geç vakit Gandhi'yi uykusundan uyandırdılar, bir kaç üniformalı adam etrafını almıştı. O yavaş sesle, «Beni tevkife geldiniz, biliyorum,» dedi. Yanına koşmuş olan yardımcılarından bir kaç kişiye son talimatları verdikten sonra, «Sizinle gitmeğe hazırım, efendiler,» dedi.

Ertesi sabah, Gandhi'nin tevkif olunması haberi, ortalıkta panik yaratmak istidadı gösterirken, kendisi çıkageldi. Kendisini mevkuf olarak alıkoymak için hukuki bir sebep bulamadığından şehrin sulh hâkimi onu kefaletle serbest bırakmıştı.

Yürüyüş devam etti. Hudut geçildi. Bir gün daha yolculara ilişen olmadı. Derken hükûmet tepelerine indi. Gandhi ile gönüllü arkadaşları yakalandılar. Tıklım tıklım muhafızlarla dolu trenler, maden işçilerini vagonlara doldurup Newcastle'e götürüyorlardı.

Gandhi, hapishane hücresinde, işçilerin hiç şikâyet etmeden her şeye katlandıklarını duydu. İşçileri, maden ocaklarından dikenli tellerle sarılı yerlerde tutuyorlar, dayak atıyorlar, ve ancak ölmiyecek kadar yiyecek veriyorlardı.

O Kasım ayı zarfında Gandhi üç kere serbest bırakılmış, tekrar yakalanmış, ve başka hapishaneye gönderilmişti. Fakat şimdi artık onu hiç bir şey yıldıramazdı. Satyagraha, umduğundan çok daha büyük muvaffakıyet sağlamıştı. Çünkü öfkesi akkor haline gelmiş olan Hintliler yalnız Güney Afrikadakiler değildi. Şimdi Hindistan da kendisini bu dâva ile aynılaştırmıştı. Meydan mitingleri, dilekçeler, ve ateş püsküren gazete başlıkları umumi valiyi bile harekete getirdi. Londraya, mutlaka bu işin ele alınması gerektiğini bildiren haberler

gönderdi. İngilterede liberal sesler, öfke ve üzüntü beyan eden protestolarla yükseldi.

Şimdi **Satyagraha** Natal ve Transvaal'ın her tarafına yayılmıştı. Hapishaneler artık adam almıyordu. Tüccarlar ve hükûmet memurları ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Her taraftan gelen baskı karşısında, Dahiliye Vekili General Smuts harekete geçmeğe mecbur oldu. Vaziyeti tetkik etmek için üç kişilik bir komisyon tâyin etmek suretiyle asıl dâvayı halletmekten kaçındı. Ondan sonra sulh misyonu ile Hindistandan gelmiş iki mühim zatı kabule mecbur oldu. Bunlardan biri, Gokhale'in yakın dostu, hoca ve muharrir, aynı zamanda büyük şair Rabindranath Tagore'un kurmuş olduğu meşhur mektebin öğretim heyeti âzasından olan Mr. Charles F. Andrews isminde bir İngilizdi.

Zaman zaman, hem iki kıt'ada hem de Britanya Adalarında ortalığı altüst etmiş ufak tefek esmer renkli adamın bulunduğu hapishane hücresine haberler sızıyordu. Kendisi ise gardiyanın müsaade ettiği kitapları okumakla, ve Hindistanın kuzey eyaletlerinde konuşulan lehçeyi öğrenmekle vakit geçiriyor ve halinden memnun oluyordu.

1913 Aralık ayında Gandhi serbest bırakıldı. Andrews'le karşılaştığı zamanki sevinci ancak bu zatın kendisine gösterdiği alâkanın büyüklüğüyle ölçülebilirdi. Bu iki adam daha ilk dakikalarda aynı ideale sahip olduklarını ve Hindistanı aynı derecede sevdiklerini karşılıklı olarak anlamışlardı. O andan itibaren çok sıkı dost oldular.

Andrews sevinçle, «Smuts bir çıkmazda. Sulh yapmak istiyor amma boyun eğmek ona mağlûbiyeti kabul etmek olur gibi geliyor. Bununla beraber komisyon işi halledecektir. Hintliler aleyhinde yapılan kanunların derhal ıslahını talep edecektir,» dedi.

Andrews'le arkadaşı oradan ayrılıp Hindistan yolunu tutunca, Gandhi, General Smuts'a nâzikâne fakat gururlu bir tehdit haberi gönderdi. Eğer Hint meselesi hakkında bir şey yapılmıyacak olursa, yeniden bir işçi yürüyüşü hareketine başlatacaktı.

Bu yürüyüş aslâ tahakkuk etmedi. Çünkü tam o aralık, İngiliz ve Boer demiryolu işçileri, bu umumi karışıklıktan faydalanarak, ücretlerin arttırılması için büyük bir grev ilân ettiler. Hintlilerin de kendilerini desteklemelerini bekliyorlardı. İki grupun birleşmesiyle bütün memleket felce uğrayabilirdi. Fakat Gandhi hemen her Hintlinin, hiç olmazsa bir zaman için derhal işine dönmesini emretti.

İşçilerine ve umuma şu izahatı verdi, «Daha yüksek ücret için mücadele, bizim insan hakları uğrunda giriştiğimiz savaşla karıştırılmamalıdır. Biz, neden Güney Afrika Birliğini sakatlıyalım? Bizim ondan bütün istediğimiz sadece adalettir.»

Bu karar Hintlilere dâvalarını kazandırdı. Gandhi'nin göstermiş olduğu doğruluk ve dostluk halk efkârı umumiyesini kendi tarafına çekti. Teftiş komisyonu, Hint liderinin isiediği bütün esas ıslahata müspet cevap verilmesi lehinde rapor verdi. Bunun için bir Hintlileri kurtarma lâyihası kanunu yapan meclisten acele geçirildi ve umumi vali tarafından imzalandı. Lâyiha, kontratlı işçilerin sicil vergisini kaldırıyor, Hindistanda meşru' sayılan bütün evlenmelerin meşru' tutulduğunu beyan ediyor, ve bir eyaletten diğerine geçme cezalarını iptal ediyordu.

Bu neticenin tesiri muazzam oldu. Hiç bir şiddet veya mukavemet göstermeden bu derecede muazzam kütlelerin mücadelesi dünyada misli görülmemiş bir hâdiseydi. Gandhi'nin liderliği ve İngiliz ve Boer'lerin müşterek kuvvetlerine karşı kazandığı zafer, bir çok memleketlerde neşrolundu ve dillere destan oldu. Hindistanda, her okumuş vatandaş, siyasi hürriyet için çalışmış her insan, Güney Afrika zaferiyle iftihar edip sevindi.

Copal Gokhale, siyasi oğlunun büyüklüğünü kendisine çok ehemmiyetli bir ricada bulunmakla tanıdı. Gandhi'ye o yaz, kendisiyle Londrada bulunmasını, ve Parlâmentoya ve Sömürgeler Nezaretine, Hindistanın kendi kendini idaresini

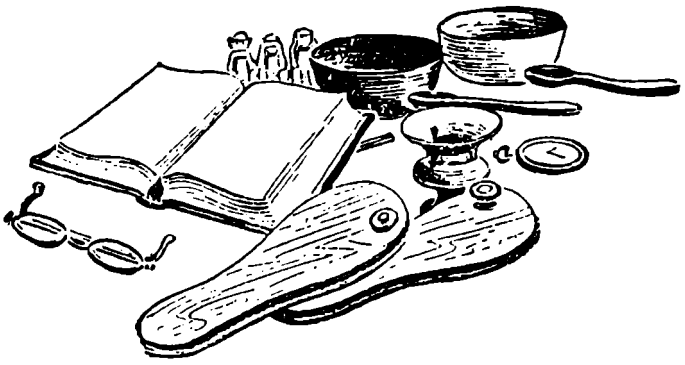
(self-government) talep eden teklifleri kendisiyle beraber takdim etmesini istiyordu.

Gandhi elektriklenmiş gibi oldu. Bu dâveti kabul etmek, kendisi için hayatının yeniden ve esaslı bir şekilde bozulması, yâni çalışma sahasının tekrar Hindistana nakledilmesi demek olacaktı, bunu gayet iyi biliyordu.

Onun vazifesi bu muydu? Uzun boylu düşündükten sonra Güney Afrikadaki işinin tabii bir şekilde sona erdiğini anladı. Son yıl içinde Tolstoy Çiftliği kolonisi kapanmıştı. Fakat orada oturanların çoğu Phoenix'e gitmişlerdi, orası ise, hususi bir idareye ihtiyaç göstermeden çok güzel ilerliyordu. Hem Müslümanlar hem de Hindular arasında kuvvetli liderler çıkmıştı, ve bir arada çok güzel âhenk içinde çalışıyorlardı. Hintlilerin dâvasında umumi efkâr iyice canlanmış olduğundan, meseleler yavaş yavaş çözülebilecekti. Evet, Gandhi şimdi yeni bir çığıra başlamağa hazırdı, artık kendini serbestlemiş hissediyordu.

Kararını sevinçle Kasturbai'ya bildirdi. «Benimle Londraya gidiyorsun. İngiltereden Hindistana gideriz, çocuklar da bizi orada bulurlar. Artık kendi doğduğumuz memleketteki halka hizmet sırası gelmiştir, sen de benim cesur karıcığım, burada olduğu gibi orada da bana yardım edeceksin.»

Kasturbai mes'ut bir gülümseyişle ona baktı. Gazete yazılarında, resmi ziyafetlerde tekrar tekrar kendisinden «Güney Afrika kahramanı kadın» diye bahsedilmişti. O da artık kendi mevkiini kazanmıştı, ve artık kocasının hayatının arka zemininde değildi. Şimdi artık tehlike ve ıztırapta, arkadaşı olarak onunla yan yana, ayakları hakikat yolunun üstünde kuvvetli bir halde duruyordu.

VIII

1915 yılının Ocak ayında bir gece bir İngiliz gemisi gizlice Bengal körfezine girdi. Ne kamara lumbuzlarından (yuvarlak pencere) ne de kaptan köprüsünden tek bir ışık bile sızmıyordu. Vazife başındaki gemiciler, sessiz güvertelerden siyah gölgeler gibi kayıp gidiyorlardı. Geminin baş ve kıç taraflarındaki gözetleyiciler, dürbünlerle denizi tarıyorlardı. Avrupadan bu kadar uzak bulunan bir denizde bile herhangi bir gemi, denizaltı veya harb gemisinin tehdidinden sâlim değildi. Çünkü ilk Cihan Harbinin beşinci ayı idi.

Karartılmış kamaralardan birinde geminin doktoru, elinde hırsız feneri, uyuyan sessiz bir adamın üzerine iğildi. «Mr. Gandhi, bu gece nasılsınız diye sormağa geldim. Hâlâ ciğerlerinizde ağrı hissediyor musunuz?» dedi.

Ortalığın donuk ışığından ifadesiz bir ses işitildi. «Teşekkür ederim, doktor. Ağrım çok azaldı. Daha ılık havaya girdiğimden beri âdeta sanki zatülcenb ıztırabı da geçmeğe başlamış gibidir.»

«Allah rahatlık versin, öyle ise. Tatlı uykular. Yarın öğleyin muhakkak karaya çıkarız.»

Doktor gidip te kapı kapanırken, Mohandas çok hareketsiz fakat zihnen son derece meşgul bir halde yatıyordu. Son ayların hâdiselerini zihninde tartıp ölçmek ve iyice düşünmek için gemide geçireceği bu son geceyi seçmişti.

Güney Afrikadan ayrılıp İngiltereye geldikten bir kaç gün sonra, gelen haberler yüzüne bir tokat gibi inmişti. Alman ordusu Belçika'ya yürümüş, İngiltere, Kayser'e ilânı harb etmişti. Bu felâket tabiatiyle Hint meselesini görüşmek için bir konferans tertibi plânını altüst etmişti. Dahası vardı, Gokhale Pariste kötü vaziyette kalmıştı.

Gandhi derhal kendini harbin icap ettirdiği işlere verdi. Londrada yaşıyan Hintliler arasından bir gönüllü seyyar hastahane ekipini teşkilâtlandırmağa başladı ve altı haftalık bir ilk yardım kursunu takip etti. Tam hizmete girmeğe hazır vaziyete gelmişken, şiddetli bir zatülcenbe (satılıcan) tutuldu. Öylesine ağır bir hastalığa tutulmuştu ki ancak aradan bir çok haftalar geçtikten sonra Londra doktorlarının tavsiyesini yerine getirip Hindistanın sıcak iklimine avdet edebilecek hale geldi.

Gandhi için bu büyük bir hayal sukûtu olmuştu. Bununla beraber o yatağında bir yandan öbür yana dönerek, Londrada geçirdiği hoş dakikaları düşünmeğe koyuldu. Bu hâtıralar, Londraya gelir gelmez şerefine verilen büyük ziyafetle başlıyordu. Başvekilden ve kabine âzalarından almış olduğu mektupların kendisine vermiş bulunduğu büyük hayreti asla unutamıyacaktı. O zamanda bir çok tanınmış Hintliler Londrada bulunuyordu, Gandhi de yavaş yavaş onların hepsiyle tanışmıştı. Bunlar arasında en canlısı Mrs. Sarajini Naidu idi. Bu kadın hem çok zengin bir Brahmin'di hem de meşhur bir şairdi. Davranış ve fikirlerinde çok moderndi ve Hindistan uğrunda çalışan çok faal bir şahsiyetti.

Mohandas, bunları hatırlarken, bilhassa tanıştıkları zamanı düşünerek karanlıkta güldü. Kendisiyle Kasturbai'yin kiralamış oldukları küçük apartmana öyle bir top gibi girişi

vardı ki... Saat akşamın beşiydi, Gandhi yerde oturmuş yemek yiyordu; etrafında bir kaç tabak sebze ve meyva vardı. Mrs. Naidu ne şen kadındı, ve o gün ne büyük heyecanla konuşmuşlardı! Kadın giderken demişti ki, «Gokhale bana, sizi aramamı söyledi, tabiatiyle ben de bir an evvel gelip bizim Güney Afrika kahramanının alnına defne dalından çelengimi koymadan edemezdim.»

Gandhi bunu düşünürken bir lâhza için acaba şimdi Mrs. Naidu nerede diye aklından geçirdi. Sonra düşüncelerini gelecek zamana çevirdi. Yarın, on iki yıllık bir ayrılıktan sonra, tekrar vatanına dönmüş olacaktı. Hindistanda onu acaba ne işler bekliyordu? Her halde Güney Afrikada başından geçen bütün tecrübeler, onu, memleketine daha faydalı hizmetler için hazırlamış olacaktı.

Ertesi gün, Gandhi, peştimal, uzun gömlek ve yerli Hint yününden örülmüş bir pelerin giymiş olarak iskeleden aşağıya indi ve güverteye çıktı. Kasturbai ardından geliyordu. Rıhtımdan gürliyerek gelen bir kütlenin seslenişi Gandhi'yi durdurdu. Aşağıya baktı, ve büyük halk kalabalığını gördü. El sallıyor ve bağırıyorlardı. «Gandhi! Gandhi! Hoş geldin, Gandhi!»

Bu ne demekti? Neye uğradığını farkedecek zaman bulamadan kendini, çılgınca sevinç içinde çırpınan bir kalabalığın ortasında buldu. Derken kalabalık yarıldı, Gokhale ile, Gandhi'ye Bombay'de mihmandarlık edecek olan dostu göründüler. Hoşbeşe lüzum görmeden, iki adam Mohandas'la Kasturbai'yı iterek kalabalığın arasından geçirdiler ve «tonga» adı verilen küçük bir arabaya atıverdiler.

Araba yola çıkar çıkmaz, Gandhi nefesi kesilerek, «Bu kadar insan beni nereden biliyor, geleceğimi nereden duymuş!»

Mihmandar (onu ağırlıyacak olan kimse) güldü. «Nasıl? Beş bin maden işçisini barış yoluyla zafere erdireni bilmez olurlar mı? Ama Gandhiji, siz Hindistanda dillere destan oldunuz!»

Gandhiji! Mohandas tatlı tatlı gülümsedi; Mr. Gandhi demenin samimî bir şekliydi. Bunun söyleniş tarzı bile içini ısıttı ve tekrar memleketine dönmüş olmanın zevkini canlandırdı.

Önü, arkası bahçeli güzel evin içine henüz girmişlerdi ki, Gandhi'ye bir mektup getirdiler. O bölgenin İngiliz valisinden gelen bu mektupta, Gandhi bir görüşme için dâvet ediliyordu.

Ev sahibi güldü, «İşte bakın. İşlerinizin burada da bilindiğine şimdi inandınız mı? Şimdiden İngiliz makamları sizden korkuyorlar,» dedi.

Valinin davranışında endişeli bir hava yoktu. Vali, konağının lüks eşyalarla döşenmiş salonunda misafirini samimî bir nezaketle kabul ettikten sonra, Hint meşesinden oyma yazıhanesinin karşı tarafında onu bir koltuğa buyur etti.

Vali, «Şimdi tekrar Hindistana gelmiş bulunuyorsunuz. Sizden bir vait rica ediyorum, Mr. Gandhi, sizin dürüst hareketli bir insan olarak şöhretiniz var, bu va'di bu şöhrete lâyık şekilde etmenizi istiyorum,» dedi.

Gandhi dostça bir baş iğmesiyle tasdik edince, Vali devam etti, «Bu eyaletin meselelerini alâkadar eden işlerde harekete geçmek lüzumunu gün olur da hissederseniz - yâni şu Güney Afrikada yaptığınız işler gibi - işe girişmeden evvel gelip benimle görüşmenizi istiyorum.»

Mohandas hemen cevap verdi, «Ekselâns, bu va'de lüzum bile yoktur. Muhalifimi önceden ikaz etmek esasen âdetimdir. Her zaman harekete geçmekten sakınmak isterim.»

Misafir kabulü ve dâvetlere gitmekle geçen bir haftadan sonra Gandhi, daha evvelce ayrılmış olan Gokhale'in peşinden Poona'ya gitti. Poona, Bombay'dan uzak olmıyan bir kasaba idi. Büyük küçük bir çok toplantılara rağmen iki dost yine de can cana konuşacak bir hayli vakit bulabildiler. Bu konuşmalar esnasında Mohandas, dostunun hasta halinden, ve görüş noktasının değişmiş olmasından dolayı, büyük hayret ve üzüntüye düşmüştü.

Gokhale bir gün damdan düşer gibi, «İngilizlerin bize «self-government» verme plânlarına artık inanmıyorum. Bunlar bu işi kendi iradeleriyle asla yapmıyacaklardır. Onlar için biz aşağılık bir milletiz ve en büyük talihimiz haşmetli İngiliz İmparatorluğuna hizmet etmek ve onu zenginleştirmektir,» dedi.

Bundan sonra 1909 yılında çok reklâmı yapılan ıslâhatı hatırlattı. Bu tertibata göre ancak münevver ve servet sahibi bir avuç insana oy hakkı veriyordu. Hizmet için seçtikleri Hintlilerin, İngilizlere müşavirlik etmekten başka kudretleri yoktu. Bundan başka, hükûmet, Müslümanlarla Hinduların arasını bozmakla, hürriyetleri için işbirliği yapmalarına engel olmağa çalışıyordu.

Gandhi, İngiltereye kendi güveni derecesinde inanmış olan bu adamın sözlerini üzülerek dinledi. Ne var ki, kendisinin Hindistanda bizzat siyasi tecrübesi olmamıştı. Aklının takılıp kaldığı bir fikir vardı, hemen bu fikri dostuna açtı. Hindistanda, Tolstoy Çiftliği gibi bir koloni yapmak istiyordu. En iyi işçilerinden bir hayli kimse Phoenix'ten Hindistana gelmişlerdi, ve büyük Hint şairi Rabindranath Tagore'un kurmuş olduğu meşhur san'at mektebinde bulunuyorlardı.

Gandhi fikirlerini anlattıktan sonra sözüne şöyle son verdi, «Koloni için uygun bir yer bulur bulmaz, ailemle ben bu insanlarla birleşiriz.»

Hasta adamın yorgun gözleri ışıldadı. «Mükemmel! Hindistan için daha iyi bir şey olamaz. Şu zamanda hemen ıslahata koşmak budalalık olur. Hal ve şartların neler ve nasıl olduğunu bizzat anlaman ve öğrenmen en iyisidir,» dedi, sonra biraz evvelki üzüntü ve acı ümitsizliğe tekrar düşerek, ilâve etti, «Bunu bilmek, ve açlık çeken köylülerimizin yüksek kiraların yükü altında iki büklüm olduklarını görmek, İngiltereyi biraz daha sevmene vesile olmıyacaktır.»

Gandhi'nin Gokhale ile Poona'da bu pek çok sevdiği konuşmaların sonu oldu. İki hafta sonra sevgili dostunun ölüm haberini aldı.

Mohandas kendi akrabalarını ziyaret ettikten sonra ağır trenle Hindistanın öbür tarafına Kalkütaya geçti ve oradan da Tagore'un mektebine gitti. İlk intibaı, ormanlık bir arka zemine karşı, sanki tozlu ovanın içinden yükselen kırmızı kefeki taşından yapılmış kulübelerden müteşekkil bir yer, oldu. Beyazlar giymiş erkek ve kız çocuklar avlularda dolaşıyorlardı. Kendisini istasyondan buraya getiren arabadan iner inmez, Phoenix zamanında kendisiyle çalışmış kimselerin sevinçli yüzleriyle karşılaştı. Yeni dostu Charles Andrews de orada idi, kendisini karşılamağa gelmişti.

Bunlarla tekrar görüşmek çok memnuniyet verici bir hâdise oldu. Gülüp söylemeler devam ederken, birisi, «Ah, işte üstad geliyor!» diye mırıldandı.

Eserleri kendi memleketinde olduğu kadar İngiltere ve Amerikada da heyecanla okunan şair Rabandranath Tagore'u, Gandhi, ilk defa olarak şimdi görüyordu. Şimdi beyaz bir rob giymiş, uzun boylu adama, uzun kıvırcık saç lüleleri ve gür sakalı ile çerçevelenmiş asil yüze derin bir alâka ile bakarken Gandhi, ömründe böylesine muhteşem bir huzurda bulunmadığını düşünüyordu. Tagore'un Gandhi'yi selâmlayışı tam bu sahneye yakışır bir şekilde oldu. Cömertçe ona, kendisinin ve arkadaşlarının, uygun bir koloni yeri buluncaya kadar kendi mektebinde kalmasını teklif etti.

Haftalarca Gandhi'ler Hindistanı dolaşıp, kâh toplantılara gittiler, kâh eşi dostu ziyaret ettiler. Mohandas'ın her gittiği yerde, şöhreti kendisinden evvel gitmiş bulunuyordu. Şimdi her tarafta, Güney Afrika Hintlilerinin kendisine verdikleri ünvanı işitiyordu. O Mahatma, Büyük Ruh'tu, huzuru, âleme iyilik ve bereket getiriyordu.

Bu türlü hayranlık Gandhi'ye âdeta bir gaile oluyordu. Phoenix grupu ile beraber Gandhi büyük bir dini şenliğe dâvet edildi. Öbür arkadaşlariyle beraber, yerlerini, umumi bir kir deryası ortasında temiz ve sıhhi bir kamp haline getirerek parlak bir misal yapmak üzere büyük şevk ve sevinçle elbir-

liği yaptı. Ne var ki ertesi sabah helâ için bir çukur kazarken, amcazadesi koştu elinden kazmayı aldı.

«Sen böyle iş yapamazsın, Gandhiji, çadırının önünde bekliyen kalabalık senin duanı almak istiyor,» dedi.

Gandhi'nin yüzüne bir isyan ifadesi geldi; sonra önünde diz çöken kalabalıklarla saatlerce oturduktan, sonra kendini son derecede yorgun ve bitkin hissetti. Acı bir gülüşle amcazadesine, «Kazmayı vurmayı bin kere tercih ederdim,» dedi. Bununla beraber kendisinin neden böyle hürmet ve riayet cefasına mâruz bırakıldığını anlıyordu. Hintliler, eski sevgi ve fedakârlık ideallerine göre yaşadığına inandıkları herhangi bir adama mutlaka bu hürmet ve riayeti göstermek mecburiyetini duyuyorlardı. Bu onlar için mübrem bir ihtiyaçtı.

1915 Mayıs ayı sonlarında, Gandhi'nin kolonisi kuruldu. Ahmedabad yakınlarında bir yeri beğenmişti; burası kendisinin yaşadığı bölgede bir kumaş fabrikası şehriydi. Yapacağı küçük köyün başlangıcı olarak, dostlarından biri ona tek katlı, büyük bir kır evi hediye etmişti. Hepsi de sade yaşama ve insanlık hizmeti ahdiyle bağlı yirmi beş erkek ve kadın bu evde toplandılar, ve çamur ve kamıştan kulübelerini bina etmeğe başladılar. Müşterek bir bahçe yaptılar ve bir de umumi bir mutfak açtılar.

Bir gün Gandhi hepsini bir araya topladı, havadis dinlemek istiyordu. Erkek, kadın ve bir küçük kızdan ibaret bir Dokunulmaz aileden mektup almıştı, grupa katılmak istiyorlardı. Erkek, öğretmendi, hepsi de sadık Hindu'lardandılar. Hintli liderlere, kendisinin «kast» sistemine meydan okuduğunu göstermek için bu güzel bir fırsattı, ancak koloni âzalarına bu hususta hiç bir baskı yapmadı, ve bu aileyi kabul etmeleri için onları iknaa çalışmadı. Amma buna rağmen hepsi de razı oldular. Bununla beraber Kasturbai ile öbür kadınlar, bir Dokunulmazla aynı mutfakta çalışmaktan korkar gibi oldular.

Hoş ve şen üç Dokunulmaz, kampa geldikten bir kaç gün sonra bir kıyamettir koptu. Bunların koloniye kabul

olunması, Ahmedabad'daki bütün mutaassıp Hindu'lar arasında yayıldı. Dehşete düşerek, bundan böyle ne kendileri ne de iane vermeyi taahhüt edenlerin hiç biri kamp için para veremiyeceklerdi.

Para işlerini idareye memur olan Gandhi'nin amcazadesi, sordu, «Şimdi ne yapacağız, Gandhiji? Elimizdeki para bir hafta ya yeter ya yetmez.»

Mohandas işi serin kanlılıkla aldı. Biraz düşündükten sonra gülerek dedi ki, «Şüphesiz hepimiz de Dokunulmazlardan olacağız. Ahmedabad'da bunlara ayrılan bölgeye göç eder, el emeğimizle geçimimizi çıkarırız.»

Kasturbai ümitle, «Tabii değil mi ya? Yeni gelen aileye hadi gidin diyemezsin,» dedi.

Kocası ona acıyan bir ifade ile yüzüne baktı, «Öyledir tabii. Prensiplerimize aykırı hareket, bütün maksatlarımızı, gayelerimizi kökünden baltalar. Bunları sadece ilân etmekle kalmamalı, bilâkis fiilen yaşamalıyız,» dedi.

İki gün sonra Mohandas tam Dokunulmazların semtinde yer aramağa gitmek üzere yola çıkacakken bir misafir geldi. Gandhi verandaya çıkınca, evin önünde pırıl pırıl bir otomobilin durduğunu gördü. Başında Müslümanlara mahsus sarık bulunan yağız bir erkek durmuş kendisiyle konuşmak istiyordu.

Gandhi'nin nâzikâne selâmını aldıktan sonra, acele acele, «Ben sizin cemaatinize yardım etmek istiyorum. Bir Müslümanın yardımını kabul eder misiniz?» dedi.

Mohandas şaşkınlıktan afallamış bir halde, «Elbette, elbette,» dedi.

Adam teşekkür etti, hürmetle iğilerek selâm verdi, ve hemen otomobiline atlıyarak oradan ayrıldı. Ertesi gün yine geldi. Arabadan büyük bir çuval çıkardı, sürükleye sürükleye eve getirdi, yine acele savuştu gitti. Çuvalda, bütün topluluğu iki sene yaşatacak kadar para vardı, adını söylemiyen bu hayır sahibinin hediyesiydi.

«Rab Krişna'ya hamdolsun!» Herkes dehşete düşmüş bir sesle böyle diyordu. Bu onlara mucizevî bir kurtuluş olmuştu.

Bu hâdise ve kolonide Dokunulmazların bulunuşu bütün memleket Hindu'ları arasında konuşuluyordu. Fakat Gandhi'nin şahsı hakkında tecessüs arttı ise de, o sene tatmin edici bir netice pek alınmadı. Mohandas sâkin bir halde Aşram'da (koloninin ismi bu idi) düşünceye dalarak, ve yardımcılarına birlikte ahenk içinde yaşayıp çalışmalarını öğreterek vakit geçirdi. Ancak 1916 Şubat ayında bu sessizliğe son verdi. Hintlilerin en çok sevdikleri bir yerde yapılan tören vesilesiyle kendisini bir konuşma yapması için dâvet ettiler. Yeni Benares Üniversitesinin tahsis ve takdis merasimi yapılıyordu.

O zaman üniversite sadece bir kaç basit binadan ibaretti. bugün ise muazzam modern binaları vardır. Üniversite'nin kurulması için halk teberrülerde bulunmuş, Hintli prensler ve İngiliz hükûmeti para vermişti. Bu sebepten merasim her çeşitten meşhur kimseleri Benares'e çekmişti. Umumi vali, İngiliz ve Hintli yüksek memurlar, parlak renkli üniformalar giymiş subaylar, rengârenk başlıklı ve cübbeli meşhur profesörler, zengin tüccarlar, ve talebeler. En şaşaalıları ise mihraceler ve prenslerdi, sırmalı elbiseler giymiş, değeri biçilmez mücevherler takmışlardı. Bütün konuşmalar İngilizce oldu, ve bütün bu muhteşem sahnenin üstünde karşılıklı bir iyi niyet havası esti. Hiç kimse tasavvur edemezdi ki o esnada Avrupanın batı ucunda dehşetli bir harb, insan cinsine ölüm ve harabiyet saçmakta idi.

Gandhi'nin Hindistanda ilk mühim umumi nutku merasimin ikinci günü verildi. Hatip kürsüsüne çıkarken, dinleyiciler kütlesi, hakkında bu kadar şey işittikleri adamı görmek için boyunlarını uzattılar. Mahatma bu muydu? Karşılarında duran pamuklu elbiseler giymiş minnacık bir adam, saçları seyrekleşmeğe başlıyan, ve başından uçacak iki kanad gibi görünen kocaman kulaklı bir adamdı. Ne var ki ağzından çıkan ilk sözler bile dinleyicileri dondurdu ve dikkat kesildiler.

«Bu mukaddes şehrin içinde, muazzam bir üniversitenin gölgesinde, bu akşam, vatandaşlarıma bir ecnebi dille hitap etmek zorunda kalmak benim için büyük bir zillet (alçaltıcı şey) ve ayıptır.»

Üniversite hocaları kaskatı kesildiler. Hükûmet himayesinden dolayı bütün dersler İngilizce olarak verilecekti. İngiliz yüksek memurları öfke ile kaşlarını çattılar.

Gandhi, Hintlilerin, terakkiye karşı lâkayt olduklarından dolayı tenkid edildiklerini anlattı. Talebeler, en verimli yıllarını bir ecnebi dili hakkiyle öğrenmek uğrunda geçirecek olurlarsa bu düzeltilemez. Dil meselesine böylece dokunduktan sonra, silâhını prenslere çevirdi. Dinliyenlere, bir gün evvel, riyaset kürsüsünde bulunan mihracenin, Hindistanın fakirliğinden kederle bahsettiğini hatırlattı, ve mihracenin acıması, resmî ve debdebeli alay veya nümayişe ve tantanalı mücevher gösterisine uymamaktadır, dedi.

Kuvvetli bir sesle haykırdı, «Zenginlik ve ihtişamla süslenmiş asilzadeleri, sayıya gelmiyen fakirlerle kıyas ediyorum. Ve bu asilzadelere demek istiyorum ki, siz bu mücevherlerden soyunmadıkça, ve bu serveti vatandaşlarınızın menfaatine kullanmadıkça, Hindistan kurtuluş yüzü göremez.»

Yüksek makamlardaki Hintlilerin, yaşayış tarzlarını değiştirmeleri gerektiğini ilâve etti. «Mihraceler, semtlerindeki kirli sokakları temizletmelidirler. Kâhinler (din reisleri) kutsî mâbetlerini temizlemelidirler. Yüksek sınıf Hindu'lar, kendilerinden aşağı sınıflarda doğmuş olan halka, bilhassa trenlerde iyi muamele etmelidirler. Güzel sözler, büyük nutuklar, bizi asla «self-government'a» lâyık bir hale getiremez. Bizi bu işe uygun ve lâyık kılacak olan ancak kendi ahlâkımızdır.»

Elektrik çarpmış gibi halk iskemlelerinin ucuna oturuyorlardı. Bâzıları öfkeden mosmor olmuşlardı. Başkaları mest olmuş haldeydiler. Ağır, berrak ses devam etti, bütün memleket basınından gizli tutulmuş olan son derecede mühim bir dâvaya hücum ediyordu. İngiliz hâkimiyetine karşı duydukları

nefreti belirtmek için talebe ve genç şehirlilerden mürekkep gruplar yapılmış, ve bunlar tethişçi kulüpler halinde şiddet göstererek bu nefreti izhara başlamışlardı. Bombalar atılmıştı. İngiliz yüksek memurları öldürülmüştü. Böyle şeyler dile alınamazdı. Hindistan bütün dünyaya mes'ut ve sadık bir koloni gibi gösterilmeliydi. Halbuki Gandhi böyle davranışlara şiddetle hücum ediyordu. Bu gibi davranışların, yanlış yola sapmış bir kısım gençliğin korkunç hareketleriydi, ve bu yüzden en büyük zararı kendi memleketlerine yapıyorlardı.

Nihayet, İngilterenin harb gayretlerini üç kere desteklemiş olan Gandhi, o zamana kadar bu memlekette insan ağzından çıkmış en hayret verici beyanatta bulundu. «Hindistanın kurtuluşu için İngilizlerin çekilmesi, buradan kovulması lüzumuna inanacak olursam, bir ân bile tereddüt etmeden, çekilmelerini söylerim, ve bu inanışı desteklemek uğrunda can vermeğe hazır olduğumu umarım.»

Dinleyiciler bu dehşetli sözlerin sarsıntısından birazcık kurtulunca, bâzıları gerçekten bütün bu katı sözlerin altında hiç kimseye karşı kin veya nefretin zerresi dahi olmadığını idrak ettiler. Bu adamın bütün arzusu, sadece kendi nefsi, nasıl bütün dünyevî ve maddî arzulardan temizlenmiş idi ise, Hindistanın da öylece günahlarından temizlenmesiydi. Birbirlerine «Evet, bu ufacık tefecik adama herkes tevekkeli değil Mahatma dememiş!» diyorlardı.

Gerçi Gokhale ile konuştukları zaman, hemen ıslâhat için ayak direnmemesine karar vermişlerdi amma Gandhi kontratlı işçilerin vaziyetini bir türlü aklından çıkaramıyordu. Bundan dolayı, ölmiyecek kadar bir ücret için ve beş senelik kontratla Hindistandan çıkmağa ya zorlanmış veya da kandırılmış olan bu zavallı adamlar, Gandhi'nin ilk büyük mücadelesinin mevzuu oldu. Benares'te verdiği nutkun temin ettiği ve şöhretini artıran hâdiseden cesaret alarak, şimdi doğrudan doğruya faaliyete başladı.

Liderlerle konuştu, bir kaç yerde konuşmalar yaptı, ve

bir çok yazılar yazdı. Binlerce kişi kendisini tuttuğunu bildirince, umumi valiyle işi görüşmeğe karar verdi.

İngiliz hükûmet merkezi şimdi Yeni Delhi'deydi. Bu resmi şehir, eski Delhi şehrinin bir ilâvesiydi, Hindistanın kuzey merkez kısmında çöle yakın bir mevkide idi. Yeni yapılmış büyük taş binaları, park ve bulvarları, pırıl pırıl üniformalı silâhlı muhafızlarla bir arada, İngiltere İmparatorluğunun bütün kudret ve ihtişamını her gelenin gözü önüne koyuyordu. Bu muhafızlardan bâzıları umumi valinin hükûmet dairesine açılan kapı ve koridorlarda duruyorlardı; Gandhi aralarından geçerken, o soğuk gözlere akseden kendi hayalini görerek gülümsedi. Kendi kendilerine, bu basit elbiseli, ve çıplak ayakları sandallı mütevazı adamı nasıl oldu da bizim haşmetli valinin yanına girme iznini alabildi diye şaşkın şaşkın düşünüyorlardı.

Görüşme kısa sürdü. Umumi vali dikkatle Gandhi'yi dinledi. Sesi o derece mülâyim ve tatlıydı ki, kontratlı iş sistemine karşı fiilen harekete geçeceğini cesaretle söylediği zaman bile İngiltereyi temsil eden vali kızmadı. Vali elinden gelen her şeyi yapacağını vadetmişti, Gandhi ondan bu suretle ayrıldı.

1916 yılı, Gandhi'nin de iştirak ettiği Hint Kongresiyle nihayet buldu. Bu gibi toplantılarda ekseriyetle bir araya gelen komisyonların kasvetli müzakerelerinden bir şey beklemiyordu. Bununla beraber açacağı kampanyayı kongre âzalariyle konuşmak mühimdi. Bilhassa Motilal Nehru ile tanışmayı çok istiyordu.

Nehru, Keşmirli aristokrat atalarının eski bir Romalıya hâs güzel bir çehre ile damgalamış olduğu bir Brahmin'di. Avukatlık mesleğinden zengin olmuştu; fakat, o İngiliz sistemi içinde çalışmanın âkilâne bir hareket olduğuna ciddî surette inanmakla beraber kendisi kadar talihli olmıyan vatandaşlarına karşı her zaman büyük sevgi ve his iştiraki beslerdi.

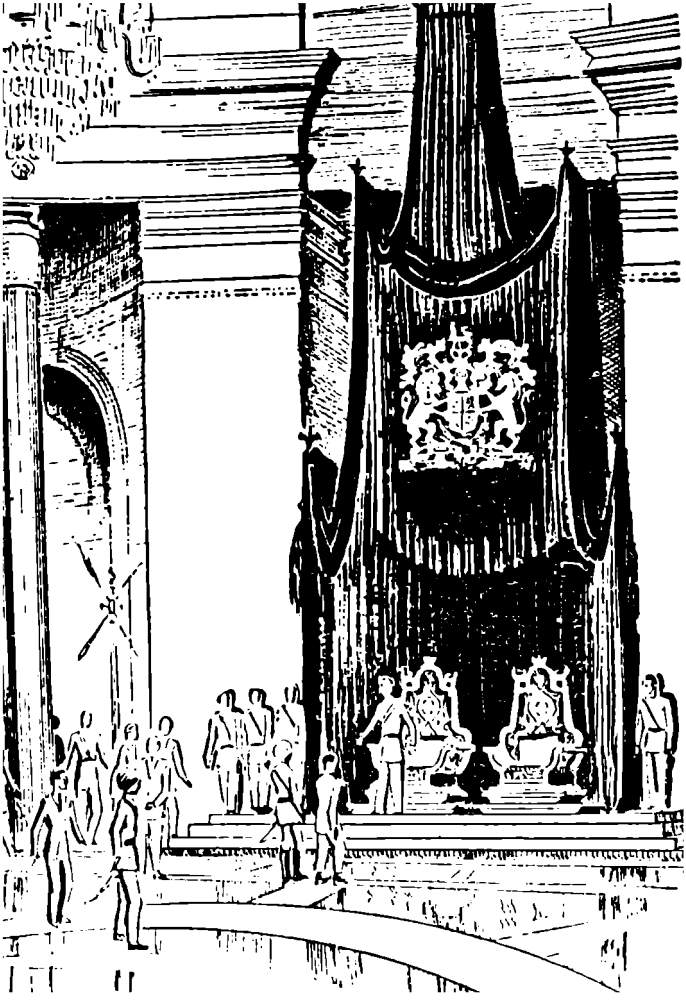
Nehru, Gandhi'yle tanışınca, Güney Afrikada yapılmış olan her işe karşı çok canlı alâka gösterdi. İkisi konuşmakta iken, yanlarına daha genç bir adam geldi. Fevkalâde yakışıklı, çizgili bir pantalon, bonjur caket giymiş, ve ayağında rugan ayakkabı vardı.

Motilal Nehru, «Ah, Gandhiji, oğlum Jawaharlal'i size takdim etmek istiyorum,» dedi.

Gandhi başını kaldırınca, hem ciddi hem de ışıltılı bir çift kara gözle karşılaştı. Hemen bu gözlerde, eski nizam ve âdetlere karşı yaşça daha ileri olan Nehru'da olduğundan daha büyük bir isyan ruhu farketti. İngilterenin Cambridge Üniversitesinden yeni mezun olmuş olan bu gencin, memleketine karşı yapılan haksızlıkları düzeltmek için hiç bir şeyden yılmıyacak ve çekinmiyecek ateşli bir milliyetçi olduğunu hemen anlamıştı.

O gün Gandhi, hayatında büyük bir rol oynıyacak bir başka adamla da tanıştı. Kendi çadırında bir kaç dakika istirahat etmeğe çalışırken, çadırın kapısında kısa boylu, sağlam yapılı bir adam göründü, ve heyecandan titreyen bir sesle bağırdı, «Mahatma Gandhi, Bihar'da çivit tarlalarında çektiklerimizi size anlatmam lâzım.»

Gandhi hayretle yerinden fırlayıp, oturdu. Adam temiz giyinmiş bir köylüydü. Gandhi'nin dâveti üzerine çadırın içine girince, hemen dertlerini dökmeğe başladı. Bihar'ın şimal bölgesinde çivit işçisiydi, ve bütün arkadaşları gibi kendisi de çok kötü bir sistemin kurbanıydı. Kiralamış olduğu toprağın bir kısmını malsahibinin hesabına çivit ekimi için kullanmağa mecburdu. Bu işi bedava yapmağa mahkûmdu. Gerçi kendisine kalan toprağa ekin ekip mahsul alabilirdi amma, bu mahsul hem kendi ailesinin geçimine hem de kirayı ödemesine kâfi gelemezdi. Kira toplıyan tahsildarlar tarafından kovalanan, mal sahipleri tarafından dövülüp sövülen ve ölesiye çalışan çivit işçileri hemen hemen hayvan hayatı yaşamak zorunda kalıyorlardı.

«Bizim için herhalde bir şeyler yapmalı! Gelin de kendi gözünüzle görünüz, Mr. Gandhi! Geliniz, bize yardım ediniz! Durmadan hemen gelin!»

Mohandas şimdiye kadar Hindistanda çivit yetiştirme işi hakkında hiç bir şey duymamıştı. Köylünün heyecanlı ve ateşli yalvarmaları ona çok tesir etti. Hususî bir kampanya işiyle meşgul olduğu halde, Bihar'a mümkün olduğu derecede çabuk ve bir an evvel gitmeğe çalışacaktı.

Kongre bitince, Gandhi başka bir kasabaya uğradı, orada da bu köylü, tren istasyonunda karşısına çıktı. Ve yine hemen, yerlerini ziyaret etmesi için yalvardı. Mohandas tekrar yakında çivit tarlalarına geleceğini vâdetti ve trene bindi. Adamın, yine peşinden Ashram'a geldiğini hayretle gördü. Gandhi ancak Kasturbai'ya, ve amcazadesine selâm vermişti ki, başını çevirince, köylüyü, hemen orada, kendi evinin yanında gördü. İri boğumlu elleriyle sarığını döndürerek, va'dini tekrarladı. Ancak bu sefer Mohandas adama kat'î bir tarih söyledi.

1917 yılı başlangıcında, kontratlı işçilik sisteminin kaldırılması için bir kampanya açtı. Bombay'da yapılan büyük bir mitingde ileri gelenleri, eğer hükûmet 31 Temmuz tarihine kadar meseleyi halletmezse, kuvvetli bir protesto hareketinin başlaması için ikna etti. Satyagraha denilen şiddetsiz itaatsizlik usulünün tatbik edileceği hususuyla tehdit vaki olmadı. Ancak İngiliz resmî makamları da dahil olmak üzre herkes bu usulün kullanılacağını anladılar.

Kampanyanın başlaması üzerine halkta büyük heyecan uyandı. Daha başlangıçtan kadınlar da iştirak ettiler. Bir alay tanınmış, unvan ve servet sahibi kadınlar Yeni Delhi'ye umumi valiyle görüşmeğe gittiler. Bu, bütün İngilizce konuşan Hintliler üzerinde büyük tesir yarattı. Basın, memleket dışına kontratlı işçi gönderilmesinin kötülüklerini sayarak çok şiddetli yazılar yazdılar. Çeşit çeşit müesseseler ve teşkilâtlar umumi valiye kararlar ve teklifler gönderdiler. Gand-

hi'nin şehir şehir dolaşmasıyla bu yoldaki faaliyet birbirini takip etti.

Hangi şehre gelse, onu istasyonda karşılamağa gelen şehrin eşrafı, onu buluncaya kadar akla karayı seçiyorlardı. Birinci ve ikinci sınıf vagonlardan inen yolcuları boşuna koluyorlar, nihayet, üçüncü mevkiden itişe kakışa, gürültü ede ede inen kalabalıkların arasında Gandhi görünüyordu. Bitkin ve kan tere batmış bir halde, Gandhi onlara gülümsiyerek selâm veriyordu.

Bu tarzda yolculuk etmesinin doğru olmadığı kendisine söylenince «Amma ben de işte onların hepsi gibi fakir bir adamım. Ancak üçüncü mevkiyle gitmeğe gücüm yeter,» diyordu.

Bu esnada, ekseriyetle, Gandhi'nin dostları iki adamın onun yanına yaklaşıp her hareketine dikkat ettiklerini görürlerdi. Mohandas'a bunların kim olduğu sorulunca, gülerek, «Onlar benim hükûmet tarafından gönderilmiş muhafızlarım, vazifelerini çok hakkiyle icra eden sivil polislerdir. Nerede kalacağımı onlara söylememiz lâzım,» derdi.

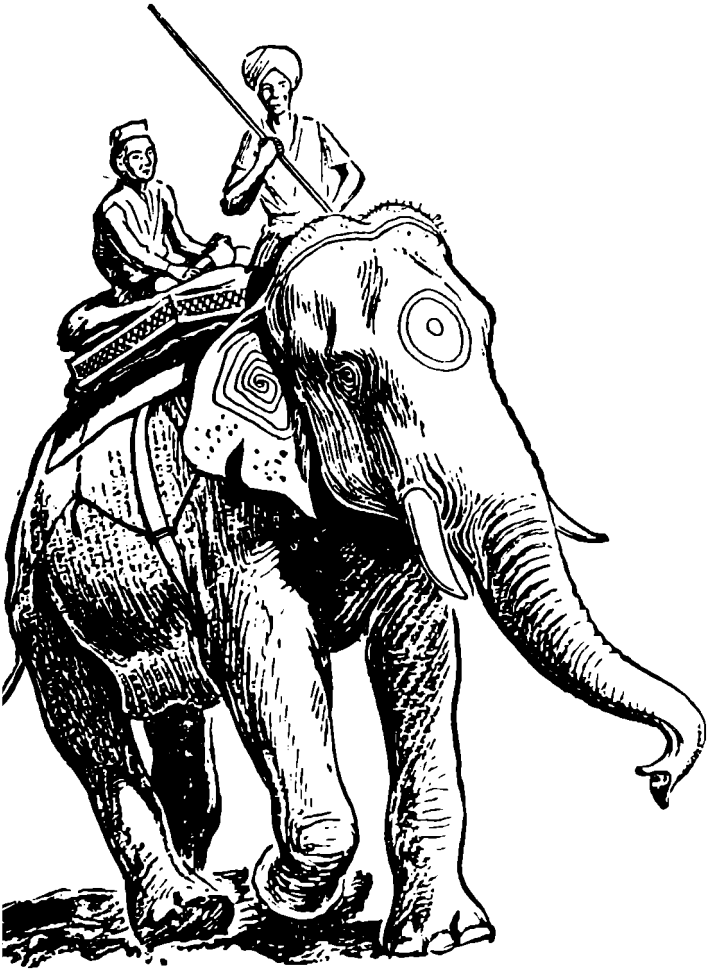
31 Temmuz tarihinden bir müddet evvel, binlerce Hintlinin büyük heyecanla beklediği haber çıktı. Hükûmet, kontratlı göçmenlik sistemini tamamen kaldırmış olduğunu ilân etti. Bu Gandhi için muazzam bir muvaffakiyet oldu. O ândan itibaren Hindistana büyük bir lider geldiğini bütün Hindistan halkı anlamıştı.

IX

1917 yılında bir Nisan gününün sabahı, ışıl ışıl yanan Himalaya dağlarının nâzır olduğu ufak bir kasabada heyecan verici bir dram vuku buluyordu.

Yeni doğmakta olan güneş, tuğladan yapılmış bir mahkeme binasının önünde toplanan muazzam bir kalabalığın üzerine vurmuştu. Kaynaşan, çene çalan, tehditler savuran, sopa ve çapalar sallıyan, üstü başı perişan yüzlerce köylü, mahkeme binasının önündeki basamakları tutan bir avuç po-

lisle karşı karşıya idi. Çivit işçileri, Mohandas Gandhi'nin tevkifini protesto için gelmişlerdi.

Gandhi, Bihar'ın şimâli kısmında bir hafta köyden köye dolaşmıştı. Köylülerle menfaatsiz bir şekilde alâkadar olan küçük çiftlik sahiplerinden mürekkep bir grup bu yolculuğu hazırlamışlardı. Bir kaç avukat, yakın bir mektebin öğretmeniyle beraber bu grup, Gandhi'yi bazan otomobille, bazan filin sırtında, etrafı muazzam dağlarla çevrilmiş ovadan geçirmişlerdi. Kılavuz ve tercüman olarak ta bir kaç müstakil çiftçi onlara katılmıştı.

Gandhi'yle ilk görüşmelerinde yerli çiftçiler dediler ki, «Büyük toprak sahiplerinden korktuğumuzu size söylemek zorundayız. Kendileri hesabına çivit yetiştirme meselesi hakkında en ufak bir şikâyette bulunsak, bizi döverler, söverler. Bunlar, ne yaparlarsa yapsınlar hükûmet mutlaka onların, yâni ekicilerin tarafını tutar. Buna rağmen biz elimizden geldiği kadar size yardım edeceğiz.»

Korku! Bihar'da yaşıyan halkın ekseriyeti bu korku havası içinde yaşıyorlardı. Gandhi, bir köyün yegâne tozlu sokağından geçerken bunu teneffüs ediyor, bu havayı kokluyordu. Yabancıları görür görmez, çocuklar tozların arasından sıçrayıp hemen saklanacak yer arıyorlardı; kadınlar derhal kapılarını, pancurlarını kapıyorlardı; tarlalardan dönmekte olan erkekler de, işin ne olduğunu anlamazlarsa, taş kesilmiş gibi duruveriyorlardı.

Bununla beraber, bu korku sisi hemen hemen ansızın dağılıverdi. Köylülerden hiç kimse Mahatma Gandhi adını duymamıştı. Okuma bilmediklerinden, gazete görmezlerdi. Damları sazdan balçık kulübelerden mürekkep köyceğizleri ise dünyadan uzak düşmüştü. Yakından bakınca, kendilerine yardım etmek üzere bir dostun geldiğini anlamakta gecikmediler. Gandhi'nin gözlerinin içine bakıp ta, «Korkmayın,» diyen sesini duyunca derhal ona inandılar. Gergin yüzler hemen, karanlık zindandan güneş ışığına çıkan kimselerin sevinç ve şaşkınlığıyla aydınlandı. Kudretli ve nüfuzlu bir dos-

tun, çiftçilerin şikâyetlerini dinlemeğe geldiği haberi tıpkı böyle bir güneş ışığı gibi ortalığa yayıldı.

Bihar'da hükûmet sürenlere de aynı derecede iyi malûmat ulaşmıştı. Gandhi, dürüst hareket prensipine göre davranarak hem İngiliz murahhasını hem de Planters Association'ın (Ekin tarlalarını idare edenler şirketi) umumi kâtibini görmeğe gitti. Her ikisine de, çiftçilerin, kiraladıkları toprağın ne kadarını malsahiplerinin hesabına çivit ekerek işlediklerini anlamak istediğini söyledi. Her iki adama da ayrı ayrı, bu işin bedava yaptırılması doğru mudur diye nezaketle sordu. İki görüşme de aynı şekilde neticelendi. Gandhi'ye öfke ile, kendisinin yabancı ve salâhiyetsiz bir adam olduğu ve hemen o havaliden ayrılması lâzım geldiği söylenmişti.

Kendi yardımcısı olan grup Gandhi'yi açıkça ikaz etti. «Bihar ekincilerinin devam ettirdiği bu haksız sistemi araştırma işi hepimizin de soluğu hapishanede almamıza yol açabilir,» dedi.

Adamlar vekarla cevap verdiler, «Bu aklımızdan geçmiyordu. Yeni bir fikirdir amma sizi bırakmıyacağız.»

Bir kaç gün sonra, o yerin sulh hâkimi, ekincilerin tazyikiyle, Gandhi'ye ilk trenle Bihar'dan ayrılması için resmen emir verdi. Gandhi gitmiyeceğini, ve köylülerin kendisinden istediği araştırıp soruşturma işinden vazgeçmiyeceğini bildirdi. Hemen o gün mahkeme kararıyla ertesi gün muhakeme edileceği kendisine tebliğ edilerek tevkif olundu.

Gandhi bütün gece oturdu ve oraya buraya haberler, talimatlar yazarak sabahladı. Umumî valiye tevkif edildiğini ve sebebini bildiren bir telgraf çekti. Ashram'a ve en iyi tanıdığı liderlere mektuplar yazdı. Ertesi sabah kendisiyle tevkif edilenlerle beraber mahkemeye gitmek üzere yola çıktı.

Sokağa ayak basar basmaz, kendini bir alayın başında buldu. Buğday tarlalarından ve mango bahçelerinden, sihirbazlıkla dâvet edilmiş gibi, erkekli, kadınlı, çocuklu, bir kalabalık çıkagelmişti. Üstü başı perişan ve intizamsız bir kara

halk yığını bağrışarak ve Gandhi'nin ismini söyliyerek onu mahkeme binasına götürdüler, akşamdan beri orada bekleşen uzak yollardan gelmiş yüzlerce kişiye katıldılar.

Gandhi şaşırmıştı, yardımcılarından birine sordu, «Bunların korkusu nerede kaldı?»

Şimdi asıl korkanlar polislerdi. İyice biliyorlardı ki eğer halk yığını mahkeme binasına baskın yapmak isterlerse, onları hiç kimse tutamıyacaktı. Gandhi, belindeki tabancayı titrek ve sihirli bir hareketle okşıyan polisin eline baktı. «Ben bu insanları yatıştırmak için size yardım edeyim. Müsaade ediniz de onlara bir şeyler söyliyeyim,» dedi.

Merdiven başından kalabalığa seslendi. Kalabalık ta derhal kulak kesilerek sustu. Ağır ağır konuşarak berrak bir sesle, «Dostlarım! Bana olan itimadınızı, sabırlı ve sakin olmakla göstermelisiniz. Polisler vazifelerini yapmağa mecburdurlar. Hâkimin beni tevkif etmeğe hakkı vardı. Bihar'dan ayrılmamı emretti, ben itaat etmedim, ve nizamı bozdum. Beni hapse gönderirlerse, verilen cezayı haklı diye karşılamalısınız. Biz hep beraber barışıklık ve sükûn içinde çalışacağız. En ufak şiddet hareketi bizim yüksek gayemizi bozar.»

Hayretten ağzı açık kalan ve şükran dolu gözlerle kendisine bakan polise başiyle işaret vererek, Gandhi mahkeme binasına girdi. Mahkeme salonunda bir çok memurlar ve bir hayli ekin sahipleri vardı. Muhakeme başlarken, bir hükûmet avukatı ayağa kalktı ve sinirli bir tavırla muhakemenin te'hir edilmesini istedi. Gandhi itiraz etti. Kendi suçunu kabul ediyordu; o bölgeyi terketmesi emrolunca buna neden itaat etmediğini izah eden lâyihayı okudu.

«Kanuna riayetkâr bir vatandaş sıfatiyle bu emre itaat etmesini isterdim. Fakat, sıkıntılarının sebeplerini, barışçı bir tavırla araştırmağa beni dâvet etmiş olan köylülere karşı duyduğum vazife hissi o derecede muazzamdı ki, bu şekilde hareketten başka elimden bir şey gelmezdi. Bu çaresiz insanların arasından beni çıkarma mesuliyetini hükûmetin üzerine

almasını tercih ettim. Bunun için, buyurun, işinize bakın, efendiler.»

Memurlar şimdiye kadar hiç böyle şeyle karşılaşmamışlardı. Mahpus kürsüsünde duran sâkin ve dost tavırlı adam ansızın hâkim olmuş, kendisini suçlandıranları suçlu çıkarmıştı. Dâva te'hir edildi. Mahkeme hiç bir zaman hüküm kararı vermedi. Bir kaç gün sonra Gandhi, ehemmiyetli iki mektup aldı. Birincisi, hâkimdendi, Bihar valisinin dâvanın geri alınması için emir verdiğini bildiriyordu. İkinci mektup ise vergi tahsildarlarındandı. O da Gandhi'ye ekin sahiplerine köylüye yükletmiş olduğu bütün talepler hakkında vak'a ve keyfiyetleri toplamak hususunda tam bir serbestlik veriyordu. Ayrıca da, memurların kendisine bu hususta yardıma hazır olduklarını bildiriyordu.

Yakın şehirlerden gelen gazete muhabirleri, Gandhi'nin oturduğu eve üşüştüler. Kendisiyle görüştükten sonra, kazanmış olduğu büyük muvaffakiyetin hikâyesini yazmak üzre acele yerlerine döndüler. Vak'a, memleketin her tarafındaki İngiliz ve Hint gazetelerine telgrafla bildirildi. Gandhi, Hindistana, sivil itaatsizlik mevzuunda ilk dersi vermişti.

Köylülere, ümit ve cesaret vermişti. Onlar, hükûmetten daha kuvvetli bir kudretin faaliyete geçmiş bulunduğunu boşuna görmemişlerdi. Gandhi onların çalışma şartlarını tetkike koyulunca, acıklı hikâyelerini anlatmak için, çivit bölgesinin her köşesinden yanına gelmeğe başladılar. Görüşmelerde, sivil polislerin bulunması bile onları yıldırmadı. Anlatılan her vak'a, hiç bir Bihar çiftçisinin, bedava çivit yetiştirdiği takdirde, kendisine bir kuru ekmek parası getirecek kadar bile kazancı olmayacağını ispat etti.

Deliller toplamak ve yardımcılarına yalnız müspet vak'aları kaydetmeği öğretmekle zaten çok meşguldü, fakat aynı zamanda altı köyde ıslahata başladı. Büyüklere sağlık bakımı, ve ev ilâçları kullanmayı öğretti. İhmal edilmiş çocukları, derme çatma kulübelerde açtığı ilk sınıflara aldı.

Bu iş için Mohandas, karısı Kasturbai ile oğlu Manilal'ı Ashram'dan çağırttı. Sonra, gazetelerle, gönüllü istedi. Bu ilânlar, yetişmiş ve müstesna kabiliyetleri olan altı kişinin Bihar'a gelmesine vesile oldu. Bunların arasında, hem profesör, hem âlim hem de yazar olan bir üniversiteli olan Mahadev Desai de vardı.

Mahadev Desai ile karısı, Gandhi'nin bulunduğu kasabaya gelince, hayretten dona kaldılar. Yakın bir dostun vermiş olduğu para ile, buradaki grup bir ev kiralamış, ve etrafındaki boş arsaya çadırlar kurmuştu. Yüze yakın köylü yerlere oturmuş, Gandhi ile konuşmak üzere bekliyorlardı. Evin içinde, altı tane alçak masanın etrafında bir kaç erkek oturmuş yazı yazıyorlar, önlerinde yerde oturan çivit işçileri de hikâyelerini anlatıyorlardı. Gandhi odada dolaşıyor, bir yandan söylenenleri dinliyor, öbür yandan ifadeleri düzeltiyor, ve herkese, hattâ sivil polislere bile, içecek su verilmesini temin ediyordu.

Mohandas, yeni gelenleri hararetle selâmlıyarak, onları tenha bir köşeye götürdü, ve kendi plânlarını anlattı. Biraz sonra onları bakımsız, kirli bir köşeye götürdü. Gönüllüler, Gandhi'nin tapınmaya yakın bir hisle nasıl karşılandığını, ve kedisinin de bu hürmet ve riayetten ne kadar sıkıldığını göstermemeğe çalıştığını gördüler. Burada onun istediği şey helâ çukurlarının kazılması, ve mektep odalarının açılmasıydı.

Aradan bir hafta geçmeden Mahadev Desai Gandhi'ye gelerek, «Gandhiji, karımla ben hayatımızı sizin işinize vakfetmek istiyoruz. Bizi de Ashram'ınıza alır mısınız?» dedi.

Gandhi böyle bir çiftin, kendi cemaatine katılmasına çok memnun oldu. Bihar valisinin hareket tarzından en çok memnun olan Desai olmuştu. Gandhi, çivit işçilerinden toplanan delilleri tetkik edip bu hususta fikir beyan etsin diye bir heyet tayin etmişti. Rapor hazırlanınca, haksever vali hemen bunu kabul etti. Bu suretle ekin sahipleri, çivit yetiştirme

işinde köylülerin hakkını vermeğe mecbur oldular, ve bedava işçilik bu suretle bir daha gelmemek üzere sona erdi.

Gandhi sevinçle coşan yardımcılarına dedi ki, «Bu mesut neticeye sebep olan sizsiniz. Çünkü büyük bir haksızlığı düzeltmek uğrunda küçük çiftlik sahipleri ve münevver kimseler, köylüyle elbirliği yapmışlardır. Şimdi artık çivit lekesi tamamen yıkanıp arınmıştır.»

Ashram'a avdet ettikleri zaman Gandhi, Kasturbai'ya gösterilen iltifata pek sevindi. Kadınlar ve çocuklar boynuna sarılmak için koşarak, «Oh, nihayet yüzünüzü gördük, Ba!» Hindistanda «Ba» anneciğim, demektir, herkes Kasturbai'yi hakiki bir anne gibi severdi. Avdet edenlerin verdiği sevince rağmen, koloni'nin üzerine kara bulutlar yığılmıştı. Civar köylerden birinde kolera çıkmış, ana ve babalardan bir çoğu, Gandhi'ye, Ashram'dan daha emin bir yer bulmasını rica etmişlerdi.

Gandhi de Aşram'a yeni bir yer bulmak için uğraşmağa koyuldu. Ahmedabad'lı bir arkadaşla o bölgede araştırmalar yaptı, şehrin karşı tarafında, güzel Sabarmati nehri kenarında uygun bir yer buldu. Gerçi, araştırıcılar, işlenmemiş ve ârızalı sahada bir hayli yılanlar buldular, amma Mohandas, «Bana öyle geliyor ki bu yılanlar bize dokunmıyacaklar,» dedi.

Aşram'a dönünce kendisini bekliyen iki mühim yardıma davet mektubu buldu. Birisi, Bombay'dan çok uzak olmıyan bir köylü grubundandı. Gandhi'den istedikleri, o havaliyi kasıp kavuran uzun kuraklık devresi sonuna kadar vergilerinin kesilmesini hükûmetten talep etmesiydi. Toprak kavrulmuş, kupkuru olmuştu. Mahsulün büyümesine imkân yoktu, çiftçiler ise parasız ve aç kalmışlardı. İkinci istek, Ahmedabad'dan, fabrika işçilerinden geliyordu. Ücretlerine zam istemişlerdi, fakat fabrika sahipleri meseleyi konuşmağa bile yanaşmadıkları için, grev yapmağa karar vermiş bulunuyorlardı. Ancak Gandhi'nin fikrini soruyor ona akıl danışıyorlardı.

Gandhi önce bu isteği cevaplandırdı. Grevcilerle görüşür-

ken Aşram'ın taşınmasına da nezaret edebilecekti. Kulübeler yapılıncaya kadar, Sabarmati nehri kenarındaki yeni sahaya çadırlar kuruldu. Şimdi grup kırk kişilik olmuştu, hepsi de canla başla işe koyulmuşlardı.

Ahmedabad'da, Gandhi, önce işçi liderleriyle görüştü, sonra da dokuma fabrikalarının sahipleriyle konuştu. Bunlardan bir haylisi ahbaplarıydı ve koloniyi destekliyorlardı. Şimdi artık bu müesseseye yardım edenlerin çoğu, dokunulmazların da Ashram'a girebileceklerini kabul etmiş bulunuyorlardı. Ancak, Mohandas onlarla bu ücretlere zam meselesini görüşmek isteyince, onlar hiç bu müzakereye yanaşmadılar, hattâ bu talebi doğrudan doğruya reddettiler.

Gandhi işçi liderlerini bir araya toplayarak, «Dâvanızı, haklı buluyorum. Eğer koyacağım dört şartı kabul ederseniz, ben de dâvanızı desteklerim,» dedi.

İstediği şartlar şunlardı: Mücadele esnasında zor kullanılmaması; greve katılmak istemiyenlere karışılmaması; grev esnasında, sadakalara güvenmeyip herkesin bulduğu herhangi bir işten ekmeğini çıkarmağa uğraşması; ve grev ne kadar uzarsa uzasın, gayelerinde sebat etmeleri.

Liderler bu şartları hiç tereddüt göstermeden derhal kabul ettiler. Sonra umumi bir toplantıda grevciler de aynı şekilde şartları kabul ettiler. Hemen hemen her gün Ahmedabad'da yaşıyan vatandaşlar, ellerinde «Ahde sadakat!» sancağını taşıyan ve gururla yürüyüş yapan grevcilere rastlıyorlardı. Yeni Ashram'da her gün muayyen saatte binlerce grevci toplanıyordu. Nehir kenarında çimenlerin üstüne oturarak, Gandhi'nin kin ve şiddetin kötülükleri hakkında sözlerini dinliyorlardı. O, «Bu yanlış hareketler ve hisler, insanın ilerlemesine engel olur. Biz ancak ve ancak sevgi kanununa itaat etmeliyiz,» diyordu.

İki hafta böylece geçti. Grevcilerden bir haylisi artık sabırsızlanıyor ve cesaretleri kırılıyordu. Memnuniyetsizlikleri yüzünden sinirleniyorlar ve grevi bozanlarla kavga ediyorlar-

dı. Nihayet Gandhi bir çok işçilerin grevden bıkıp işe gitmeğe başladıklarını görünce, Gandhi meseleye el koydu ve işi üzerine aldı. Bütün işçileri büyük bir mitinge çağırdı, ve onlara kararlaştırmış olduğu hareket tarzını bildirdi. Madem ki grev yapmalarını öğütlemiş, ve bunu desteklemişti, muvaffakıyetsizlikle neticelenmesinde de kabahati kendine yükletiyordu. «Va'dinizi tutamadınızsa, bundan ben kabahatliyim. Kefaret olarak cezasını ben çekeceğim. Bu grev işi halloluncaya kadar oruç tutmağa karar verdim,» dedi.

Kalabalık, taş kesilmiş halde bir dakika durdu. Sonra liderlerden biri ayağa fırladı, «Hayır! Hayır!» diye haykırarak ağlamağa başladı, gözyaşları yanaklarından aşağıya sel gibi boşanıyordu. «Siz kabahati yüklenemezsiniz. Kötülüğümüzden dolayı oruç tutmak asıl bize düşer!» diye feryat etti.

Kalabalığın içinden iniltiler, ahlar vahlar yükseldi, «Bizi affet!», «Tekrar and içeriz!» sesleri havayı doldurdu. Fakat Gandhi tatlı bir sesle ahdini tekrarladı, işçiler de pişman, başları yerde ve üzgün dağıldılar.

Hâlâ Gandhi'nin yakın dostu olan fabrika sahiplerinden biri ertesi günü arabasiyle Aşram'a Gandhi'yi görmeğe geldi. Gandhi o aralık, elinde kürek, yeni dokumacılık barakasının temelini açmakla meşguldü. Koloninin başlıca gelirlerinden biri de dokumacılık olacaktı.

Gelen adam, «Gandhi!» diye bağırdı. «Hakikaten sen bu işi yapacak halde misin? Senin oruca girdiğini duyunca, karımla ben son derece üzüldük ve merak ettik.»

Gandhi elindeki küreği yere bıraktı, sonra ellerini göğsünde kavuşturarak selâm verdi, ve gülümsiyerek, «Haydi çadırıma buyurun da, konuşalım, dostum. Görüyorsun ki sıhhatim tam yerinde!» dedi.

Fabrika sahibi, Gandhi'nin çadırındaki alçak sedire oturur oturmaz, hemen grevcilerle yeni bir uzlaşmaya doğru gidilmekte olduğunu haber verdi. Gandhi bu haberi hayretle karşılayınca, adam, o esnada Ahmedabad'da bulunan Ameri-

kalı bir fabrikatörün söylediklerini hatırlayarak kahkaha ile gülmeğe başladı. Amerikalı, grevcilerin yürüyüşlerini seyretmiş ve Mahatma'nın orucu üzerine kopan umumi feryat ve figanları duymuştu. «Şu Hintlilere insan şaşıyor. Bizim memlekette olsa ne grevcisi ne de iş sahipleri, bilmem kim niçin oruç tutmuş diye metelik verirler. Bizde liderlere karşı hürmet nâmına bir şey yoktur!» demiş.

Gandhi'nin orucu yalnız üç gün sürdü. Grev, işçilerin lehine hallolundu, fabrika sahipleri de amelelere büyük bir ziyafet çekmekle bu uzlaşmayı kutladılar.

Bu iş böyle mes'ut bir neticeye varır varmaz, Mohandas kendisinden yardım isteyen aç köylülerin imdadına koştu. Gittiği köyde büyük bir geçim mücadelesine şahit oldu. Bölge makamları, vergileri asla daha geç bir tarihe bırakmıyorlardı. Para yerine köylünün davarını veya ne bulurlarsa onu alıp götürüyorlardı. Gandhi ne dediyse onlara lâf anlatamadı, ve kalblerini yumuşatamadı.

Bununla beraber köye gelişi, Bombay şehrinde heyecan uyandırmış, halkı harekete getirmişti. Tüccarlar, avukatlar ve öğretmenler, bir protesto kampanyası için para teklif ettiler. İngiliz ve Hint gazeteleri her gün bu köydeki acıklı hal hakkında neşriyat yapmağa başladılar. Bütün bu gürültü, kıyamet, Gandhi'nin canını sıkıyordu. O, dâvanın temiz ve savaşın barış üzere kalmasını arzu ediyordu.

Mahadev Desai'ye üzülerek şöyle diyordu, «Bu insanlardan hiç biri satyagraha prensiplerini anlamıyor. Kalblerini müthiş bir İngiliz nefreti bürümüştür.»

Bununla beraber, dâva köylüler lehine bitti. Zengin çiftçiler dâvaları uğrunda mücadele etmek hususunda ikna' edildiler. Kuraklık bitip de tekrar iyi mahsul alınıncaya kadar köylünün bütün mükellefiyetleri kaldırılmadıkça, vergi nâmına tek bir santim dahi vermiyeceklerini ilân ettiler. Bu tehdit karşısında hükûmet yumuşadı ve şartlarını kabul etti. Müsadere edilen davalar sahiplerine geri verildi ve barışıklık oldu.

Bütün Hint münevverlerine parmak ısırtan yalnız bu muvaffakıyet değildi; onları heyecanlandıran asıl dâvanın, işbirliği sayesinde kazanılmış olmasıydı. Zengin, fakir, kudretli ve âciz herkes elbirliğiyle kendini bu işe vermişti. İngiliz idarecilerine gelince, onlar da bu işten, Gandhi'nin küçümsenmiyecek ve her zaman hesaba alınacak bir lider olduğunu öğrenmişlerdi. Herhangi bir projede, tebaalarından işbirliği temini için, mutlaka evvelâ, Mahatma denilen o ufacık tefecik, sessiz gösterişsiz adamın gönlünü kazanmaları lâzım geliyordu.

Şimdi umumi valinin karşılaştığı mühim mesele, harb esnasında, ne yapıp yapıp Hintlilerin yardımını temin etmekti. Gerçi Birleşik Amerika, Almanya'ya karşı Müttefiklere katılmıştı amma, henüz harb meydanına ve cepheye Amerikan askeri gelmemişti. 1917 ilkbaharında, Almanya, Fransada hem İngiliz hem de Fransız ordularını dehşetli bir hezimete uğratmıştı. Türkiye, Gelibolu'da, İngiliz hücumuna karşı durmuştu. Rusyanın harb gücü yıkılmıştı ve ihtilâlciler, hükûmeti tehdit ediyorlardı. Kara bir saatti.

Hint fabrikaları iki sene büyük ölçüde cephane imal etmişti. Ancak muazzam ahalisi bu dünya mücadelesine girişmemişti. Şimdi yeni askeri kuvvetlere olan büyük bir ihtiyaç karşısında, İngiltere, Hintli tebaalarına istekle bakar olmuştu. Umumi vali, Hintli gönüllüler toplamak fikriyle Yeni Delhi'ye Hint ileri gelenlerini dâvet etti. Gandhi de aralarında idi.

Umumi valiyle ilk görüşmesinde, Gandhi, iyi bir intiba' edinmişti. Gokhale'in hayal kırıklığına uğramasına rağmen, Mohandas, İngiliz şerefine olan itimadını kaybetmemişti. Bu sebeple, hükûmet merkezindeki toplantıya katılmağa razı oldu. Orada, Boer harbi ve Zulu isyanında olduğu gibi, hemşehrilerinin İngiltere harbinde döğüşmek vazifesiyle mükellef olduğuna kanaat getirdi.

Amma onları ikna' edebilecek miydi? Muhakkak ki Müslümanlar güçlük çıkaracaklardı. Çünkü, başlıca Müslüman memleketi olan Türkiye, İngilterenin düşmanlarından biriydi.

Gerçek, Hindistanın en kuvvetli Müslüman vatanseverlerinden bâzıları, Türkiye'yi tuttuklarını alenen söylediklerinden hapse konulmuşlardı. Bu asker toplama tedbirini desteklediği takdirde, Gandhi, büyük bir arzuyla, terakkinin her hamlesinde Hindu'larla birleştirmek istediği Müslüman dostlarını gücendirmiyecek miydi?

Ne var ki gördüğü hakikati mutlaka söylemesi lâzım geliyordu. Umumi vali ve kongrede bulunan Hintli arkadaşlarının karşısında ayağa kalkan Gandhi, önce gülümsiyerek umumi valiye döndü. «Hindustani diliyle konuşmama müsaade eder misiniz?» dedi. İngiliz vali başiyle tasdik edince, Mohandas sükûn ve vakarla şu sözleri söyledi, «Bütün mesuliyet hissini müdrik olarak, gönüllü toplama kararını desteklemek istiyorum.»

Tek bir cümle söylemişti! Ancak resmi bir toplantıda İngilizce olarak değil de Hindustani dilinde söylenmiş olduğundan, bu cümle dehşetli bir tesir yarattı. İlk defa olarak, galiplerin dilini bir yana bırakmağa cesaret eden bir adam çıkmıştı.

Gandhi, İngiliz ordusu için gönüllü kaydına başlamadan evvel, umumi valiye uzun bir beyanname yazdı. Kendisinin bedelsiz olarak arzettiği hizmete mukabil bir pazarlığa girişmeğe çalışmamakla beraber, harb bittikten sonra İngilterenin, Hindistan için yurt içi nizamnamesi teşkiline başlamasını beklediğini söylüyordu. Yalnız münevver vatandaşların değil, basit çiftçi ve köylülerin de şimdi siyasi hürriyet istediğine dair umumi valiyi temin ediyordu. Din ve mezhep ayrılıkları, vatanperverâne coşkunluk içinde eriyordu. İslâm Birliği, Hint Kongresiyle, «self-government» (kendi kendini idare) istemek hususunda ittifak etmişti. İngiltere, ancak onlara kendi kendilerini idare hakkını verdiği takdirde, karşısında sulhsever ve halinden memnun insanlar görebilir, sözleriyle beyannameyi bitiriyordu. Bu mektup bütün ileri gelen gazetelerde çıktı.

Asker toplama gayretleri, Gandhi'nin sıhhatini hemen

hemen kökünden bozacak hale geldi. Halka söz söylemek ve gençlerle konuşmak için köyden köye yürüyerek gidiyor, bir günde bir hayli kilometre yol yürüyordu. Birdenbire sıhhati bozuldu, ve çok hastalandı. Bir aralık artık hayatından ümit kesildi, ailesi ve dostları artık öldü ölecek diye bekleşiyorlardı.

Kasturbai, Gandhi'nin başı ucundan asla ayrılmadı. Bir gün sabahleyin erkenden, doktorla birlikte kocasının yatağının başında duruyorlardı. İkisi de üzüntülü ve şaşkın halde idiler. Kasturbai, parmağını, kocasının incecik koluna koyarak dedi ki, «Doktor süt içmeni istiyor. Ömründe hiç bir zaman inek sütü içmemeğe ahdetmiş olduğunu biliyorum, amma keçi sütü içmek hususunda bir ahitte bulunmadın. Eğer

iyi olmak istiyorsan, ne olur, şunu içmeğe gayret et. Senin işin bu kadarcık bir fedakârlığa değmez mi?»

Mohandas, iki üzgün yüze bakarak, hafifçe gülümsedi. «Zavallılar! Manyak bir hastanız var. Peki, gerçi ahdimi bozmak vicdanıma karşı gitmektir amma, şu keçi sütünü verin de içeyim,» dedi.

Çok yavaş olmakla beraber iyileşmeğe yüz tuttu. Bir gün yatağında yastıklara yaslanmış olarak gazete okuyordu. 1918 yazında idiler, artık Müttefiklerin harbi kazanacağı belli olmuştu. Harb meydanındaki kazançlarını okuduktan sonra, Mohandas, Hint hükûmetine verilmiş olan yeni bir kanun lâyihasının gazetede intişar eden metnini gördü. Bu, muhtemel ayaklanmaların önüne geçmek için bir tedbirdi. Herhangi bir hıyaneti, muhakemesiz ve jüri heyeti olmadan gizli muhakeme suretiyle hapisle cezalandırma salâhiyetini hükûmete veriyordu.

Gandhi, yüzüne bir tokat yemiş gibi sırt üstü serildi. O aralık, şimdi Gandhi'nin kâtibi olan Mahadev Desai elinde bir yığın mektupla içeri girdi. Mohandas gazetede okuduğunu eliyle göstererek, soluk soluğa, «Bak! Şuna bak hele!» dedi.

Desai yazıyı okurken yüzü sapsarı oldu. «Buna inanamam!» diye bağırdı. «Buna tedhiş derler! Bu İngilizler, inandıkları bütün prensipleri, Hindistanda çiğnemek mi istiyorlar? Kendi memleketlerinde, ferdin hakkını müdafaa yolunda, asırlarca nasıl çalıştılar, nasıl döğüştüler, düşünün bir kere!»

Gandhi'nin kara gözleri için için yanıyordu. «Bütün Hindistan bu kanun lâyihasını protesto etmelidir. Hürriyetlerine yapılan bu tecavüze, zerre kadar haysiyeti olan bir halk kütlesi boyun eğemez!» dedi.

Hemen o gün, Ahmedabad'lı liderlerden bir kaç kişi meseleyi müzakere için geldiler. Müteakip (ondan sonraki) haftalarda, bir protesto tertibinde Gandhi'ye yardım ettiler. Evvelâ **satyagraha** prensibini yaymak üzere bir cemiyet kurul-

du. Gandhi yattığı yerden, gazetelere yazılar yazarak, zulme karşı şiddetsiz ve sevgi ve fedakârlık ruhu ile muhalefetin nasıl yapılabileceğini izah ediyordu. Yeni kanun lâyihasını bir an evvel yatağından kalkarak şehir şehir dolaştı, nutuklar söyledi. Umumi valiye hususi mektuplar göndererek, kanuna karşı cephe almasını rica etti.

Bu faaliyetler devam ederken, Almanyanın teslim olduğuna dair haberler geldi. Korkunç harb sona ermişti. Bu memlekette de her memlekette olduğu gibi bayraklar dalgalanıyor, çanlar çalınıyor, ve halk coşkun bir sevinç içindeydi.

Fakat Hindistanda sükûn yoktu. 1918 senesi bitip 1919 girerken, fırtına bulutları daha kesif şekilde gök yüzünde toplanmağa başladı. Binlerce asker, cepheden, Garplıların tesirine şiddetle mâruz kalmış olarak memleketin her tarafına geliyorlardı. Silâh fabrikalarında çalışan işçilere iş kalmadığından, şehirler işsizlerle dolup taşıyordu.

Siyasi sahada manzara kasvetliydi. «Demokrasi uğrunda harbi» sadakatla desteklemekten Hintlilere hiç bir kazanç sağlanamamıştı. Halka bir anayasa vermek hususunda hiç bir teşebbüs görülmüyordu. Sadece azınlığa biraz daha mesuliyet payı bırakılan bir kaç ehemmiyetsiz tedbir konmuştu. Halbuki aynı zamanda hükûmet, şüpheli kimselerin kanuna aykırı tevkifi ve cezalandırılması hususunda kendi kendine salâhiyet veren bir kanun çıkarmıştı.

Gerçi Sabarmati Ashram'ın sükûnetle günlük işlerinin gidişi hiç değişmemişti, her sabah saat dörtte dua çam çalınıyordu, Gandhi de kahvaltıdan önce itiyat edindiği yürüyüşe çıkıyor, bütün faaliyetlere göz kulak oluyor ve gün batarken akşam ibadetini ifa ediyordu, herkes satıh altındaki gizli cereyanın mevcudiyetini şiddetle hissediyordu. Her Allahın günü, Hindistanın bir çok yerlerinden belli başlı, nüfuzlu adamlar Ahmedabad tren istasyonundan çıkıp Gandhi'nin sazdan çatılı kulübesine geliyorlardı. Her gün bu kulübenin verandasında toplantılar oluyordu. Yığınlarla mektuplar geliyor ve gidiyordu.

Gandhi durmadan, «Şimdi artık faaliyete başlamalıyız. Madem ki bütün protestolarımız boşa gitmiştir, bu yeni zulme katlanmamanın çaresine bakmamız gerekir,» diyordu.

28 şubat günü, basına, bütün yiğit adamların imzalıyacağı bir yemin gönderdi. Bu yemine imza koyanlar, şiddetsiz itaatsizliğe hazır olduklarını vadediyorlardı. Bu yeminle beraber bir de beyanname neşrolundu; yakında umumi bir satyagraha'ya çağırılacakları ilân olunuyordu. Gandhi bundan sonra Mahadev Desai ile beraber muhtelif şehirlerde konuşma yapmak üzere geziye çıktı.

Benares'e yakın küçük bir şehir olan Allahabad'a geldikleri zaman Gandhi'yi bir haber bekliyordu. Gandhi bu haberi hayretle okudu. Üç sene evvel Hint Kongresinde tanışmış olduğu zengin Brahmin avukat Motilal Nehru'dan geliyordu. Bu muhafazakâr adam satyagraha'yı tutmadığı halde, Gandhi'yi kendi evine dâvet ediyordu.

Mohandas'ı bu görüşmeye götürmek için lüks bir otomobil gönderdiler. Gandhi otomobilden inerken merakla etrafına göz gezdirdi. Muhteşem bahçenin bir yanında kıvrılarak giden araba yolu, hurma ve nar ağaçlarının arasına dikilmiş Hindistana mahsus yeşilliklerle bezenmişti. Kâşanenin (saray gibi evin) önündeki meydanda bir tenis sahası, ve çiçek açmış asmalarla donanmış bir yaz evi vardı. Bunun arkasında da, ta uşakların dairesine kadar uzanan, etrafı duvarlarla çevrili bir meyva bahçesi göze çarpıyordu.

Ev sahibi, Gandhi'yi hararetle karşıladı, rafları türlü kitaplarla dolu, ve Garb usulü döşenmiş bir çalışma odasına götürdü. Bir tek saniye bile kaybetmeden avukat büyük bir açık sözlülükle konuşmağa başladı; Gandhi de, ilk görüştüğü zamandan daha da kuvvetli bir şekilde bu adama yakınlık duyduğunu hissetti. İşte size, kuvvetli ve halis karakter sahibi bir şahsiyet diye düşünüyordu. Belki daha hazır değildir amma, bir gün gelecek ki bu adam bizim hürriyet savaşında önderimiz olacaktır.

Nehru, «Size oğlum Jawaharlal'den bahsetmek istiyorum. Sizin satyagraha'yı anlatışınızdan son derecede mütehassis olmuş. Jawaharlal, kongrenin ve ekseri iş adamlarının lâkayd ve uyuşuk politikasından o derecede bıkmış usanmıştır ki şimdi sizin faal partinize katılmak istiyor. Amma ne o ne de ben bidayette, halkın tevkif ve hapis cezalarını hoş karşılamalarını istediğinizi bilmiyorduk. Bana kalırsa, Gandhiji, zekâ sahibi ve cemiyete çok elzem olan adamların hapse girmesinde mâna görmüyorum. Oğlumla ben saatlerle bunun münakaşasını yaptık. Ben onun böyle bir dâvaya girmesine muhalifim.»

Gandhi tatlı bir sesle, «Bu hissinizi anlıyorum,» dedi. İyi bir İngiliz terzisi elinden çıkmış elbiselerine göz atarak gülümsedi. «İstenen fedakârlık ağırdır. İşin içindeki tehlikeleri karşılamağa tamamiyle hazır olmıyan kimse satyagraha'ya girmemelidir. Bununla beraber, zalim bir hükûmete karşı herhangi bir ahalinin yapabileceği en tesirli protesto şekli budur.»

O akşam Mohandas bütün o ev halkının üzerine sevgi ve alâkasını yığdı. Motilal'ın hassas hanımı, güzel büyük kızı ve Jawaharlal'ın güzel genç karısı: Üçü de yüksek sınıf Brahmin kadınlarının alınlarına süs olarak taktıkları küçük kırmızı halkayı takmışlardı. Jawaharlal ile babası da başka bir âlemdi; bu birbirine çok bağlı olan aile, Gandhi'ye, nev'i şahsına münhasır hârikûlâde bir grup olarak göründü. Tâ gönlünün içinde Mohandas, bu güzel ailenin emniyet ve saadetini tehdit edecek hiç bir hâdise olmamasını temenni ediyordu.

Yemek zamanı, etrafı sıra sütunlarla kuşanmış verandada minderlerin üstüne oturdular. Mermer döşeli yerlerin üstüne mükellef bir sofra örtüsü yayıldı, hizmetçiler, uşaklar türlü türlü yemekleri, tatlıları ve meyvaları kıvrak ve çevik hareketlerle getirip götürmeğe koyuldular. Çok neş'eli bir yemek yendi.

Gandhi, «Bu mükemmel yemeklerin hepsinden yiyemedi-

ğim için özür dilerim. Ben hiç de misafirliğin hakkını verebilecek adam değilim!» dedi.

Motilal içten gelen neş'eli bir kahkaha attı. «Ah, bu gece biz sizin şerefinize Şark usulü yemek yiyoruz. Salonun öbür tarafındaki yemek salonunda da ziyafet var, sofrada kızarmış etler, patates, İngiliz usulü pastalar görürsünüz,» dedi.

Gandhi onlardan ayrılmadan, genç Jawaharlal ile uzun bir konuşma yaptı. Ona, zamanını beklemesini ve hemen faaliyete atılmamasını tavsiye etti. «Siz işleri, Hindistanın inkişaf halinde olan mukadderatına, emniyetle bırakabilirsiniz. Şahsi fedakârlık ihtiyacı baş gösterince, babanız bir yana çekilip, size haydi kendini feda et diyebilecek kadar asil ve vatansever bir zattır,» dedi.

Gandhi'nin programında bundan sonra gideceği yer, güney doğu kıyıda, Madras şehriydi. Evvelce de orada nutuklar söylemiş olduğundan, büyük bir dinleyici kütlesi onu tezahüratla karşıladı. Burada kendisini misafir eden kimse, siyasi meselelerle derinden alâkadar bir avukattı. Avukatla beraber başka liderler Mohandas'la bir iş plânı yapmağa çalıştılar. Sadece miting yapıp, nutuk söylemek artık kâfi değildi, başka işler de görülmeliydi. Amma yapılacak olan ne'idi?

Bir gün sabahleyin erkenden, Mohandas, grubun toplanmış olduğu bahçeye geldi. Yasemin çiçeklerinin hoş kokusu, kadife çiçeklerinin pırıltısı, ve güneşli bir tazelik arzeden havanın ortalığa yaydığı neş'e, Gandhi'nin yüzüne aksetmişti.

Canlı ve yüksek bir sesle, «Dostlarım,» diye bağırdı. «Bana rüyada bir ilham gelmiştir. Milyonlarca vatandaşlarımıza bu hakaret dolu yeni kanunu protesto mahiyetinde muayyen bir günü dua ve mâtem günü diye ilân edelim. O gün, âmmenin zaruri iyiliği ve menfaati için olmıyan hiç bir iş yapılmasın. Böyle bir barışçı sitem ifadesine herkes iştirak edebilir.»

Avukat heyecanla, «Dua günü, yâni hartal! Öyle bir hartal ki, zengin fakir, her mezhepten, her dinden kimseler tu-

tabilir. Tamam! Hemen bir gün tâyin edelim, ve derhal gazetelerle ilân edelim,» dedi.

Aceleye lüzum görüldüğünden, hemen 1919 yılının 6 Nisan günü seçildi. Gandhi, «Tabii gösteriyi teşkilâtlandıracak vaktimiz çok azdır. Yapabileceğimiz sadece, bütün vilâyetlere ağızdan haber göndermek ve bu suretle yaymak. Memleketin her yerine şâmil tam bir cevap almayı tabii ümit edemeyiz,» dedi.

4 Nisan günü Gandhi Bombay'e geldi. Orada muazzam bir resmi geçitle merasime başlatmak için tamam zamanında bulunabilmişti. Ancak Bombay, 6 Nisan günü İngilizlerin gözü önüne açılan olağanüstü manzaranın ancak ufacık bir kısmıydı. Çünkü o anda Hindistanda saat durmuştu. Hiç bir fabrikada bir tek çark dönmedi. Her dükkân kapalıydı. Çift sürmeğe giden bir tek çiftçi çıkmadı. Şehirlerde, kasabalarda ve köylerde, Himalaya dağlarında ta yarımadanın ucuna kadar, her yerde **hartal** kutlanıyordu. Müslümanlar, Hindular, Parsiler, Buddhistler, her dinden, her mezhepten insanlar oruç, dua ve barışçı yürüyüşlerde birleştiler. Hindistanın felâkete uğramış yüzü, belâgatli bir yalvarış halinde, idarecilere dönmüştü.

Evet, hattâ fazla belâgatli! Böyle bir protesto birliği, dört yüz milyon halkın idaresini ellerinde tutanları ziyadesiyle korkuttu. Korku, İngilizleri öyle işlere sevketti ki, bunlar, memleketin bütün mizacını değiştirdi, ve Mohandas Gandhi'nin hayatına yeni bir model damgasını bastı.

X

İngilizler ilk silleyi Bombay'da indirdiler. Gandhi, Bombay'a ayak basar basmaz, Delhi'de bir din büyüğünden uzun bir telgraf aldı. İngiliz polisi, barışçı bir yürüyüşü durdurmağa çalışmış, sonra da kalabalığa ateş açmıştı; bir hayli kişi ölmüş ve bir çok yaralılar olmuştu. Telgraf, «Hemen geliniz,» diyordu.

Gandhi, daha evvel Bombay'daki hartal'a karşı vazifesini yerine getirmeğe mecburdu. Eski ahbabı Mrs. Sarajini Naidu ile beraber, bir camide toplanan ve Hindu'larla Müslümanlardan müteşekkil büyük bir kalabalığa söz söyledi. Bu, Hindistan tarihinde misli görülmemiş bir hâdiseydi. Şimdiye kadar bir camide ancak Müslümanlar sesini yükseltmiş ve onlar konuşmuşlardı.

Bütün Hintli halkın katıldığı muazzam merasimlerle geçen günün sonunda Gandhi eve gelir gelmez başka telgraflar aldı. Telgraflar Punjab denilen kuzey bölgede iki şehirden gelmişti. Başşehir Lahore'da, ve Amritsar'da, polisle halk

arasında şiddetli çarpışmalar olmuştu. Endişeli liderler, «Yanımıza gelin. Ne yapacağımızı bilemiyoruz» diye feryat ediyorlardı. Mahadev Desai telgrafa acele cevap göndererek Gandhi'nin, Delhi'den Punjab'a geleceğini haber verdi.

Üç şehirden yapılan şiddetli istidalar boşuna gitti. Delhi yolunda, Gandhi'yi polisler trenden indirdi ve muhafaza altında Bombay'a geri gönderdi. «Sizin huzurunuz halkın ancak daha ziyade heyecanlanmasına yarar. Punjab'da isyan var,» dediler.

Gandhi şüpheli bir gülümseyişle, «Amma orada beni tanımazlar,» dedi.

Bombay'a gelince onu derhal serbest bıraktılar. Bir dostunun evine henüz ayak basmıştı ki, şehrin aşağısındaki kaleden biraz ötede muazzam bir halk kalabalığının toplanmış olduğu haberini aldı. Dostu ona, «Gandhiji, bir isyanı ancak sen durdurabilirsin. Seni arabamla hemen oraya götüreyim,» dedi.

Araba kalabalığın kenarına gelir gelmez, Gandhi'yi hemen tanıdılar, ve çılgın bir sevinçle tezahürat yaptılar. Bağırarak, alkışlıyarak, halk ağır ağır giden otomobilin önünde, arkasında, solunda sağında, bir geçit resmi halinde yürüdüler. Derken bir atlı polis birliği yollarını kesti. Vazifeli memur, «Hücum et!» diye bağırdı. Gandhi atlıların indirilmiş mızraklarla ileri saldırdıklarını gördü. Ayaklar altında kalan erkek, kadın ve çocukların feryatları kulaklarını dolduruyordu. Kalabalık, ve kalabalığı kovalıyan polisler, arabasının yanından çılgın gibi geçtiler, bir dakika sonra sokak boşalmıştı.

Bu sahnenin şiddetli tesiriyle zangır zangır titriyerek, Gandhi nefesi kesilmiş bir halde arkadaşına, «Derhal beni polis müdürünün dairesine götür,» dedi.

Polis müdüriyeti muhafızlarla sımsıkı sarılmıştı. Müdür, öfkeden ve heyecandan köpürmüş bir halde, Gandhi'nin, kana susamış atlı polislerin hücumuna karşı yaptığı nâzikâne protestoyu dinliyecek halde değildi.

«Bu kara halk yığınını dağıtmak için şiddetli tedbirler kullanmağa mecburduk,» diye bağırdı. «Halk sizin barışçı bir şekilde kanuna itaatsizlik fikrinizi anlıyamaz. Ahmedabad ve Punjab'da neler olduğunu biliyor musunuz? Hintliler her yerde gemi azıya almış bir haldeler, ve bütün bu karışıklıkların mes'ulü sizsiniz!»

Gandhi bu sözleri yüreği burkularak dinledi. Şiddet! Bu satyagraha'nın özüne taban tabana zıttı. Şiddetli ve zalim polis metodları, barış yolu ile protesto etmek için ahdi bozanların hiç birini affetmiyordu.

Bombay'daki makamlar, Gandhi'nin Ahmedabad'a gitmelerine mâni olmadılar. «Müritlerinin yaptıkları rezaleti git de gözünle gör,» dediler, sonra da Ahmedabad tren istasyonundan kendisini alıp bölge komiserliğine teslim edecek bir polis gönderilmesi için haber gönderdiler.

Şehirden geçerken, yol boyunca, Gandhi ümitsiz bir şekilde etrafına bakınıyordu. Issız sokaklar askerlerle doluydu. Dükkânlar bomboş, pazar yerlerinde ne alış veriş eden ne konuşan kimse vardı. Ortalığa hayat havası veren yegâne şey, yüksek ağaçların dallarından sallanan maymunlardı. Ahmedabad şehrinin üzerine korku ve itimatsızlık çökmüştü.

Gandhi'yi eski bir tanıdık olan komiser kabul etti ve olanları anlattı. Fabrika işçileri grev yapmışlar, orayı burayı harap etmişler ve bir polis onbaşısını öldürmüşlerdi. Demiryolu raylarını sökmüşler, bir hükûmet memurunu öldürmüşlerdi. Oraya yakın bir kasabada da buna benzer hareketler yapılmıştı.

«İşte bütün bunlar, Mr. Gandhi, hükûmetin bir tedbir olarak sizi tevkif etmiş olmasını protesto için yapılmış işlerdir. Aynı sebepten Punjab'da kaynaşmalar olmuştur. Sizin herkese enine boyuna ilân ettiğiniz barışçı protestonuz bu mudur?»

Söylenen her söz Gandhi'nin ciğerine bir hançer gibi işledi. Tam bir başarısızlığa uğramıştı. Milleti henüz satyagraha için hazır değildi. Henüz sevgi ile hareket edemiyorlardı.

Büyük teessürünü beyan edince, komiserin tavrı da yumuşadı. Mohandas'a, Ashram'da bir fabrika işçileri mitingi için izin verdi.

O toplantıda ve civar kasabaların birinde yaptığı bir toplantıda Gandhi, suç işlemiş oğullarına hitap eden bir baba gibi konuştu. Sivil itaatsizliğin sona erdiğini ilân etti. «Hesabımda muazzam surette yanılmışım. Hintliler, barışçı protestodan anlamıyorlar. Bir insan önce kanuna ve nizama hürmet etmeli, ancak o zaman haksız bir kanuna itaat etmemeğe kalkar. Kendini idare, kendini feda, size karşı gelenlere hürmet, satyagraha'nın şartları bunlar. Bu vakitsiz işi başlattığımdan dolayı kefaret olarak üç gün oruç tutacağım,» dedi.

Kasturbai'ın ve Ashram'da oturan diğer kimselerin bütün gayret ve itinaları, liderlerinin can sıkıntısını geçirtemedi ve neş'esini yerine getiremedi. Koloniye katılmış olan çok sayıda gençler, her şehir ve eyaletteki gençler gibi, satyagraha'nın durdurulmuş olmasına ziyadesiyle kızdılar. İngiliz muhabirler, Gandhi'nin «Çok muazzam yanlış» sözünü eğlence vesilesi yapmışlardı. Fakat ne alay ne de tenkit Gandhi'ye tesir etmiyordu. Gazetelere yazı üstüne yazı göndererek ayaklanmaları kötü gördüğünü bildiriyordu. Grevcilere ısrarla işlerine dönmeyi tavsiye ediyor, satyagraha âzalarına da nizamı iade etmek için uğraşmalarını söylüyordu. Nutuklar, şahsi görüşmeler, ve broşür neşriyatı gibi her veçhile şiddetsiz mukavemetin hakiki yolunu öğretiyordu.

Bu kolay iş değildi. Kabahati, barışçı toplantıları dağıtan polislere bulanlar pek çoktu. Sonra, hükûmetin Punjab'da tedhiş sistemini tatbik ettiği şüphesi yaygın bir halde idi. Ne kimsenin girmesine ne de çıkmasına müsaade ediliyordu. Şimdi eyaleti idare eden İngiliz askerî kumandanı General Dyer'den kimse hâdiseler hakkında resmî malûmat alamıyordu. Buna rağmen sanki yel üfürüp götürüyormuş gibi Punjab'lı vatandaşların mâruz kaldığı zulüm ve haksız muameleler hakkındaki kötü tevatürler bütün memlekete yayılıyordu.

Mayıs ayının sıcak günlerinden bir gün Gandhi, Bombay'da bulunuyordu. Şehir kenarında yaşayan yerli liderlerden biriyle görüşmüştü; avdet ederken yolda arkasından gelen bir öküz arabasının tekerlek gıcırtısını duyarak arkasına baktı. Arabacının yüzünde gördüğü aşırı bitkinlik ifadesi, iki öküzün yorgunluktan ayaklarını sürüyerek yürümeleri, Gandhi'yi korkuttu; hemen yolun ortasına geldi. Öküzler onu görünce oldukları yerde durdular, arabacı ise gözleri dehşetten büyüyerek, zayıf bir sesle «Ne istiyorsunuz?» diye inledi.

Gandhi tatlı ve yumuşak bir sesle, «Sana yardım etmek istiyorum, dostum. Takatinin son hududuna gelmişe benziyorsun. Gidecek bir yerin var mı? Tâ nerelerden geliyorsun?» dedi.

Kan basmış vahşi iki göz Gandhi'nin yüzüne baktı. Adam fısıldadı, «Ben kaçtım. Karanlıkta hududu geçtiğimi görmediler; katiller!»

Gandhi büyük bir hayret ve içten bir sezişle, «Sen Punjab'dan mı geliyorsun?» dedi.

Adam başiyle tasdik ettikten sonra, arabanın kenarına doğru biraz daha iğilerek, «Ah, bilemezsiniz!... Dehşetli işler... O kılıçtan geçirmeler... Yüzlerce ölü... Karım, zavallı iki oğlum orada idiler. Nereye gömüldüklerini bilmiyorum,» dedi, ve hıçkırarak sarsıla sarsıla ağlamağa başladı.

Bu muhaciri, Gandhi, Bombay'ın Dokunulmazlar mahallesinde bir tanıdığın evine götürdükten sonra bile, adamın, içinden kaçmış olduğu korkunç şeyler hakkında birbirini tutan malûmat alamadı. Ancak ertesi gün, tecrit edilmiş mıntakaya girmesine müsaade edilmiş olan Mr. Andrews'ten uzun bir mektup aldı. Andrews, Punjab'ın şehir ve köylerinde hüküm süren şiddetli örfi idareyi (sıkı yönetim) ihtiyatlı bir dille anlatıyordu, ve kendi halinde bir vatandaş topluluğuna askerlerin saldırışını hafif geçerek kaydediyordu.

Andrews, dostu Gandhi'ye, Punjab'a gelmesini yazıyordu. O ise zaten umumi validen bunun için müsaade istemiş, ve

red cevabı almıştı. Şimdi tekrar müsaade istedi, ve tekrar red cevabı aldı. Ancak bir yolunu bulup Bombay'a gelen mültecilerden yalnız Gandhi değil gazeteciler de müthiş olayların haberini alıyorlardı.

Kargaşalık hartal günü olan 6 Nisan 1969'da Amritsar'da başlamıştı. Polis yürüyüşleri dağıtmağa kalkınca, kalabalık karşı gelmişti. O zaman polisler sopa kullanmışlar ve bir çok kişileri tevkif etmişlerdi. Hemen o anda General Dyer şehre askeri birlikleri getirmiş, Punjab'ın kumandasını eline almıştı. Örfi idareyi ilân etmiş, toplantıları yasak etmişti.

Bununla beraber 13 Nisan günü büyük bir kalabalık, protesto mitingi yapmak üzere Amritsar'da toplanmıştı. Miting bir parkta toplanmıştı. Burası etrafı duvar ve binalarla çevrili bir yerdi, ve yalnız bir tek çıkış yeri vardı. Yasağa rağmen yapılan bu mitingi duyar duymaz General Dyer, makinelitüfekle silâhlı askeri birliklerini parka göndermişti. Bu silâhsız kalabalığın üzerine askerler 1605 kere ateş etmişlerdi. İlk atışta çıkış yeri tıkanmış, ve başka kaçacak yer kalmamıştı. Takriben dört yüz kişi ölmüş, bin iki yüz de yaralı vardı. Ölüleri, yaralıları yerlerde bırakarak askeri birlikler savuşmuş gitmişti.

O günden sonra Dyer, akla gelen her çareye başvurarak Amritsar halkının mâneviyatını kırmağa uğraştı. Her geçen subayı, diz bükerek selâmlamağa mecburdular. Bunu yapmıyan veya örfi idare nizamlarına aykırı hareket edenlerin cezası meydan dayağıydı. 6 Nisan kargaşalıklarında kalabalık bir İngiliz hastabakıcısına saldırmıştı, bunun öcü şu şekilde alınıyordu: Hastabakıcının oturduğu sokağa girmek mecburiyetinde olan herkes dört ayak üzerinde sürünerek yürümeğe mecbur tutuluyordu. Şehri bir dehşet perdesi kaplamıştı. Bütün bu işler de dört uzun ay, Hindistanın, İngilterenin ve bütün dünyanın malûmatı dışında kalmıştı.

Hint gazeteleri ilk defa bütün meseleyi yazdıkları gün, bütün memleket yerinden oynadı. Kongre âzalarının ve muhtelif cemiyet reislerinin akıl danışmak için baş vurdukları

Gandhi, insan, bu zorbalık ve rezaleti doğru şekilde ele alabilecek hale ancak dua ve oruçla gelebilir diyor ve fikrinde ısrar ediyordu. Benliğinin temeline kadar sarsılmış olan kendisi ise, saatlerle bir köşeye çekilip yalnızca düşünceye dalıyordu. Şu geçen on iki ay zarfında çıkan İngiliz kanunları, çirkin bir sıra halinde gözünün önüne diziliyordu. Bundan başka, Türkiye ile sulhu imzalamayı geciktirmekte gösterdiği kayıtsızlıkla İngiliz tebaalarına verdiği ıztırap da onu hem fena halde kızdırıyor hem de dehşete düşürüyordu.

Gandhi'nin çok derin düşünüşünün istikametini ilk öğrenen Mahadev Desai oldu. Bir gece ikisi birlikte, pelerinlerine sarınmış olarak Ashram'ın verandasında oturmuş konuşurken, Gandhi, arkadaşlarına kalbini açtı.

Ağır ağır konuşarak dedi ki, «Bu senenin hâdiseleri, şimdi Hindistanda esaslı işin ne olduğuna dair fikrimi değiştirmeğe sebep olmuştur. Fakirlik ve kıtlık, cehalet, veba hastalığının yayılması, kış ayları zarfında köylerde hüküm süren uzun boylu tembellik - işte çaremize bakın diye haykıran belâlar bunlar. Ancak nihayet anlıyorum ki biz hükûmette hakkiyle iktidar sahibi olmadıkça bu yaralar iyi olmıyacaktır. Tek ümidimiz siyasi hürriyettedir.»

Desai büyük bir heyecanla Gandhi'ye baktı. İşte size tam ve kat'i bir gaye değişikliği. «Devam et, Gandhiji! Kudret ve kuvvet sahibi İngilizlere karşı hürriyetimizi nasıl kazanabileceğiz, bunu bana anlatınız. Onların maksadı bizim, onlara baş eğen bir koloni olarak kalmamızdır, ve bunu zorla yapacaklar.»

Mohandas hemen cevap verdi, «Hürriyetimizi bir eğitim seferberliğiyle kazanacağız. Bu seferberlik, milyonlarca halkımızı, satyagraha için hazır hale gelinceye kadar tesirli bir kongrenin sürekli baskısı; ve şiddetsiz mukavemetin kuvvetiyle devam edecektir. Bak, aziz dostum, sözüme dikkat et, bütün bir muazzam kütlenin yiğitçe yapacağı fedakârlık ruhuna karşı, hattâ en zâlim ve zorba fâtihlerin bile, dayanacak kudreti olamaz. İngilizler ise öyle değildir. Onların anayasasına hâlâ ben hayranım.»

General Dyer'in tutumu karşısında ikiye bölünen İngiliz umumî efkârını da bu dediklerine delil olarak gösterdi. Muhafazakâr ve emperyalistler, Dyer'in, isyanı çabuk bastırmasına mükâfat olarak büyük bir para topladılar. Halbuki liberaller, Parlâmentoyu, Punjab hâdiselerini tetkik için bir komisyon tâyinine mecbur ettiler. Maalesef, komisyonun sırf İngilizlerden müteşekkil olmasının önüne geçemediler. Bunun için Hintliler bu komisyonu boykot etmek zaruretinde kaldılar.

Gandhi'nin şahsen araştırmalarda bulunmak dileği, aylarca reddolundu. Nihayet Ekim ayında umumi vali ona Punjab'a giriş iznini verdi. O bölgenin hükûmet merkezi Lahore'da, Gandhi'yi öylesine muazzam bir kalabalık karşılayıp alkışladı ki sanki şehrin bütün sâkinleri ayaklanmış gibiydi. Otomobilin basamaklarında duran ufak tefek esmer adama doğru çevrilmiş olan yüzlerin hepsinde hürmet ifadesi vardı. Sanki hakikat ruhunu insan şeklinde karşılıyor gibiydiler.

Mohandas ancak eşyasını bir dostunun evine yerleştirmişti ki, halk yığınları ev sahibinin bahçesini doldurmağa başladılar. Herkes, Dyer'in askerî işgal zamanında başından geçeni anlatmak istiyordu. Gandhi bu suretle Punjab'da yapılan zalimliklerin hikâyesini kendi kendine hiç vakit geçirmeden tetkike başlamış bulunuyordu.

Bu araştırmalar, hükûmetin boykota çatmış araştırmalarından çok daha geniş çapta idi, ve öyle muazzam bir işti ki, Gandhi bunu tek başına yapamazdı; bunun için kongre kendisine yardım edecek bir komisyon tâyin etti. Hem Amritsar hem de Lahore'daki araştırmaları teşkilâtlandırma işi Motilal Nehru'ya verilmişti. Oğlu Jawaharlal da yardıma geldi. Gandhi ile genç aristokratın birbirini yakından tanımaları da işte bu yolda oldu.

Çok acayip bir terkip teşkil ediyorlardı. İngiliz mekteplerinde tahsil görmüş genç Nehru'nun dinle yalnız bir tek canlı bağı vardı. Dindar annesine çok büyük bir hürmeti vardı. Her türlü müşküle ve her meseleye Gandhi'nin dinî zaviyeden bakışı, onun için anlaşılması güç bir işti. Bununla beraber

Jawaharlal, halk yığınlarının, Gandhi gibi bir liderin peşinden gitmesindeki büyük sebebin, onun, düşüncesi, hareket ve fiilleri, ve yaşayış tarzının, halkın son derece sevdiği manevî mahiyeti ifade ettiğinden ileri geldiğini anladı. Nehru, Gandhinin, ilmî bir doğruluk ve kesinlikle Dyer kurbanlarının hikâyeleri içinden tam hakikati bulup çıkarmasına hayran oluyordu.

Punjab'daki araştırmaların başından ayrılıp gitmesini icap ettiren bir çok vazifelerden biri de Müslüman Konferansı oldu. Müslümanlar, Türkiye ile uygun bir sulh muahedesi yapması için İngiltereyi tazyik etmek için bir plân yapmak istiyor ve bu plânın Gandhi eliyle meydana getirilmesini arzu ediyorlardı.

Müslümanlar Komitesi, Gandhi'nin sözüne uyarak, ecnebi kumaşlarını boykota karar verdi. Gandhi bir de İngilizlerle işbirliği yapmamak programı teklif etti. Ancak servet sahibi olan bu asilzadeler Gandhi'nin kendilerini İngiliz ünvanlarından ve şeref mevkilerinden vazgeçirmek istediğini görerek, bu teklife çok gönülsüz bir şekilde cevap verdiler.

Bunun üzerine Gandhi yumuşak ve tatlı sesine bir miktar çelik katarak, «Eğer beni lider diye tanıyorsanız, siz bir fedakârlık örneği olmalısınız. Benden memnun olmadığınızı hissettiğiniz ânda ben derhal ve memnuniyetle çekilirim,» dedi.

Bin yedi yüz vatandaşla yapmış olduğu görüşmeler hakkında hazırlanacak rapora yardım maksadiyle Gandhi Punjab'a döndü. Kongrenin yıllık toplantısı 1919 yılı sonlarına doğru Armitsar'da yapıldı. Kongre âzaları gelir gelmez ilk iş olarak, halkın makinelitüfek ateşine tutulduğu bahçeyi mukaddes bir mâbedmiş gibi ziyaret ettiler. Punjab'da Hintlilerin başına yağdırılmış olan zulümler ve hareketler hakkındaki son rapor onları ziyadesiyle müteessir etti ve sarstı. Şimdi en muhafazakârlar bile artık millî bir hükûmete kavuşmak uğrunda tesirli bir şekilde faaliyete girişilmesini istiyorlardı. Bu yolda yeni lider Mr. C. R. Das'dan daha nüfuzlu kimse yoktu.

Toplantı başlamadan, Motilal Nehru, Gandhi'yi bir yana

çekerek, «Bu sefer, Gandhiji, siz sadece bir seyirci olarak kalamazsınız. Herkesin sizin fikrinizi danışmağa nasıl koştuğunu görüyorum. Alacağımız tedbirler hakkında siz bize öğüt vereceksiniz,» dedi.

Motilal Nehru o Aralık ayında toplanan kongrenin reisi idi. Mohandas onu iyice tetkik ederken, iki sene evvel oğlunun emniyetini düşünen ve koruyan adam olmadığım gördü. Punjab'daki yurttaşlarının çektikleri zulüm ve ıztırap ona o derecede tesir etmişti ki, eskiden beslemiş olduğu muhafazakârlara ait mutedil politika fikri kökünden yıkılmıştı. Şimdi düşündüğü yegâne şey siyasi hürriyeti kazanmak gayesiydi.

Toplantı çok heyecanlı oldu. Ellerinde, faal ve dinç yeni âzalar vardı. Radikal Müslümanlardan ve İngilterenin baş düşmanlarından olan bir adam hapishaneden yeni çıkmış gelmişti; onu çok hararetle karşıladılar. Yeni, tamamen başka tipte, fakat Müslümanlardan bir adam daha vardı; M. A. Jinnah. Zengindi, İngiliz stilinde ve modaya göre giyinmiş son derecede zarif ve gösterişli bir adamdı. Jinnah, Müslümanlarla Hindular arasında birlik kurulmasını istiyen ve bu tezi kuvvetle müdafaa eden bir zattı. Muhtelif tedbirler hakkında Gandhi'nin öğüdüne fazlasiyle ehemmiyet veren bir çok kimselerden biriydi.

Umumi istek üzerine Gandhi toplantıya katılmak mecburiyetinde kaldı, ve İngilterenin, Hindistana bir anayasa hakkı vermek hususundaki ilk teşebbüsünü destekleme kararının kabulünü müdafaa etmekle söze başladı. Bu âciz, zayıf bir vasıtaydı, ve «self-government» (kendi kendini idare) sisteminde ileri bir adım değildi. Fakat Gandhi, İngilizlerin teşvik edilmesine taraftardı. Bu teklife, Büyük Britanya'nın bir çok düşmanları şiddetle itiraz ettiler.

Mesele uzun ve karmakarışık bir şekilde konuşulduktan sonra konuşmalara ara verildi. Gandhi, kendisini destekliyenlerden biri olan Motilal Nehru ile salondan çıktı.

«Bakın, Motilalji, böyle baht işi usullerle kongre hiç bir iş görmez. Toplantı salonu durmadan gelen ziyaretçiler ve din-

leyicilerle kaynaşıyor. Oylar tam olarak sayılamaz. Mühim toplantılara yalnız âzaların kabul olunması lâzım. Âza olmıyanlara da asla söz hakkı verilmemelidir. Dahası var, her bölgeye haklı bir temsil salâhiyeti verilmeli.»

Motilal Nehru'nun düşünceli ince yüzüne bir sevinç ifadesi geldi. «Haklısınız. Gandhiji, kendimizi faaliyette uygun bir heyet kalıbına sokmamız lâzımdır,» dedi.

Bunun üzerine Gandhi'ye kongre için yeni bir anayasa tasarısı hazırlama vazifesi verildi. Hukuk işlerinde maharetli zeki kafasiyle Gandhi bir kaç ay içinde bu tasarıyı hazırladı; tasarı pratik seçim usulü, kongre toplantılarında komisyonlar vasıtasiyle iş görme ve müzakere sistemi, ve saireyi ihtiva ediyordu. O zamandan beri kongre yeni bir hayat, yeni bir istikamet ve yeni bir hız kazandı. Kongrenin rehberlik ruhu Mohandas Gandhi olmuştu.

1920 senesi Gandhi için muvaffakıyetli bir yıl oldu. Genç, ihtiyar yüzlerce erkek, Kongre Partisine iltihak etmiş Gandhinin fikirlerini kabul edip benimsemiyorlardı. Yaşça daha büyük bir çok erkekler Gandhi'nin yaptığını yapıyor, İngilizleri himaye etmekten vazgeçiyorlardı. Gandhi, harb esnasındaki

hizmetlerinden dolayı kendisine verilmiş olan madalyayı umumi valiye iade etti. Rabindranath Tagore, kendisine verilmiş olan şeref unvanının kaldırılmasını hükûmetten istemişti. Daha başkaları sivil hizmette yüksek makamlardan istifade ettiler.

Aynı zamanda Mohandas'ın çoktan beri ileri sürmek istediği bir tasavvuru gerçeklendi. Yıllardır o, Hintlilere evde dokunmuş kumaş giymeleri için ısrar etmiş durmuştu. Gazete sütunlarında, kitaplarda ve konuşmalarda, Hindistanda ekilip yetişen pamuktan bükülmüş ipliği İngiltereye gönderip, muazzam fiyatlar ve vergiler ödeyerek İngiliz fabrikalarında dokunmuş pamuk kumaşının Hindistana ithal malı olarak getirilmesinin mânasızlığını bildirmişti. Dokumacılık zaten artık Ashram'da bir sanayi halini almıştı, bunun için bir hayli insan şimdi orada dokunmuş kumaştan elbiseler giyiyorlardı. Ancak dokuyucular pamuk ipliği tedarikinde güçlük çekiyorlardı. Ahmedabad fabrikaları sadece bir lûtuf olarak ve hatır için, hem de çok yüksek fiyatla, Gandhi'nin adamlarına iplik satıyorlardı.

Mohandas her gittiği yerde şunları söylüyordu, «Ah, çıkrık tedarik edip de köylülere iplik eğirmesini öğretebilsek! Bu çıkırıklarla biz iki kuşu birden vurabiliriz. Köylüler kışın fazla para kazanır, dokuyucular ise istedikleri zaman istedikleri kadar iplik elde edebilirler.»

Nihayet Gandhi'nin tâbilerinden bir kadın, onun bu isteğine cevap verdi. Tanıdığı bâzı fabrika işçilerinin evlerinde köşelerde kalmış bir hayli çıkrık buldu. Ondan sonra çıkrıkla iplik eğirmesini bilen bir kaç ihtiyar çiftlik kadını buldu. Gandhi bu keşifleri duyunca sevincinden zıplayacak hale geldi. Çıkrıkları ve iplik eğirenleri Ashram'a nakletmek için para buldu. Hamı pamuğu tarayacak ve iplik eğirmek için iğ yapacak ihtiyar bir adamı nereden bulup çıkardılarsa çıkardılar.

Şimdi artık Gandhi'nin can ve gönülden arzu etmiş olduğu şey tahakkuk etmişti. Mahadev Desai kolayca yapılabile-

cek kullanışlı bir ufak çıkrık plânı yaptı, ve derhal Ashramda bir fabrika kurdu. Ashram'ın bütün sakinleri, erkek kadın, hepsi, birer birer ihtiyar eğiricilerden pamuk eğirmesini öğrendiler. Hususî bir grup pamuk taramasını öğrendi. Her kulübede çıkrık inliltileri duyulmağa başlar başlamaz, ve dokuma odası iplikle dolunca, bu el zanaatı bütün Hindistana yayılmağa başladı. Araba dolusu çıkrıklarla iş öğretecek hocalar Ashram'dan köylere gidiyor, ve köylülere dokuyuculuk öğretiyorlardı.

Fakir halk, ihtiyaçları için biraz fazla para kazanmak imkânından dolayı çok seviniyor ve hemen bu hüneri kazanmağa uğraşıyorlardı. Fakat zaman geçtikçe, kendi âlemlerinde bundan çok daha mühim bir şeyin vuku bulmakta olduğunu öğrenmeğe başladılar. Kongre âzalarının ve profesörlerin, zengin kadınların ve yüksek sınıf kızlarının da hünerli ve usta dokuyucular olmakta olduğunu duymak köylüleri heyecanlandırıyor ve onlara gelen yeni bir tatlı hisle, bir millete ve bir kavme mensup olduklarını anlamak hissiyle kalbleri çarpıyordu. Artık onlar yalnız ve köy evlerinde yüz üstü bırakılıp unutulmuş kimseler değillerdi. Pamuk iplikleri herkesi birbirine bağlıyordu. Onlar da yavaş yavaş, münevverlerin derhal anlamış oldukları şeyi anladılar. «Çarka» yâni Hint dilinde çıkrık, bir milli birlik ve istiklâlin sembolü olmuştu.

1920 yılı yine Gandhi'nin yeniliklerinden bir başkasını gördü. Hususî bir kongre toplantısında, şiddetsiz bir işbirliği yapmamak kararını bildirdi. Azaların bir çoğu bu fikrin aleyhinde idiler, çünkü halkın bu karara göre hareket etmiyeceklerinden korkuyorlardı. Daha başkaları mutlak şiddetsizliğe güvenmediklerinden tereddüt ediyorlardı.

Motilal Nehru ise bu işin lehinde idi. Gandhi'ye dedi ki, «İşbirliği yapmanın, İngilizleri Hindistana «self-government» vermeğe zorlamak için bir vasıta olduğunu açıkça anlatmamız gerektir. Bunu kararınıza ilâve ediniz, ben de desteklerim.»

Gandhi, Hindistanın kendi kendini idareye muktedir hale geldiğine henüz inanmamıştı. Fakat Nehru'yu, Jinnah'yı ve

C. R. Das'ı dinledi. Büyük hüner göstererek, nezaket ve incelikle bir takım şeylere razı oldu. İkna yoluyla, çizdiği iş programına bir çok taraftarlar kazandı.

Çok iyi teşkilâtlanmış kongre, Aralık ayındaki toplantısında, Gandhi'nin teklif etmiş olduğu ehemmiyetli beş tedbiri kabul etti. İşbirliği yapmamak, bütün İngiliz mektep ve kolejlerine boykotu, ecnebi kumaşlarını boykotu; İngiliz mahkemelerini ve İngilizlerin hâkim olduğu yerli seçimleri boykotu; ve dokunulmazlık sisteminin devamı aleyhinde kararı ihtiva ediyordu.

Hindu âzaların, dokunulmazlık sistemi aleyhinde konuşmaları, başlı başına Gandhi'nin tesirini gösteren canlı bir delildi. Karar, bütün dünyayı hayrette bıraktı. Bir insan zümresinin dokunulmaz olduğuna dair inanç, Hindistanın üç bin senelik kast (sınıf) sisteminin bir kısmıydı. Gandhi, bu aşağı seviyede tutulmuş insanları dost ve iş arkadaşı olarak kabul etmekle bir örnek teşkil edinceye kadar, bu itiyadın kötü bir şey olduğunu resmi gazete yazıları ve kitaplarla ilân edinceye kadar, hiç kimse meseleyi münakaşaya cesaret edememişti.

Gerçekten, Hindistanın siyasi manzarası tamamiyle değişmiş bulunuyordu. İngiltere ile dostça münasebetleri desteklemeğe vakfedilmiş sâkin ve yumuşak bir kongre, yerini Gandhinin teşkil ettiği ve ateşli ve faal âzalardan müteşekkil, ve herkesin katılabileceği muayyen programa sahip bir heyete terketmişti. Yavaş yavaş halk toplulukları, İngiliz hükûmetinin emirlerine değil Hint Kongresinin kararlarına itaata alıştırılıyorlardı.

Çok geçmeden bütün memleket ölçüsünde, İngiliz idaresine karşı mukavemet hareketi sezilmeğe ve delilleri gözle görülmeğe başladı. Kongre âzaları, «khadi» adı verilen ve evde dokunmuş kumaştan yapılmış elbiseler giyiyorlardı. Zengin liderler, kendi iş dairelerinde veya umumi toplantılarda evde dokunmuş kumaştan «dhoti»ler, gömlek ve caketlerle geldikleri zaman, İngilizler çok şaşırmış, bütün Gandhi tâbileri ise coşkun bir sevinç içinde kalmışlardı. Gandhi başlığı adını ver-

dikleri beyaz pamuklu kumaştan yapılmış sivri uçlu bir bere memlekette çok rağbet görmüş, günün en sevilen başlığı olmuştu.

Gandhi bir gün Nehru ailesini ziyarete gitti; Hintlilerin şahsi hayatlarında vuku bulan muazzam değişikliklere yakından şahit oluyordu. Oraya, Motilal'a, yeni programın tafsilâtını konuşmak için gitmişti. Jawaharlal Nehru, o gün ilk defa olarak başlığını, güzel başının üstünde bir yana iğerek giymişti.

Genç Nehru neş'eli bir sesle, «Mükemmel fikir, Gandhiji, bütün kongre âzaları, arkalarında «khadi» üniformalarıyla, herkese daha ilk bakışta, hepimizin vatan idaresini tuttuğumuzu bildiriyorlar. Bundan başka, bize uyanlar çok olursa, İngiliz malı artık bu memlekete girmez olur,» dedi.

Gandhi sevinçle Motilal'a baktı. «Size gelince, dostum, şu beyaz pamuklu elbisenizle, siz bir eski zaman hakimini andırıyorsunuz,» dedi.

O akşam daha başka misafirler de geldi ve geniş salonda uzun uzun sohbet edildi. Gandhi o akşam ilk defa olarak Nehru'nun en küçük kızını gördü; küçük kız durmuş, utangaç bir tavırla kendisine bakıyordu. Kara gözlerinde sanki şöyle bir soru okunuyordu, «Evimizin altını üstüne çeviren kişi gerçekten bu ufacık tefecik adam mıdır?»

Çünkü koca konak tamamen değişmişti. Motilal Nehru kendini, memleketinin hürriyeti uğrunda mücadeleye tamamen vakfetmişti. İngiliz mahkemeleriyle işbirliği yapmamağa ahdetmiş, bu ahde sadık kalmak için, kendisine büyük kazanç temin eden bir çok hukuki işleri, dâvaları terketmişti. Ailenin geçimini sağlamak için, büyük kıymeti olan porselen ve kristal takımlarını, at ve arabalarını satmıştı. Uşak ve hizmetkârlarının sayısını yarıya indirmiş; mutfak sadeliğini de «khadi» elbiselerine uygun bir hale getirmişti. Kongrenin, İngiliz mekteplerini boykot kararına da tamamen itaat etmişti.

Mohandas, Motilal'ın küçük kızına dedi ki, «İşittiğime gö-

re baban seni İngiliz mektebinden çıkarmış. Zararı yok. Senin gibi genç hanımlar için yakında güzel Hintli mekteplerimiz olacak diye ümit ediyorum.»

Kız başını arkaya iterek, «Bizi mektepten çıkarttırdınız, ne ise, amma daha kötüsü var: Ne diye Armitsar'da öldürülenlerin öcünü almalarına müsaade etmiyorsunuz?»

Mohandas kızın gözlerinin içine derin derin baktı, ve tatlı bir sesle, cevap verdi, «Yaramazlık ettiğin zaman, ailenden anlayış, aff ve sevgi beklemez misin? İngilizlerden sayısı çok az kimseler kötülük etmişlerdir. Bütün insanların bir tek aileye mensup olduklarını öğrenmeliyiz, — yâni hepsi Allahın çocuklarıdır, evet, her bir tanesi.»

Ne Mohandas ne de çocuk şimdi salonda bütün bulunanların bu konuşmayı dinlemekte olduklarının farkında değillerdi. Küçük kız sanki büyülenmiş bir halde, minderin üstünde bağdaş kurmuş oturan adamın yanına yaklaştı. Rüya âleminden geliyormuş gibi hafif bir sesle, «Biliyor musunuz, ben sizi çok uzun boylu, güçlü kuvvetli bir adam sanıyordum; bana gözleriniz de sanki ateş püskürtecek gibi gelmişti,» dedi.

Bunun üzerine salonda bir kahkaha tufanı yükseldi. Gandhi de içten gelen bir kahkaha attı. «Her halde seni büyük hayal kırıklığına uğratmış olmalıyım, yavrum,» dedi.

Çocuk etrafına bakındı, kıpkırmızı oldu, kendisini almağa gelmiş olan annesinin yanına koştu, ve yüzünü, onun pamuklu sarisinin kıvrımları içine gömdü. Annesinin Gandhi'ye karşı hayranlık dolu minnettarlıkla aydınlanan yüzünü göremedi.

O akşam Jawaharlal Nehru, köylülerle ilk temaslarını anlatırken Gandhi büyük alâka ile dinledi. Kongrenin tecrübeli bir âzasıyla, Allahabad'ın kuzeyinde bir eyaletin çiftlik bölgesine gitmişti. Bir köylü lideri onlardan vergi tahsildarlarının dehşetli talep ve muamelelerini araştırmalarını istemişti.

Genç adam şevkli bir sesle anlattı, «Bu bizim için muazzam bir iş oldu. Toplantı yapacağımız haberi etrafa yayılınca, köylüler tarlalardan, hattâ çok uzaklardan akın akın geldiler,

binlerce insan! Bu basit insanlara söz söyliyebileceğimi hayretle gördüm. «Khudi» giymek hususundaki fikrimizi, vergi ödeyenlerin yükünü hafifletecek şahsi idare talebimizi anlattım. Dokunulmazlığın aleyhinde olduğumuzu söyledim. Bu pek hoşlarına gitmedi. Köylüler de herkes kadar garazlıdırlar. Bununla beraber bizden dolayı hayli heyecanlanmışlardı. Şimdiye kadar onlara kimse ehemmiyet vermemişti. Gandhiji, benim gibi şehirlilerin kendi rahat küçük dünyasında ve halktan ayrı bir hayat yaşaması çok kötü şey. Sayıya hesaba gelmemiş çiftlik ve köy halkının yanında biz bir avuççuk insanız.»

Gandhi'nin yüzü neş'e ve şevk saçıyordu. Heyecandan titriyen tatlı bir sesle, «Siz Hindistanın kalbine dokunmuşsunuz. Eğer köylülere bu prensipleri anlatabilsek, hakikaten bütün milleti içine alan geniş bir işberaberliği etmemek programı yapabiliriz.»

O andan itibaren Gandhi artık Jawaharlal Nehru'yu müstakbel lider gözüyle gördü.

Genç Nehru'nun bu tecrübesi bir çok kongre âzasının aynı tecrübeyi yapmalarına vesile oldu. Bu sakin mücadelenin teşkilâtlandığını anlatmak için memleketin her tarafına dağıldılar. Aynı zamanda, Gandhi vaktinin çoğunu memleketi dolaşmakla geçiriyordu. Kolejlerde, Müslümanlarla yaptığı müzakerelerde, ve her nevi halktan gruplarla yaptığı konuşmalarda işbirliği yapmamak meselesinden bahsediyordu. Bir İngiliz anayasası hayranı olan kendisi, hükûmete karşı sulhçu muhalefet telkin ediyor, ve bunu üç sebepten yapıyordu. Punjab'da vaki olan dehşetli hâdiseler düzeltilmemişti. İngiltere başvekili kendi va'dinin ve yetmiş milyon Müslüman vatandaşın dini hiddet galeyanına ehemmiyet vermeden, Türkiye ile sert bir muahede yapmıştı. Bundan başka, şüpheli şahıslara karşı tatbik edilen tevkif ve hapis kanunu hâlâ yürürlükte bulunuyordu.

Gandhi'nin neşretmiş olduğu umumi beyanatından biri çok yayılmıştı. Şöyle diyordu, «Bu hükûmetin usullerini ve davranışlarını ahlâka aykırı, haksız, alçaltıcı ve hakikatten

uzak buluyorum. İngilizlerin isteksiz ellerinden adaleti ve kendi izzeti nefsimizi koparıp alıncaya kadar işbirliği yapmamıza asla imkân olamaz.»

Kongredeki radikal gençler bir Milli Gönüllü Birliği teşkil etmiş, «khadi» üniformalar giyiyor, umumi meydanlarda tâlim ediyor, ve ecnebi kumaşları satan dükkânlara, kavgasız, mâni oluyorlardı. Liderler her yerde en korkusuz şekilde konuşmalar yapıyor, ve yazılar yazıyorlardı. Bütün memleket sevinç dolu enerji ve ümitle kaynıyordu.

1921 yılının Mayıs ayında, Motilal Nehru dostlarına son bir muazzam ziyafet verdi. Büyük kızının düğünü, yüzlerce davetlisi, muhteşem ziyafetleri, müziği, eğlencesiyle çok tantanalı oldu. Gandhi'nin düğünde bulunması için, Kongrenin Çalışma Komitesinin toplantısı, o aralık Allahabad'da yapıldı. Bundan başka mahalli bir konferans tertip edildi; bu konferansta binlerce köylü ve çiftçiler bulunacaktı.

Nehru'ların evinde yapılan düğün merasiminden sonra, ve merasimin en parlak ânında, Jawaharlal, alaimisema renkleriyle şahane bir manzara teşkil eden sariler giymiş genç hanımların arasından çekildi. Neş'eli neş'eli konuşan grupların arasından sıyrılarak ilerledi, ellerinde dondurma tepsileriyle dolaşan uşakları bir yana itti, ardından seslenen yakışıklı gençlerin çağırışlarına kulaklarını kapadı, nihayet sakin bir köşede oturan küçük bir grubun yanında durdu.

Gandhi, grupun ortasında, yere bağdaş kurmuş oturuyordu. Son zamanlarda en fakir köylünün veya dokunulmazın kıyafetini benimsemişti. Bu sadece bir ufak peştemal ve bir çift sandaldan ibaretti. Pamuk bir pelerin, çıplak vücudunu örtmüştü. Gandhi de öbürleri de neş'eli neş'eli gülüşüyorlardı.

Jawaharlal neş'e ile bağırdı, «Gandhiji, İngiliz budalalığına dair yeni bir hikâye duydum. Allahabad'daki bütün bu mitinglerin ve karışıklıkların bizi idare edenleri fena halde korkuttuğunu bir avukattan duydum. Dehşetli bir isyanın

kaynamakta olduğunu zannediyorlar. Dahası var, şehrin kenarındaki kaleyi, İngiliz muhacirlerini barındırmak için hazırlıyorlarmış.»

Genç adam bunları söyledikten sonra başını arkasına iterek candan bir kahkaha attı. Aralarında bulunan Mrs. Sarajini Naidu da bu kahkahaya iştirak ettikten sonra, «Düşünün bir kere! Bu insanlar bizi asla anlıyamıyacaklar demek. Biz hiç bir şeyimizi gizli tutmadık. Amma onlar her zaman bizi esrarengiz, akıl ermez ve entrikacı bir ırk sanırlar,» dedi.

Gandhi gülümsedi fakat başını salladı. Yavaş sesle, «Bu sinirli hale ben de iştirak ediyorum. Her yerde bir gerginlik sezilmektedir; baskı altında bulunan bir halk topluluğu içinde ise daima şiddet tehlikesi vardır. Benim için şiddet ve zorbalık dine aykırıdır, ruha zıttır. Hep ümit ediyorum ki İngiltere çok geç kalmadan bize ettiği haksızlıkları düzeltecektir,» dedi.

Bir saniye herkes susmuştu. Orada duranların arasında çok az kimseler bu ümide iştirak ediyorlardı. Onların istediği faaliyetti, hürriyet uğrunda hamle yapmaktı. Buna rağmen liderlerinin ciddi sözleri içlerine dokundu. Bu nahif zayıf esmer adamın, Hindistanı baştan başa dolaşarak bütün halka fedakârlık ve feragat için cesaret aşıladığını canlı bir şekilde görür gibi oldular. Hayalen onun binlerce insana söz söylediğini, köyden köye taban teperek dolaştığını, trenlerde mektuplar yazdığını, Hindu'larla çalışmaları için Müslümanlara telkinler yaptığını gördüler.

Bununla beraber dürüstlük hissi Nehru'ya gayri ihtiyari şu sözleri söyletti: «İngiltere asla politikasını değiştirmiyecek - zorla bunu yapmağa mecbur olmadıkça...»

Nehru haklıydı. Altı ay sonra hükûmet, vatanperverlerin üstüne çullandı, bu suretle Hindistan zulüm çeken bir milletin diyarı haline geldi.

XI

1921 yılında bütün dünyanın gözü Hindistan hâdiselerine dikilmişti. İngilterenin, kolonisinde bir isyandan korktuğu haberi denizden denize duyulmuştu. Avrupa ve Amerikada gazeteler ufacık tefecik yapılı, orta yaşlı, bütün elbisesi bir tek peştemaldan ibaret olan bir adamın beşeri dramını tebarüz ettiriyorlardı; bu adam, kudretli İngiliz imparatorluğuna meydan okuyor, ve bunu o devlete karşı pasif mukavemeti va'zederek yapıyordu.

Sadece Mohandas Gandhi ile görüşmek için gazete sahipleri muhabirlerini Hindistana gönderiyorlardı. Bunlar, Ashram'a ilk geldikleri zaman burada gördükleri acayiplikleri çok eğlendirici buluyorlardı. Gandhi'nin, Motilal Nehru ve Kongrenin Çalışma Komitesi âzalariyle, hasta bir çocuğa çamur lâpası yapmak için konferansı terkettiğini gördüler. Her-

kesin bu meşhur lidere «Bapu» yâni Baba, dediğini işittiler ve kendisinin başkalarını düşünmesine karşılık olarak başkalarının kendisine karşı nasıl bir sevgiyle bağlı olduklarını gördüler.

Kasturbai örnek oldu. Umumî yemekhanede yenen, ve sebze, buğday ekmeği ve meyvadan ibaret olan öğle yemeğinde, Gandhi'nin iki yanında oturan muhabirlerin gözü Kasturbai'yin üstünde idi. Elindeki kocaman yelpazeyi durmadan sallıyor, sinek ve sivrisineklerin kocasına yaklaşmasına meydan vermiyordu. Gandhi'nin dinlenme saatinde, ya kendisi kulübesinde ona bekçilik ediyor ya da bir başkasını gelen misafirleri kabul etsin diye bekletiyordu. O saatte çocukların bile sesi çıkmıyordu. Sessizliği ancak çıkrık iniltisi ve dokuma tezgâhlarının çıtırtıları bozuyordu.

Gandhi neş'eli bir sesle gazete muhabirlerine, «Bizim sirki nasıl buluyorsunuz?» diye soruyordu. Bazen onlara takılıyor ve şayet kuyudan su çekme nöbetine katılacak olurlarsa, sorularına daha istekli cevaplar vereceğini söylüyordu.

Hindistan meselelerini her zaman açık ve dostça konuşuyordu. Dinleyenler, onun konuşmasından zevk almakla kalmıyor, zekâsına ve memleketi hakkındaki geniş bilgisine hayran oluyorlardı. Sebarmati Irmağı kenarındaki koloniden ayrılmadan önce, muhabirlerden çoğu akşamları yapılan ibadet toplantılarına gidiyorlardı. Garip müziği, Gandhi'nin yaptığı kısa konuşma, — belki de İsanın Dağdaki Va'zının bir satyagraha olduğunu izah etmesi, sessizce dua ve tefekkür, bütün bunlar Garplıların etrafında bir tılsım ağı yarattı. Tam hava kararırken toplantı başlıyordu. Çünkü o esnada ortalık, herkesin, yolda yılanlara basmamak için elinde taşıdığı fenerlerin ışığıyla pırıl pırıldı.

İlkbaharla beraber Hindistana yeni bir umumî vali de geldi. Her umumî valinin akıl danıştığı Mr. C. F. Andrews'ün teklifi üzerine, Gandhi, fikirlerini bizzat bildirmek üzere saraya davet edildi. Gandhi bu daveti derhal kabul etti.

Bu görüşmeden Ashram'a dönünce Gandhi, Mahadev

Desai'ye dedi ki, «Karşı karşıya gelmiş iki erkek olarak umumi valiyle konuşabiliyordum. Ne var ki o halden anlıyan şahsın arkasında daima imparatorluğun memuru duruyordu. İngilteredeki parlamento ve kapitalistlerin, sakın yumuşama dercesine, daimi tazyiki altında olduğunu hissediyordum, Para, dünya prestiji, ticaret — memleketimizin idaresinde İngilterenin o kadar çok bağları vardır ki... İngilizler, kudretlerinin en ufak ölçüde dahi eksilmesinden korkuyorlar.»

Hükûmet ne yapacaktı? Bütün yaz yalnız bir kaç tevkif hâdisesi oldu. Derken ve âni olarak bütün Hindistanı güldüren bir resmi tebliğ geldi. Memlekete büyük bir şeref bahşediliyordu. Prens dö Gal (yâni veliahd) Hindistanı ziyarete geliyordu, sadık tebaalarını bir takım mükellef ziyafetlerde görecekti.

Gandhi bu haberi manşet halinde, kongre liderleriyle yapacağı bir konferanstan hemen evvel gazetede okudu. Herkesin bu haber üzerine gülüşmesini şu öfkeli sözlerle susturdu, «İngilizler bizi çocuk zannediyor! Prensin şerefine yapılacak resmi geçitler bize Punjab dâvasını, Türkiye muahedesini, ve bize verecekleri anayasayı sonsuz şekilde geciktirmelerini unutturacak sanki!»

Gandhi'nin sözü üzerine, Kongrenin Çalışma Komitesi, bütün resmi geçitlerin ve merasimlerin şiddetle boykot edilmesine karar verdi. Genç prensin emniyeti için her türlü tertip alındıktan sonra, Hindli vatandaşlar, imparatorluğun kudreti gösterisini tamamen hiçe sayacaklardı. Ağustos ayında Madras'ta, denizin doğu kıyısında Gandhi'yi dinlemek üzere elli bin kişi toplanmıştı. Gandhi, bütün memleketi içine alan programı bütün teferruatiyle anlattı.

«Veliahdin bu ziyareti, milletin boynunu sıkıp duran hükûmetin elini biraz daha sıkmağa vesile olsun diye tertip edilmiştir. Biz, prens hazretlerinin şahsını değil, ancak onun baskı âleti olarak kullanılmasını boykot ediyoruz. Böyle işberaberliği yapmanın, Avrupanın kılıç doktrininin tam aksi olduğunu bütün dünyaya gösterebiliriz. Biz eski zaman pey-

gamberlerinin prensibine uyarak hareket edelim. Şiddet kullanmadan işberaberliği yapmak yiğitlerin kârıdır,» dedi.

Heyecan ve kaynaşma arttıkça arttı, şiddetlendikçe şiddetlendi. Veliahd, Kasım ayında Hindistana gitmek üzere gemiye bindi. Karışıklık çıkmasından korkan hükûmet baskı hareketlerine başladı. Evvelâ, Kongre Gönüllü Birliği gayri kanuni bir teşkilât olarak ilân etti. Bu ise Birlik âzalarının tevkifine yol açtı. Bundan sonra sıcağı sıcağına Gönüllü Birlik âzaları faaliyetlerine devam edeceklerini bildirdiler ve bütün âzalarının adlarını gösteren listeyi ilân ettiler. Arka arkaya şehirlerde ecnebi malı kumaşlar ateşe veriliyordu. Erkekler o güzelim İngiliz kumaşından yapılmış takımlarını ateşe atıyor, dükkâncılar ateşi top top şifonlarla besliyorlardı.

İşte o zaman tevkifler başladı. Bengal'da ve Orta Hindistanda polis arabaları gece gündüz Gönüllüleri toplayıp hapse taşımakla meşguldüler. Binlerce kişi tevkif edildi. Tevkif edilenler sanki bir eğlenceye gidiyorlarmış gibi el sallıyarak ve alkış sesleriyle gidiyorlardı. 17 Kasım günü, Prens Edward Bombay'de Hindistan Kapısı denilen muazzam mermer kemere yakın bir yerde karaya ayak bastı.

O gün Gandhi şehirde bulunuyordu. Bir kaç saat için boykotun kavgasız döğüşsüz olacağına inandı. Deniz kıyısı boyunca uzanan rengârenk bayraklarla donatılmış bulvarları tamamen ıssız bırakmamak için vefalı Hintliler takım takım misafir prensi selâmlamağa gittiler. İşbirliği etmiyenler ise, bunlara hiç bir şekilde sataşmadılar. Fakat, çok ani bir şekilde hırs ve hiddet ateşi alevlendi. Bombay'ın kaba unsuru, fabrika işçilerine dayanarak isyan çıkardılar. Arkasından dini ve siyasi kinler, alevleri yelpazelediler. İşçilere mahsus sivri apartmanların arasındaki daracık sokaklar, çılgınca çarpışmalarla kaynaşmağa başladı. Camlar çerçeveler indi, mallar harap edildi. Bir çok kimseler öldü, ve şehrin bir çok kısımlarında panik oldu.

Gandhi canını dişine takıp vak'a mahalline, karışıklığı durdurmak için koştu. Onun çırpınmaları ve polisin aldığı sıkı

tedbirler karşısında nihayet ortalık duruldu ve nizam avdet etti. Ertesi gün her gazetede Gandhi'nin çok acı beyanatı çıktı: masumca tertiplenmiş bir boykotun cinayetle berbat edilmiş olmasını şiddetle ayıplıyordu. «Her insanın dini ve siyasi düşünüş hürriyeti vardır. İnsanlar bunu anlamadıkça işberaberliği yapmak planı asla muvaffak olamaz.»

Başka yerlerde bu gibi kargaşalıklar nâdirdi. Boykot çok heybetli bir vekarla tatbik ediliyordu. Zavallı Veliaht şehirden şehre gezerken, boş sokaklardan geçiyordu. Dükkânlar kapalıydı, halk ta pencerelerinin perdelerini çekmiş oturuyorlardı. İngilterede, Kanadada, Yeni Zelandada ve Avusturalyada halkın coşkun hayranlık gösterilerine alışkın olan bu güler yüzlü prens için, bu Hindistan gezisi herhalde çok ağır bir işkence olmuş olmalı. Kalkuta'da sessizlik gösterisi o derecede mükemmel oldu ki, İngilizlerin sanki bir boşluk içinde hükûmet sürdükleri sanılabilirdi.

Hindistandaki bütün İngiliz gazetelerinin öfkeden ne yapacağını bilmiyen yazarları, memleketin Kongre Gönüllüleri tarafından idare edildiğini yazıyorlardı. Hükûmeti harekete geçmek için davet ediyorlardı. Bunun üzerine tevkiflerin sayısı iki misline çıktı. Şimdi ehemmiyetli liderler yakalandılar. Gandhi'ye gelen bir telgrafta, hem Motilal hem de Jawaharlal Nehru'nun altı aylık hapis cezası hükmünü giymiş olduğu haber veriliyordu. Motilal'ı bir hapishane hücresinde tasavvur etmek Gandhi'ye pek ağır geldi. Bununla beraber her yerdeki liderlerin kararlı ve sabit cesareti harikûlâde idi.

Kongrenin şimdiye kadar olagelen hiç bir toplantısı o yılın Aralık ayında olan toplantı kadar tesirli olmamıştı. Azaları sanki bir sarhoş edici kudret ve muvaffakıyet hissi sarmıştı. Kendilerine vatan hâkimiyeti verilinciye kadar her türlü ceza ve eziyete katlanmağa hazır ve razı olduklarını ilân ettiler. Gençler, hapiste bulunan Gönüllü Birliği âzalarının yerine Birliğe girmeğe teşvik edildiler. Nihayet kütle halinde sivil itaatsizlik gösterilmesi istendi; ve bu kararı tatbika «kongrenin yegâne icra salâhiyeti» olarak Gandhi oybirliğiyle seçildi.

Alkış ve yaşa sesleri dalga halinde kendisine yükselirken, Gandhi yüreği burkularak dinliyordu. Meclise riyaset eden vekarlı Müslüman zatla birlikte kürsüden indi. Endişeli bir sesle ona dedi ki, «Bu tedbir yanlıştır. Böyle bir umumi emir muhakkak halkı coşkunluğa tahrik eder. Ben bu emri vermeyi istemiyorum.»

Yaşça kendinden daha ileri olan zat cevap verdi, «Evet, kongrenin ancak ufak bir kısmı şiddetsiz mukavemeti bir ahlâk prensibi olarak alır. Âzalarımızdan çoğu bunu bir strateji telâkki ediyor, ve bu yeni savaş usulünü iyice kavramış değillerdir.»

Ashram'a gelince Gandhi meseleyi kendi kendine düşünmek üzere halvete çekildi. Bir müddet, umumi valiyle bir görüşme mümkün gibi göründü amma o da suya düştü. Aynı zamanda Cenup kısımda bir çiftçi grubu kimseye danışmadan grev tertip ettiler. Vergilerini ödememeğe kalktılar. Mütecaviz zihniyetli kongre âzaları çiftçilerin bu hareketini alkışladılar ve grevin yayılmasını istediler. Ancak Gandhi, bu işte, Kongre Partisinin memleketin bütün toprak sahiplerinin desteğini kaybedeceğini biliyordu: Çünkü iflâs edeceklerdi. Çiftçilere, derhal vergilerini ödemeleri için telgraf çekti.

Lider sıfatiyle Gandhi daimi bir üzüntü içinde idi. Her gün, kendisinden icraat istiyen bir telgraf ve mektup bombardımanına uğruyordu. Nihayet, Bombay yakınında bir bölgede, kütle sivil itaatsizliğini tecrübeye karar verdi. Mutadı veçhile önce umumi valiye bir ihtarname yazdı ve halka hürriyetlerinin iadesini talep etti. Cevap alamayınca, gösteri için son plânlarını yaptı. Bütün memleket sanki nefesini tutmuş neticeyi bekliyordu.

Başla! işaretini vereceği günün sabahı, Mohandas bir telgraf aldı. Yanındaki bölge ileri gelenleri, telgrafı okurken yüzünde beliren ağır ifadeyi gördüler; bu, kötü bir şeyin vukuunu haber veren bir ifade idi. Baştan ayağa kadar tirtir titriyerek, nefesi kesilircesine «Olanlar olmuş!» dedi.

Şiddetl Allahabad'dan pek de uzak olmıyan bir köyde isyan olmuş. Öfkeden kudurmuş kimseler, sessiz yürüyüşü durdurmağa çalışan bir kaç polisi öldürmüşlerdi. Sonra polis karakolunu yakmışlar, ve karakolun içinde başka polisler diri diri yanmışlar.

Bölge işçileri dehşet içinde bu haberi duydular. Gandhi, «Kongre Çalışma Komitesine derhal telgraf çekip buraya bir toplantıya çağıracağım. Böyle bir rezalet karşısında ben herhangi bir sivil itaatsizlik tecrübesine girişemem,» dedi.

Bir kaç gün sonra milyonlarca Hintli, İngiltere hükûmeti ve bütün bekliyen dünya Mohandas Gandhi'nin kararını öğrendi. Bu, fiili mukavemetin tamamen lâğvı idi. Artık kütle halinde sivil itaatsizlik gösterileri olmıyacak, ne yürüyüşler ne gönüllülerin mitingleri, ne grevcilere karşı bekçilik, ne de polis tarafından tevkifi icap ettirecek herhangi bir şey yapılmıyacaktı.

Memleket hayretten donakalmıştı. Hintliler, İngilizlere isteklerini zorla kabul ettirecek bir hale gelmek üzere bulunuyorlardı. Şimdi ise bütün millete şâmil hareketleri birdenbire durduruluyordu. Nehru'lardan, ve hapiste bulunan başka liderlerden, daha dün büyük muvaffakıyet kazanmış olan kongre âzalarından, talebelerden ve Hindistanın dört bucağında bulunan başka gençlik teşekküllerinden öfkeli ve ıstıraplı protestolar yağdı. İngilizlerden ise muazzam bir rahat nefes alma sesi geldi. İsyan bitmişti. İngiliz prestiji ve büyük para yatırımları emniyette idi.

Gandhi'nin kararını anlıyanlar pek az oldu. Ona Mahatma adını verenler, bu ismin ne ifade ettiğini hakkiyle anlamıyorlardı. Hem kendi şerefini hem de milletinin istikbalini ademi - şiddet prensibine bağlamıştı. Hiç bir politik menfaat, harikûlâde derecede yüksek bile olsa, hiç bir strateji, onu prensibinden fedakârlık etmeğe zorlıyamazdı. O emindi ki, Hintliler sevgi ve fedakârlık kanununu öğrenmedikçe hiç bir daimi iyiliği kazanamazlar.

Gandhi'nin ısrarla üzerinde durduğu şey, kendi kendini idare sisteminin hazırlığı için gereken programdı. Bu programda yerli sermaye ve kabiliyetiyle desteklenen mektep ve kolejlerin inkişafı, kavgasız, içki yasağı kampanyası, halkın «khadi» giymesini temin edecek ölçüde çıkrık iğirme ve dokumacılık ve «Dokunulmazlık günahından kendilerini temizlemek yolunda» Hindu'lar tarafından yapılacak hakiki bir hamle ve gayret, maddeleri vardı.

Bu gibi faaliyetlerin ehemmiyetini kimse inkâr edemezdi. Ancak bu faaliyetlerin heyecanlı câzibesi nerede idi? Köylüleri teşkilâtlandırmak, muazzam mitinglerde söz söyliyen, meydan okur mahiyette yazılar yazan, hürriyet uğrunda servet ve rahatlarını tehlikeye koyan adamlara şimdi oturun da sessiz sessiz iplik eğirin deniyordu. Memleketin üstünden bir kasvet dalgası geçti. Öfkeli liderler, «Küçük bir grubun kabahatlarından dolayı herkesi cezalandırmakta mâna var mı?» diye soruyorlardı.

Gandhi'nin şu cevabı söz dinlemek istemiyen kulaklara aksediyordu: «Hakikat ve ademi şiddet prensibine sadece dudaklarımızla hürmet göstermek suretiyle hürriyet ülkesine girmeğe cesaret edemeyiz.»

Sivil itaatsizliğin lâğvından bir ay sonra, İngilizler, daha önçe cesaret edemedikleri bir işi yaparak harekete geçtiler. Otuz bine yakın gönüllü zaten mahpustu. Şimdi bütün mukavemetin felce uğradığı şu sırada, umumi vali, bunların liderlerinin tevkifinde de bir mahzur olmadığını biliyordu. Bir gün de kanun nâmına memur olanlar, ellerinde Gandhi'nin tevkif müzekkeresi, Ashram'a geldiler.

Gandhi esasen bu işin çok muhtemel olduğunu daha evvel alenen söylemişti. Hiç bir itirazda bulunmadan sessizce, çıkıp polislerle beraber gitti. Ancak onun gidişi kolonide bir şok tesiri yaptı. Dokumacılar tezgâhlarını, hocalar sınıflarını, bahçıvanlar kazmalarını bıraktılar.

Mahadev Desai onlara Mahatma'mn gidişini teslimiyet-

le karşılamalarını söyledi. «Haftalardan beri uğramış olduğu küçük düşürücü hâdiseler, üzüntü ve endişeler ve kederli işler onu yıpratmış, dostların ve iş arkadaşlarının tenkitleri onu çok derinden yaralamıştır. Şimdi işte bütün bu gürültü ve dağdağalardan uzaklaştı,» dedi.

Bir kaç gün sonra Gandhi hücresinde oturmuş yazı yazarken, birdenbire kapısının kilidi açıldı. Gardiyan, içeriye, «khadi» elbiseli ince uzun boylu bir genç adam getirdi. Mahpus, gördüğüne inanamıyormuş gibi gözlerini bir iki saniye kırpıştırdı. Karşısındaki Jawaharlal Nehru idi. Genç Nehru, Gandhi'nin bu şekilde memleketi yere serilmiş vaziyete koymuş olmasına herkesten ziyade müteessir olmuştu. Fakat işte buraya gelmişti, hem de bütün varlığı ile o eski sevgi ve iştiyakı saçarak, aksettirerek...

«Sizi serbest mi bıraktılar!» Gandhi bu sözlerle, tarif edilemez bir sevinçle yerinden fırladı.

«Evet, Gandhiji, bilinmiyen bir sebepten dolayı mahkûmiyetimi kaldırdılar. Amma ne var ki, sizi burada görmek, ve babamın hâlâ hapiste olduğunu düşünmek, benim serbest kalmış olmamın sevincini karartıyor.»

«Ya anneniz? Çok üzgün mü?»

Nehru içini çekti. «Ah, evliya kadın! O, metanetin tâ kendisidir. Size çok selâm söyledi. Gandhiji, ne dersiniz, acaba sizi burada çok uzun tutarlar mı?»

Gandhi başı ile tasdik etti. «Beni, Genç Hindistan mecmuasına ve başka gazetelere fitneci yazılar yazmakla suçlandırıyorlar,» dedikten sonra güldü ve sözüne devam etti, «Tabii İngilizlerin zaviyesinden bakılacak olursa yazılarımın mahiyeti böyledir. Geçmiş zamanda, nice cânım İngilizler, benim suçumdan çok daha hafif kabahatlar yüzünden Londra Kulesinde yıllar boyunca sönüp gittiler.»

Diğer bir sualden, Gandhi'nin muhakemesinin 18 Mart'ta, Ahmedabad'ın şehirden şehre giden mahkemesinde görüleceğini öğrenince, Jawaharlal hürmetkâr bir sesle, «Ben de orada bulunacağım,» dedi.

Gerçekten bulundu da. Meydan okurcasına başına giydiği Gandhi külâhiyle, mahkeme salonunun kapısında durarak, mahpusun getirilip, suçlu mevkiine oturtulduğunu gördü. Kongrenin umumi kâtibi de aralarında olmak üzere bir çok Hintli ileri gelenleri salonu tıklım tıklım doldurmuşlardı. Binanın dışında yüzlerce kişi sessizce bekliyorlardı. Muhakemenin böyle sessiz bir dikkatle dinlenmesi keyfiyeti bütün Hindistanı temsil ediyordu.

Müddeiumumi (savcı), ithamnamesini okudu, Gandhi'yi umumi sadakatsizlikle itham ediyordu. Hâkim, suçluya dâva hakkında ne diyeceğini sordu. Cevap yüksek ve berrak sesle geldi, «Töhmetleri haklı diye kabul ediyorum. Suçluyum,» dedi.

Bundan sonra, bütün tâbilerinin, beklemekte olduğu dakika gelip çattı. Gandhi'ye ifadesini okuma müsaadesi verildi. Sâkin bir sesle, fakat büyük ve kudretli bir itimat ve inanışla, İngiliz hükûmetinin, kendisini imparatorluğun hizmetinde çalışan faal ve sadık bir adam halinden, işberaberliği aleyhinde bir teşkilâtçı mevkiine getirmiş olan hareketlerini ta baştan başlıyarak saydı.

Gözlerinden ateş saçarak, «Hindistana şimdiye kadar gelmiş, geçmiş her sistem ve rejimden daha çok zarar vermiş bir hükûmete muhalif olmayı ben bir fazilet addediyorum. Hindistan, İngiliz idaresi altında, şimdiye kadar hiç bir zaman görülmemiş bir şekilde mertliğini kaybetmiştir. Bu sistemi sevmek benim için günahtır,» dedi.

Hâkim bu isnatları ciddiyet ve vekarla dinledi. Sonra sonsuz derecede yumuşak ve nâzik bir sesle, vazifesinin o anda, asil şahsiyeti ve azizlere hâs hayatiyle herkesçe tanınmış bir adamı değil, ancak hükûmetin alenî bir düşmanını mahkûm etmek olduğunu söyledi. Mahkûma, ağır hizmet olmadan, altı sene hapis cezası verildiğini söyledi. Bir saniye sustu, sonra, «Eğer hâdiseler, hükûmetin cezanızı kısaltmasını veya sizi serbest bırakmasını icap ettirirse, buna en çok sevinecek olan benim,» dedi.

Gandhi, hâkime, gösterdiği nezaketten dolayı teşekkür etti. Kongre kâtibi umumisine dönerek, memlekete şu mesajını ilân etmesini söyledi, «En büyük arzum, şu anda, memlekette baştan başa hâkim olan semâvî sükûnun devamıdır.»

Hâkim, mahkeme salonundan çıktı. Arkasından, mahpus, muhafızlarının arasında salondan çıkmak üzere döndü. Fakat kendisine en yakın duran kimselerin hızlı bir hareketiyle durduruldu. Bunlar kendilerini Mahatma'nın ayakları dibine, yere atmışlardı. Gandhi, ayakları dibinde yerlere yatmış olan bu insanların arasından hafif adımlarla yürüyüp geçti. Gandhi'nin ince, zayıf bedeninin ardından iç kapı kapandı, ve bir dua ânını andıran tam bir sessizlik, kalabalığı, büyülenmiş gibi yerinde hareketsiz durdurdu.

Nehru, eliyle, kongre kâtibinin koluna dokundu. Yavaş sesle, «Ömrümüz boyunca, bu günü ve bugün burada söylenen sözleri unutmıyacağız,» dedi.

Bir kaç gün sonra Gandhi'yi, batı kıyısına yakın Poona şehrindeki büyük hapishaneye naklettiler. Gandhi, hapishane müdüründen izin alarak çıkrığını hapishaneye getirtti, ve orada kendi kendine çıkrık eğirmek, tefekkür ve mütalâadan ibaret bir hayat programı yaptı. Ayda bir kere, mutadı olan neş'eli ve canlı mektuplarından bir tane yazması için izin verildi. Ayda bir kere de bir tek misafir kabul edebilecekti. Millî hâdiseleri de ancak umumi şekilde takip edebilecekti.

Bundan sonraki yıllarda halk memnuniyetsizliğini başka başka şekillerde gösterdi. Talebeler, tekrar devlet mekteplerine gitmeğe başladılar. Hindularla Müslümanlar arasında ayrılık alâmetleri arttıkça arttı. İleri gelen bütün liderler mahpus olduklarından, hükûmet her yerde sıkı tedbirlerini arttırdı. Motilal Nehru ceza müddetini bitirmiş, tekrar kongre işlerine başlamıştı. Fakat Jawaharlal tekrar yakalanmış ve hemen hemen iki yıllık bir hapis cezası daha giymişti.

Gandhi bu haberi, sürekli tefekkürün kazandırdığı perspektife (ölçüye) göre aldı. İplik eğirme ve dokuma işlerinin

sür'atle ilerlediğini, bir çok yerli mekteplerin açıldığını, ve ecnebi kumaşlarını boykot işinin devam ettiğini işitip memnun oluyordu. Ve görüyordu ki, Hindistan, tam kendisinin istediği şekilde, kendi kendini idare yolunda bir hazırlık devresi içinde yaşamakta.

1923 yılının Aralık ayında bir gün, hapishane müdürü, Gandhi'nin hapishanesine mûtat sık ziyaretlerinden birini yaptı. Hücreye girince, etrafına korku ile göz gezdirdi. Çıkrık, köşede boş duruyordu. Mahpus, yatağının üstünde iki büklüm olmuş, sancıdan, yüzü kasılmış halde yatıyordu.

Müdür endişe ile haykırdı, «Aman, Mr. Gandhi, size ne oldu? Hastasınız! Şimdi hemen doktoru göndereyim.»

Gandhi gerçekten çok hasta idi. Körbarsağı iltihaplanmıştı, ve ameliyat olması mutlaka lâzımdı. Ancak o bu ameliyata razı olacak mıydı? Herkes, onun tabii ilâçları tercih edeceğini biliyordu. Hapishane idaresiyle, yüksek memurlar arasında telgraflar uçuştu. Ya bir de adam ölecek olursa? Hintliler kabahati hükûmete bulacaklar ve karışıklık çıkacaktı. Mohandas, hapishane idaresinin neden korktuklarını biliyordu, ancak o, bu korkularını istismar edemezdi. Nezaket ve rikkatle, kendisini ameliyat etmelerine izin verdi.

Gandhi'nin ağzından, «Peki» sözü çıkmasiyle Poona yakınındaki hapishane hastahanesine nakledilmesi bir oldu. Doktorlar, hastabakıcıları ve yardımcıları Gandhi'nin başına toplanmışlardı. Haberler durmadan umumi valiye ulaştırılıyordu. Çünkü, tebaalarınınki kadar kuvvetli bir hareketle İngilizler de bu baş âsinin iyileşmesini istiyorlardı. Ameliyat muvaffakiyetli oldu. Sonra da Gandhi'yi çok sevmiş olan hastahane personelinin büyük ve candan dikkat ve ihtimamı sayesinde hasta iyileşmeğe başladı.

1924 Şubatında, bir kaç kişinin Gandhi'yi hapishane hastanesinde ziyaret etmeleri için izin verildi: Kasturbai, oğlu, ve Gandhi'nin kâtibi, ve nihayet Motilal Nehru. Siyasi bir görüş ayrılığının zedeliyemiyeceği müşterek hürmet ve sevgiyle iki dost kucaklaştılar.

Nehru bağırdı, «Gandhiji! Merak ve endişeden hepimiz bittik!»

Gandhi hastahaneden çıkar çıkmaz serbest bırakıldı, bu ise bütün memleketin sevinçle çalkanmasına vesile oldu. İlkbahar mevsimiydi, nekahat devresini geçirmek üzere onu deniz kıyısında bir yere götürdüler. Bütün Nehru ailesinin orada bulunması, Gandhi'nin iyileşmesini daha da çabuklaştırdı. Hepsi birden şu hakikatle karşı karşıya olduklarını kabul ediyorlardı: Hindistanın kendi kendini idare hakkının kazanılması için yeni baştan mücadeleye başlanması lâzım geliyordu.

Gandhi işe tâ temelden başladı. Her şeyden evvel, Hindularla Müslümanlar arasındaki câniyane zıddiyetten hâsıl olan taşkınlıklara nihayet vermeğe çalıştı. Bu hâdiseler, onun birlik uğrunda sarfettiği gayretleri baltalıyordu. Bu yolda bir muvaffakıyet sağlanmadığını görünce, Gandhi, yirmi bir günlük oruca girdi. Bu oruca o günden sonra Büyük Oruç adı verildi. O sırada kendisi, Delhi'de, memleket ileri gelenlerinden bir Müslümanın evinde misafir bulunuyordu; o evin verandasında yatarken, vücudu bir yandan eriyordu. Bir kaç günde bir, ya kendi eliyle yazdığı yahut da dikte ettiği bir beyannameyi gazetelere gönderiyordu. Bununla, orucunun, kefâret olarak çekilen bir ceza, ve hakikat ışığını aramağa vesile olduğunu izah ediyordu. Misafir olduğu evin sahibiyle, aziz dostu Mr. C. H. Andrews büyük bir saygı ve endişe ile etrafında dönüyor, ziyaretine gelenleri ve gazete muhabirlerini kabul ediyorlardı.

Gandhi, Oruca henüz başlamışken Mr. Andrews ona, şu haberi getirdi: Hindu ve Müslüman liderleri, Delhi'de barış toplantıları yapmağa karar vermişlerdi. «Buna birlik konferansı adını veriyorlar, Gandhiji. Demek oluyor ki, sizin gösterdiğiniz feragat boşuna gitmiyecek,» dedi.

Gandhi gülümsiyerek, «Teşekkür ederim. Ümit ederim ki, aramızda, hep beraber, şu korkunç din garazkârlığı derdine çare buluruz,» dedi.

Büyük Oruç imtihanını Gandhi muvaffakıyetle geçirdi. Bedeni kuvveti tekrar yerine gelmeğe başlayınca bu sefer başka türlü bir esaslı işi yeniden kurma (reconstruction) vazifesini üzerine aldı. Onun fikrince, maarif zihni terbiyeye lüzumundan çok fazla ehemmiyet veriyordu. O ise, Hintlilerin bizzat kuracakları terbiye sistemiyle, ferdin bütününü inkişaf ettirecek mekteplerin açılmasını istiyordu. Ahmedabad şehrinin hemen dışında, buna örnek olacak bir nümune mektep açtı. Burada hem hocalar hem de talebeler günün bir kısmını marangozluk, iplik eğirme, ve el işleriyle geçirmeğe mecbur tutuluyorlardı.

Gandhi terbiyecilere, Hintli talebelerin burunları her zaman kitapta olmamalıdır. Günlük hayatın dayandığı pratik hünerleri de öğrenmeleri gerektir,» diyordu.

Gandhi'nin bizzat, esaslı hünerleri öğrenmek hususunda örnek olduğunu kimse inkâr edemezdi. Gandhi, Hindistan gazetelerinin birinde, tefrika halinde kendi hayat hikâyesini neşrediyordu; bu biyografi bugün dünyaca meşhurdur. Herkes bunu okuyor ve hayretle, Mahatma'nın yemek pişirmesini, fevkalâde çamaşır yıkamasını, hattâ saç kesmesini bildiğini öğreniyordu. Yerli mekteplerin hepsi, programlarına, türlü türlü el san'atları kursları koydular.

Bu müddet zarfında Gandhi, Hindistanı baştan başa dolaştı. Uzak Kuzey - Batı şehirlerinin birinde çok nüfuzlu bir dost edindi. Bu zat, Afganistan hudutlarında yiğit Pathan milletinin Müslüman lideri Abdul Gaffir Han'dı. Pathan'lar, Güney Afrika Hintlileri liderinin (Gandhi'nin) nasıl bir affedici ve cömert ruhla kendisine Johannesburg'da saldırmış olan Pathan'ı müdafaa edip koruduğunu çoktan duymuşlardı. Bu savaşçı pehlivanlar, bu sebepten, Gandhi'nin ademişiddet hakkındaki konuşmalarını dinlemeğe fazlasiyle hazırdılar.

İlk toplantıdan sonra, son derecede uzun boylu, adaleleri kuvvetli Abdul Gaffir Han, ufacık tefecik, zayıf adamla, sulh ve fedakârlık vâzeden zatla tam iki saat konuştu. «Mahatma Gandhi, ben burada kendi halkımdan bir grup teşkil edece-

ğim. Biz savaşçıyız. Kansız zafer için yapılacak bu muharebede biz de yardım edeceğiz,» dedi.

Pathan lideri Gaffir Han öğrenmeye o derecede hevesliydi ki, Gandhi bu hudut eyaletine, uzun ve meşakkatli yolculuklara katlanarak bir çok defalar gitti. Sonu gelmez yolculuklardan hıncahınç dolu üçüncü mevki trenleriyle gidip gelmekten asla yılmadı. Farklı köylere ettiği yüzlerce yolculuklarda, çok kere ahbaplar onu otomobilleriyle yola çıkarıyorlardı. Fakat sonra o yaya olarak yoluna devam ediyordu. Köylüler onun, beli hafifçe iğilmiş ve bastonuna dayanarak, köy sokağından geçtiğini görünce, hemen tozun toprağın içine diz çöker onu selâmlarlardı.

«Krişna hazretleri kendi halkını işte böyle ziyaret ederdi. Buddha Hazretleri işte böyle fakir halkın arasında dolaşırdı,» derlerdi.

Nereye gitse, Gandhi geliyor diye, hemen etraftan haberler ulaşırdı. Bir tek gün içinde bir köyde toplanan on bin kişilik bir halk topluluğu, bir başka köyde yirmi beş bin kişilik bir topluluk, ve tam toplantının olacağı yerde ise yüz bin kişinin toplandığını görürdü. Merkezî Hindistandaki gezilerinde kendisiyle beraber giden Jawaharlal Nehru, Gandhi'ye, «Bapu, bu kalabalıklar sanki yerden bitiyor,» diyordu.

Genç Nehru şimdi, kongrenin daha miltecaviz âzalarının başı olarak tanınmıştı. Bir kaç sene kongrenin umumî kâtibi sıfatiyle hizmet etmiş ve hem çalışkan ve azimli bir genç olduğunu hem de Hindistan dâvasına candan sarılmış bulunduğunu ispat etmişti. Gandhi biliyordu ki, Jawaharlal ile ona mensup grup, mutlak istiklâl hedefine doğru bu ağır aksak gidişten memnun değiller. Amma bunu bildiği halde onun kadar hiç kimse onların ruhunu anlayıp takdir edemezdi. 1928 kongresinde, radikallerin öne sürmüş olduğu ateşli teklife engel olan Jawaharlal'in babasiyle üzülerek elbirliği etmişti. Bütün genç âzalar, Hindistanın mutlak istiklâlini hemen ve derhal istiyorlardı. Ancak Motilal Nehru, Gandhi, ve başka

mutedil düşünüşlü âzalar hükûmete bir anayasa hazırlaması için bir sene mühlet vermeği teklif ediyorlardı.

Bu bile İngilizlere çok küstahça bir teklif gibi göründü. Hemen bir çok işçi liderleriyle eyalet teşkilâtçılarını tevkife başladılar. Siyasi mahpuslar için para toplıyan talebeler polisten dayak yiyorlardı. Bir şehirde yapılan büyük fakat döğüşsüz bir nümayişle, Jawaharlal, yürüyüş yapanları dağıtmağa uğraşan atlı polisten iki kere sopa yedi.

Bu tedbirler, isyan ruhunu bir kere daha canlandırmak için birebirdi. Şimdi bir çok şehirlerde ellerinde dövizler, yürüyüş yapan kalabalıklar, sık sık görülen manzaralardandı; dövizler hep «Yaşasın İhtilâl!» diyordu. Bu gibi karışıklıkları asla hoş görmiyen Gandhi de her şeye rağmen, kongrenin daha kavgacı âzalarının başa geçmesi zamanının geldiğini kabul ediyordu. 1929 yılındaki kongre toplantısı için Jawaharlal Nehru'nun riyasete seçilmesini ısrarla istedi.

Bu toplantıdan biraz evvel umumi vali, liderleri bir konferansa çağırdı. Vakti gelince Hindistana, Kanada'nınkine benzer bir dominyon vaziyeti verileceğini ilân etmişti. Fakat konferans esnasında Gandhi ve Motilal Nehru ondan derhal tatbik edilecek ıslâhat, ve anayasanın kurulması için plân yapılmasını istedikleri zaman sinirlendi.

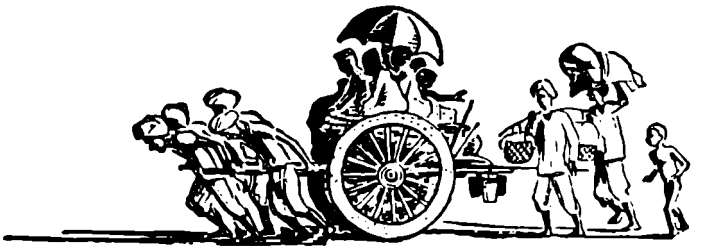
Umumi vali sitemkâr bir sesle, «Efendiler, benim böyle va'idlerde bulunacak salâhiyetim yoktur!» dedi.

Bu konferansın raporu yazılıp bütün kongre âzalarına dağıtıldı. Her âza, İngilterenin hâlâ mânâsız jestlerle işi savsakladığına kani oldu. Jawaharlal reis sıfatiyle iş başına gelince, büyük bir alkış tezahürü ile karşılaştı. Komisyonuyla beraber Jawaharlal bir İstiklâl İlânı lâyihası hazırlamıştı. Bu lâyiha okunduğu zaman alkıştan sanki yer yerinden oynadı, ortalık yıkıldı. Lâyiha kabul olunduktan sonra, kongre derhal bir karar kabul etti; bu karara göre, Çalışma Komitesi bir sivil itaatsizlik kampanyası kuracaktı.

Derken çok heyecan verici bir hâdise oldu. Ansızın hatip kürsüsünde Hindistan İstiklâlinin bayrağı çekildi.

Safran, yeşil ve beyaz renkteki ufki çizgileri selâmlama heyecan ve taşkınlığı içinde Nehru gururla Gandhi'ye dönerek, «Bu gençler, şu bayrağı zafere ulaştıracaklar!» dedi.

İşte 1930 yılının büyük tarihi dramını sevk ve idare eden böyle bir ruhtu.

XII

Hindistanın ilk İstiklâl Günü olarak 26 Ocak 1930 günü seçilmişti. Kongre âzaları memleketin her tarafında bulunan köylülere İstiklâl İlânını okudular. Hemen hemen bütün halk toplantılar yapıp, sadakat yeminleri ettiler. Çok yakında Mahatma Gandhi tarafından idare edilecek bir sivil itaatsizlik programının ilân edileceği halka haber verildi.

Şubat ayında, Jawaharlal Nehru ile Mohandas, Ashram'daki kulübecikte oturup plânı müzakere ettiler. Nehru canlı bir sesle, «Şu muhakkak ki, Gandhiji, sizin sözünüzün eri olduğunuzu artık herkes öğrenmiştir; eğer polise karşı konulursa, itaatsizlik de bitecek demek. Şimdi halk eskisine nispeten çok daha disiplinli ve ciddidir. Gerçi, bâzı tethişçiler mesele çıkarmaktan geri kalmadılar, ancak, siz, bizim ancak ve ancak ademi şiddet yoluyla hedefimizi kazanabileceğimizi kütlelere öğrettiniz,» dedi.

Bu hakikatin, şu ateşli siyasî lider tarafından böyle teslim edilmiş olması Gandhi'yi çok mütehassis etti. Fakat aynı zamanda önceden gelen bir sezişle biliyordu ki Nehru, kendisinin, sivil itaatsizlik için teklif ettiği mülâyim şartları nihayette beğenmiyecek, Tuz vergisini ödemeği reddedeceklerdi. İşte o kadar.

Radikal kongre âzaları, mutlak surette zaruri bir ihtiyaç üzerinden alman bu verginin zengin, fakir herkese şâmil olduğunu kabul ediyorlardı. Tuz, İngilterenin inhisarında idi ve muazzam miktarda gelir temin ediyordu. Fakat liderler ümitsiz bir tavırla, «Faaliyetsiz geçen şu on seneden sonra Gandhi kalkıyor, pasif bir yol teklif ediyor. Millî mücadeleye böyle başlanır mi?» diyorlardı.

İş arkadaşlarının kendisini küçümsemelerine ehemmiyet vermeden, Gandhi âdeti olduğu veçhile umumi valiye ikaz mektubunu yazdı. Cevap alamayınca, mektubu gazetelere verdi ve programını ilân etti. Kampanyayı bizzat kendisi açacak, bir grubun başında Ashram'dan deniz kıyısına gidecekti. Orada, «Allahın yaratmış olduğu denizden» «İngilizler tarafından kaçak mal haline getirilmiş» tuzdan bir avuç dolusu alacaktı.

Halkın heyecan ve sevinci o derecede çabuk ve şiddetli oldu ki, Nehru ile mütecaviz partisi birdenbire Gandhi'nin plânının bir dehâ eseri olduğunu anladılar. İnsan haklarının güzellikle istenmesini o derecede basit ve doğru bir yolda meraklı ve heyecanlı hale sokuyordu ki, herkesin hayal kabiliyetini ateşlemişti.

11 Mart günü şafak sökerken Gandhi'nin takımı Ashram'dan yola çıktı. Ahmedabad kolejinden bâzı talebeler de gruba katıldı. Mohandas, kolunu Kasturbai'm beline dolamış olarak takımın önünden yürümeğe başladı.

Daha akşam olmadan, bu yürüyüş haberi bütün dünyaya yayıldı. Her köyde, yolcuları, erkekli kadınlı kafileler karşılıyor, demet demet çiçekler veriyor, yiyecek, yatacak yer teklif ediyorlar ve büyük sevgi gösteriyorlardı. Bir köyde yüzlerce köylü topluluğa katılıp, ikinci durağa kadar beraber gidiyorlardı. Oraya gelince başka yüzlerce kişi gidenlerin yerini alıyor, ileride gidilecek yere kadar refakat ediyorlardı. Gandhi her gün muazzam topluluklara söz söylüyordu. Neden İngiliz idaresinin bitmesi gerek olduğunu onlara anlatıyor, ve sınıf ve mezhep farkı gözetmeden bütün vatandaşların birleş-

mesini söylüyordu. Bu şekilde, elinde asa, bir yasemin çiçeği yağmuru altında, duasını almak için iki keçeli yerlere diz çökmüş insan sıralarının arasından, iri adımlarla geçerek Mahatma, denize giden iki yüz millik yolu yürüdü.

Her adımda tevkif edilmek ihtimali vardı. Nehru'lar da biliyorlardı ki, hapishane kapısı kendileri için ardına kadar açık duruyor. İşi devam ettirmek için zaten yerlerine adamlar tâyin edilmişti. Motilal ile oğlu, Gandhi ile bir son konferans yapmak üzere sahile yakın küçük bir kasabaya gittiler. Binlerce kişinin hazır bulunduğu grup (gün batışı) duasından sonra, bu üç erkek bir arada, Gandhi'nin çadırının önünde oturup sükûnetle konuştular.

Motilal, «Gandhiji, ben Allahabad'daki büyük evimizi millete bağışlamak istiyorum; bunu hürriyet hareketinin merkezi yapsınlar. Ne dersiniz?» dedi.

Mohandas, «Çok güzel bir iş, dostum,» dedi.

İki misafir Allahaısmarladık deyip ayrıldılar; arabalarına binerlerken, Gandhi onları sevgi ve hayranlıkla seyrediyordu. Vatanperverlerden hiç biri bunlar kadar fedakârlıkta bulunmamıştı. Bu ziyaretten kısa bir müddet sonra Gandhi, Jawaharlal'in yine hapsedildiğini haber aldı.

6 Nisan günü, Tuz Yürüyüşü, deniz kıyısında durdu. Bu, satyagraha'nın başlamasına işaretti. Şehirliler ve köylüler, deniz suyundan tuz çıkarma usullerini evde tecrübe etmekle meşguldüler. Şimdi artık hiç kimse tuz satın almıyordu, ithalât mallarının hepsi de artık boykot edilmişti. Pazarlarda, çarşılarda, müşteriler yalnız Hint malına para veriyordu.

Gandhi, her tarafta tertip edilen mitingleri anlatan mektup, telgraf ve gazeteleri okurken milletiyle iftihar ediyordu. Mrs. Sarajini Naidu, kadınların oynadığı rolü anlatmak için Gandhi'nin kampına geldi.

«Yüzleri peçeli Müslüman kadınlariyle, Hindu ve Parsi'lerin kapalılığa alışmış kadın ve kızlarının, içki dükkânları-

nın ve meyhanelerin işlerini baltalamaları görülecek şey, Gandhiji. Bu kadınlar broşür dağıtıyor ve para topluyorlar. Liderlerimizden biri tevkif olunduğu dakikada, onun mensup olduğu şehrin kadınları hemen bir matem günü tertip ediyorlar,» dedi.

İşin en iyi tarafı, kalabalıkların polise hemen hemen hiç karşı gelmemeleriydi. Canavarca dayakların ardından silâh sesleri de geldiği zaman bile, halk kendini müdafaaya kalkışmıyordu. Bir sabah Mrs. Naidu ile Kasturbai, Gandhi'yi çok heyecanlı bir halde gördüler; mühim bir ademi - şiddet misali vâki olmuştu.

«Hudut vilâyetinden haber!» diye bağırdı. «Vahşi polis hücumlarına karşı dahi Abdul Gaffir Han sözünü tutmuştur. Ve ne olmuş biliyor musunuz? İngiliz zabitleri, Hintli birliklerine bir Pathan'la grubuna ateş emri vermiş, askerler ise bu emre itaat etmemişler. İdam cezası pahasına hemcinslerini esirgemişler.»

Gandhi şimdi umumi valiye ikinci bir mektup yazdı, bir iyiniyet hareketi olarak, şu sıkıcı tuz vergisini derhal kaldırmasını istedi. Yapmak tasavvurunda bulunduğu ikinci projesini de bu mektupta bildiriyordu; kendi kampına yakın olan tuz işletmelerine el koyup bunları millet menfaatine kullanacaktı. Böyle bir kanuna aykırı işin cezalandırılacağını kısaca bildiren bir cevap aldı. Gandhi hemen tekrar yürüyüşe başladı.

Tatlı bir Mayıs gecesinde, akdarı tarlalarından, tozlu kokuları taşıyarak esip gelen deniz rüzgârı küfül küfül esiyordu; Gandhi de çadırında rahatça uykuya dalmıştı. Dışarıda bir otomobilin durduğunu duymadı. Birdenbire elektrik fenerlerinin yüzüne vuran ışığı ile uyandı. Yatağını bir polis halkası sarmıştı. Bir ses, «Sizi tevkif ediyoruz,» dedi.

Gandhi, sükûnla etrafına göz gezdirdi, ve yerli Hintli hâkime, «Lûtfen celpnameyi okur musunuz, efendim?» dedi.

Mahkeme memurunun titriyen sesi daha kesilmeden,

Gandhi'nin tâbilerinden bir çok adamlar çadır kapısına toplanmışlardı. Gandhi, bu adamların, kendi sevdiği ilâhiyi okumaları için izin istedi. İlâhinin son perdesi duyulur duyulmaz Gandhi yerinden fırladı, pelerinine sarındı, ve bekliyen polis arabasına atladı.

Topluluktan biri bağırdı, «Gandhiji, Ba'ya söyliyecek bir şeyiniz yok mu?» dedi.

Gandhi,

«Çok cesur kızdır, ona böyle deyiniz!» dedi.

Hapiste yine eski hayatını yaşamağa başladı; iplik eğiriyor, düşünmelere dalıyor ve yazı yazıyordu. Tekrar tevkif edilmesinin dışarıda yaratmış olduğu heyecandan haberi yoktu. Bu haber bütün Garp dünyası basınında büyük harflerle baş sahifeleri doldurmuştu. İngiltere Başvekili, yüz yirmi Amerikalı papaz tarafından imzalanmış bir telgraf almıştı; ondan Hindistan'la uzlaşmasını rica ediyorlardı. Aynı istida, bizzat Hindistanda yaşayan İngiliz ve Hintli iş adamlarından da gelmişti. İş hayatı tamamen durmuştu. Sınai işçiler grev yapmışlardı. Hiç kimse vergi vermiyordu. Kimsenin istemediği ithal malları mağaza ve dükkânların raflarını doldurmaktan başka işe yaramıyordu.

Tam o anda Londrada, parlâmento, bir Hindistan anayasası plânları hakkında yuvarlak masa konferansı yapmakta idi. Liberaller harekete geçilmesini istiyorlardı; bu suretle 1931 başlarında Gandhi, ve Motilal ile Jawaharlal Nehru da içlerinde olduğu halde bir çok liderler serbest bırakıldılar.

Ne yazık ki serbestlik Motilal için çok geç kalmıştı. Sıhhati bozulmuştu, evine geldi ama, ne çare, ölmek için. Jawaharlal babasının başı ucundan asla ayrılmadı. Allahabad'a koşup gelmiş olan Gandhi, Mrs. Nehru, kızları ve damatlarına elinden geldiği kadar teselli edici sözler söyledi. Bu büyük liderin cenazesi, Ganj nehri kıyısındaki odun yığınına götürülürken ardından giden dehşetli kalabalığa söz söyliyen Gandhi oldu.

Aradan ancak bir ay kadar geçmişti. Gandhi, şimdi Yeni Delhi'de umumi valiyle sulh şartlarını konuşuyordu. İngilterenin herhangi bir uzlaşmaya mecbur tutulmuş olması, Muhafazakâr Hintlileri bile heyecanlandırıyordu. Son muahedename hiç de tatmin edici bir mahiyet taşımıyordu. Ne var ki, hiç olmazsa, bütün siyasi mahpuslar serbest bırakılmış, ve işleri baltalıyanlarla nümayişlere karşı alınan tedbirler kaldırılmıştı.

Yaz başlarında İngiltere hükûmeti, Londra Yuvarlak Masa Konferansı için asalet ünvanı olan bir kaç Müslümanla aşırı Muhafazakâr Hindulardan mürekkep bir delege heyeti tâyin etti. Memleketin her tarafında binlerce ve binlerce âzası olduğu halde Hint Kongresinden yalnız bir tek delege kabul edildi. Bu delegeyi seçmek için, Kuzey Batı sahilde Karachide bir toplantı yapıldı. Toplantı daha başlamadan, toplantı salonunun yanındaki muazzam kamp hoşbeş sesleri ve dostça konuşmalarla dolmuştu. Derken bir gürültü koptu. Hepsi de kırmızı gömlekler giymiş büyük bir grup yürüyüş halinde kampa gelmişti; bunların kimler olduğunu da bilen yoktu.

O arada heyecanla titreşen karışık seslerin içinden yükselen liderlerinin gür sesi işitildi. «Mahatma Gandhi nerede? Ben Abdul Gaffir Han. Biz bu kongre toplantısına iştirâk etmek için Hudut vilâyetinden geldik.»

Pathan'ların bu ilk görünüşü şiddetle alkışlandı, ve yer gök inledi. Gandhi, bu lideri göze çarpacak kadar büyük bir sevgiyle karşıladı. Han'ın ciddiyet ve samimiyeti kongre âzaları üzerinde öylesine büyük bir tesir bıraktı ki, hemen ona Hudut Gandhi'si lâkabını taktılar ve bu isim bütün Hindistana yayıldı.

Kongre tam bir oybirliğiyle delege olarak Gandhi'yi seçti, ve Ağustos nihayetinde Gandhi İngiltereye gitmek üzere vapura bindi. Nehru onu teşyi etmek üzere Bombay'a gitti. Babasının matemi içinde, Gandhi'nin, umumi valiyle sulh uzlaşmasından gayri memnun, Londra konferansının neticesinden şüpheli halde Jawaharlal çok müteessir ve üzgündü.

Mohandas teessürünü hafifletmeğe uğraştı. «Her halde İngiliz karekatüristlerine çok eğlenceli bir mevzu olacağım. Elbiselerimden başka, üstelik işte şu keçim de var. Benimle gidecek ki ben de temiz süt içebileyim,» diyerek güldü.

Londra'da, Gandhi'yi takdir edenlerden bir grup onu çok tantanalı bir şekilde karşıladılar. Yazarlar, şairler, ressamlar ve feylesoflar hepsi de, Hindistanın yiğitçe istiklâl mücadelesini ümit ve alâka ile takip ettiklerini söylediler ve şahsi dostluk hislerini ifade ettiler.

Meşhur bir romancı dedi ki, «Mr. Gandhi, sizin, fakirler bölgesinde bir apartmana nezaret eden bir arkadaşın evinde misafir olduğunuzu duyduk. Sizde gördüğümüz bu sebat bizi meftun ediyor. Amma Allah vere de bizim sokak yumurcakları size kabalık etmesinler.»

Mohandas güldü, «Ha, evet, arkamdan koşup adımı çağırıyorlar; bâzen alay da ediyorlar, ama zamanla ben onların gönlünü kazanırım.»

Gerçekten de öyle oldu. Çok geçmeden çocuklar onu apartman kapısında bekler ve Gandhi Amca der oldular. Bir akşam Buckingham Palace' (kıral sarayı) ta bir bahçe davetine gittiğini işitmişlerdi. Bağıra çağıra geldiler, «Gandhi Amca, sahi kıralı gördün mü?

O gülümsiyerek, «Gördüm ya! Hem o kadar hoş bir centilmendir ki!» dedi.

Hintli dostlarından biri, Gandhi'nin elbisesine bakarak saray davetine bu kılıkla mı gittiğini sordu. O, «Evet böyle gittim. Kıral hazretlerinin arkasındaki elbiseler ikimize yetecek kadar vardı» dedi.

Yuvarlak Masa Konferansında geçirmiş olduğu o çetin haftalarda gülme fırsatı Mohandas için kıymetli bir şeydi. İngilizlerin yapmış olduğu anayasa, Hindistanı, imparatorluğun idaresinde bırakıyordu. Oy hakkını genişletiyor, ve seçilmiş memur ve zâbitlere biraz daha büyük salâhiyet veriyordu, fakat müstakil ve hür bir millet için şahsî idare yaratma cihetinden bu plân tam bir gülünçlü tiyatro oyunu idi.

Gandhi mevzuubahis olmuş bütün meseleleri birer birer ele alarak çok açık ve berrak surette anlattı: maliye, ticaret, seçim sistemleri, ordunun kontrolu ve yüksek mahkemeler. Asıl mühim başlıca dâva, yâni Hindistanın istiklâl meselesi için bütün ricaları Yuvarlak Masa Konferansında ne parlamento âzaları ne de İngiliz taraftarı Hintlilere tesir etmişti. Müzakerenin sonunda, Gandhi, yorgun ve cesareti kırılmış olarak memleketine dönmek üzere vapura bindi.

Bombay'da onu bekliyen çok kötü haberler vardı. Yeni bir umumi vali gelmiş, sulh muahedenamesini hiçe saymıştı. Durmadan tevkifler yapılıyordu. Kongre kanun dışı ilân olunmuştu. Gandhi'yi karşılamağa giderken Nehru yakalanmış ve iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Bengal ve merkezi Hindistan'da karışıklıklar huzuru kaçırıyordu.

Gandhi sanki can evinden vurulmuş gibi oldu; umumi valiyle bir görüşme istedi. Cevap olarak Gandhi'nin ve kongre reisinin tevkifi emri çıktı. Hemen arkasından Gandhi'nin karısı Kasturbai, Mrs. Naidu ve Gandhi'nin daha başka yakınları tevkif edildiler. Hapis cezasına çarpılan yüzlerce kadınlar arasında Nehru'nun kibar, nazik karısı, iki kızkardeşi, ve hattâ yiğit yürekli ihtiyar annesi vardı.

Gerçi 1932 yılı, zor ve şiddetin tam galebesine şahit oldu, ancak Gandhi mahpus bulunduğu yerden bir tek mukavemet hareketi yaptı. Londrada iken, Dokunulmazların, her vatandaş gibi muamele görmelerini istemiş ve bunda ısrar etmişti. Birdenbire, İngilizler tarafından anayasa üzerinde çalışmak üzere seçilmiş olanların, Dokunulmazlar için tamamen ayrı seçimler yapılmasını kararlaştırdıklarını haber aldı.

Bu haberi getiren arkadaşa Mohandas şöyle bağırdı, «Dokunulmazlara farklı muamele asla olamaz! İşte size Dokunulmazlık sistemini ebedileştirecek bir teşebbüs!» dedi ve çıkrığın önündeki iskemlesinden fırlayarak, büyük meyusiyet ifade eden bir sesle, «Dokunulmazlık sistemi yıkılmadıkça, biz hiç bir zaman sağlam bir kendini idare sistemi kuramayız!» diye ilâve etti.

Gandhi'yi böyle bir öfke parlayışı içinde görmemiş olan arkadaşı şaşırarak, «İyi amma, Gandhiji, böyle bir seçim sistemi karşısında elimizden ne gelir?» dedi.

Gelen cevap tereddütsüz ve kat'î idi, «Ölebilirim! Bu kötü hazırlığa hayatımı feda ederek mukavemet edebilirim!»

O gün akşam olmadan İngiltere Başvekiline bir istida yazarak, bu seçim kanunu değiştirilmezse, kendisinin, ölünceye kadar oruç tutacağını bildirdi. Bu karar bu suretle ilân edilince memleket birbirine girdi, herkesi bir panik almıştı. Anayasa üzerinde çalışan bütün Hintli ilerigelenleri Bombay'a konferansa çağırıldılar. Gandhi'ye hayatını tehlikeye koymaması için yalvaran telgraflar, hücresine sel gibi gelmeğe başladı.

Hepsine verdiği cevap birdi. «Bir Hindu sıfatiyle benim dinî itikadım, eli ermez gücü yetmez erkek ve kadın yığınlarına Hindular tarafından yapılmış olan korkunç haksızlığı telâfî etmek için icap ederse hayatımı feda etmemi emretmektedir.» Eylülün yirminci günü öğle zamanı Gandhi'nin orucu başladı.

Mahpus Gandhi'nin ufacık karyolası, hücresinin dışındaki ufak avluda bulunan iri mango ağacının altına getirildi. Doktor her gün gelip, rapor veriyor, ve rapor haberi bütün dünyaya şimşek hızıyle bildiriliyordu. Orucun dördüncü günü Bombay'daki seçim komisyonu, yeni bir tasarı gönderdi, Gandhi de bunu tasvip etti. Haber derhal telgrafla İngiltere Başvekiline bildirildi.

Gandhi'ye karşı gösterilen alâka heyelanı karşısında, bütün hapishane nizamları çökmüştü. Kasturbai ile Ashram işçilerinden bir grup, saatlerle Gandhi'nin yatağının etrafında oturuyorlardı. Nehru'nun kızı ile yeğeni ziyaretine geldiler. Bir gün de Rabindranath Tagore'un siyah elbiseli uzun boylu vücudu, mango ağacının altında erimekte olan küçük yapılı vücudun üstüne rikkatle eğildi.

Tagore, «Siz yılmak bilmez bir cenkçisiniz, Mahatma

Gandhi. Çünkü Hindistanın en çok ihmal edilmiş topluluğu için yegâne silâhınızla savaşıyorsunuz; hayatınız!» dedi.

26 Eylül günü Tagore hapishane avlusunda iken büyük haber geldi. Başvekil seçim kanununun değişmiş şeklini kabul etmişti. Büyük sevinç tezahüratı arasında, Gandhi'nin ricası üzerine Tagore, kendi eseri olan ilâhilerden birini okudu sonra da eski bir duayı okudu. Tatlı, ince ses susup ta ortalık sükûn içinde kalınca, Gandhi orucunu bozdu. O anda içilen bir iki yudum meyva suyu milletlerarası bir hâdise idi.

Gandhi hapis cezasını bitirdikten sonra, ne yapmak istediğini kararlaştırmıştı. Politika işini Kongre Partisine bırakarak, kendini Hint hayatının iki büyük meselesine vakfetti. Bunlardan birincisi Dokunulmazlık sistemiydi. 1930 yılında yapılan Tuz Yürüyüşünden sonra Ashram'daki yerlerine hükûmet el koymuştu. O zaman Ashram'dan ayrılan koloni, merkezi Hindistan'ın Wharda şehrine yakın bir yerde Gandhi'nin etrafında toplanmıştı, ve orada Bütün Hindistan Eğiriciler Cemiyetinin merkezi kuruldu. Sabarmati Ashram tekrar Gandhi'ye verilince, burasını o, Dokunulmazlar grubuna tahsis etti. İşte bu merkezden, bütün millete sirayet eden öyle bir azim ve gayret ışığı saçıldı ki, bu sâyede o eski kötü sistem yok edilme yolunu tuttu.

Gandhi'nin ikinci büyük emeli Hindu'larla Müslümanlar arasında bir birlik kurmaktı. Bu iş, köylerde o kadar güç değildi, çünkü yıllardan beri bu iki grup pek âlâ birbirleriyle güzel geçinmişlerdi. Ancak mevki sahibi münevverler arasında, Mr. Jinnah kongreden ayrılıp kendini Moslem League (Müslüman Birliği Teşkilâtı) na verdikten sonra, zıtlık gittikçe artmıştı. Bir zamanlar Mr. Jinnah, iki grubu yaklaştırmak için Gandhi'yle işbirliği etmişti, şimdi ise sanki bilhassa onlar arasında ayrılık yaratmağa uğraşıyordu. Durmadan aralarında korkunç çatışmalar oluyordu.

Nehru kendince bu değişikliğe mâna veriyordu. Gandhi'ye dedi ki, «Jinnah, partiye giren binlerce orta sınıf kongre âzasına tahammül edemedi. O fazla kibar ve fazla haristir. Mos-

lem League'in tam salâhiyetli reisi sıfatiyle bunu bizim kuvvetli rakibimiz haline getirmek istiyor.»

Jinnah'ın kuvvetinin ilk tecrübesi 1936 yılında oldu. Çünkü o zamanlarda sözde anayasa, Hindistan halkına zorla kabul ettirilmiş ve yerli prenslerle idare edilmiyen eyaletlerde seçimler yapılmıştı. Moslem League yalnız üç eyalette, kongre ise sekizinde kazandı.

Gandhi, seçim neticelerinden dolayı Nehru'ya tebrik mektubu yazdı. Jawaharlal'ın kızkardeşi Mrs. Pandit, seçim neticesinde intihap edilmiş olan sekiz kişiden ibaret icraî heyetten biriydi. Ancak Gandhi, bir çok düşünce sahibi Hintliler gibi Nehru'nun da yeni hükûmetten dolayı üzgün olduğunu biliyordu. Çünkü hakiki kontrolün İngilizlerin elinde olmasiyle, eyalet vekillerinin bile elinde hiç bir kudret ve salâhiyet yoktu.

Gandhi'nin Jawaharlal'ı düşündükçe üzüldüğü çok oluyordu. Genç adam, derin dini hisleri olmadığı için, ıztırabı da büyüktü. Teselli kaynağı yoktu. Hapishanede geçen uzun yıllar, karısının ölümü, Hindistanın istiklâli uğrunda muvaffakiyetsizliğe uğrayan mücadele onun görüş sahasını karartmıştı. Şimdi de Avrupada vaziyetin ne dereceye kadar nazik ve ciddî olduğunu, iş arkadaşlarının çoğundan daha iyi anlıyordu. Çünkü o yıllar, Adolf Hitler'in Almanyada iktidar mevkiine yükseldiği günlerdi. Geniş ve korkunç derecede büyük silâhlanmalara ve muazzam ölçüde büyük talimli ordulara arkasını dayamış olan bu Nazi şefi, kendisinin yenilmez bir kuvvet olduğuna inanır olmuştu.

Gandhi'ye göre, böylesine çılgınca bir hırsın tehditkâr hali kadar korkunç bir şey daha vardı. Bu da başka memleketlerin pasif korkusuydu. Hepsi de emniyet nâmına Hitler'le pazarlığa girişmiş bulunuyorlardı. Avrupa milletleri arasında bu zalim, bu gaddar adama karşı koyacak, ne cesaret, ne birlik ne de yiğitçe bir mânevî kuvvet vardı. Harbin kaçınılmaz bir felâket haline gelmiş olduğu fikrinde Gandhi de Nehru ile beraberdi. İşin dehşeti mücessem bir kara şekil gibi gö-

zünün önünde duruyordu. Fakat o, mânevi kaynaklardan sevinç bulan bir adamdı, ve her an ötmeğe hazır bir kuş gibi her zaman neş'e saçmağa ve gülmeğe hazırdı.

İlk defa Ashram'ı ziyaret eden ve orada bir evliya görmeği uman yabancılar, onun şakacı halleri karşısında çok kere şaşırıyorlardı. Uzun zaman sulh için çalışmış bir Amerikalı kadın bir gün Gandhi'nin kulübesine gelerek kendisinden hususi bir mülâkat istemişti. Oranın âdetlerine göre kadın çamurlu ayakkabılarını çıkardı, verandayı yalın ayak geçerken Gandhi'nin neş'eli sesini duyarak irkildi. Gandhi içeriden gülerek şöyle diyordu. «Görüyorum ki Madam, çoraplarla gezmeğe alışkın değilsiniz; yavaş yavaş her şeye alışılır.»

O ciddi konuşmanın sonunda Gandhi, «Şu kara felâket ânında bile gülmenin insana şifa getirdiğini unutmayalım,» dedi.

Nihayet Hitler bütün muahedeleri hiçe sayıp, kendisini yatıştırmağa uğraşan bütün devletlere karşı girişilmiş olan taahhütlerin hepsini ayak altında çiğneyerek ordusuna, Lehistana girme emrini verdi. İşte o zaman İngiltere ve Fransa harekete geçmeğe mecbur oldular. 1939 yılı Eylül ayının üçüncü günü Nazi Almanya'ya harb ilân ettiler ve İkinci Cihan Harbi başladı.

Bundan on bir gün sonra İngiltere hükûmeti Hintli liderlere kaba şok tesiri yapan bir harekette bulundu. Umumi vali herhangi bir Çar'ınki kadar otokratik (müstebitçe) bir beyanatta bulundu. Hindistan halkının, Almanyaya karşı savaşında İngiltereye faal şekilde yardım edeceklerini ilân etti. Yüksek makamları işgal eden Hintlilerin hiç biriyle buna dair bir müzakereye girişmemişti. Hiç bir ihtar veya hazırlık olmadan memleket harb gayretlerine girişiyordu.

Derhal Gandhi'ye telgraflar yağmağa başladı; herkes onun fikrini öğrenmek ve akıl danışmak istiyordu. O, ancak ademi şiddet inancına uygun bir cevap verebilirdi. «Unutmayınız ki İngiltere şimdi bir ölüm kalım savaşına girişmiştir. Şimdi biz onun bu zayıf halinden faydalanmağa kalkışmayalım.»

Bununla beraber kongre liderleri, onun da tasvibiyle, umumi valiye meydan okuma kabilinden bir haber gönderdiler. Eğer bu gerçekten demokrasi ve hürriyet uğrunda girişilen bir harb ise, şu halde İngiltere, Hindistanda müstebitçe bir şekilde hükûmet sürmekten vazgeçmelidir. Memlekette birleşmiş bir çalışma yaratmak için, hükûmet, derhal Hindistanın istiklâlini ilân etmeli, ve bütün halk kütlelerine şamil bir hükûmet ve idare esas teşkilâtını hazırlayacak hususi bir heyetin seçilmesi yoluna gitmelidir. Vatanperverlerin umumi valiye gönderdikleri mesaj bu idi.

Cevap, menfi oldu. İngilterenin istediği orduya kaydedilecek hem gönüllü hem de kur'a efradı askerler, cephane fabrikaları ve paraydı. Hükûmetin devam ettirmek istediği şey de her şeyi tam bir kontrol ve zapturapttı (sıkı düzen).

Bunun üzerine bütün eyaletlerdeki vekiller istifa ettiler. O zaman eyaletlerin İngiliz valileri meclisleri te'hir etti. Memleket umumi valiyle yardımcılarının emriyle idare olunur hale geldi. Gandhi'nin öğrettiği iyi niyet ve kendini tutma prensiplerine göre hareket ederek, liderler hiç bir suretle harekete geçmediler. Fakat 1940 yılında Norveç, Hollanda, Belçika ve Fransanın yıkılması karşısında Hint vatanperverleri, Faşizme karşı gelecek şerefli bir yol aradılar.

Wharda Ashram'da tekrar tekrar grup toplantıları oldu. Gandhi'nin tertemiz odasının lekesiz döşemesine, gül ve bugenvillea ağaçlarının gölgesinde oturarak, harekete geçmek için duydukları büyük arzu ve iştiyaktan bahsediyorlardı. Nihayet Madras'lı, tecrübe sahibi lider yeni bir teklifle meydana çıktı. Bu teklife göre, bütün Hindistana şamil muvakkat (geçici) bir hükûmet kurulacak, bu hükûmet İngiliz salâhiyettarlariyle çalışacak ve memleketi müdafaa gayesiyle birleştirecekti.

Nehru ateşli bir ifade ile, «Bu çok pratik bir fikirdir,» diye iddia ediyordu.

Gandhi bu fikri kabul ediyordu. Ancak onun şevksizliğinde, öbür arkadaşları, böyle bir hükûmetin, memleketi harbe sürükleyeceğine dair bir korku sezdiler.

Bununla beraber bu teklif yapılıp ta İngilizler de reddedince Gandhi fena halde kızdı. Umumî valinin tebliğleri Nehru kadar onu da şaşırtmıştı. İngiltere İmparatorluğunun, harpten sonra bile bütün halk için ve bütün halktan bir Hindistan hükûmetini kabul etmiyeceği âşikârdı. Bunun için, atılacak ikinci adımı kararlaştırmak için Bütün Hindistan Kongresi Komitesinin toplantısına katılmağı kabul etti. Bu toplantı, 1940 yılının bir Ekim gününde, Bombay civarında bir yerde yapıldı. Toplantı salonu hıncahınç dolmuş, dışarıda da büyük bir kalabalık toplanmıştı.

Yüksek mektep talebeleri, Hindistanın İstiklâl bayrağını taşıyarak iki taraflı kalabalığın arasında kapıya kadar sırayla yer almışlardı. Nehru ile Gandhi otomobilden inince, kalabalık onları çılgınca alkışladılar. Boğazları yırtılacakmış gibi, «Zafer!» «Gandhi, çok yaşa!» «Yaşa! Yaşa! Mahatma!» diye bağırıyorlardı.

İki lider toplantı salonuna girince, aşağı katta ve galeride bulunanlar onları, bir alkış tufanına tuttular. Gandhi onlara hemen hemen hiç bakmadan, yavaşça platformun üzerinde kendisi için bilhassa konulmuş çıkrığın yanına, tahtaların üstüne oturdu ve iplik eğirmeğe koyuldu.

Bu toplantıda, İngilterenin, muazzam bir halk kütlesinin ümitlerine karşı gösterdiği tam lâkaydlığin protesto edilmesine karar verildi. Sivil itaatsizlik yoluna gidilecekti. Ancak İngilterenin Almanyaya karşı girişmiş olduğu çok tehlikeli mücadelesini altüst etmemek mülâhazasiyle, bu işe kütleler ve gruplar değil ancak fertler girişeceklerdi. Liderler birer birer yasak toplantılar yapacak yahut da İngiltere hükûmeti aleyhinde konuşacaklardı.

Gandhi, «Tabii bunun neticesi hapis cezası olacaktır,» dedi ve dinleyicilere bakarak gülümsedikten sonra ilâve etti, «Amma, hepimiz de daha evvel hepse girmiş çıkmış kimseleriz.»

Bir hafta sonra Nehru tevkif edildi. Bunu aydan aya tev

kifler takip etti; nihayet hapse tıkılan Kongre Partisi âzalarının sayısı otuz bini buldu. Gandhi kendi hürriyetini kardeşlik ve ademi şiddet dâvasına vakfetti. Dünyada, ahlâkî ve mânevî kuvvete tam imanı olduğunu ilân eden tek büyük ses Gandhi'nin sesiydi.

Bir akşam, bir dua toplantısında, büyük halk kalabalığı, Gandhi'nin gözü önüne sanki bir derya gibi yayılmış vaziyette idi. Gözünün alabildiğine ortalığı doldurmuş olan bu insanlara bakarak dedi ki, «Hakikat ve ademi şiddeti biz sadece ferdi bir itiyat edinmekle kalmamalıyız, bunu gruplara, cemaatlere ve milletlere de aşılamalıyız. Benim bütün emelim ve hayalim budur. Bu işin gerçekleşmesi için ben yaşayacak ve öleceğim!»

Bunu takip eden yıl içinde hülya kuran yegâne adam Gandhi oldu. Hitler, denizde, karada ve havada harbe hâkim vaziyette idi. Almanyanın müttefiki Japonya ise Singapore'a doğru ilerliyordu. Nehru ile beraber bir çok siyasî mahkûmlar serbest bırakılmıştı. 1941 yılı Aralık ayının başlarında hapishaneden çıktılar; bu, Japonyanın hem Pearl Harbor'da hem de Uzak Şarktaki İngiliz mevkilerine darbeyi indirmesinden tam üç gün evveldi.

Gandhi, Nehru'yu çoktan gurbete gitmiş te baba evine tekrar avdet etmiş bir oğul gibi karşıladı. İkisi beraber, memleketlerinin karşılaştığı akılları durduracak çetin meseleleri konuştular. Nehru, «Halkımız küskün ve somurtkan bir teslimiyet vaziyetine düşmüştür. Harbetmek bile bu halden daha iyidir,» dedi.

Japonya, Birmanya'yı fethedip, bir yandan Hindistanı öbür yandan Çini tehdit edince, hareketsizlik artık dayanılmaz bir hal aldı. Gandhi bile kendi pasifizminin (sulhçülüğünün), ileride hürriyetleri uğrunda döğüşecek milletler arasındaki Hindistanın müstakbel mevkiini bozacağından endişeye düşmeğe başlamıştı. Bu sebepten, bir vatan vazifesi olarak ileriye atıldı, muvakkat hükûmeti kuvvetle tuttu, ve hür bir Hindistanın, saldırganlara karşı mücadeleye büyük kaynaklarıyla yardım edebileceğini söylediğini anlattı. Yazıları ve konuşma-

ları halk efkârını kamçılayıp heyecanlandırdı, ve harekete geçmek iştiyakı dalga halinde memleketi baştan başa sardı.

1942 yılı Ağustosunun sekizinci günü, Bütün Hindistan Kongre Komitesi bir toplantı yaptı. Memleketi alçaltılmış ve zayıflatmış olan İngilterenin, Hindistan hükûmetine karşı olan hesapları sayılıp döküldü. Tekrar büyük bir şevkle geçici hükûmet teklifi yapıldı.

Gandhi konuşmak üzere ayağa kalkınca, şu son üç sene içinde baskı altında bulundurmuş olduğu bütün heyecanı kendini gösterdi. «Halkımızı, istediklerini yapmaktan artık alıkoyamayız. Ne de kıyamete kadar, emperyalist kuvvete boyun eğmekte devam edebiliriz. İngilizlerin gitme zamanı artık gelmiştir. Sivil vazifeliler, ordu zâbitleri, hükûmet memurları, hepsi de Hindistanı terketmelidirler,» dedi.

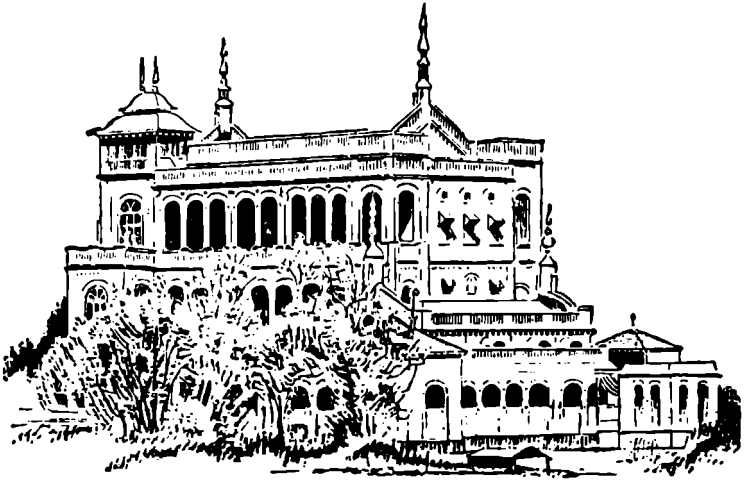
Alkış tufanı dakikalarca sürdü. O toplantıda uzun bir karar lâyihası yapılmasına karar verildi. Buna Hindistanı Terketmek Lâyihası dendi; hükûmete derhal arzedilecekti.

Ne var ki o hükûmet te uyumuyordu. Daha gün ağarmadan polis kuvvetleri harekete geçmiş bulunuyordu. Yalnız Bombay'da değil, bütün memleket ölçüsünde yüzlerce kişi tevkif edildi. Sabahleyin saat altıda polisler, Gandhi ile Mahadev Desai'yi tevkife geldiler.

Haberin yayılmasına mâni olmak maksadiyle evin telefon hatları dışarıdan kesilmişti, amma halk haberi almış, kalabalıklar sokakları doldurmuştu, bir ağızdan «Gandhi — Çok yaşa!» diye bağırıyorlardı.

Bu sefer Gandhi'nin hapishanesi bir lüks çeşnisi taşımaktan da çok ileri gidiyordu. Bombay'da, İngilizlerin el koymuş oldukları ve büyük Ağa Hanın muhteşem sarayıydı. İngilizlerin âleme şöhret salmış nazik ve iyi davranışlarından biri sayesinde, Gandhi'nin etrafını seçkin bir mahpuslar grupu aldı. Kasturbai, kendi doktoru ile beraber saraya nakledildi. Bu, tıbbiyeden diploma almak üzere olan bir genç kadındı. Mrs. Naibu oraya neş'e ve dostluk havası getirdi. Amiral Slade'in

kızı, genç bir İngiliz kadını, bir diğer dosttu, İngiliz dostları ona Miraben adını koymuşlardı; kadın yıllardan beri Ashram'da yaşıyordu. Hem dokumacılık işini idare ediyor, hem de Gandhi'nin sekreteri vazifesini yapıyordu. Mahpuslar, sarayın güzel bahçesinde dolaşabiliyorlardı, ve etraflarında hizmetlerine hazır adamlar vardı. Bütün bunlara rağmen saray bir hapishane idi. Harbin dehşetli hâdiselerinden uzak kalmak çok güçtü, fakat daha fenası, Hindistanın büyük ihtiyaçını bile bile, eli kolu bağlı olarak oturup bir şey yapamamaktı. Bengal'daki dehşetli kıtlık hikâyeleri günlerini karartıyordu.

Ondan sonra geçen on sekiz ay zarfında Ağa Han sarayına sızan haberlerden anlaşıldığına göre Müttefikler harbi kazanmak yolundaydılar. Birleşik Amerika bütün kuvvetlerini harbe sokmuştu. Sovyet Birliği, Stalingrad'da Alman kuvvetlerini mağlûp ettikten sonra, orduyu çekilmeğe mecbur etmeğe başlamıştı. Uzak Şarkta, Japonya kat'i surette durdurulmuş bulunuyordu.

1944 yılının şafağı ise Hindistanı büyük ve acı çileler içinde buldu. Hemen hemen bir milyon insan açlıktan ölmüştü. Bütün kuvvetli liderler mahpustular! Rabindranath Tagore, Mr. C. F. Andrews, Mahadev Desai gibi diğer liderler ölmüşlerdi. O yılın Şubat ayında bir ölüm vak'ası daha milleti umumi mâteme saldı.

Bir öğle sonu, Ağa Han sarayının avlusunda garip bir sahne oldu. Üstü çiçeklerle kaplı, hareketsiz, ufak tefek bir vücut sandal odunundan müteşekkil cenaze yakmağa mahsus yığının üstünde yatıyordu. Yanında bir takım mahpuslarla beraber Gandhi'nin üç oğlu diz çökmüşlerdi. Mohandas Gandhi, sırtını duvara dayamış, gözlerini yummuş dua ediyor, vefa ve muhabbetiyle kendisini altmış sene kucaklamış olan ve kendi kendini hiç düşünmemiş olan arkadaşa veda ediyordu. Kasturbai hapishanede ölmüştü.

Hiç şüphe yok ki, bundan sonra Gandhi'nin sıhhatının bozulmasının başlıca sebebi keder olmuştu. Vücudunun zayıflığı ve kansızlığı İngilizleri korkuttu, Mayısta onu serbest bıraktılar. Bu D gününden, yâni Fransa sahillerinde yığılmış olan Alman ordularına Müttefiklerin o muazzam hücumu yaptıkları günden bir ay evveldi. O yıl sona ermeden, Gandhi, Faşizmin mağlûp olacağını anlamıştı; diğer liderlerle bir halk hükûmeti plânını konuşmağa başladı. Harpten sonra, istiklâl arzularına karşı İngilizlerin mukavemetinin kırılacağından emindiler.

Gandhi biraz canlanır canlanmaz, tekrar iyi niyet bentleri bina etmeğe başladı. Dini düşmanlık memleketi istilâ istidadını gösteriyordu. Kaç seneden beri M. A. Jinnah, binlerce Müslümana bile mânasız ve abes görünen bir talep ileri sürüyordu. Hindistanın bir Müslüman devleti olmasını istiyordu. Son zamanlarda ona Pakistan adını vermişti! Gandhi'ye böyle bir taksim fikri bile kâbus gibiydi. Nihayet Gandhi Jinnah'yı kendisiyle konuşmağa ikna etti.

İngiliz işi elbiseler giymiş, gözünde tek gözlük, uzun boylu zat, misafirine soğuk ve küçümsiyen nazarlarla baktı. Gan-

dhi ona Hintliler arasında olacak kan dâvaları ve kavgaların, İngiltereye idaresini devam ettirmek için mükemmel bir bahane tedarik edeceğini söyleyince, o, yüksekten gülümsedi.

Jinnah azametle cevap verdi, «Ben her zaman Hindistanın kendi kendini idare dâvası için çalıştım. Bu muhakkak olacaktır, ve aynı zamanda Müslümanların ayrı bir millet olma hakkı teslim edilecektir.»

Gandhi feryat etti, «İsterseniz beni iki parça edin, fakat Hindistanı ikiye bölmeyin!» Ne çare ki karşısındakinin kulakları tamamen tıkanmıştı, hiç bir şey dinleyecek halde değildi.

4 Mayıs 1945 yılında Alman orduları müttefiklere teslim oldu. O vakte kadar Birleşik Amerikanın Japonyayı yenmesi de kat'i bir hal almıştır. Beş ay sonra İngilterede seçim yapıldı; neticeler hakkında gelen haberler, Hindistanda acele bir hareket geçiş ümidi uyandırdı.

Gandhi'ye bu haberi, sadık yardımcısı Miraben verdi. İngiliz kadını, yüzü sevinçten aydınlanarak şöyle dedi, «Bapu, İngiliz harb hükûmeti düştü, ve İşçi Partisi seçimi kazandı. Hiç şüphesiz şimdi bu memleket artık istiklâlini kazanacaktır.»

Bununla beraber, başlangıçta, İşçi hükûmeti, Hindistandaki hâkimiyetinden vazgeçmek hususunda hemen hemen selefi kadar çekingen davrandı. Ne var ki hapishaneler boşaldı, siyasi kışkırtıcılar serbest bırakıldı, ve Hindistanın ilk hakiki demokratik anayasasının anahtarlarını hazırlayacak bir heyetin seçilmesine izin verildi. Nehru ile bir çok başka ileri gelenler, eğer Müslüman Birliği âzaları Kongre Partisi ile beraber yeni bir hükûmet teşekkülü için çalışırlarsa, Pakistan fikrinden vazgeçileceğine inanıyorlardı.

Gandhi, kendi hesabına, ve şahsi mahiyette, aradaki dehşetli uçurumun üzerine köprü kurmağa uğraşıyordu. Bölünmez bir millet umdesini gaye tutan belâgatli nutuklar söyliyerek memleketi baştan başa dolaştı. Her zaman olduğu gibi binlerce insan Mahatma'yı dinlemeğe ve ona hürmet göstermeğe koşuyordu. Ne var ki kin ve şüphe canavarı başıboş kalmıştı.

Müslüman heyet, anayasa meclisinden çekilince, Hindu'lar ziyadesiyle kızdılar. Gazeteleri Jinnah'a ve Birliğe çok şiddetli hücumlara girişti. Radikal Hindulardan mürekkep bir cemiyet, Pakistan'la her şekilde ve her hangi suretle mücadele etmek üzere teşekkül etti. Münevver zümreler arasındaki bu şiddetli kavga, halk kütlelerinde şiddet şeklinde akis buldu. Bengal, Bihar ve Punjap şehirlerinde durmadan sokak muharebeleri oluyordu. Calcutta kanlı bir meydan muharebesi sahnesi oldu. 1947 yılının başında bu gibi karışıklık ve isyanlarda on iki bin kişi telef olmuş bulunuyordu.

Bu devre Gandhi için bir büyük ıztırap zamanıydı. Kendisine teselli bulmak emeliyle gelenlere ancak şöyle diyebiliyordu, «Ümit edelim ki bu çirkin ve utandırıcı şiddet, Hindistan tarihinde muhteşem yeni bir fasıl olmaktan öteye gitmesin.»

İngiliz hükûmetinin nihayet memleketten çekileceğini bildirmesi Gandhi'yi çok sevindirdi. 1947 yılının Ocak ayında umumi sevinç ve heyecan içinde Hindistan'ın müstakil (bağımsız) ve hâkim bir cumhuriyet olduğu ilân edildi. Mart ayında Lord Mountbatten son umumi vali olmak üzere Hindistana geldi. Vazifesi sadece İngiliz maslahatlarını (işlerini) düzenlemek olacaktı.

Gandhi, Lord Mountbatten'i ilk karşılıyanlar arasındaydı, genç ve güzel Lady Mountbatten'le hemen dost oldu. Sarayda çay içerlerken Lady Mountbatten sordu, «Mr. Gandhi, Mr. Jinnah'nın ayrı bir millet talebini muvafık görüyor musunuz?»

O gün Gandhi kat'i bir «Hayır,» sözüyle cevap verdi. Ancak bunu takip eden haftalarda Müslüman Birliğinin, Pakistan dâvası tahakkuk etmedikçe, Lord Mountbatten'in son tasfiye şartlarını asla kabul etmiyeceğini anladı. Jinnah bir tek yumrukla, hem Gandhi'nin kalbini hem de Hindistanı ikiye bölmüştü.

Bir gün Nehru, Gandhi'yle konuşmak üzere Wharda

Ashram'a geldi. Mohandas daha misafirini karşılarken, kendisini gece gündüz meşgul eden suali sordu: «Hiç bir çıkar yol yok mu? Birleşmiş bir Hindistan ümidi tamamen bitmiş midir?»

Nehru, çok sevdiği bu dosta ciddiyetle baktı. Gandhi şimdiye kadar hiç yaşlılık alâmeti göstermemişti. Işıl ışıl yanan gözleri, kırışıksız, taze derisi, ve zayıf vücudunun kıvraklığı, gözlüğünü, saçsızlığını, ve dayandığı bastonunu gölgede bırakmıştı. Şimdi ise sanki eski canlılığı kaybolmuş gibiydi. Milletinin içindeki kardeş kavgaları ve birbirini öldürmeler, sanki bu canlılığını sömürüp bitirmişti.

Nehru, «Gandhiji, birleşmenin imkânsız olduğundan eminim. Hududtlarımız içinde ayrı bir memleket fikri çok acı olmakla beraber, bunu kabul etmek lâzım. Aksi takdirde bu korkunç karışıklık böylece sürüp gidecektir,» dedi.

Gandhi bu sözleri dinlerken, ümitsizliğini gizlemek maksadiyle başını iğmişti.

Bir Haziran akşamı, Delhi'nin Dokunulmazlar bölgesinde, Gandhi'nin oturduğu kısımda yapılacak olan ve müstesna derecede muazzam bir dua toplantısına çok büyük bir kalabalık gelmişti. İlâhiler okunduktan sonra, Kur'an'ı Kerimden bir âyet okundu. Gandhi'nin konuşacağı dakika gelince, bakışlarını, batan güneşin hâlâ evlerin üstünde pırıl pırıl yanan pembe ve altın renklerinden çekip, kendisine doğru çevrilmiş binlerce yüze baktı. Büyük bir sükûnet fakat derecesiz bir hüzünle Pakistan'ı tanıdığını ilân etti.

Dinliyenlerin sanki soluğu kesilmiş gibiydi. Öfkeli mırıldanmalar işitildi. Gandhi sert bir sesle, «Bütün Hindistan, Pakistanı sevgi dolu bir teslimiyetle kabul etmelidir. Elimizden hiç bir şey gelmez. Hindu'lar, dostça bir anlaşmaya doğru ön ayak olmalıdırlar,» dedi.

Birlik hocası olan bu büyük adamın gün olup Jinnah'ya boyun eğeceği hiç kimsenin aklından geçmemişti. Bu karar telgrafla memleketin her tarafına bildirilince, Gandhi'nin ba-

şına öfkeli ve ateşli protestolar yağmuru yağdı. Radikal Hindu grupunun âzaları âdeta liderlerinden intikam alınacağını bildirdiler. Ne var ki Gandhi bu meydan okumaya karşı büyük bir kuvvetle harekete geçti. Konuşmalar, yazılar ve görüşmelerinde tezini tekrarladı durdu: «Hiç kimse birlik inancını zorla insanlara aşılayamaz. Müslümanlar bizim kardeşlerimizdir, isteklerine hürmet göstermemiz gerektir.»

Bütün hükûmet dairelerini Hintli memurlara devretmek gibi muazzam bir iş yapılırken de Gandhi hiç bir zaman yardım ve öğütlerini esirgemedi. Pakistan hudutlarını tayin de çok güç bir mesele idi. Son hudutlar hiç bir tarafı memnun etmiyordu, bunlar ilân edildiği zaman kütle kavgaları bora şeklini aldı.

Her şeye rağmen o yaz bir tek birleşmiş zafer dakikası oldu. Lord Mountbatten artık kontrol edemiyeceği bir vaziyetten kurtulmak endişesiyle vazifesinin bittiğini ve her İngiliz memurunun İngiltereye avdet edeceğini ilân etti. Yabancı bir idarenin iki yüz senelik hükmünün sona erdiğini bildiren haber, Hindistanın milyonlarca halkını heyecanlandırdı. 1947 yılının Ağustos ayının on beşinci günü, tarihî merasimi görmek için muazzam kalabalıklar Yeni Delhi'de toplandı.

Umumi vali, Hindistan ve Pakistan bayraklarının altında durarak iç ısıtan, belâgatli ve samimi bir veda konuşması yaptı. Bu konuşmada memleketin, istiklâlini herkesten ziyade Mahatma Gandhi'ye borçlu olduğunu unutmamalarını dinleyicilerine söyledi.

Gandhi oraya bu medhüsenâ çelenğini almağa gelmemişti. Lord Mountbatten'i alkışlayan gök gürlemeleri gibi sesler onun kulağına erişmedi. O, merasim sahnesinden uzakta, yalnızlık ve sessizlik içinde milletl için ve sulh için duayla meşguldü.

Ne yazık ki sulh ve sükûn yoktu. Çünkü şimdi memleketin bütün şimal kısmını kaplıyan bir karışıklık, bir ahali hare-

keti başlamıştı. Milyonlarca Hindu, Bengal'i, Punjab'ı, ve Hudut Eyaletini terkediyordu. Milyonlarca Müslüman aile eski vatanlarından çıkıyor, yeni Pakistan topraklarına geliyorlardı. Bu karışıklık içinde, iki taraflı mutaassıp kimseler öfkelerine yol verdiler. Döğüşmeler, birbirini öldürmeler ve türlü türlü yağma ve kötülükler yollarda muhacir kafilelerini ve trenleri durduruyordu. Hâlâ münazaalı olan güzel Keşmir topraklarında kan gövdeyi götürüyordu. Eğer Gandhi imdada gelmeseydi, Kalküta, ölü kemiklerinin toplandığı bir mahzen haline gelebilirdi. Gandhi hemen doğruca Müslüman bir dostun evine gitti, bu cesur kardeşlik hareketi diğer vatandaşları utandırdı ve cana kıyıcı mahiyet almış olan kavgalarından vazgeçtiler.

Bu dehşetli işlerin tesiri Gandhi'yi öyle bitkin bir hale koydu ki, dostları iyice endişeye düştüler. Bunlardan biri, zengin sanayicilerden Birla, Delhi'deki kendi yazlık evine gelip istirahat etmesi için Gandhi'ye çok ısrar etti. Her zamanki gibi, şahsi dostları, hükûmet ileri gelenleri, ecnebi misafirler, ve gazeteciler kocaman bahçeyi doldurdular. Hepsi de Gandhi'yle görüşmek istiyorlardı. Fakat hem sekreterleri hem de muhafızları vazifesini gören genç yeğenleri, bazen bu görüşmelerin önüne geçiyorlardı. «Şimdi Bapu'nun yalnızlığa ihtiyacı var,» diyorlardı.

Gerçekten, şer kuvvetleriyle güreşmesinde, Gandhi çok yalnızdı. En büyük gayretleri sarfetmiş olduğu işte, şu karşılaştığı muvaffakıyetsizlik onu yere vurmuştu. Hindistan'ın istiklâl savaşından çok evvel o, kardeşlik uğrunda çalışmıştı. Fakat bütün gayretleri boşuna gitmişti. Hiç şüphe yok ki eğer mânen kâfi derecede kuvvetli olsa, milletinin içinde yine âhengi temin edebilirdi! O böyle düşünüyordu. Mânevi kudretlerden kuvvet almasında, orucun, her zaman kendisi için büyük yardımı olmuştu. Bundan başka, memleketi kırıp geçiren şu cinayet ve şiddet hareketlerine mâni olmaktan âciz kaldığı için kefaret olarak ceza çekmesi iyi olurdu. Nihayet kararını bildirdi, 1948 yılı Ocak ayının on üçüncü günü oruca başladı.

Hindistanın üzerine yine bir kasavet bulutu çöktü. O gün borsa kapandı. Herkes, Mahatma bu yaşlı ve zayıf haliyle artık bu oruçtan sağ kurtulamaz diye düşünüyordu. Birdenbire insanların yüreğindeki azgınlık hisleri, Mahatma'nın sağlığı endişesine yerini bıraktı. Hindistanın yeni merkez hükûmeti bir dostluk örneği gösterdi. Pakistan'a ödenmesi lâzım olan büyük bir meblâğ, belki Kaşmir'in istilâsı işinde kullanılır korkusuyla ödenmemişti. Şimdi hükûmet bu parayı Müslüman devlete devretti.

Delhi'de olduğu gibi başka bir çok şehirlerde buna benzer karşılıklı güven göstermeğe başladılar. Hindu'larla Müslümanlar yan yana sulh yürüyüşleri yaptılar. Mahatma'nın sağlığı için, Hindistanın bir kıyısınadn öbür kıyısına kadar, dualar edildi. Nihayet en sıkı derecede mutaassıp Hindu'lardan müteşekkil bir grup, Birla konağına giderek, Gandhi'nin ne gibi şartlarla oruçtan vazgeçebileceğini sordular. Gandhi yedi şart koştu. Bundan kısa bir müddet sonra, bütün başlıca dini gruplardan teşekkül eden bir heyet Gandhi'ye bir taahhütname verdiler. Bütün heyet âzaları şartlara itaat edeceklerdi. Bu suretle 18 Ocak günü, nedamet getirmiş bir milletin dileği üzerine Gandhi orucunu bozdu.

Bir kaç gün sonra Gandhi akşam dua toplantısına gitti. Onu, gül bahçesinin ötesinde bulunan bir taraçaya bir iskemle içinde taşıdılar. O gün, Hindistan için bir sulh başlangıcı oldu. Birdenbire, tam Büyük Tanrı Sita Ram'ın ilâhileri okunurken, bahçenin ucundaki çitten boğuk gök gürlemesini andıran bir ses geldi. Bunu takip eden hafif sarsıntı esnasında ilâhi okunmasına devam edildi, Gandhi endişe verici her hangi bir harekette bulunmadı.

Onu tekrar yatağına götürdükleri zaman, yeğeni endişe ile kulağına iğilerek, «Bapu, bu gece bahçede bir bomba patladı,» dedi.

Mohandas içini çekti. «Öyle mi? Her halde zavallı genç bir mutaassıp atmış olmalıdır. Sakın Birla konağının etrafına fazla bekçi koymağa kalkmasınlar. Bu hâdise bize, kar-

şılıklı anlayış uğrunda gayretlerimizi kuvvetlendirmemiz lâzım geldiğini anlatıyor.»

30 Ocak akşamı Gandhi kendini kuvvetli ve neş'eli hissediyordu. Sulh taahhüdünün her şartına riayet edildiğini görüyordu. Beyaz yünlü bir pelerine sarınarak, gün kavuşurken yapılan dua merasimine iştirak etmek üzere gitti. İki yeğeni yanı sıra yürüyorlardı, amma kendisi onlara dayanmadan kendi kendine yürüyordu.

Bir dakika durarak, çiçek tarhlarını parmağiyle gösterdi, «Şu Petunyaların kokusu ne tatlı,» dedi.

Taraçaya geldiği zaman, sessizlik içinde rüzgârın kendisine doğru yavaş yavaş getirdiği bir sevgi ve sevinç dalgasını sezdi. Buna cevap olarak gülümserken, hibiskus ağacının ardından bir delikanlı sıçrıyarak sanki kendisini takdis etmesi için ayaklarının dibine diz çöktü. Gandhi, çömelen bu gence doğru şefkat ve sevgiyle iğildi.

Bir! İki! Üç! Dört! Dört boğuk patlama sesi ortalığın sessizliğini paraladı. Mohandas Gandhi'nin zayıf vücudu taraçanın çimenleri üzerine yığılı verdi. Bahçeyi bir ölüm sessizliği bürüdü. Dehşete düşmüş sesler fısıldıyordu, «Yok, yok! Olamaz! Mahatma değil!» İnsanlar sanki kendilerinden geçmiş bir halde kâh hareket ediyor kâh duruyorlardı. Birleşik Amerika sefarethanesinden gelmiş olan, ve katili kaçarken yakalıyan genç Amerikalı bile bunu, kendisi de ne yaptığını bilmeden yakalamıştı. Hâlâ tabancayı sımsıkı yakalamış olan elleri kıskıvrak bağlarken, polisler gelip yetişti. Katil çırpınmadı, karşı gelmedi. Onu götürürken de hiç kimseden tek bir ses işitilmedi.

Gandhi'nin yeğenleri yanına diz çökmüşlerdi. Kaskatı kesilmek üzere olan dudaklarından fısıltı halinde gelen sözlere dikkatle kulak verdiler. Gandhi, «Hai, Ram!» diye mırıldandı; son nefesinde «Allah» demişti.

Cansız vücudunu kaldırıp yazlık evdeki yatağına getirdiler. Bahçedeki muazzam kalabalık, polislerin zorlaması üze-

rine, yavaş yavaş dalga halinde dağıldı. Fakat, cam kapılı kameriyenin etrafında bir çok erkek ve kadınlar diz çökmüş sessiz sessiz ağlıyorlardı.

Nehru'ya ancak bir kaç saat sonra haber verilebildi. Dehşetli bir sessizlik içindeki odaya geldiği zaman, doktorlar artık usta elleri ve pırıl pırıl âletleriyle uğraşmaktan vazgeçmiş bulunuyorlardı. Ancak başlarını sallıyabiliyorlardı. Nehru, daracık yatağın üzerinde sâkin bir uykuda imiş gibi yatan hareketsiz vücuda baktı. İçten gelme bir hareketle eli, göğsünde kavuşmuş halde duran Gandhi'nin ince parmaklarına dokundu. «Gandhiji! Hai, Gandhiji!» diye fısıldadı.

Gördüğüne inanmamış gibi ve sanki taş kesilmiş bir halde nihayet yüzünü çeviren Nehru, yanında duran polise sordu, «Bu işi kim yaptı?»

Polis, hıçkırıktan boğazı tıkanarak, olanları anlattı. Genç bir mutaassıp, sonuna kadar, ölüme kadar, Pakistan'la savaşmağa ahdetmiş Hindu cemiyetinin bir âzası, sulh ve teslimiyet vâzetmiş olan bu dudakların müebbeden kapanmasına sebep olmuştu.

Nehru nefesini tuttu. «Allaha şükür ki bir Müslüman değildi!» dedi.

Odada bulunanlardan biri Nehru'nun koluna dokunarak, «Halka bunu siz bildirmelisiniz. Halka bir radyo konuşması yapmanız lâzım,» dedi.

O akşam geç vakit Hindistan'ın milyonlarca ahalisi bu facialı haberi duydu. Nehru'nun titrek sesi bunu gecenin sessizliği içinde her eyalete bildirdi.

Haber şöyle verildi, «Dostlar ve arkadaşlar! Hayatımızın ışığı sönmüştür.» Sonra halktan dua etmelerini istiyerek şu sözleri söyledi, «En büyük dua kendimizi hakikate, ve büyük vatandaşımızın, uğrunda yaşadığı ve yolunda öldüğü dâvaya hizmete vakfetmeğe ahdetmemizdir.»

Ertesi gün, dünyanın en öte uçlarından gelmeğe başla-

dılar: Kırallar ve cumhur reislerinden gelen, san'atkârlardan, işçilerden, beşeriyet dâvası uğrunda kendilerini can ve gönülden sarfedenlerden telgrafla gelen tuhfeler ve sitayişler. Mohandas Gandhi yalnız Hindistan'ın malı değildi, bütün dünya insanlarınındı.

Arkasından kalan hiç bir malı yoktu, yalnız eskimiş bir çift sandal ve gözlüğünden başka... Amma hiç kimse onun kadar mebzul hediyeler dağıtmamıştı. O, büyük bir milletin hürriyetini satın almış, ve insanlara kardeşlik ve sulh yollarını göstermişti. Neş'eli bir evliya, içi sevgi dolu bir cenkçi sıfatiyle Gandhi, yeryüzündeki mâceralı hayatını, sanki gökten sadece bu maksatla kendisine emanet edilmiş gibi yaşamıştı.

———oOo———

Düşündüğü ve savunduğu her şeyi kendi yaşamında uygulayan adam : **GANDHİ.** Bu dünyadan göçerken miras olarak ancak yıpranmış bir çift sandalıyla gözlüğünü bırakmış olan adam : **GANDHİ.** Yüce bir ulusun özgürlüğünü kazanmış, insanlara barış ve kardeşlik yollarını göstermiş olan **GANDHİ,** evliya katına çıkmış bir din adamı, aynı zamanda gönlü sevgi dolu bir savaşçıydı. Neşesi, eliaçıklığı, anlayışı ve hoşgörüsüyle gönülleri fethetmiş, yalnız kendi ulusunca değil, bütün dünyaca sevilmiş ve sayılmıştır.

Acı, tatlı olaylarla dolu hayatını okumak başlıbaşına bir zevktir.

Kapak : Memed Tozlu / Robert Arndt